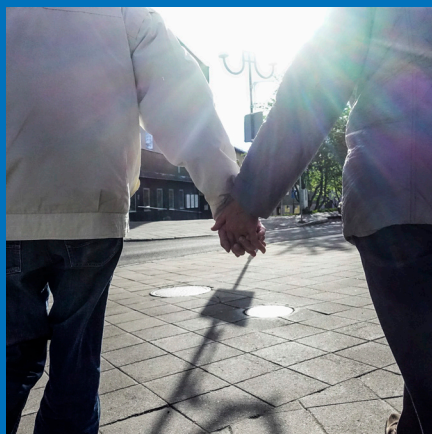


Förortslyftet

En plan för att Sverige
inte ska ha några
utsatta områden
år 2030.



Liberalerna



Innehåll

Förord.....	1
Demokrati och jämställdhet.....	5
Fler i egen försörjning	27
Trygghet	47
Skola.....	77
Bostadspolitik.....	133

Förortslyftet

En plan för att Sverige inte ska ha några utsatta områden år 2030.

Målet är att vi 2030 inte har några utsatta områden i Sverige. Utvecklingen ska löpande följas upp med nyckeltal inom de områden planen omfattar.

Sverige behöver en plan för att alla, oavsett var man bor, ska ha tillgång till trygga livsvillkor, bra skolor, möjligheter att kunna försörja sig själva och att bli delaktiga i samhället.

Samhället måste ta tillbaka kontrollen över alla områden där kriminella gäng idag sprider våld och rädsla. Detta ska ske i nära samarbete med myndigheter, lokala aktörer, fastighetsägare och medborgare.

Det krävs breda åtgärder, långsiktighet, fler poliser och skärpt lagstiftning för att öka tryggheten och minska kriminaliteten i utsatta områden.

Reformpaket med nya förslag för att få bort utsatta områden presenteras inom fem områden: lag och ordning, utbildning, tryggare områden, egen försörjning och demokratiska värderingar.





Det var integrationen, eller snarare bristen på den, som gjorde att jag sökte mig till politiken för 25 år sedan.

I egenskap av integrationsminister försökte jag lyfta de problem som växte sig allt starkare i förortererna. Utöver frågan om arbetslinjen och sysselsättning så fanns det inget gehör för behovet att hitta lösningar också på andra problem som präglade förortererna. Det ledde till att jag så småningom lämnade regeringen.

Att nu – tio år senare – kunna presentera Förortslyftet – med målet att Sverige inte ska ha utsatta områden 2030, gör mig därför både stolt och sorgsen.

Sorgsen eftersom problemen har växt sig ännu starkare och splittrat landet. Sveriges sextio utanförskapsområden är vår tids största politiska svek. Årtionden av politisk valhänthet och ignorans

har gjort att problem i dessa områden vuxit sig allt värre. Alltför många politiker har inte vågat konfrontera hot mot vår välfärd, frihet och jämställdhet.

Resultatet är att över en halv miljon människor lever med sammanflätade problem som trångboddhet, dåliga skolor, arbetslöshet, kriminalitet och otrygghet. Det är ett svek mot varje barn, ung och vuxen som förnekas möjligheter, men det är också dåligt för Sverige och vår framtid. Det är helt enkelt inte acceptabelt.

Det djupa utanförskapet har skapat ett delat Sverige. Vi har blivit ett land där inte alla har samma förutsättningar att utvecklas, att bygga sig en bättre framtid, att åtnjuta grundläggande fri- och rättigheter. Det politiska sveket har lett till ny lägre klass som nästan helt består av svenskar med utländsk bakgrund.

När kriminella och extremister får så mycket inflytande över andra människor att det påverkar utvecklingen i hela stadsdelar måste samhället agera med full kraft.

Men jag är också stolt att få presentera Förortslyftet. Det är den mest genomarbetade och övergripande integrationspolitik som presenterats i Sverige. Landets främsta liberala experter har arbetat fram skarpa politiska förslag inom fem områden som bygger på en integrationspolitik med krav och möjligheter:

Brottslighet och extremism, skolegregation, tryggare bostadsområden, egen försörjning samt jämställdhet och demokratiska värderingar.

Genomförs dessa förslag så når vi vårt mål: Inga utanförskapsområden 2030. Att lyfta utanförskapsområden handlar om att lyfta hela Sverige. Utanförskapet finns rotat i olika delar av landet men är ofta djupast i de utsatta områdena. Splittringen och utanförskapet påverkar hela Sverige.

Sverige ska vara ett land där alla känner trygghet och frihet. Ett Sverige där alla barn får växa upp och utvecklas som fria människor och känna full delaktighet i det svenska samhället. Jag tror på en svenskhet som är inkluderande och bejakar vår mångfald, men som sätter glasklara gränser mot förtryck.

Det är beklämmande att så litet gjorts tidigare. Jag tänker på alla elever som inte får avgångsbetyg för att skolorna sviker. Ungdomarna som blir bortgifta mot sin vilja. Kvinnorna som aldrig lär sig svenska och därför är beroende av sina män.

Många människors liv, förhoppningar och drömmar vittrar sönder under dessa förlorade år.

Liberalernas Sverige är möjligheternas land. Nu vänder vi utvecklingen med förortslyftet så att utanförskapsområdena är borta 2030. Nu ger vi alla människor samma möjligheter i livet oavsett bakgrund och bostadsort. Så skapar vi ett tryggt och starkt Sverige.



Demokrati och jämställdhet

Innehåll

Förslag från rapporten	8
Inledning: Integrationspolitik som bygger på svensk mångfald och eget ansvar	12
Kapitel 1: En tydlig integration in i det svenska samhället	13
Kapitel 2: Stärk kvinnors livssituation i utsatta områden	17
Kapitel 3: Stärk det demokratiska civilsamhället i utsatta områden	21
Kapitel 4: Bekämpa extrema krafter i utsatta områden	23

Förslag från rapporten

INTEGRATION

1. Inga utsatta områden senast 2030 bör vara ett vägledande mål för statens budget. Alla integrations- eller migrationspolitiska reformer måste bygga på en konsekvensanalys om reformerna minskar eller ökar utanförskapet
2. Mål för integrationspolitiken. Integrationspolitikens övergripande mål om lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund måste kompletteras med tydliga delmål.
 - a. Social integration. Obligatoriskt deltagande i kvalitetssäkrad språk- och samhällsundervisning som följs upp.
 - b. Ekonomisk integration. Mediantiden från uppehållstillstånd till att individen blir självförsörjande ska halveras till 2030.
 - c. Demokratisk integration. Alla integrationsinsatser måste bygga på delaktighet i svenska samhället och respekt för demokratiska värderingar.
3. Obligatorisk samhällsundervisning för alla nyanlända. Alla nyanlända ska delta i obligatorisk samhällsundervisning. Det bör även inkludera de som idag väljer eget boende, samt anhöriginvandrare.
4. Särskild samhällsinformation för nyanlända barn. Skolverket ska få i uppdrag att ta fram ett särskilt studiematerial med information om svenska samhället för nyanlända barn inom ramen för den vanliga skolan.
5. Digital kurs i samhällskunskap för anhöriginvandrare. Migrationsverket ska få i uppdrag att ta fram en digital kurs i samhällskunskap för anhöriginvandrare inför ankomst.
6. Ekonomisk integration för permanent uppehållstillstånd. Egen försörjning, kunskaper i svenska språket och samhället samt god vandel ska vara villkor för att få erhålla permanent uppehållstillstånd för att stärka individens möjligheter att snabbt bli en del av samhället.
7. Barn ska aldrig behöva tolka. Det är oacceptabelt att minderåriga barn i dag används som tolkar när deras föräldrar eller andra vuxna släktingar inte kan göra sig förstådda på svenska. Integrationspolitiken måste bygga på tydliga förväntningar på att alla som kan lära sig svenska också gör det, men när men när tolkning behövs ska det ges. Barn under 18 år ska aldrig behöva tolka åt sina familjemedlemmar.
8. Förnya stadsbyggnaden i de mest utsatta bostadsområdena. En plan bör tas fram för att även bortom 2030 lyfta de områden där utsatthetsproblem kvarstår på grund av bebyggelsestrukturen. Tyngdpunkten ska ligga på ombyggnation samt omdragningar av vägar och andra strukturförändringar för att skapa tryggare och trivsammare miljöer. I vissa fall kan det också vara nödvändigt med strategiska rivningar för att ge möjlighet att bygga om och bygga nytt. Det bör tillsättas en utredning för att fastställa vilka delar av miljonprogramsområden där det saknas förutsättningar för att göra miljöer eller kvarter trygga.
9. Myndigheter bör använda inkluderande språk. Det är viktigt att svenska myndigheter, regioner och kommuner är medvetna om hur språket kan användas för att befästa utanförskap eller främja delaktighet. Exkluderande ordval, som att beskriva barn som är födda i Sverige som invandrabarn, ska undvikas.
10. Öka förtroendet för rättsväsendet. Polisen måste få resurser att inte bara kunna genomföra rent polisiär brottsbekämpning utan även arbeta med relationsbyggande, inte minst genom regelbundna besök på skolor.

11. Medborgarskapsamtal. Vi vill stärka medborgarskapets status och främja ett inkluderande samhälle där varje människas frihet är i fokus och där alla ökar sina möjligheter att bli en aktiv samhällsmedborgare. När språk- och samhällsprov för medborgarskap som Liberalerna drivit fram har blivit verklighet ska ansökningsprocessen därefter kompletteras med ett personligt samtal. Ett så viktigt steg som att bli medborgare ska bygga på ett mänskligt möte som markerar det personliga åtagandet och förtroendet med såväl språk som de rättigheter och skyldigheter som medborgarskapet innefattar.

JÄMSTÄLLDHET

12. Ekonomiskt stöd till förortens feministiska krafter. Inrätta ett riktat statligt stöd för att främja organisering i utsatta områden för att stärka flickors och kvinnors egenmakt och självständighet.
13. Gör det enklare för nyanlända föräldrar att genomföra etableringsinsatser. Systemet för föräldraförsäkring för nyanlända bör bli en del av etableringsprogrammet för nyanlända istället för en del av den vanliga föräldraförsäkringen.
14. Inför öronmärkta månader på grundnivå. I dag finns det inga öronmärkta dagar i föräldraförsäkringen för den som har så låg inkomst att föräldrapenningen ges på grundnivå. Svenskar med utländsk bakgrund – särskilt kvinnor – är kraftigt överrepresenterade i denna grupp. För jämställdhetens och integrationens skull ska nittio dagar ska reserveras för vardera föräldern även för föräldrapenning på grundnivå.
15. Nationell kartläggning av könsstympning. Det måste genomföras en ny nationell kartläggning av hur många flickor och kvinnor som lever med konsekvenserna av könsstympning, samt hur många som riskerar att utsättas för det.
16. Inför rutiner för vårdgivare och skolor för att upptäcka våldsutsatthet och hedersrelaterade problem. Inför rutiner vid hälsokontroller att alltid ställa frågor för att upptäcka alla former av våldsutsatthet och tydligt synliggöra t.ex. barn- och tvångsäktenskap, könsstympning och sexualbrott.
17. Säkerställ jämställd tillgång till fritid och idrott i utsatta områden. Offentligt stöd till aktiviteter för de boende ska rikta sig till flickor och pojkar i lika hög grad. Idrotts- och fritidsverksamheter som får offentliga bidrag ska visa att de arbetar inkluderande och att alla barn och unga får likvärdig tillgång till verksamheten, oavsett kön.
18. Ändra sambolagen för att stoppa informella barnäktenskap. Barn under 18 år har inte fullt juridiskt självbestämmande, men trots detta gäller sambolagen även för omyndiga som bor med vuxna. Det behövs en 18-årsgräns för att inte vuxnas juridiska ansvar och skyldigheter ska läggas på omyndiga unga.

CIVILSAMHÄLLET

19. Skärp kontrollen av organisationsbidrag. Ett aktivt föreningsliv är en av stöttepelarna i samhället och måste uppmuntras. Nattvandringar, föreningsliv och idrott bygger på människors ofta ideella engagemang. Utformningen och kontrollen av organisationsbidrag bör skärpas så att bidrag aldrig går till verksamhet som främjar segregation eller motverkar demokratiska värderingar. Det ska vara förbjudet för organisationer att förmedla bidrag till medlemsorganisationer som inte uppfyller demokratiska villkor.
20. Stärk svenska språkets ställning i utsatta områden. Det bör göras en kartläggning av det svenska språkets ställning i vardagslivet i utsatta områden och vad som kan göras för att underlätta användningen av svenska som gemensamt kommunikationsspråk. När myndighetsinformation ges på andra språk ska samma information på svenska alltid inkluderas.
21. Servicekontor ska finnas i utsatta områden. För att stärka lokalsamhällena och öka gemenskapen behöver fler myndigheter öka sin närvaro i utsatta områden. Det bidrar också till att ge förutsättningar

för fler företag. Lämpliga myndigheter, inte bara bidragsgivande, bör öppna servicekontor i utsatta områden.

22. Ungdomsförbund ska få besöka skolor. Bredda skolans demokratiuppdrag för att säkerställa att alla elever under sin skolgång ska ha möjlighet att komma i kontakt med politiska ungdomsförbund. Gymnasierektorer ska ha ett särskilt uppdrag att skapa kontaktytor mellan ungdomsförbund och ungdomar i skolan. Det kan ske genom regelrätta debatter, bokbord eller klasspresentationer. Skollagens regler om opartiskhet ska följas.
23. Demokratikanon. Ta fram en demokratikanon, ett urval av texter som har haft särskild betydelse under demokratins framväxt i Sverige. En demokratikanon ska kunna vara en viktig del i SFI-undervisningen men även användas i skolans olika årskurser samt för läsning och diskussion vid studiecirkel och folkhögskolor.

EXTREMISM

24. Skärp tillsynen av demokrativillkoret för föreningsbidrag. Tillsynen måste bli kraftfullare, inte minst genom oannonserade besök och inspektioner vid evenemang som genomförs av föreningar och organisationer som får statliga bidrag.
25. Inför demokrativillkor även för kommunal och regional bidragsgivning. Ett relativt stort antal organisationer med kopplingar till extremismmiljöer mottar offentliga medel genom såväl statliga som kommunala bidrag. Ett demokrativillkor även bör införas för regionala och kommunala bidrag.
26. Stärk folkbildningen – reformera bidragssystemet. Det behövs ett omtag i bidragsgivningen till studieförbundens verksamhet. Varken kommunala, regionala eller statliga bidrag till den fria folkbildningen i studieförbund och högskolor får försvinna i bidragsfusk eller slussas till antidemokratiska krafter. Regeringen måste presentera konkreta insatser för att kraftfullt förbättra transparensen och uppföljningen.
27. Inte en skattekrona till extremism med studieverksamhet som täckmantel. Nationellt centrum mot våldsbejakande extremism bör vara med och stödja så att den bidragsgivning till folkbildning som sker via kommuner och regioner samt Folkbildningsrådet aldrig stödjer extremism.
28. Informera skolungdomar om den våldsbejakande islamismens brott mot mänskligheten. Forum för levande historia bör få ett uppdrag att informera om den våldsbejakande islamismens brott mot mänskligheten samt det pågående hot mot demokratin som islamistisk fundamentalism fortfarande idag utgör.
29. Bekämpa antisemitismen. Det behövs ökad medvetenhet om hur antisemitismen i Sverige tar sig uttryck i dag. Det får aldrig förekomma att skolor undviker att diskutera antisemitism därför att ämnet skulle anses känsligt. Det bör genomföras en nationell kartläggning av förekomsten av antisemitism i skolorna. Målet bör vara att alla barn och ungdomar någon gång under skolgången ska ges möjligheten att göra en studieresa till ett förintelsläger.
30. Bekämpa rasism och diskriminering. Skolans arbete med en demokratisk värdegrund och kunskap mot antisemitism, afrofobi, islamofobi, homofobi och andra former av intolerans måste förstärkas. Den tio år gamla diskrimineringslagen bör utvärderas.
31. Motverka icke-demokratiska staters påverkan i utsatta områden. Sverige kan inte vara en fristad för icke-demokratiska stater att sprida extremism. Regeringen bör därför, liksom flera andra europeiska länder har gjort, lägga fram lagstiftning som stoppar icke-demokratiska stater och organisationer med nära koppling till icke-demokratiska stater från att finansiera verksamhet i Sverige. En sådan lagstiftning bör föregås av en utredning som analyserar de olika lagstiftningarna som införts i andra liberala rättsstater och konsekvenser i förhållande till svenska grundlagen.

- 32.** Bättre och mer systematiska granskningar av religiösa samfund som får statsbidrag. Inför ett demokratikriterium vid bidragsgivning till religiösa samfund. Kopplingar till icke demokratiska stater bör kartläggas.
- 33.** Anmälningsskyldighet vid fusk för bidragsgivande myndigheter. Det bör införas en anmälningsskyldighet till Polisen för samtliga bidragsgivande myndigheter när man misstänker att bidragsfusk har begåtts.

Inledning:

Integrationspolitik som bygger på svensk mångfald och eget ansvar

Denna rapport tar ett övergripande perspektiv på hur integrationspolitiken ska utvecklas för att främja demokrati och jämställdhet. Den innehåller förslag som ska styra integrationspolitiken i en mer liberal riktning, samt förslag som kompletterar de sakpolitiskt inriktade rapporterna, som partistyrelsen tidigare avhandlat. Dessa har handlat om bostadspolitik, utbildning, trygghet och arbetsmarknaden.

Liberalernas och liberalismens vision är att varje individ ska ha friheten att forma sitt eget liv efter egen vilja och drivkraft. Den friheten kräver ett öppet och inkluderande samhälle där varje person tillåts bidra, möts av höga förväntningar och där samhället bekämpar alla former av förtryck.

Vår integrationspolitik bygger på att det finns en oerhörd potential i att människor kommer till vårt land. Sverige, liksom många andra länder, står inför det faktum att fler och fler blir äldre samtidigt som en allt lägre andel av befolkningen befinner sig i arbetsför ålder. Att fler kommer till Sverige och jobbar är viktigt för vårt framtida välbefinnande. Vi vill att alla som kommer till Sverige ska ta ett stort eget ansvar för integrationsprocessen. Betoningen på eget ansvar är framförallt gynnsam för individen själv, som får bättre förutsättningar till ett självständigt liv. Genom att ta eget ansvar får man egenmakt.

Utgångspunkten ska vara att alla nya svenskar genom studier och jobb ska kunna axla ett personligt ansvar för sitt liv, utan att stå i beroendeställning till olika kollektiv vare sig det är socialtjänsten, släkten eller klanen. Liberal integrationspolitik säkrar och investerar i alla nyanlända så att de får förutsättningar att snabbt bli självförsörjande, lära sig det gemensamma språket, och ta till sig vilka lagar och värderingar som Sverige bygger på. Det står i bjärt kontrast till den vänsterinriktade integrationspolitiken, som lett till att nyanlända fastnat i bidragsberoende och utanförskap.

Vägen in i ett Sverige som är möjligheternas land ska bli öppnare för alla som respekterar de lagbundna ramarna för svenska samhället. Det är en svensk mångfald, som värnar individens frihet att forma sitt liv, men stänger dörren för den som utifrån extrema värderingar vill begränsa andras friheter och rättigheter. I den om det liberala samhället är att individer har rätt att leva som de vill på en mångfald av sätt, med vilken kulturell identitet man vill så länge man inte skadar andra eller bryter mot lagen. Detta skiljer sig från ett samhälle där familjen eller staten delar ut repressalier och bestämmer hur man ska tänka, tycka och leva. Rättsstaten, demokratin, civila samhället och de individuella mänskliga rättigheterna är ryggraden som bär upp ett fredligt liberalt samhälle och som har fått uttryck på ett unikt sätt i Sverige. Därför är de också de regler som håller ihop samhället och som alla måste följa. Vår vision är att alla ska kunna känna sig delaktiga och inkluderade i ett Sverige som är möjligheternas land.

När Liberalernas fd partiledare Per Ahlmark 2003 skrev ett nytt förord till sin legendariska bok "Vänstern och tyranniet" underströk han att det demokratiska samhället åter måste rusta sig till kamp. "Den tredje totalitära världsåskådningen under de senaste hundra åren har nu trätt fram med kraft och tydlighet. Efter kommunismen och nazismen ser vi hur den islamska fundamentalismen ställer liknande krav på oss. Vi ska anpassa oss till dess anspråk som inte medger invändningar, pluralism eller kompromisser", varnade Ahlmark.

Precis som vi ska slå vakt om religionsfriheten, och rätten att utöva sin tro, ska vi motarbeta våld och förtryck när det kläs i religiösa kläder. De radikala islamisterna ryggar inte för ohämmat våld, målet är erövring och utplåning av deras fiender. Samtidigt växer också det extremistiska hotet från radikalnationalistiska krafter, inte minst från så kallade ensamagerande som radikaliserar av nätbaserade forum.

Kapitel 1:

En tydlig integration in i det svenska samhället

Det här kapitlet handlar om den övergripande integrationspolitiken och politikens ansvar att upprätthålla ramar för integrationsprocessen. Alla nyanlända får verktygen att ta ansvar för sin integration utifrån sina individuella förutsättningar. Politiken har också ett viktigt ansvar att förändra de strukturer som under lång tid upprättats i utsatta områden där kriminalitet, misslyckade skolor och omhändertagandementalitet försvårar det egna ansvarstagandet.

Liberalerna är det parti som har en konkret politik för att bryta bidragsberoendet. I rapporten om arbetsmarknaden lyfter Liberalerna ett stort antal konkreta förslag för att öka drivkrafterna till arbete, att sänka trösklarna till arbetsmarknaden och att insatser som ges till nyanlända och arbetslösa är effektiva. Det är viktigt att tillfälliga arbetsmarknadsinsatser för arbetslösa under coronakrisen inte permanentas och därigenom gör det mindre lönsamt att arbeta. Hit hör bland annat det ändrade medlemsvillkoret till a-kassan där en medlemsmånad räknas som fyra, lättnaderna i arbetsvillkoret och det höjda grundbeloppet.

Liberal integrationspolitik handlar också om att befästa de demokratiska, jämställda och sekulära värderingar som präglar vårt land. Det handlar om att motverka parallellsamhällen som till exempel tar sig uttryck i hedersrelaterat våld och förtryck. Den som med hot och hat hindrar andra att leva i frihet ska aldrig mötas med tolerans. Inte minst måste politiken också bekämpa grogrunden och förekomsten av diskriminering, rasism och extremism.

Vi ser medborgarskapet som slutet på integrationsprocessen och inte ett steg på vägen. Medborgarskapet ska man erhålla först när man har uppnått de sociala, ekonomiska och demokratiska mål som vi vill ställa upp. Dessutom behöver skapa en mer inkluderande syn på vad det innebär att vara svensk. En svensk medborgare ska aldrig behöva känna sig ifrågasatt som svensk.

Sverige ska vara ett öppet land som välkomnar nya invånare, ett land där vi oavsett ursprung skapar en gemensam framtid. Integrationen är en ömsesidig process mellan människor, där känslan av tillhörighet till samhället är resultatet. Språk, jobb, kunskaper om det nya landet och frihet från diskriminering är medel och förutsättningar för den processen.

1. INGA UTSATTA OMRÅDEN SKA VARA VÄGLEDANDE MÅL FÖR BUDGETEN

Inga utsatta områden senast 2030 bör vara ett vägledande mål för statens budget. Alla integrations- eller migrationspolitiska reformer måste bygga på en konsekvensanalys om reformerna minskar eller ökar utanförskapet. Alla reformer ska vägledas av principen att nyanlända ska få verktyg att ta eget ansvar för sin integration utifrån sina individuella förutsättningar. Dagens system innebär att samhället inte bistår med effektiva insatser som leder till språkkunskaper och jobb och som utgår från individens behov.

2. MÅL FÖR INTEGRATIONSPOLITIKEN

Liberalerna ska verka för en tydligare styrning av integrationspolitiken. Integrationspolitikens övergripande mål om lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund, som fastställdes 2009, måste kompletteras med tydliga delmål som årligen följs upp. Alla integrationspolitiska insatser för etableringen av nyanlända och att vända utvecklingen i utsatta områden ska bygga på forskningsbaserad evidens och vara långsiktiga.

1. Social integration.

Dagens system för att människor som kommer till Sverige ska delta i svenskundervisning och information om det svenska samhället måste kvalitetssäkras och följas upp mycket bättre. Det ska vara obligatoriskt att delta och ska ske både i väntan på uppehållstillstånd (asyltiden) och när uppehållstillstånd erhållits (etableringen).

2. Ekonomisk integration.

Arbetsföra personer ska ha egen försörjning. I ett första steg ska mediantiden från uppehållstillstånd till dess att invididen uppnår självförsörjning halveras till 2030, genom till exempel sänkta trösklar till arbetsmarknaden och ökade drivkrafter till arbete.

3. Demokratisk integration.

Alla integrationsinsatser ska genomsyras av ökad delaktighet i det svenska samhället, vilket innefattar kunskap om och respekt för vårt demokratiska och sekulära samhälle, inklusive yttrandefrihet och religionsfrihet, rättsstaten samt jämställdhet mellan kvinnor och män och brottslagstiftningen.

3. OBLIGATORISK SAMHÄLLSUNDERVISNING FÖR ALLA NYANLÄNDA

Liberalerna har genomfört reformer för att nyanlända får bättre tillgång till svenska språket och samhällsundervisning. Ytterligare steg behövs för att säkra att alla får kunskaper om svenska samhället och de rättigheter, skyldigheter och möjligheter som följer av att bo här. På motsvarande sätt är det också viktigt att verksamheter som sjukvården har den kulturkompetens som behövs för att möta och ge situationsanpassad information till människor som flyttar till Sverige i vuxen ålder.

Det bör vara obligatoriskt för samtliga asylsökande, inklusive de som idag väljer eget boende, samt anhöriginvandrare, att delta i samhällsundervisning. Undervisningen ska ske direkt vid ankomst till Sverige men även under asyltiden samt när man fått uppehållstillstånd. Undervisningen ska fokusera på frågor om vårt demokratiska, jämställda och sekulära samhälle.

Forskning har visat på en rad områden där kunskapen och förståelsen bland nyanlända brister trots att man vistats i Sverige under flera år. Det handlar om frågor som jämställdhet, sexuella rättigheter, hedersförtryck, hbtq-personers rättigheter samt judars och andra religiösa minoriteters rättigheter. Utöver insatser för nyanlända är det viktigt att fortsätta stärka kunskaper om mänskliga rättigheter och demokrati hos hela befolkningen. Samma frågor måste få ett särskilt fokus i undervisningen till nyanlända.

4. Skolverket ska få i uppdrag att ta fram ett särskilt studiematerial med information om svenska samhället för nyanlända barn inom ramen för den vanliga skolan.
5. Migrationsverket bör få i uppdrag att ta fram en digital kurs som anhöriginvandrare ska genomföra innan de kommer till landet. Det bör tydliggöras att det är ett villkor för anhöriginvandrare att ha genomfört kurs om samhället för att ta del av samhällets förmåner.

6. EKONOMISK INTEGRATION FÖR ATT ERHÅLLA PERMANENT UPEHÅLLSTILLSTÅND

Liberalerna vill öka incitamenten för människor att snabba på sin integrationsresa i Sverige. Detta måste ske parallellt med att vi förbättrar de verktyg samhället erbjuder för att människor ska komma ut i arbete, genom att insatser följs upp, kvalitetssäkras och arbetsmarknadsanpassas.

Kraven för att kunna få permanent uppehållstillstånd bör tydliggöras. Det bör finnas ett krav på egen försörjning, kunskaper i svenska språket och samhället samt god vandel för att få erhålla permanent uppehållstillstånd. Barn eller personer som på grund av funktionsnedsättning, sjukdom eller andra begränsningar som innebär att de har betydande svårigheter att kunna uppfylla t.ex. kraven för språkkunskaper eller försörjnings-

kravet måste kunna undantas, liksom så kallade kvotflyktingar. Detta är på väg att förverkligas med den nya migrationslagstiftningen och det är viktigt att det implementeras på ett sätt som stärker individens möjligheter att snabbt bli en del av samhället.

Det är nödvändigt att Sverige får en hållbar migrationspolitik som har bred förankring i riksdagen. Den ska vara human med fokus på de människor som har asylskäl och måste vara långsiktigt hållbar. Det finns redan i dag ett antal villkor för att erhålla permanent uppehållstillstånd. Med ovanstående villkor skapas en tydlig koppling mellan ekonomisk integration och permanent uppehållstillstånd.

7. BARN SKA ALDRIG BEHÖVA TOLKA

År 2019 presenterades en statlig utredning om tolksituationen. Utredningen presenterar ett antal viktiga förslag för att öka tillgången till kvalificerade tolkar och att se till att barntolkning inte förekommer.

Nyckeln in i det svenska samhället är det svenska språket. Det ska finnas höga förväntningar på att alla som kan lära sig svenska också gör det, men för den som behöver tolkning i kontakt med sjukvården, kommunen eller någon myndighet ska tolkar användas. På orter där tillgången är liten på tolkar är liten, eller i särskilt känsliga situationer, kan telefontolk av integritetsskäl ofta vara en lösning.

När barn tolkar åt sina vuxna familjemedlemmar blir de bärare av ett ansvar som aldrig ska läggas på ett barn. Detta är särskilt viktigt med tanke på att tolkning ofta används i känsliga och privata ärenden. Lagen bör skyndsamt ändras så att barn under 18 år inte ska behöva tolka åt vuxna i möten med myndigheter.

8. EN PLAN FÖR ATT BYGGA OM OMRÅDEN SOM ÄR SÄRSKILT UTSATTA EFTER 2030

Liberalerna har i en delrapport beskrivit ett antal bostadspolitiska reformer som är avgörande för att vända utvecklingen i utsatta områden. Det handlar om ökade investeringar, aktörssamverkan, feministisk stadsplanering, trygghetsskapande insatser, en nationell investeringsfond för att möjliggöra lån för investeringar i utsatta områden och mycket annat. Samtidigt krävs en plan för de områden där den fysiska miljön skapar särskilt stora problem. Det finns miljonprogramsområden där själva bebyggelsestrukturen är ett grundläggande problem som cementerar otrygghet, utanförskap och isolering från omgivande bostadsområden.

Därför bör det tas fram en plan för att lyfta de utsatta områden där problemen i bebyggelsestrukturen är som störst. Tyngdpunkten ska ligga på att identifiera hur ombyggnation samt omdragningar av vägar och andra strukturförändringar kan skapa bättre förutsättningar för trygga och trivsamma miljöer och områden. Förändringarna ska ha som självklar utgångspunkt att värna allas rätt – oavsett kön – att röra sig fritt och känna sig trygga i området. I vissa fall kan det också vara nödvändigt med strategiska rivningar för att ge möjlighet att bygga om och bygga nytt. Hänsyn ska tas till konsekvenserna för de boende av förändringarna, men också vad konsekvensen blir om inget görs för att förändra stadsdelar i långvarigt utanförskap.

9. MYNDIGHETER BÖR ANVÄNDA INKLUDERANDE SPRÅK

Ord som samhällets myndigheter använder har betydelse och kan förstärka utanförskapet. Många barn som är födda i landet känner idag en större tillhörighet med sina föräldrars hemland än deras egen - det beror inte enbart på att föräldrarna velat skapa en sådan identitet utan också på grund av att det svenska samhället genom ord och handlingar ofta visar att barnet inte har samma tillhörighet till sitt hemland. Istället för att fokusera på människors utseende eller bakgrund bör fokuset vara på vår gemensamma framtid. Begrepp som invandrare, invandrarområde, invandrarskola med flera bör av myndigheter och myndighetspersoner användas mycket restriktivt för att benämna svenska medborgare, särskilt gentemot barn som är födda i Sverige. Istället bör begrepp som första generationens svenskar användas för att säkerställa en inkludering. Det är viktigt att myndigheter är medvetna om språkets betydelse för utanförskapet.

10. ÖKA FÖRTROENDET FÖR RÄTTSVÄSENDET

Att invånare känner förtroende för samhällets institutioner är en viktig demokratisk fråga. Generellt sett har invånare ett gott förtroende till polisen, men det finns undantag. Förtroendet är dock betydligt lägre bland unga i förorten. Bristfälliga eller negativa relationer till polis och rättsväsende uppmärksammas som ett grundläggande problem i utsatta områden i den omfattande studien ”Att vända utvecklingen – från utsatta områden till trygghet och delaktighet”.¹ Liberalerna har i en ny trygghetsrapport presenterat en rad nya förslag för att öka samhällets möjligheter att stoppa kriminella gäng i utsatta områden och att förhindra rekryteringen. Som komplement till dessa förslag, inte minst rörande fler poliser och brottsbekämpande åtgärder, vill vi att polisen ges resurser att i ökad utsträckning arbeta relationsbyggande. Det behövs poliser som känner till området och dess invånare och som långsiktigt bygger upp förtroendet bland de boende. Dessa bör ges tid att komma på regelbundna besök på skolor, inte bara dyka upp när det hänt något. För att stoppa parallella strukturer behövs en kontinuerlig polisiär närvaro och uthålliga riktade insatser i områdena. För att invånarna ska kunna känna ökat förtroende för polisen måste polisen ges bättre förutsättningar att verka. Det behövs fler synliga och närvarande poliser, inte bara vid utryckningar

11. INFÖR MEDBORGARSKAPSSAMTAL

Det är en viktig del i det liberala samhället att alla är medborgare fullt ut är inkluderade i det rättsliga förhållandet mellan medborgaren och staten som medför rättigheter och skyldigheter för båda parter. Medborgarskapet förenar alla medborgare och står för samhörighet med Sverige. Vi vill stärka medborgarskapets status och främja ett inkluderande samhälle där varje människas frihet är i fokus och där alla ökar sina möjligheter att bli en aktiv samhällsmedborgare.

Under lång tid var medborgarskapets betydelse nedprioriterat i Sverige. Liberalerna har under lång tid arbetat för att höja dess status, bland annat genom att driva på för medborgarskapsceremonier och att införa språk och samhällskrav. Det genomför vi nu som ett led i Januariavtalet.

När den reformen är på plats vill vi att den utvidgas utöver rent skriftliga test till att även inkludera fysiska samtal.

Det är något som genomförs i en rad länder som Kanada, Frankrike, Finland, Australien, och USA. Ett så viktigt steg som att bli medborgare ska bygga på ett mänskligt möte som markerar det personliga åtagandet och förtrogenheten med såväl språk som de rättigheter och skyldigheter som medborgarskapet innefattar. Medborgarsamtalen ska också handla om varför man vill bli medborgare och kunskaper om hur samhället fungerar.

Kapitel 2: Stärk kvinnors livssituation i utsatta områden

Hela Liberalernas arbete med Förortsliftet har ett tydligt feministiskt perspektiv. En av utgångspunkterna för arbetet är polisens kartläggning och analys av utsattheten i bostadsområden, där just flickor och kvinnors utsatthet särskilt uppmärksammas. Det här kapitlet fokuserar på stärkande insatser för kvinnor i utsatta områden. Inte minst är det ett komplement till de jämställdhetsförslag som ingått i övriga fyra rapporter.

Vår rapport om trygghet innehåller ett dussintal nya politiska förslag för att bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck. Rapporten om skolan tar upp att bristande ordning och trygghet i skolan särskilt drabbar flickor och presenterar förslag på det området, liksom att förskolan måste lyftas, bland annat för ökad jämställdhet. Dessutom uppmärksammar bostadsrapporten behovet av mer feministisk stadsplanering, just för att bygga bort miljöer som skapar otrygghet och rädsla för att visas på offentliga platser för flickor och kvinnor.

I arbetsmarknadsrapporten tar vi upp att allt för många utrikes födda kvinnor, framförallt de som kommer som asylsökande eller anhöriginvandrare, saknar idag jobb och egen lön. En viktig del av Förortsliftets arbetsmarknadsrapport har varit att se över transfererings- och stödsystem som skapar inlåsnings effekter vilket håller kvar många kvinnor i hemmet och i bidragsberoende.

12. EKONOMISKT STÖD TILL FÖRORTENS FEMINISTISKA KRAFTER

Flickor och kvinnors röster i förorten måste synliggöras mer för att uppnå de jämställdhetspolitiska målen Sverige satt upp. Rätten att forma och påverka våra liv ska råda i hela vårt samhälle. Kvinnors organisering har historiskt sätt varit avgörande för att nå den utveckling som skett under de senaste 100 åren i Sverige. Tidigare erfarenheter visar på att kvinnors egen organisering riskerar att möta motstånd då målet är att utmana och motverka de patriarkala strukturer som råder.

Samarbete är därför viktigt och avgörande för att få kraft att fortsätta den kamp som påbörjats likväl som erfarenhetsutbyte mellan olika verksamheter. Det kan vara genom ett strukturerat samarbete med etablerade kvinnorättsorganisationer .

Liberalerna ska verka för inrättandet av ett riktat stöd för att främja organiseringen av och flickor och kvinnor i utsatta områden och att stärka deras egenmakt och självständighet. Det ska stärka flickor och kvinnors aktörskap, demokratiska delaktighet och åtnjutandet av grundläggande fri- och rättigheter. Det kan handla om entreprenörskap, arbete mot våld mot kvinnor, idrott och andra former av föreningsliv.

13. GÖR DET ENKLARE FÖR NYANLÄNDA FÖRÄLDRAR ATT GENOMFÖRA ETABLERINGSINSATSER

Det behövs radikalt förbättrade arbetsmarknadsinsatser och svenska språkinsatser när kvinnor är nya i Sverige för att det inte ska leda till ett livslångt utanförskap, bidragsberoende och beroende av manlig partner. Föräldraförsäkringen för nyanlända måste förändras för att det ska bli möjligt.

Det är något fler kvinnor (54 procent) än män (46 procent) som är inskrivna i etableringsuppdraget, men det är mer än dubbelt så hög andel män som arbetar 90 dagar efter etableringsuppdraget: 41 procent bland män jämfört med 18 procent bland kvinnorna.²

Sveriges kvinnolobbys rapport ”Snabbspår och stickspår” från 2017 visade att 16 procent av kvinnor med en etableringsplan var förhindrade att medverka i aktiviteter på grund av föräldraledighet, jämfört med 1 procent

av männen. Undersökningar har visat att nära hälften av nyanlända kvinnor har så hög utnyttjande av föräldrapenning att de knappast har möjlighet att påbörja sfi eller andra insatser som underlättar inträde på arbetsmarknaden. En tredjedel av nyanlända män som får barn tar inte ut någon föräldrapenning alls, jämfört med sju procent med inrikes födda pappor.

Nyanlända kvinnor tar, som kvinnor vanligtvis gör, ofta ett större ansvar för det obetalda hemarbetet, vilket påverkar möjligheten att delta i arbetslivet. Men sambandet kan också gå åt andra hållet. Svårigheter att komma in på arbetsmarknaden, sämre utbildningsbakgrund och fördomar kan leda till att kvinnorna hänvisas till att ta hand om hem och barn i betydligt större utsträckning än vad de själva skulle önska.

En statlig utredning konstaterar: ”Slutsatsen blir därmed att föräldrapenning försenar etableringen på arbetsmarknaden för ganska många nyanlända mammor och att den kan bli en fälla särskilt för dem som har behov av kompletterande försörjningsstöd.”

Liberalerna har sedan flera år drivit en reformerad föräldraförsäkring, en ny modell som ska öka valfriheten och jämställdheten. Föräldraförsäkringen får inte bli en kvinnofälla som förstärker avståndet till det svenska samhället och arbetsmarknaden. Det finns ett trängande behov av feministisk politik för nyanlända kvinnor. Systemet för föräldraförsäkring för nyanlända bör bli en del av etableringsprogrammet för nyanlända istället för en del av den vanliga föräldraförsäkringen. Det möjliggör också ett arbetssätt som gör att föräldraskap inte blir ett hinder för etableringsprocessen. Arbetsförmedlingen bör uppmuntra föräldrarna att dela på föräldradigheten inom systemet, t.ex. genom att båda föräldrarna deltar på deltid. Ersättningen för föräldralediga inom etableringsprogrammet bör vara på samma nivå som under den sk kartläggningsperioden.

14. INFÖR ÖRONMÄRKTA MÅNADER PÅ GRUNDNIVÅ

Vårdnadshavare har rätt att vara hemma för att ta hand om sina barn genom föräldrapenning. Den betalas ut i sammanlagt 480 dagar. Föräldrar som har arbetat innan man fått barn får en högre föräldrapenning som är baserad på sjukpenninggrundande inkomst (SGI). Det beror på att man har varit med och betalat in till systemet. För denna grupp är idag 90 dagar reserverade för vardera förälder. De går alltså inte att ge bort till den andre föräldern.

För alla andra, som inte har haft något arbete och inte har någon SGI, gäller en grundnivå. Grundnivån ligger idag på 250 kr per dag. För personer som har föräldrapenning på grundnivå finns det inte några reserverade dagar.

En ny forskningsrapport från SNS om föräldraledigheten som hinder eller möjlighet för etablering konstaterar att det låta de reserverade månaderna gälla även vid grund nivå vore en signal om att jämställdhet föräldraskap gäller i alla ekonomiska situationer. Man konstaterar också att det vore ett steg för nyanlända kvinnors etablering.³

Liberalerna menar att 90 dagar ska reserveras för vardera föräldern även för föräldrapenning på grundnivå. Svenskar med utländsk bakgrund – särskilt kvinnor - är kraftigt överrepresenterade i gruppen som har föräldrapenning på grundnivå.

Det är just den grupp som behöver störst uppmuntran från samhället att ta sig in i arbete – som också har störst tillgång till ojämlig delning av föräldraledighet. Det nuvarande systemet som bara gäller föräldrar med inkomster är en fälla för kvinnor med utländsk bakgrund och andra kvinnor som saknar inkomster.

15. NATIONELL KARTLÄGGNING AV KÖNSSTYMPNING.

Efter att bland annat Liberalerna krävt en nationell kartläggning av omfattningen av hedersrelaterat våld och förtryck gav den dåvarande regeringen i februari 2017 i uppdrag åt Socialstyrelsen att genomföra en nationell kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck. Uppdraget slutredovisades i mars 2019. Det kan konstateras

att Socialstyrelsen kom fram till att det inom ramen för myndighetens uppdrag inte varit möjligt att göra en kartläggning av omfattningen i befolkningen av hedersrelaterat våld och förtryck i alla åldersgrupper. Den kunskapsöversikt som så väl behövs saknas alltså ännu. Det är centralt att det fortsatt görs arbete för att hitta ett sätt att systematiskt kartlägga utbredningen av hedersrelaterat våld och förtryck och dess utveckling. En ny kartläggning av omfattningen av könsstympning av flickor och kvinnor i Sverige, samt hur många som befinner sig i riskzonen, behöver genomföras eftersom den tidigare har varit begränsad och bygger på gammal statistik. Likaså behöver vårdgivares och skolors kunskap förbättras om vilka allmänna symptom som tyder på att en flicka eller kvinna kan ha könsstympats.

16. INFÖR RUTINER FÖR VÅRDGIVARE OCH SKOLOR FÖR ATT UPPTÄCKA VÅLDSUTSATTHET OCH HEDERSRELATERADE PROBLEM.

Utbilda vårdpersonal och inför rutiner vid allmänna hälsokontroller, inklusive tandvården och gynekologiska undersökningar att alltid ställa frågor för att upptäcka alla former av våldsutsatthet och tydligt synliggöra t.ex. barn- och tvångsäktenskap, könsstympning och sexualbrott. Även inom skolan behöver motsvarande utbildningar utvecklas. Mötesplatser som familjecentraler, där man med tidiga insatser kan möta riskfaktorer i samspillet barn och föräldrar, ska tillvaratas. Medan barnen leker på den öppna förskolan kan föräldrarna ges stöd och få information om olika insatser för att förbättra barns hälsa.

Hälso- och sjukvården i hela landet måste ha tillgång till särskild kompetens eller verksamhet för att ta emot de flickor och kvinnor som är könsstympade samt är i behov av vård och behandling samt psykosocialt stöd. Fler specialiserade mottagningar lär komma att behövas, och medicinska riktlinjer och rutiner behöver tas fram och tillämpas i alla regioner.

17. SÄKERSTÄLL JÄMSTÄLLD TILLGÅNG TILL IDROTT I UTSATTA OMRÅDEN

Flickor och pojkar ska ges samma förutsättningar till en utvecklande fritid. Det är nödvändigt att kartlägga hur mycket av kommuners satsningar på idrott, kultur och fritid till unga som kommer flickor respektive pojkar till del men även när det gäller hur tillgången till idrottslokaler fördelas. Lika mycket resurser bör avsättas till flickors respektive pojkars fritid. Idrotts- och fritidsverksamheter som får offentliga bidrag ska visa att de arbetar inkluderande och att alla barn och unga får tillgång till verksamheten, oavsett kön.

18. ÄNDRA SAMBOLAGEN FÖR ATT STOPPA INFORMELLA BARNÄKTENSKAP

Sambolagen bör ändras så att den inte kan användas för att ge legitimitet och erkännande åt samma förtryckande traditioner som ligger bakom barnäktenskap i juridisk mening. Till skillnad från äktenskapsbalken finns det i sambolagen inte någon formell åldersgräns. Detta gör att även vuxnas förhållanden med omyndiga räknas som samboförhållanden i lagens mening.

Det finns naturligtvis ett stort antal samboförhållanden mellan en vuxen och en omyndig som ingås fullt frivilligt och utan tvång eller påtryckningar. Men det finns också situationer där det som räknas som samboförhållanden i praktiken kan handla om informella barnäktenskap.

Av statistik från SCB för 2017, som är det senast tillgängliga året, framgår att 45 personer under 18 år hade barn tillsammans med en vuxen person som de levde i ett samboförhållande med. Av dessa 45 personer var 44 flickor. Det är samma patriarkala maktmönster som återspeglas i statistiken över utomlands bortgifta barn som kommer till Sverige: vuxna män som bor ihop med minderåriga flickor.

Den som är under 18 år har inte samma rättsliga självbestämmande som en myndig person och kan inte själv göra sina intressen gällande på samma sätt. Barn som blir föräldrar är typiskt sett i en utsatt situation och frågorna kring barnets utsatthet blir än mer brännande när det handlar om ett barn som blir förälder samtidigt

som barnet är beroende av en väsentligt äldre person för bostad och vardagsekonomi. Därför ska inte vuxnas juridiska ansvar och skyldigheter läggas på omyndiga unga. Det behövs en 18-årsgräns i sambolagen.

Kapitel 3: Stärk det demokratiska civilsamhället i utsatta områden

19. SKÄRP KONTROLLEN AV ORGANISATIONS BIDRAG

Staten har en viktig roll att bidra till att det finns förutsättningar för ett levande och självständigt civilt samhälle. Offentligt stöd kan göra stor nytta för människor att öka sin delaktighet i demokratin. Däremot är det viktigt att det offentliga stödet aldrig går till verksamheter som undergräver demokratiska värderingar. Flera myndigheter har varnat för att det idag sker.

Riksrevisionen konstaterar att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor betalat ut över en miljard kronor i organisationsbidrag 2016-2020, varav 260 miljoner under 2020. Enligt Riksrevisionen föreligger betydande brister i kontrollen, inte minst av att de som tar emot bidragen uppfyller villkoren.

Utformningen och kontrollen av organisationsbidrag bör skärpas så att bidrag aldrig går till verksamhet som främjar segregation eller motverkar demokratiska värderingar. Det ska vara förbjudet för organisationer att förmedla bidrag till medlemsorganisationer som inte uppfyller demokratiska villkor. Riksrevisionen konstaterar: "Enligt MUCF:s tolkning finns inget i stödförordningarna som hindrar att den bidragsmottagande organisationen förmedlar hela eller delar av organisationsbidraget till medlemsföreningar som inte uppfyller villkoren i stödförordningarna".⁴

20. STÄRK SVENSKA SPRÅKETS STÄLLNING I UTSATTA OMRÅDEN

Människor som bor i utsatta områden kommer från många olika kulturer och bakgrunder språkmässigt. Det finns en otrolig kraft i att över 100 språk talas i till exempel Göteborgsområdet Angered men det betyder också hinder i kommunikationen mellan invånarna. Det språk som är den gemensamma för alla är det svenska språket. En studie uppskattar att mellan 20 och 25 procent av de boende i utsatta områdena Bergsjön och Hjällbo som bäst talar bristfällig svenska. Om så många i ett område inte talar det gemensamma språket försvagas det sociala relationerna i stadsdelarna. När man talar det gemensamma språket svenska så kan de sociala relationerna stärkas, exempelvis i kontakt med andra föräldrar på föräldramöten i skolan, eller när föräldrar följer med sina barn ut på fritidsaktiviteter

Det bör göras en kartläggning över det svenska språkets ställning i vardagslivet i utsatta områden och vad som kan göras för att underlätta användningen av svenska som gemensamt kommunikationsspråk. När myndighetsinformation ges på andra språk än svenska bör en svensk version alltid finnas med.

21. SERVICEKONTOR SKA FINNAS I UTSATTA OMRÅDEN

I åratal har utvecklingen gått mot att områden som idag är utsatta har förlorat samhällsservice, allt från postkontor, medborgarkontor och statliga myndigheter har flyttat ut från områdena. Det är särskilt viktigt i utsatta områden att medborgarna ska känna en närvaro av samhällsstöd. För att stärka samhällena och öka gemenskapen måste statliga myndigheter och företag öka sin närvaro i utsatta områden. Det är viktigt att det inte bara är bidragsgivande myndigheter som ska placeras i utsatta områden. Medel bör tillföras till lämpliga myndigheter för att de ska kunna öppna gemensamma servicekontor i utsatta områden.

22. UNGDOMSFÖRBUND SKA FÅ BESÖKA SKOLOR

Valdeltagandet i utsatta områden är väldigt lågt och relativt få personer är aktiva medlemmar i politiska partier. De undersökningar som Demokratiutredningen 2015 tog fram visade att människor blir medlemmar i ett politiskt parti därför att någon de känner ber dem – en granne, skolkamrat, förälder, arbetskamrat. Men om det inte finns någon i närheten som är partimedlem är det ingen som frågar.

Demokratin är inte bara ett regelverk man kan förklara - kontakt med partierna borde vara varje elevs rätt. Det har på senare år genomförts ett antal satsningar på att öka valdeltagandet i utsatta områden. Medel har bland annat gått till informationskampanjer och organisationer som Höj Rösten. Till syvende och sist är det ändå de politiska partierna som har det yttersta ansvaret att bära upp demokratin och rekryterar nya politiker. Det kan gälla exempelvis i utsatta stadsdelar men även andra delar av landet.

För några år sedan förtydligades skollagen för att säkerställa att partier och deras ungdomsförbund behandlas neutralt och opartiskt av skolorna. Ett neutralt sätt kan till exempel vara att ge möjlighet för alla partier som är representerade i kommunfullmäktige att presentera vad de tycker i lokalpolitiken. Men alltför många skolor hanterar detta i stället genom att neka alla partier och ungdomsförbund tillträde. Vi menar att det är särskilt viktigt för den demokratiska integrationen att alla elever under sin skolgång får träffa politiska partier och deras ungdomsförbund. Därför vill vi bredda skolans demokratiuppdrag till att skapa sådana kontaktytor. Gymnasierektorer ska ha ett särskilt uppdrag. Det kan ske genom regelrätta debatter, bokbord eller klasspresenterationer.

23. DEMOKRATIKANON – ETT INSTRUMENT FÖR ATT FÖRSTÅ DEMOKRATINS RÖTTER

Vårt demokratiska samhälle har vuxit sig starkt genom århundranden och längs vägen finns en rad viktiga milstolpar. Det handlar bland annat om tryckfriheten, yttrandefriheten, den allmänna rösträtten liksom viktiga jämställdhetsreformer. En grupp experter från olika delar av samhället, till exempel statsvetare, historiker, lärare, Svenska Akademien bör få i uppgift att ta fram en demokratikanon som ska bestå av en samling texter som har haft särskild betydelse för framväxten av demokratin i Sverige. Det kan handla om att illustrera hur tryckfriheten tidigt fick fotfäste i Sverige eller hur kampen för kvinnors rösträtt och jämställdhet gick till. Även internationella texter som influerat, utvecklat och fördjupat vår demokrati bör finnas med som inspiration. En demokratikanon ska kunna vara en viktig del i SFI-undervisningen men även användas i skolans olika årskurser samt för läsning och diskussion vid studiecirkelar och folkhögskolor.

Kapitel 4: Bekämpa extrema krafter i utsatta områden

24. SKÄRP TILLSYN AV DEMOKRATIVILLKORET

Nu ska ett demokrativillkor för statlig bidragsgivning införas. Regeringen har föreslagit att det ska införas en särskild stödfunktion. Liberalernas anser att demokrativillkoret inte bara ska tillämpas när myndigheterna granskar organisationernas officiella dokument och uppgifter som lämnas i ansökan om bidrag, utan också baseras på organisationens och företrädarnas verksamhet. Det är viktigt att bevisbördan för att visa att verksamheten inte strider mot demokratiska värderingar inte enbart ligger på den bidragsgivande myndigheten, utan även på organisationen som mottar bidraget.

Tillsynen måste bli kraftfullare, inte minst genom oannonserade besök och inspektioner vid evenemang som genomförs av föreningar och organisationer som får bidrag. Det bör tas fram statliga riktlinjer till myndigheter, samt regioner och kommuner i hur man ska bedöma demokrativillkoret. För att göra det lättare bör standardmodeller för ansökan och redovisning för allmänna medel tas fram.

25. INFÖR DEMOKRATIVILLKOR ÄVEN FÖR KOMMUNAL OCH REGIONAL BIDRAGSGIVNING

Demokrativillkorsutredningen har lämnat förslag på att införa demokrativillkor för statliga bidrag. Cirka 40 statliga myndigheter fördelar ungefär 14 miljarder kronor i bidrag till civilsamhället. Samtidigt fördelar Sveriges kommuner och regioner sex miljarder om året till civilsamhället.

Utredningen hade inte till uppdrag att föreslå demokrativillkor för kommuner och regioner, även om utredningen ser att det finns ett värde av att man utvecklar sådana villkor. Säkerhetspolisen gör bedömningen "att ett relativt stort antal organisationer med kopplingar till extremistmiljöer mottar offentliga medel genom såväl statliga som kommunala bidrag." I likhet med Säkerhetspolisen menar vi att ett demokrativillkor även bör införas för regionala och kommunala bidrag.

26. STÄRK FOLKBILDNINGEN – REFORMERA FOLKBILDNINGEN

Folkbildningsrådet bildades 1991 i samband med kommunaliseringen av den svenska skolan och är en ideell förening med myndighetsuppgifter. Föreningen fördelar statsbidrag inom Utbildningsdepartementets verksamhetsområde: folkhögskolor, studieförbund och folkhögskolors studerandeorganisationer.

Rådets bidragsfördelning har uppvisat stora brister. Det är också oklart hur stor del av rådets verksamhet som omfattas av offentlighetsprincipen. Den del av rådet som omfattar fördelning av statsbidrag omfattas av offentlighetsprincipen, men i praktiken är det enligt Riksrevisionen otydligt vilka handlingar som omfattas då Justitieombudsmannen och kammarrätten har haft olika uppfattningar.

Riksrevisionen har rekommenderat regeringen att ställa tydligare krav på Folkbildningsrådets myndighetsutövning, att ge Folkbildningsrådet ett tydligare uppdrag att följa upp statsbidraget utifrån de statliga intentionerna och att säkerställa att relevanta utvärderingar gjordes.

Det behövs ett omtag i bidragsgivningen till studieförbundens verksamhet. Varken kommunala, regionala eller statliga bidrag till den fria folkbildningen i studieförbund och högskolor får försvinna i bidragsfusk eller slussas till antidemokratiska krafter. Regeringen måste presentera konkreta insatser för att kraftfullt förbättra transparensen och uppföljningen.

27. INTE EN SKATTEKRONA TILL EXTREMISM MED STUDIEVERKSAMHET SOM TÄCKMANTEL

Dels finns starka indikationer att medel från Folkbildningsrådet betalas ut till studieförbund som har kopplingar till internationella extrema rörelser, såsom Muslimska brödrskapet. Nationellt centrum mot våldsbejakande extremism bör vara med och stödja så att bidragsgivningen som sker via kommuner och regioner samt Folkbildningsrådet aldrig stödjer extremism.

28. INFORMERA SKOLUNGDOMAR OM DEN VÅLDSBEJAKANDE ISLAMISMENS BROTT MOT MÄNSKLIGHETEN

Forum för levande historia har idag ett uppdrag att informera om kommunismens och nazismens brott mot mänskligheten - myndigheten bör nu också få ett fördjupat uppdrag och ökade medel för att informera om den våldsbejakande islamismens brott mot mänskligheten men även den pågående rörelsen som islamistisk fundamentalism fortfarande idag utgör, hur de sprider sin propaganda och försöker rekrytera svenskar till sin rörelse.

Centrum mot våldsbejakande extremism sammanfattar den våldsbejakande extremistiska islamism som att den i Sverige domineras av salafijihadism, vilken främst representeras av terroristorganisationerna al-Qaida (AQ) och Islamiska staten/Daesh (IS). Denna transnationella rörelse kom att växa fram under mitten av 1980-talet. Genom att huvudsakligen agera och rikta sig mot civilbefolkningar istället för mot nationella intressen, syftar den transnationella rörelsen att förstöra det internationella systemets grundläggande normer, värderingar, institutioner och regler. Under 2000- och 2010-talet har ett stort antal terrordåd, inspirerade av den transnationella våldsbejakande islamistiska rörelsens ideologiska budskap, genomförts i Europa och i andra delar av världen.

29. BEKÄMPA ANTISEMITISMEN

Antisemitism förekommer i många olika delar av samhället och tar sig olika uttryck. De fördomar och fiendebilder om judar som har sin förankring i svensk och europeisk tradition – och som i europeisk nutidshistoria fått katastrofala följder – lever kvar, i extremistmiljöer men även i samhället i stort. Det finns också svensk antisemitism som hämtar sin näring i de fördomar och tankefigurer från andra regioner. Många svenskar kommer från länder där antisemitism är statligt sanktionerad genom statskontrollerad media, skolor och religiösa institutioner. Oavsett varför antisemitismen återfinns i delar av samhället innebär den att många människor utsätts och att deras frihet begränsas.

Det behövs ökad medvetenhet om hur antisemitismen i Sverige tar sig uttryck i dag. Mycket oroväckande är att det förekommer att skolor undviker att diskutera antisemitism och konfrontera antisemitiska attityder, därför att ämnet skulle anses känsligt. I Malmö har det nyligen gjorts en kartläggning som visar att antisemitiska attityder bland stadens invånare sätter sin prägel på tillvaron för Malmös judiska befolkning. Bland annat undviker judiska elever att gå i vissa skolor på grund av stämningarna mot judar. Det bör genomföras en motsvarande nationell kartläggning. Det får heller aldrig förekomma att skolor undviker att diskutera antisemitism därför att ämnet anses för känsligt.

Elever som lever i områden som har problem med att unga rekryteras in i extrema rörelser ska få stöd till särskilda insatser. Organisationen "Unga muslimer mot antisemitism" i Malmö är en förebild och ordnar varje år många resor till Auschwitz. Det bör genomföras en nationell kartläggning av förekomsten av antisemitism i skolorna. Målet bör vara att alla barn och ungdomar någon gång under skolgången ska ges möjligheten att göra en studieresa till ett förintelsläger.

Med årens gång blir det allt färre människor som kan vittna om sina egna upplevelser från Förintelsen. Det är viktigt att stödja arbetet, bland annat av förintelseöverlevnarnas ättlingar, för att föra vidare deras berättelser till kommande generationer.

30. BEKÄMPA RASISM OCH DISKRIMINERING

Liberaler har i alla tider bekämpat alla former av rasism, främlingsfientlighet och intolerans. Hatbrott ska inte få förekomma. Religiösa och kulturella institutioner som är utsatta måste känna att det sekulära samhället erbjuder skydd. Ingen ska behöva utsättas för fördomar eller nedvärderande attityder på grund av sin hudfärg eller sitt ursprung. Skolans arbete med en demokratisk värdegrund och kunskap mot antisemitism, afrofofi, islamofobi, homofobi och andra former av intolerans måste förstärkas.

Skolan är inte värdeneutral, utan ska stå för alla människors lika värde. Skolan har en viktig roll i att förebygga antisemitism, antiziganism, främlingsfientlighet, kvinnohat, islamofobi, afrofofi men även homofobi och andra former av intolerans. Skolan ska vara en frizon från fördomar och hat.

Den nuvarande diskrimineringslagen har nu funnits i tio år. Det behövs nu en utvärdering av lagen för att se hur fler människor kan hävda sin rätt.

31. STOPPA ICKE-DEMOKRATISKA STATERS PÅVERKAN I UTSATTA OMRÅDEN

Frågan om att begränsa restriktioner av utländsk finansiering av religiösa verksamheter har blivit alltmer aktuell, inte minst i kölvattnet av terrordåd. EU:s inrikesministrar gjorde så sent som i november 2020 ett uttalande om att den oönskade utländska finansieringen från nationella civila och religiösa organisationer genom icke-transparent finansiering bör begränsas.

Extrema krafter i bland annat Saudiarabien, Iran, gulfstater som Qatar, Iran, Turkiet köper sig religiös makt i Sverige genom att bland annat finansiera byggen av moskéer i Sverige. Saudiarabien finansierar redan idag en av fyra moskéer som byggs i Sverige. I ett dokumenterat fall var saudiska intressen nära att köpa en moské i Sverige och krävde då i utbyte att de själva skulle få tillsätta styrelsen för moskén. Det finns även kristna samfund med starka kopplingar till icke-demokratiska stater såsom Syrien och Egypten.

Det behövs ett bättre arbete i Sverige för att öka transparensen. Flera andra europeiska länder har numera krav på öppen redovisning av inkomna bidrag till religiösa samfund och även öppenhet om vem som givit en gåva över en viss summa. Politiska partier måste redovisa finansiering över vissa belopp. Myndigheten för statens stöd till trossamfund ställer i sina allmänna regler upp ett antal villkor för utbetalning av bidrag, bland annat att bidra till att upprätthålla och stärka samhällets grundläggande värderingar och att verksamheten ska i huvudsak finansieras av personer bosatta i Sverige. Liberalerna menar att huvudprincipen bör vara att trossamfund i Sverige ska finansieras av församlingsmedlemmar bosatta i Sverige, och att reglerna behöver tydliggöras för motverka finansiering från länder som är odemokratiska eller stödjer extremism.

Sverige kan inte vara en fristad för icke-demokratiska stater att sprida extremism. Regeringen bör därför, liksom flera andra europeiska länder har gjort, lägga fram lagstiftning som stoppar icke-demokratiska stater och organisationer med nära koppling till icke-demokratiska stater från att finansiera verksamhet i Sverige. En sådan lagstiftning bör föregås av en utredning som analyserar de olika lagstiftningarna som införts i andra liberala rättsstater och konsekvenser i förhållande till svenska grundlagen.

32. BÄTTRE OCH MER SYSTEMATISKA GRANSKNINGAR AV RELIGIÖSA SAMFUND SOM FÅR STATS BIDRAG

Liberalerna anser att ett demokratikriterium behövs vid bidragsgivning till religiösa samfund. Kriteriet ska ta sikte på det som uppenbart angriper eller står i strid med det demokratiska samhällets grundläggande värderingar. Kopplingar till icke demokratiska stater bör även granskas hårdare. Tillsynen ska vara rättssäker och involvera Nationellt centrum mot våldsbejakande extremism.

33. ANMÄLNINGSPLIKT VID FUSK FÖR BIDRAGSGIVANDE MYNDIGHETER

Det förekommer att organisationer som har fått bidrag från svenska myndigheter använder medlen på annat sätt som är tilltänkt - och även fuskat med redovisning av till exempel antal deltagare och kostnader. Det har i många år tagits för lätt på dessa frågor. Liberalerna anser att det mot bakgrund av detta bör införas en anmälningskyldighet till Polisen för samtliga bidragsgivande myndigheter såväl på kommunal, regional som statlig nivå när man misstänker att bidragsfusk har begåtts. Lagen bör baseras på den redan existerande bidragsbrottslagen.



Fler i egen försörjning

Innehåll

Inledning	30
Förslag från programmet	31
1. Egen försörjning för ökad frihet.....	33
2. En mer inkluderande arbetsmarknad.....	38
3. En mer jämställd arbetsmarknad	41
4. En snabbare väg in i det svenska språket	43
Referenser	46

Inledning

Varje människa, oavsett bakgrund, ska vara fri att själv få forma sitt liv. En förutsättning för att alla ska ha reella möjligheter att göra det är att samhället de växer upp i är säkert och har fungerande samhällsfunktioner. Polis, skola, rättsväsende, sjukvård och socialtjänst måste kunna garantera att alla får en god skolgång och att människors rättigheter försvaras. Det gäller inte alla överallt i dagens Sverige. Därför har Liberalerna satt upp ett ambitiöst men avgörande mål om att inget bostadsområde ska vara utsatt 2030. För att nå upp till målet presenterar vi omfattande reformförslag för att förbättra integrationen och se till att rätten till ett fritt liv upprätthålls.

Liberalerna har alltid arbetat för *det glömda Sverige*. Liberalismen utgår från varje människas rätt att leva ett fritt liv där hon tillåts följa sina drömmar och får göra egna val. Det är i våra utsatta områden som människors levnadsöden är som mest ofria i Sverige. Därför behöver vi ett förortslyft som lyfter dessa områden.

Fler än 550 000 människor bor i våra utsatta områden¹. Majoriteten är hederliga, arbetar, betalar skatt och följer svensk lag. Några få har tillåtits kidnappa dessa områden med sina kriminella gärningar. Samhället måste ta tillbaka kontrollen. Därför behövs omfattande reformer. Liberalerna är det parti som står för reformerna som tar tillbaka de utsatta områdena från de kriminella.

Som en del av Förortslyftet lägger vi fram omfattande förslag mot brott, extremism, skolegregation och bostadssegregation. Programmen presenterar omfattande reformer för ökad egen försörjning, stärkt jämställdhet, demokratiska värderingar, tryggare bostadsområden och en minskad boendesegregation. Det här programmet innehåller flera omfattande förslag för hur vi ska kunna få fler in i egen försörjning.

I arbetet med att ta fram det här dokumentet har Liberalernas medlemmar bidragit med förslag genom olika remissrundor. Arbetet har letts av riksdagsledamoten Robert Hannah och utredarna André Nilsson och Joakim Rönnbäck har bistått i arbetet med att skriva programmet. Till stor hjälp för arbetet har en referensgrupp bestående av liberala politiker från olika delar av landet involverats genom kontinuerliga sammanträden under vilka programmets innehåll och sakpolitiska förslag har diskuterats. Referensgruppen har bestått av Catharina Bildt Grape, Helena Holmberg, Frida Jansson, Jan Jönsson, Roko Kursar, Monica Lundin och Torkild Strandberg. Därtill har utredarpraktikanten Mathias Sköldebrand inkommit med värdefulla redaktionella synpunkter.

Sverige ska vara möjligheternas land, för alla. Det ska inte spela någon roll var du bor eller var du kommer ifrån – bara vart du är på väg. Därför behöver vi ett förortslyft.

Förslag från programmet

EGEN FÖRSÖRJNING FÖR ÖKAD FRIHET

1. Inför ett egenförsörjningsmål. Redovisa och följ upp egenförsörjningens och integrationsskuldens utveckling. Åtta av tio vuxna i Sverige ska försörja sig själva 2030.
2. Inför ett bidragstak efter dansk modell. Spärra kommuner och myndigheter från att höja eller lägga till ersättningar när summan av transfereringarna överstiger den inkomst som kan antas vid ett kollektivavtalsenligt okvalificerat arbete.
3. Nytt försörjningsstöd för arbetsföra. Renodla offentliga aktörers uppdrag och kompetenser. Inför en ny typ av dagersättning för arbetsföra som i dagens system får försörjningsstöd.
4. Fortsätt förstärka jobbstimulansen. Stärk drivkrafterna till arbete genom uppstramade bidragsnivåer samtidigt som jobbstimulansen i försörjningsstödet fortsätter att göras mer generös, bland annat genom att säkerställa att jobbstimulans ges i alla kommuner.
5. Sänk skatten på låga inkomster – 1000 kronor mer kvar i plånboken. Ett nytt kraftfullt och permanent jobbskatteavdrag bör införas. En lokalvårdare, caféanställd eller barnskötare bör få 1000 kronor mer kvar i plånboken varje månad.
6. Sänk skatten på låga inkomster – de första 100 000 kronorna ska vara skattefria. Utrikes föddas och ungas arbetsmarknadsetablering måste förbättras. Särskilt det första jobbet är betydelsefullt för en lyckad etablering. En första jobbet-reduktion bör införas där de första 100 000 kronorna som redovisas från arbete eller företagande görs skattefria.
7. Utred hinder för plattformsföretagande. Alla jobb behövs, därför bör en förenklingsutredning tillsättas för att undersöka legala hinder för de plattformsföretag som matchar köpare och utförare i den framväxande delningsekonomin. Vidare behövs nya och kraftfullare möjligheter till schablonbeskattning för att slipa ned trösklarna till soloföretagande och egen försörjning.
8. Inför inträdesjobb för unga och nyanlända. För att bekämpa utanförskapet på arbetsmarknaden krävs en ny förenklad anställningsform, inträdesjobb, för nyanlända och unga upp till 23 år utan gymnasieexamen. Inträdesjobb bör få innehas i maximalt tre år och innebär att arbetsgivaravgiften slopas samtidigt som den anställde arbetar till en nedsatt ingångslön.
9. Utöka kraven på motprestation för försörjningsstöd - sprid Solnamodellen. Solnamodellen och Växjöloftet har varit ett framgångsrikt tillvägagångssätt för att i samverkan mellan kommunerna, arbetsförmedlingen och näringslivet få fler i arbete. Modellen bygger på motprestation för försörjningsstöd, bättre matchning på arbetsmarknaden och insatser med vuxenutbildning. Vi vill sprida Solnamodellen till hela Sverige.

EN MER INKLUDERANDE ARBETSMARKNAD

10. Inför yrkesskolan och ge dem som saknar gymnasieutbildning chansen till utbildning inom bristyrken. Vi vill införa en ny studieform riktad till den som saknar fullgjord gymnasieutbildning. Yrkesskolan ska vara inriktad mot bristyrken - som exempelvis plattläggare, undersköterska och personlig assistent, och delar av utbildningen ska förläggas på arbetsplatser.

11. Anonymiserade jobbansökningar. Ingen ska behöva diskrimineras på grund av sitt namn eller sin bakgrund. Liberalerna föreslår, som ett första steg, att anonymiserade jobbansökningar införs på ett antal statliga myndigheter för att motverka diskriminering i anställningsprocessen.
12. Egenföretagarperspektivet ska finnas i hela etableringsprocessen. Etablering på arbetsmarknaden ska inte enkom fokusera på att få en anställning. Det måste också vara tydligt hur man går tillväga för att starta företag i Sverige och att egenföretagande är en möjlig väg till egenförsörjning.
13. Alla yrkeskunniga nyanlända ska få en tydlig plan för att validera kunskaper och lära sig yrkessvenska. Språkinläring och validering av yrkeskunskaper måste gå hand i hand. Det bör i större grad vara möjligt att lära sig, och få validera sitt, yrkesspråk på arbetsplatser.

EN MER JÄMSTÄLLD ARBETSMARKNAD

14. Samma förväntningar på utrikes födda kvinnor och män. Nyanlända kvinnor registreras senare hos Arbetsförmedlingen och påbörjar Svenska för invandrare (SFI) senare än män. Samtidigt vet vi att desto längre tid det tar innan en person är inskriven hos Arbetsförmedlingen desto mer försenas inträdet på arbetsmarknaden. Arbetsförmedlingen, socialtjänsten och Försäkringskassan måste ha ett tydligt uppdrag att tidigarelägga både nyanlända kvinnor och mäns inträde på arbetsmarknaden.
15. Uppmuntra fler arbetsgivare att ta ett samhällsansvar. Engagemanget från både privata, ideella och offentliga arbetsgivare är en integrationsmotor. Samhall ska fokusera på sitt kärnuppdrag att erbjuda jobb åt den som på grund av funktionsnedsättning har mycket långt till ett reguljärt arbete.
16. Bort med social ingenjörskonst i bidragssystemen – se över flerbarnstillägget. Dagens flerbarnstillägg är en kvinnofälla. Därför bör ersättningsnivåernas storlek och utformning reformeras.
17. Ett mer individualiserat försörjningsstöd. Skatter och bidrag ska utgå från individen, inte kollektiva enheter som familjen. Vi vill tillsätta en utredning för hur försörjningsstödet kan bli jämställt och mer individualiserat samtidigt som rådande marginaleffekter för den som går från bidrag till arbete förstärks.

EN SNABBARE VÄG IN I DET SVENSKA SPRÅKET

18. SFI ska följa en tydlig progressionstrappa med kontrollstationer vid varje steg och en yttre tidsgräns. Alla ska få en ärlig chans att lära sig svenska, få ett jobb och integreras i det svenska samhället. Idag kan SFI, praktikplatser och olika former av bidrag varvas i årtal. Därför föreslår vi en ny och förutsägbar progressionstrappa för SFI med tydliga förväntningar och krav.
19. Höj de nationella kraven på SFI. Tyvärr misslyckas många kommuner med upphandlingen av högkvalitativ SFI för att de lagstiftade grundkraven är för låga. Dagens system skapar ojämlikheter, brister och försvårar för arbetsmarknadsetablering och rörlighet inom Sverige. Därför behöver kraven på vad SFI ska innefatta, vilken flexibilitet som ska finnas och vilken kvalitet den ska hålla skärpas.
20. Integrera jobbperspektivet i SFI och förbättra möjligheten att läsa SFI parallellt med jobb eller utbildning. Jobbcoacher ska arbeta parallellt, och i samarbete, med SFI. Yrkes-SFI och SFI med koppling till att starta eget ska finnas tillgängligt i varje kommun och det ska alltid vara möjligt och förväntat att eleven går klart SFI även om den fått ett heltidsjobb.
21. Språkkrav och språkstöd för kärnyrken inom vård, skola och omsorg samt krav på svenskt utbildning för de som saknar rätt kunskaper som jobbar idag. Vi föreslår både krav på svensk kunskaper, och svensk utbildning för de som redan arbetar, men inte kan tillräcklig svenska, inom kärnyrken bland vård, skola och omsorg. Språkkurser ska också få samma villkor för skatteavdrag som andra utbildningar och kurser.
22. Rätt att lära sig, och att tenta av, svenska digitalt. Det behövs ett digitalt öppet språkverktyg i med pedagogiska tjänster som är tillgängliga för alla nyanlända i Sverige. Språkverktyget ska innehålla föreläsningar, träningsuppgifter och möjlighet att skriva tentor digitalt.

1. Egen försörjning för ökad frihet

När människor inte försörjer sig själva och inte får uppleva friheten av att tjäna en lön för arbete, skapas spänningar i samhället. När den liberala arbetslinjen rullades ut under 00-talet innebar den ett paradigmskifte: Sjukskrivningarna sjönk och sysselsättningen tog fart. De jobbskatteavdrag och bidragsreformer som då var kontroversiella har i efterhand kommit att bestå med bred politisk acceptans. Men arbetslinjen har inte kommit att gälla alla. För den som aldrig har arbetat eller tjänar lite, lönar det sig många gånger inte att arbeta i stället för att leva på bidrag.² Det är förödande. När människor möts av system där det inte lönar sig att ta ett deltidsjobb sänds budskapet att det inte spelar någon roll om du försörjer dig själv eller får bidrag. Detta är ett växande problem i takt med ett allt djupare och permanent bidragsberoende i Sverige. Det är inte minst allvarligt mot bakgrund av att bidragsberoende riskerar att gå i arv.

Detta utgör en del av de problem som gör tillvaron ofri i våra utsatta områden. Alltför många går hemma med liten möjlighet till den egenmakt som en egen försörjning ger. Alltför få får uppleva arbetsplatsgemenskap och yrkesstolthet. I Barnombudsmannens rapport från 2018 är det tydligt att barn och unga som växer upp i utsatta områden upplever att de har få chanser att lyckas i livet på grund av låga förväntningar och en syn att de bor i en förlorande stadsdel. Bland unga pojkar i förorten tror en tredjedel att det kommer att bli svårt att skaffa ett jobb när de är vuxna.³ Det behövs fler vuxna förebilder som med sitt exempel visar varje ny generation att egen försörjning är möjlig.

När vi diskuterar dessa problem får det aldrig förtigas att det i förorten lever och verkar tusentals och åter tusentals som arbetar eller driver företag. Också dessa personer behöver få politikens uppmärksamhet. Genom lägre skatter kan det löna sig att ta på sig mer ansvar på arbetsplatsen eller att gå till jobbet också upp i ålderna. Genom en lägre regelbörda kan fler av förortens entreprenörer lägga mer kraft på jobbskapande och affärsnytta.

Sverige ska ha starka sociala skyddsnät. Den som blir sjuk, arbetslös eller fastnar i social problematik ska fångas upp. Samtidigt är många av de socialförsäkringar som finns byggda för en annan tid och har varit menade att lösa andra problem än de vi ser i dag. Vår tids omfattande utanförskap, tudelade arbetsmarknad och stora integrationsskuld ställer krav på ett brett reformarbete. I detta arbete bör drivkrafterna till arbete komma i första rummet, Sverige får aldrig mer befinna sig i det läge där människors görs till mål för ett medel och döljs i arbetsmarknadspolitisk statistik. Syftet bör i stället vara att var och en ska kunna bidra till Sverige utifrån sina förutsättningar.

Samhället ska uppmuntra omställning, utbildning, arbete och strävan. För att koncentrera det offentliga ofta spretiga agerande vill Liberalerna inför ett bidragstak och ett egenförsörjningsmål. Vi gör detta därför att det dels behövs ett inriktningsmål för finans-, arbetsmarknads-, socialförsäkrings- och integrationspolitiken. Dels för att erfarenheter från Danmark visar att det ger effekt när beslutsfattarna säkerställer att bidragsnivåerna inte överskrider inkomsterna från att ta ett arbete.

Att en individ har sysselsättning innebär inte att hon nödvändigtvis uppbär inkomster som är tillräckliga att försörja sig på. Enligt en översyn av Entreprenörskapsforum låg sysselsättningsgraden mätt som en nettomånadsinkomst om 12600 inkomster för inrikes födda (inklusive individer födda i Norden) 2016 på 89 procent medan självförsörjningsgraden låg på 73 procent. Motsvarande siffror för individer födda i Afrika låg på 68 procent respektive 38 procent och för Mellanöstern 56 procent respektive 36 procent. Det innebär att självför-

sörjningsgraden för vissa grupper av utrikes födda ligger dryga 30 procentenheter lägre än för inrikes födda.⁴ Ett egenförsörjningsmål bör syfta till att lyfta individer och sluta också denna klyfta. 2040 bör självförsörjningsgraden vara 85 procent i hela befolkningen.

Sverige måste utforma skattesystemet för en arbetslinje, inte en bidragslinje. Trots skattesänkningar på 2000-talet är Sverige fortfarande bland de länder i världen som beskattar arbete allra hårdast. Resultatet har blivit att det för många lönar sig mindre än i motsvarande yrken i andra länder att arbeta mer – och för vissa lönar det sig ibland inte alls. Arbetet med att permanent sänka marginalsatserna för personer som går från bidrag till jobb, måste fortsätta. I takt med att ekonomin tillåter vill Liberalerna införa ett nytt kraftfullt och permanent jobbskatteavdrag med det tillfälliga jobbskatteavdraget 2021 och 2022 som bas. Vidare bör en första jobbetreduktion införas där de första 100 000 kronorna som redovisas från arbete eller företagande görs skattefria.

Runtom i landet utgör kommuner goda exempel i frågor där statligt ledarskap saknats: vi vill nu exportera tänkande och lösningar från platser som Växjö, Solna, Landskrona, Kungälv och Sundbyberg. Här har lokala aktörer tänkt nytt om försörjningsstöd, arbetsmarknad och socialpolitik, inte sällan har staten stått i vägen. Liberalerna vill ändra detta förhållande med en rikstäckande politik för försörjningsstöd med arbetslinjen som värdegrund.

Arbetslinjen ska råda i utformningen också av bidragen. Det är vid de lägsta inkomsterna som Sveriges världsledande marginalsatser får som allra mest allvarliga konsekvenser för den enskilde. Ska egenförsörjningen öka, egenmakten stärkas och bidragsberoendet brytas behöver det politiska arbetet ta avstamp i det faktum att Sveriges utanförskapsområden präglas av omfattande integrationsproblem. Särskilt utrikesfödda kvinnor står i dag alltför långt från arbetsmarknaden. Därför behöver fler bidrag individualiseras samtidigt som incitamenten till arbete blir mer kraftfulla. Detta bör inte minst innebära kraftfulla reformer av försörjningsstödet. Jobbstimulansen bör fortsätta att byggas ut samtidigt som reformer görs för ett mer individualiserat försörjningsstöd. Vidare bör ett nytt statligt försörjningsstöd för arbetsföra införas med utgångspunkt i Långtidsutredningen 2011.⁵ Nu som då mottar alltför många försörjningsstöd helt enkelt för att de saknar arbete. Ett särskilt stöd för denna grupp skulle renodla offentliga aktörers uppdrag och stärka arbetslinjen. Den snabba teknikutvecklingen medför en ny typ av arbetsmarknad.⁶ Politiken måste förhålla sig till denna utveckling och snabbt röja undan hinder för sysselsättning i vår tids ekonomi. De politiker som försöker att begränsa utvecklingen för i grunden en tröstlös kamp och kommer istället att minska sysselsättningen där den behövs som mest. Ett viktigt reformområde är att snarast öppna upp för fler former av schablonbaserad redovisning för egenföretagare.

Regelbördan för plattformsföretagen bör utredas samtidigt som den frivilliga omsättningströskeln för att redovisa moms bör höjas till nordisk nivå. Sverige har idag den lägsta gränsen i EU för att inte behöva redovisa moms (30 000 kronor).⁷ Samtidigt pekar 30 procent av alla tillfrågade företagare med färre än tio anställda ut skatte- och momsregler som det största tillväxthindret i en mätning från Näringslivets regelnämnd.⁸ En höjning av nivån skulle förenkla tillvaron för unga företag, frilansare och plattformsföretag i delningsekonomin samtidigt som skattesystemet i stort skulle komma att betraktas som mer välavvägt och legitimt.

Vidare bör den brittiska regeringens Taylor-utredning 2017 tjäna som ett positivt exempel i ett arbete för förenklingar av deklaration, bokföring och fakturering. Enligt Braunerhjelm och Eklund (2014) kan en minskning av skatternas komplexitet med tio procent ökar entreprenörskapet med hela tre procent. Det sambandet måste politiken ta intryck av.⁹

4 Johan Eklund och Johan P. Larsson, När blir utrikesfödda självförsörjande? Stockholm: Entreprenörskapsforum, 2020

5 Eva Mörk, "Från försörjningsstöd till arbete – Hur kan vägen underlättas?", i SOU 2011:2, Valfärdsstaten i arbete: Inkomstrygghet och omfördelning med incitament till arbete. Stockholm: Fritzes, 2011, s. 191.

6 Linda Weidenstedt, Andrea Geissinger och Monia Lougui, Varför gigga som matkurir? Ratio 2020:15. Stockholm: Ratio.

7 Enrico Deiaco och Johan Eklund, Vägar till självförsörjning - slutrapport i projektet integration Sverige. Stockholm: Entreprenörskapsforum, 2020.

8 NNR, NNRs SKOP-undersökning 2020 med svenska företagare. Stockholm: Näringslivets Regelnämnd, 2020.

9 Pontus Braunerhjelm och Johan Eklund. 2Taxes, tax administrative burdens and new firm formation, Kyklos vol 67, nr. 1, 2014.

Liberalerna måste gå till historien som det parti som bröt bidragsberoendet och stärkte egenmakten i hela Sverige. Det kan bara uppnås med reformer där arbetslinjen stärks och hinder för strävsamhet rivs. Därför vill Liberalerna se ett egenförsörjningsmål, ett kraftigt reformerat försörjningsstöd, strategiska skattesänkningar för fler i arbete och regelförenklingar för morgondagens företag.

Förslag

1. Alla som är arbetsföra ska också förväntas försörja sig själva, vi behöver ett egenförsörjningsmål. Individens självständighet och frihet att själv styra sitt liv bygger på att hon kan försörja sig själv. Tyvärr saknar många egen försörjning, och de som bor i utsatta områden har 17,7 procentenheter lägre andel som förvärvsarbetar jämfört med övriga Sverige¹⁰. Tydliga mål om att öka egenförsörjningen innebär tydliga mål om att öka samhällets välbefinnande och individens självständighet.

Egenförsörjningsmålet ska vara baserat på den andel som försörjer sig genom eget arbete och företagande, och jämföra detta med antalet som helt och delvis försörjs av bidrag och andra transfereringar från stat eller kommun, samt de som deltar i andra typer av arbetsmarknadsåtgärder eller utbildningar.

För att målen ska gå att följa upp och för att målen ska få effekt i de policyförslag som presenteras måste relevant data tas fram. SCB ska få i uppdrag att kontinuerligt ta fram data över hur stor andel av befolkningen som försörjer sig själva i olika demografiska grupper, där grupper som får hjälp av arbetsmarknadsinsatser separeras tydligt från andra som arbetar. Särskilt viktigt är det att det tas fram arbetslöshetsstatistik och egenförsörjningsdata för de utsatta områdena. Något som saknas idag.

Att en individ har sysselsättning innebär inte att hon även uppbär inkomster som är tillräckliga att försörja sig på. Enligt en översyn av Entreprenörskapsforum låg sysselsättningsgraden mätt som en nettomånadsinkomst om 12600 kronor för inrikes födda (inklusive individer födda i Norden) 2016 på 89 procent medan egenförsörjningsgraden (av forskarna kallad självförsörjningsgraden) låg på 73 procent. Motsvarande siffror för individer födda i Afrika låg på 68 procent, mätt i andel sysselsatta, respektive 38 procent, mätt i andel självförsörjande, och för Mellanöstern 56 procent respektive 36 procent. Det innebär att egenförsörjningsgraden för vissa grupper av utrikes födda ligger dryga 30 procentenheter lägre än för inrikes födda och att egenförsörjningen i hela den vuxna befolkningen är mer blygsamma 68 %. Ett egenförsörjningsmål bör syfta till att lyfta individer och sluta också denna klyfta. 2030 bör egenförsörjningsgraden vara 85 procent i hela den vuxna befolkningen.¹¹

Egenförsörjningsmålet ska bli ett inriktningsmål för integrationspolitiken, men också för den ekonomiska politiken. En grund för arbetet bör även vara att regeringen varje år lämnar en redovisning av integrationsskuldens utveckling till riksdagen. På så sätt placeras åtgärder mot vår tids stora integrationsmisslyckanden i hjärtat av varje regerings finanspolitik. En sådan prioritering krävs: Genom att fler får möjlighet att arbeta kan utanförskap brytas och fler ges makt över sin tillvaro.

2. Inför ett danskt bidragstak. Att gå från försörjningsstöd till att jobba lönar sig inte för många människor. En orsak till detta är att flera bidrag sammantaget kan skapa oavsedda marginaleffekter. Ett bidragstak liknande det danska, där summan av bidragen som regel är lägre än lönen från arbete, bör införas i syfte att undvika att utbetalningar staplas på varandra inom ett hushåll. Konkret kan det röra sig om att kommuner och myndigheter spärras från att höja eller lägga till ersättningar när summan av utbetalningarna överstiger den inkomst som kan antas vid ett kollektivavtalsenligt okvalificerat arbete. Inför reformen bör en utredning särskilt beakta hur hänsyn ska tas till det lokala kostnadsläget och ett fortsatt säkerställande av skäliga levnadsvillkor.
3. Nytt försörjningsstöd för arbetsföra. Allt för många som mottar försörjningsstöd gör det för att de helt enkelt saknar ett jobb. En ny form av statligt finansierad dagersättning, med utgångspunkt i

Långtidsutredningen 2011, bör införas för arbetslösa. Människor med annan problematik bör fortsatt ha försörjningsstöd. Stödet för arbetslösa som mottar försörjningsstöd bör vara lägre än för personer med annan problematik. Denna ordning skulle renodla offentliga aktörers uppdrag och kompetenser och stärka arbetslinjen. Inför en reform bör konstruktionen av relationen mellan stat och kommuner särskilt utredas.

4. Fortsätt att förstärka jobbstimulansen. Försörjningsstödet för arbetslösa måste utformas så att det alltid lönar sig att gå från bidrag till arbete. Dagens bidragsnivåer behöver ses över och stramas upp samtidigt som jobbstimulansen i försörjningsstödet fortsätter göras mer generös, bland annat genom att säkerställa att jobbstimulans ges i alla kommuner.
5. Sänk skatten på låga inkomster – 1000 mer kvar i plånboken. Starka drivkrafter krävs till ökad sysselsättning och fler arbetade timmar. Detta är både god finanspolitik och en rättvisereform. Makten över den egna tillvaron ökar när individen får behålla mer av den inkomst som hon eller han själv tjänat hop. Därför är låga skatter en fråga om människors frihet och självbestämmande. Marginalskatten vid låga inkomster måste sänkas varaktigt. Ett nytt kraftfullt och permanent jobbskatteavdrag bör införas med det tillfälliga jobbskatteavdraget 2021 och 2022 som bas i takt med att ekonomin tillåter. Denna reform bör sammantaget leda till att en lokalvårdare, caféanställd eller barnskötare få 1000 kronor mer kvar i plånboken varje månad.
6. Sänk skatten på låga inkomster – de första 100 000 kronorna ska vara skattefria. Utrikes födda och ungas arbetsmarknadsetablering måste förbättras. Särskilt det första jobbet är betydelsefullt för en lyckad etablering. Därför är det avgörande att arbete och företagande lönar sig mer än bidrag för den som saknar tidigare anknytning till arbetsmarknaden. En första jobbet-reduktion bör införas där de första 100 000 kronorna som redovisas från arbete eller företagande görs skattefria.
7. Utred hinder för plattformsföretagande. Den snabba teknikutvecklingen medför en ny typ av arbetsmarknad. Politiken måste förhålla sig till utvecklingen och snabbt röja undan hinder för sysselsättning i vår tids ekonomi. Alla jobb behövs, därför bör en förenklingsutredning tillsättas för att undersöka legala hinder för de plattformsföretag som matchar köpare och utförare i den framväxande delningsekonomin. Vidare behövs nya och kraftfullare möjligheter till schablonbeskattning för att slipa ned trösklarna till soloföretagande och egen försörjning. Den frivilliga omsättningströskeln för att redovisa moms bör höjas till nordisk nivå, samtidigt som sådant som bokföring, fakturering och deklaration förenklas.
8. Inför inträdesjobb för unga och nyanlända. Dagens arbetsmarknad skapar tydliga insiders och outsiders, detta lämnar arbetslösa utan akademisk examen eller bristkompetenser i sticket. I Tyskland bidrar politiken till att fler enkla jobb kommer till i näringslivet. I Sverige är det dyrt att anställa vilket gör att färre arbetsgivare vågar chansa på unga eller utlandsfödda. Därför krävs en ny förenklad anställningsform, inträdesjobb, för nyanlända och unga upp till 23 år utan gymnasieexamen. Anställningsformen inträdesjobb får innehas i maximalt tre år och innebär att arbetsgivaravgiften slopas samtidigt som den anställde arbetar till en nedsatt ingångslön.
9. Utöka kraven på motprestation för försörjningsstöd - sprid Solnamodellen. Våra sociala skyddsnät är till för att skydda, men måste också vara utformade så att de hjälper individen att återfå sin självständighet och att kunna försörja sig själv. Solnamodellen har varit ett framgångsrikt tillvägagångssätt för att i samverkan mellan kommunen, arbetsförmedlingen och näringslivet få fler i arbete. Modellen bygger bl.a. på motprestation för försörjningsstöd, bättre matchning på arbetsmarknaden och insatser med vuxenutbildning, och har med framgång spridits bland annat i Växjölyftet.

Den som får försörjningsstöd måste också få stöd att återigen kunna försörja sig själv. Det är en fråga som är bärande för varje människas friheter och möjligheter att forma sitt liv. Socialtjänstlagen ger utrymme för kommuner att kräva deltagande i kompetenshögande aktiviteter såsom arbetsträning, praktik och språkundervis-

ning. Sådana krav bör göras obligatoriska i samtliga kommuner, detsamma gäller sanktioner för den som inte tillgodogör sig svenska inom SFI på en rimlig nivå eller vägrar att söka arbete på närliggande ort.

I dag hindrar Socialtjänstlagen kommuner från att kräva att bidragstagare deltar i relevanta aktiviteter som direkt liknar förvärvsarbete. Detta bör ändras och i stället bör kommuner tillåtas att ställa krav på att bidragstagare deltar också i relevant samhällsnyttig verksamhet. Solnamodellen borde spridas till hela Sverige.

2. En mer inkluderande arbetsmarknad

Liberalismen utgår från varje individs rättigheter och möjligheter att leva ett fritt liv. Varje människa ska fritt få följa sina drömmar och bestämma hur hon vill bidra till samhället utefter sin egna vilja och förmåga. Det här kapitlet handlar om hur hinder för människor att försörja sig själva kan tas bort, hur incitamenten att arbeta kan bli starkare och om hur diskriminering och tröskeleffekter kan motverkas för att fler ska få uppleva självständigheten som kommer med en egen försörjning.

Det är varje människas ansvar att försörja sig själv och bestämma vad den vill viga sitt liv åt. Stat, kommun och region ska se till att alla ges möjligheten att utbilda sig och att ingen hindras från sina drömmar på grund av diskriminering av exempelvis etnisk härkomst eller könsidentitet. Tyvärr är det tydligt att rasism och sexism skapar hinder för många att hitta ett arbete och försörja sig själva. Vi vill ta bort dessa hinder och ge alla en ärlig chans att bli sin egen lyckas smed.

I våra utsatta områden är andelen arbetslösa oproportionerligt hög. Där bor det en hög andel som är särskilt svaga på arbetsmarknaden - ofta på grund av att de är nya i Sverige, att de är lågutbildade eller att de inte kan prata tillräckligt bra svenska. För att vända på den utvecklingen måste vi säkerställa att det går snabbt att etableras i Sverige, att fler lär sig god svenska snabbare och att det finns alternativa vägar in i arbete för den som saknar gymnasieutbildning. Dessa förslag, som är ämnade att ge människor fler vägar till arbete, måste kombineras med hårda insatser mot rasism och diskriminering. Mångfald måste ses som resurs det är. För att det ska vara möjligt måste också arbetslinjen stärkas och fler få en ärlig chans att hitta ett jobb.

Långsiktigt behöver Sveriges arbetsmarknad reformeras i grunden för att sänka trösklarna och för att fler företagare ska våga expandera och anställa. Tryggheten behöver knytas till individen, inte hur länge den varit anställd, och det måste bli billigare och tryggare för arbetsgivare att anställa. Förslagen i det här kapitlet är till för att komplettera sådana långsiktiga förslag.

Att gapet i sysselsättning mellan högutbildade och lågutbildade är större än snittet i EU tyder på att den svenska arbetsmarknaden är dåligt anpassad för den med kort utbildning. Detta måste åtgärdas genom att tillåta och skapa förutsättningar för lågproduktiva jobb, genom att fler får utbilda sig och genom att arbetsmarknaden får lägre trösklar och blir mer inkluderande.

Den enskilt viktigaste åtgärden för att fler ska kunna arbeta är att göra det enklare och billigare att anställa. Det handlar dels om att se till så att skatten, arbetsgivaravgifterna och de administrativa bördorna hålls så låga som möjligt, men också om att se till att grupper som har svårt att utföra arbeten som värderas över en normal lägsta lön att få utföra enklare arbeten. Reformen som är bärande för fler enkla jobb, som exempelvis RUT, behöver försvaras och utvecklas samtidigt som möjligheten till praktikplats, och lösningar med särskilda anställningsformer för den som varit långtidsarbetslös eller som är ny i Sverige. Etableringsjobben är en viktig del av det arbetet.

Fria samhällen bygger välstånd genom att en mångfald av idéer, kompetenser och synsätt fritt får konkurrera. Svensk arbetsmarknad är långt ifrån fri och det finns mycket kvar att göra innan det råder rättvisa möjligheter att delta och bidra på arbetsmarknaden. I utsatta områden är arbetslösheten större och möjligheterna till ett första jobb färre. Med det här kapitlet presenterar vi förslag för att öka meritokratin på arbetsmarknaden och för att öppna upp den för fler.

Människor måste tillåtas bidra. Inte stängs ute av höga trösklar till arbetsmarknaden eller diskriminering och rasism. Vi liberaler står för den frihetsprincip som garanterar alla människors rätt att söka framgång efter egen vilja och förmåga. Vi står också för en antidiskrimineringsprincip som innebär att ämbeten, utbildningar och arbeten ska fördelas till den som är mest lämpad och kompetent. Den med störst talang och ambition ska alltid vara den som blir tilldelad ett arbete - oavsett var den är född eller vilket bostadsområde den bor i.

Ett land där det är lätt att bidra till samhället och där trösklarna är låga till att försörja sig och skapa ett socialt sammanhang är också ett inkluderande land där utanförskap motverkas. För att nå dit måste den diskriminering som håller människor i utanförskap bekämpas, trösklarna till arbete sänkas och alla som bor i Sverige ha möjlighet att bli en del av samhället.

Förslag

10. Inför yrkesskolan och ge dem som saknar gymnasieutbildning chansen till utbildning inom bristyrken. Alla ska ha en möjlighet att jobba. Även den som är särskilt svag på arbetsmarknaden och som exempelvis saknar gymnasieutbildning måste ha en väg till att stärka sin kompetens och utbildas till ett bristyrke. Yrkesutbildningar spelar en viktig roll bland annat för att fler nyanlända ska komma i arbete, men är idag otillräckliga. Därför vill vi införa en ny utbildningsform: Yrkesskolan, en yrkesutbildning för vuxna motsvarande gymnasial nivå, med stort inslag av arbetsplatsförlagt lärande. Utbildningen ska vara öppen för alla som saknar gymnasiekompetens, men vara särskilt anpassad för att kunna följa fullgjord SFI. Utbildningen ska långsiktigt fokusera på bristyrken där det finns goda chanser att få arbete som exempelvis golvläggare, undersköterska och personlig assistent.

Yrkesskolan ska vara ett komplement till yrkesvux, med staten som huvudman, och utbildningen kommer att vara särskilt inriktad för människor som är nya i Sverige eller som saknar gymnasial utbildning. Nyanlända som har svårt att komma i arbete skulle stärkas av en yrkesskola som efter genomförd SFI ger en tydlig väg in i ett specifikt bristyrke. Utbildningen ska ha nära kopplingar till arbetsplatser och innefatta praktik.

Det är även viktigt att människor får stöd till kompetensutveckling, inte minst inom välfärdens områden. Möjligheten att vidareutbilda sig behöver förbättras. Även den som redan har en annan gymnasieutbildning bör kunna utbilda sig till undersköterska och andra bristyrken.

11. Anonymiserade jobbansökningar till offentlig sektor. Det är alltid den sökandes talang och kompetens som ska vara av avgörande vid en anställningsprocess. Aldrig etnisk bakgrund, könsidentitet eller religion. Tyvärr visar många studier att det fortfarande förekommer omfattande diskriminering vid jobbansökningar. I en studie från IFAU visade att en sökande med ett arabiskt namn nästan hade hälften så stor chans att få en arbetsintervju allt annat lika¹². Den här typen av tydlig diskriminering måste stoppas.

Anonymiserade jobbansökningar är ett relativt enkelt verktyg som minskar risken för den sökande att utsättas för diskriminering. Som följd av att merparten av anställningsprocesser delvis sker digitalt är det också enklare än tidigare att anonymisera sökande automatisk samt att ta hjälp av maskininläring. Vi föreslår därför, som ett första steg, att ett antal statliga myndigheter med anonymiserade ansökningar som kan agera mall för en fortsatt utveckling med anonymiserade anställningar.

12. Företagarperspektivet genom integrationsprocessen. Det är i företagen som vårt välstånd skapas. Tyvärr är det ofta svårt för den som är ny att starta företag för att etableringsprocessen är utformad med anställning som norm. Vi vill att egenföretagarperspektivet ska finnas med i integrationsprocessen, oavsett det gäller grund- eller vuxenutbildning eller i etableringsprocessen.

13. Uppmuntra fler arbetsgivare att ta ett samhällsansvar. Insatserna för att underlätta för personer att komma in på arbetsmarknaden ska så långt som möjligt vara generella. Engagemanget från både privata, ideella och offentliga arbetsgivare är en integrationsmotor. Samhall ska fokusera på sitt kärnuppdrag att erbjuda jobb åt den som på grund av funktionsnedsättning har mycket långt till ett reguljärt arbete.
14. Tidig kompetenskartläggning för den som kommer till Sverige, och tydlig väg till validerad kompetens och yrkesspråk. Den som kommer till Sverige och som har erfarenhet inom ett särskilt yrke behöver ofta inriktad språkinläring och validering för att snabbt kunna arbeta inom sin kompetens. Alla som får uppehållstillstånd i Sverige ska få sin kunskap kartlagd tidigt och alla yrkeskunniga som kommer till Sverige ska få en tydlig väg för att hitta tillbaka till dennes arbete.

Validering måste gå hand i hand med språkinläring som är särskilt anpassad för det relevanta arbetet. I många andra länder, exempelvis i Tyskland, utförs en del av språkinläringen på arbetsplatser. Vi vill se ett liknande system i Sverige där yrkeskompetens kan valideras och svenska facktermer kan läras ut samlat. Det offentliga bör gå före i detta arbete. Ett antal statliga myndigheter bör få i uppdrag att införa praktiktjänster där yrkessvenskan kan läras ut under praktiken.

Institutioner med ansvar för validering ska samordna sitt arbete för att förkorta väntetiden. Universitet och högskolor måste också ges förutsättningar att validera och bedriva kompletterande utbildningar för att snabbt ge den kompletterande utbildning som behövs.

3. En mer jämställd arbetsmarknad

Liberalerna har kämpat för kvinnors lika rättigheter i över hundra år. Det är inte konstigt. Liberalismen fundament är försvaret av varje individs rättigheter och vi tror på alla människors lika rättigheter.

I utsatta områden är det på många sätt kvinnorna som har minst frihet att följa sina drömmar och ta kontroll över sina liv. Det handlar delvis om hedersförtryck och andra oacceptabla inskränkningar i deras rätt till självbestämmande. Vi föreslår många lösningar på dessa problem i andra delar av förortslyftet. I den här delen kommer vi att fokusera på den ekonomiska självständigheten bland kvinnor i utsatta områden och hur vi kan se till att fler kvinnor går från bidrag till arbete.

Könsskillnaden i sysselsättning har nästan uttraderas utanför våra utsatta områden. Det är nu bara 2 procentenheters skillnad mellan andelen sysselsatta kvinnor och män. I utsatta områden är skillnaden fem gånger större – endast 53 procent av kvinnorna arbetar. För andelen företagare är skillnaderna ännu större. Enbart 3,7 procent av kvinnorna i utsatta områden är företagare, ungefär hälften så stor andel som bland männen.¹³

En stor orsak är att nyanlända kvinnor i mindre omfattning deltar i olika arbetsförberedande insatser jämfört med män. De registreras senare hos Arbetsförmedlingen och påbörjar SFI senare än män. Desto längre tid det tar innan en person är inskriven hos Arbetsförmedlingen desto mer försenas inträdet på arbetsmarknaden. Utrikes födda kvinnor måste i högre utsträckning få en egen lön att leva på för att få en starkare självständighet. Kvinnor och män måste mötas av samma förväntningar och krav på att jobba och svenska myndigheter ska inte bidra till att traditionella könsroller upprätthålls. Vårnadsbidraget bidrog tyvärr till att kvinnors arbetsmarknadsintroduktion försenades. Det ska inte återinföras. Som en del av Januariavtalet genomför nu Liberalerna obligatorisk förskola. Det kommer att innebära att det blir tydligare att samhällets förväntningar är att alla försörjer sig själva, även om de har barn.

Att kvinnor arbetar mindre och i lägre grad vågar starta eget företag får effekter på deras möjlighet att vara ekonomiskt självständiga. Medianinkomsten bland kvinnor i särskilt utsatta områden är 69 procent av männens, vilket också riskerar att sätta många kvinnor i ekonomisk beroendeställning.¹⁴ Detta trots att kvinnorna som bor i utsatta områden är bättre utbildade än männen.

Många av lösningarna på dessa problem är generella och går att finna i andra delar av det här programmet. Vi har valt ut de punkter som är särskilt viktiga för att se till att fler kvinnor får bättre förutsättningar att arbeta och bli ekonomiskt självständiga. Det handlar dels om lika förväntningar på män och kvinnor, men också om reformer för att göra bidragssystemen mer jämställda och att stärka arbetslinjen.

Förslag

15. Samma förväntningar på utrikes födda kvinnor och män. Utrikes födda kvinnor har samma rätt som andra svenskar att få uppleva den finansiella självständighet det innebär i förhållande till både samhälle och partner. Tyvärr har det flertalet gånger visat sig att istället för att få ett starkare stöd så blir dessa kvinnor nekade samma insatser och möjligheter som ges till män. Merparten av arbetsmarknadspolitiska program och insatser går idag till män.

Nyanlända kvinnor registreras senare hos Arbetsförmedlingen och påbörjar SFI senare än män. Samtidigt vet vi att längre tid det tar innan en person är inskriven hos Arbetsförmedlingen desto mer försenas inträdet på arbetsmarknaden. Arbetsförmedlingen, socialtjänsten och Försäkringskassan måste ha ett tydligt uppdrag att tidigare lägga nyanlända kvinnors inträde på arbetsmarknaden.

16. Bort med social ingenjörskonst i bidragssystemen - reformera flerbarnstillägget. Dagens flerbarnstillägg är en kvinnofälla. Därför bör ersättningsnivåernas storlek och utformning reformeras. Som liberaler har vi inga synpunkter på hur många barn som någon väljer att få. Däremot är det viktigt att samhället är tydligt med att alla ska kunna försörja sig och ha tillräcklig ekonomi för att kunna ta hand om sina barn. Därför föreslår vi att flerbarnstillägget utreds och reformeras.

Flerbarnstillägget är en tillkomst av konservativ social ingenjörskonst och minskar idag drivkrafterna till arbete. Kvinnor som kommer från en kultur där de förväntas föda många barn och inte förväntats förvärvsarbeta, får tyvärr ytterligare incitament till detta genom flerbarnstillägget. Effekterna har blivit att en växande andel av familjerna med många barn har fått sämre ekonomisk standard, där exempelvis familjer med fler än 4 barn i drygt 70 procent av fallen har låg ekonomisk standard¹⁵.

Den bästa politiken gentemot familjer med många barn är fokuserad på en avgiftsfri och kunskapsbaserad skola och att så många som möjligt arbetar.

17. Ett mer individualiserat och jämställt försörjningsstöd. Dagens hushållsbaserade försörjningsstöd har blivit en kvinnofälla som i för många situationer skapar margineffekter till arbete för den vuxne i ett hushåll som i utgångsläget arbetar minst. Detta förhållande motverkar systemets socialpolitiska syfte. Vi föreslår därför att en utredning tillsätts om hur försörjningsstödet kan bli mer individualiserat och jämställt.

För många familjer där två vuxna är arbetslösa lönar det sig inte för en av personerna att skaffa ett jobb på grund av bortfallet av stöd och bidrag. En utredning om ökad individualisering av försörjningsstödet ska ta fram ett förslag som både motverkar den typen av skadliga margineffekter, men också ser till att de som lever i samma hushåll fortsatt förväntas försörja varandra.

4. En snabbare väg in i det svenska språket

Alla ska ha möjligheten att göra sig förstådda, tillgodogöra sig samhällsinformation och kunna kommunicera med andra människor. Tyvärr har det svenska språket varit lågt prioriterad under en lång tid och många som kommer till Sverige lär sig aldrig kommunicera på något annat språk än sitt modersmål. Det gäller såväl barn som vuxna. Effekterna av detta blir att många begränsas till att bara kunna kommunicera med sin familj i Sverige. Vårt mål är att alla människor som bor permanent i Sverige också ska ha möjligheten att förstå och göra sig förstådd. Språket behöver prioriteras upp redan i förskolan, men hela utbildningskedjan måste ge de som kommer till Sverige goda förutsättningar att lära sig det svenska språket. De måste tillåts bli en del av Sverige.

Svenskundervisningen för vuxna måste vara både väl anpassad för den som har lätt att lära sig och för den som har begränsad utbildningsbakgrund. De olika studievägarna inom SFI behöver renodlas för att ge varje individ bästa möjliga väg till svenska språket efter hennes egna förutsättningar. Analfabeter och akademiker ska inte blandas i samma klasser eller ha samma mål och kursplan. SFI behöver ett starkare kunskapsperspektiv som tydligare utgår från aktuell forskning om effektiv inläring och som är anpassad för varje individ. Ett praktiskt exempel på detta är att studieförberedande SFI alltid måste särskiljas tidigt från SFI med annan studieplan. Ett annat exempel är att den som har goda möjligheter att tillgodogöra sig svenska ska kunna läsa och tenta av SFI digitalt och i snabbare tempo vid behov.

Som en del av Liberalernas samarbete med regeringen har vi fått till många förslag om att förbättra SFI, dessa finns i skrivande stund i betänkandet: Stärkt kvalitet och likvärdighet inom komvux för elever med svenska som andraspråk - KLIVA. Det är angeläget att många av de förslag som nu finns på bordet också förverkligas, då särskilt stöd till bättre upphandling av SFI, mer individanpassad SFI, tydligare progression och obligatorisk bedömning av litteraciteter. En handfull av dessa förslag återkommer även i det här kapitlet.

Vidare presenterar vi i kapitlet föreslår reformförslag för SFI som ska göra det lättare för alla som kommer till Sverige att lära sig god svenska, något som ger fler möjligheten att arbeta och integreras.

Att kunna svenska handlar om frihet och självbestämmande. Den som kan svenska kan få jobb, prata med barnens lärare eller gå till läkaren på egen hand. På SFI ska alla nyanlända snabbt få lära sig svenska.

Förslag

18. SFI ska följa en tydlig progressionstrappa med kontrollstationer vid varje steg och en yttre tidsgräns. Idag kan SFI, praktikplatser och olika former av aktiviteter varvas i årtal. Ingen som kommer till Sverige ska fastna i integrationsbyråkratin. Alla måste få en ärlig chans att lära sig svenska. Därför föreslår vi en ny och förutsägbar progressionstrappa för SFI, i linje med förslaget i KLIVA-utredningen, som efter varje etapp har en kontrollstation. Den som kontinuerligt inte når upp till målen i kontrollstationerna ska istället slussas ut till arbetsmarknaden.

För att fler ska få en lyckad skolgång inom SFI måste individanpassningen stärkas med mer renodlade spår som ger en tydlig progression för alla efter individuella förutsättningar. Innehåll och i kunskapskrav ska vara tydliga. För att det ska vara möjligt måste alla som är nya i Sverige tidigt få sina kunskaper kartlagda.

Varje steg i SFI ska vara tidsbegränsat och avslutas med en individuell utvärdering, en så kallad kontrollstation. Om en elev endast uppnått begränsade resultat efter den tiden i skolbänken, ska vederbörande i stället slussas ut i jobb eller praktik. Syftet med det är dels att låta eleven öva på det svenska språket genom jobbet, samt att ge eleven möjlighet till en relevant erfarenhet från arbetslivet. Det ska vara norm att delar av ordinarie SFI utförs som praktik och även den som har fått ett arbete ska kunna fortsätta att studera svenska med olika hjälpmedel efter avklarad SFI.

För att ta uti med problemet att många går på SFI i flera år utan att nå resultat ska kontrollstationerna kompletteras med en borte tidsgräns i SFI, i linje med KLIVA-utredningens förslag om fyra år. Vid särskilda skäl, som exempelvis avbrott i SFI på grund av vård, ska givetvis någon som nått en borte gräns också ha möjligheten att få en andra chans att lära sig svenska, samtidigt ska det vara tydligt att normen är att den som går på SFI ständigt ska utveckla sin svenska.

19. Höj de nationella kraven på SFI. SFI ska hålla hög kvalitet och nå resultat. Tyvärr misslyckas många kommuner med upphandlingen av högkvalitativ SFI för att de lagstiftade grundkraven är för låga. Dagens system skapar ojämlikheter, brister och försvårar för arbetsmarknadsutveckling och rörlighet inom Sverige. Därför behöver kraven på vad SFI ska innefatta, vilken flexibilitet som ska finnas och vilken kvalitet den ska uppnå skärpas.

Upphandlingar är viktiga för att skapa rättssäkra köp av offentliga tjänster, men ofta saknar många kommuner förmågan att ställa krav på SFI på sådant sätt att kvaliteten inte försummas till förmån för ett lägre pris. Resultatet blir ofta svaga avtal och utdragna processer med överklaganden från konkurrenter som ytterst drabbar de som ska lära sig svenska. För att vända på detta vill vi förtydliga och utveckla skollagen och förordningen om vuxenutbildning så att det exempelvis ska bli tydligare hur många timmars lärarledd undervisning en heltidskurs i komvux ska omfatta och vilka möjligheter det ska finnas för elever att studera flexibelt så att de kan avsluta SFI även om de får ett jobb. Detta måste vi ändra på om SFI ska kunna stärkas i hela landet.

20. Integrera jobbperspektivet i SFI och förbättra möjligheten att läsa SFI parallellt med jobb eller utbildning. Att lära sig svenska ska vara nära kopplat till andra förberedelser för att jobba på den svenska arbetsmarknaden. Detta är särskilt viktigt för grupper som är svaga på arbetsmarknaden, exempelvis de som saknar gymnasieutbildning. Jobbcoacher måste arbeta parallellt, och i samarbete, med SFI. Yrkes-SFI och SFI med koppling till att starta eget företag ska finnas tillgängligt i varje kommun.

SFI måste kunna kombineras med heltidsjobb. Merparten av all SFI bedrivs idag på vardagar, oftast förmiddagar, när eleverna skulle kunna arbeta. Det är i praktiken ofta omöjligt att synkronisera SFI med jobb. Samtidigt som vi lyfter förslag om att göra det enklare att läsa SFI med yrkesinriktning i kombination med kompletterande utbildningar, måste också SFI kunna läsas på kvällar, helger och under lediga dagar. SFI behöver bli mer flexibelt, så att fler kan slutföra SFI.

Skollagen och förordningen om vuxenutbildningen måste ställa högre grundkrav om att SFI ska gå att kombinera med arbete. Det ska också finnas goda möjligheter att studera SFI och kombinera det med exempelvis föräldraledighet eller jobb. Föräldralediga ska erbjudas svenska för föräldralediga, till exempel inom ramen för öppna förskolan. Den som får försörjningsstöd och har bristfällig svenska ska läsa svenska, som ett motkrav för försörjningsstöd. Att vara tydlig med vad som förväntas av alla, framförallt när man ber om samhällets ekonomiska stöd, är viktigt för att skapa rätt ingång i samhället.

Som en del av att integrera jobbperspektivet måste också kopplingen mellan SFI och det lokala näringslivet stärkas, och SFI med koppling till att starta eget måste finnas i hela Sverige. Alla kommuner ska erbjuda yrkessvenska och samarbeta med det lokala näringslivet. Då kan fler nyanlända få möjlighet att studera enklare yrkessvenska ute på en arbetsplats.

- 21.** Språkkrav och språkstöd för kärnyrken inom vård, skola och omsorg samt krav på svenskt utbildning för de som saknar rätt kunskaper som jobbar idag. Kärnan av vår välfärd består av yrken där språket, och i förlängningen möjligheten att kommunicera effektivt med kollegor och klienter, är en viktig del i det värdet som en anställd skapar på arbetsplatsen. Vi vill både höja kraven på svenska i dessa yrken och stärka möjligheterna att lära sig bättre svenska för de som redan arbetar.

Vi föreslår både krav på svenskkunskaper, och/eller svenskt utbildning, för kärnyrken inom vård, skola och omsorg - men också att språkkurser ska ha samma villkor för skatteavdrag som andra utbildningar och kurser. Idag är det skattemässigt ogynnsamt att skicka sina anställda på en språkkurs jämfört med en ledarskapskurs. Det vill vi ändra på. Med kärnyrken innefattas de yrken där goda språkkunskaper är av stor vikt, exempelvis undersköterska och lärare.

- 22.** Rätt att lära sig svenska på distans. Genom att säkra möjligheten att läsa hela eller delar av SFI digitalt kan vi också förbättra möjligheten att läsa SFI på distans. SFI ska innefatta flexibla lösningar så att både den som saknar lång utbildningsbakgrund och den som kan lära sig svenska snabbt får möjligheterna att lära sig svenska så effektivt som möjligt. Digitala öppna språkverktyg i en digital plattform med pedagogiska tjänster som är tillgängliga för alla nyanlända ska tas fram och kunna användas av alla som vill bättra på sina svenskkunskaper eller tenta av etapper i SFI. För den som snabbt kan tillgodogöra sig svenska ska det vara möjligt att fritt studera snabbt och att kunna tenta av delar av, eller hela, SFI-stegen direkt i den digitala plattformen.

Referenser

SCB, **Befolkningsstatistik**. Stockholm: SCB, 2018. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/>

Pontus Braunerhjelm och Johan Eklund. "Taxes, tax administrative burdens and new firm formation", *Kyklos* vol. 67, nr. 1, 2014, s. 1–11.

Regeringens skrivelse 2020/21:10, **Riksrevisionens rapport om flerbarnstillägget i barnbidraget**. Stockholm: Riksrevisionen. https://www.regeringen.se/4a7704/contentassets/d4928e0a0b3e472dbc81d340c81c4e7a/skr.-2020_21_10.pdf

Eva Löfbom, **Lönar sig arbete 2.0? En ESO-rapport med fokus på nyanlända: Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi**. Stockholm: Finansdepartementet, 2018. https://eso.expertgrupp.se/wp-content/uploads/2016/12/2018_2-L%C3%B6nar-sig-arbetet-2_0.pdf

SOU 2020:66, **Samverkande krafter – för stärkt kvalitet och likvärdighet inom komvux** för elever med svenska som andraspråk: betänkande av KLIVA-utredningen. Stockholm: Norstedts Juridik. <https://www.regeringen.se/4ad508/contentassets/82847c1c20d94fb9973c4cbde06d2b56/samverkande-krafter--for-starkt-kvalitet-och-likvardighet-inom-komvux-for-elever-med-svenska-som-andrasprak-sou-202066>

Barnombudsmannen, **Utanförskap, våld och kärlek till orten**. Stockholm: Barnombudsmannen, 2019, <https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument-for-nedladdning/publikationer/ar2018.pdf>

Johan Eklund och Johan P. Larsson, **När blir utrikesfödda självförsörjande?** Stockholm: Entreprenörskapsforum, 2020. https://entreprenorskapsforum.se/wp-content/uploads/2020/04/Rapport_Sjalfvorsorjning_web.pdf

Adrian Adermon och Lena Hensvik, **Gigekonomin som dörröppnare?** IFAU 2020:22. Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU), 2020. <https://www.ifau.se/globalassets/pdf/se/2020/r-2020-22-gigekonomin-som-dorropnare.pdf>

SCB, "LINDA, Riksrevisionens bearbetningar", i Regeringens skrivelse 2020/21:10, **Riksrevisionens rapport om flerbarnstillägget i barnbidraget**. Stockholm: Riksrevisionen. https://www.regeringen.se/4a7704/contentassets/d4928e0a0b3e472dbc81d340c81c4e7a/skr.-2020_21_10.pdf

Eva Mörk, "Från försörjningsstöd till arbete – Hur kan vägen underlättas?", i SOU 2011:2, **Välfärdsstaten i arbete: Inkomsttrygghet och omfördelning med incitament till arbete**. Stockholm: Fritzes, 2011, s. 191. <https://www.regeringen.se/contentassets/1f5c3eb6e5114ec49ef07adcac5ebd1e/valfardsstaten-i-arbete---omfordelning-och-inkomsttrygghet-med-incitament-till-arbete-sou-20112>

Linda Weidenstedt, Andrea Geissinger och Monia Lougui, **Varför gigga som matkurir?** Ratio 2020:15. Stockholm: Ratio. https://ratio.se/app/uploads/2020/08/15-varfo%CC%88r-gigga-som-matkurir_webb.pdf

Enrico Deiacio och Johan Eklund, **Vägar till självförsörjning – slutrapport i projektet integration Sverige**. Stockholm: Entreprenörskapsforum, 2020. https://entreprenorskapsforum.se/wp-content/uploads/2020/12/Vagar_till_sjalfvorsorjning_rapport_web.pdf

Global Village, **Fakta för förändring – En rapport om Sveriges 61 utsatta områden**. Stockholm: Global Village, 2019. <https://theglobalvillage.se/wp-content/uploads/2021/03/Fakta-f%C3%B6r-f%C3%B6r%C3%A4ndring-Final-version.pdf>

NNR, **NNRs SKOP-undersökning 2020 med svenska företagare**. Stockholm: Näringslivets Regelnämnd, 2020. <https://nnr.se/wp-content/uploads/nnrs-skop-undersokning-2020-med-svenska-foretagare.pdf>



FÖRORTSLYFTET

En plan för att Sverige inte ska ha
några utsatta områden år 2030.

Trygghet

Rapport till Liberalernas landsmöte 2021

Innehåll

Introduktion	
Förslag från rapporten:	52
Förebyggande insatser	57
Ungdomsbrottslighet	61
Jaga pengarna	64
Lex Nimo – skydda vittnen.....	65
Insatser mot grovt kriminella.....	66
Lär av Frankrikes kamp mot extremism	70
Heder	73

Introduktion

Förortslyftet trygghet

Att känna sig trygg i sitt bostadsområde, att inte känna sig tvungen att avstå från en kvällspromenad – allt detta handlar om frihet i vardagen. Det borde vara en självklarhet i hela Sverige, men det är det inte idag.

Jämfört med andra länder är Sverige ett jämförelsevis tryggt land, men den grova brottsligheten utvecklas på ett allvarligt sätt. Polisen har identifierat 60 områden i Sverige där det finns påtagliga problem med kriminella nätverk, och det finns 22 särskilt utsatta områden där kriminella grupper men också religiösa fundamentalister upprättat parallella maktstrukturer.

Våldsbrottsligheten är omfattande. Det grova dödliga våldet kopplat till skjutningar och sprängdåd i samband med gängbrottslighet har eskalerat till ett av våra stora samhällsproblem. I spåren av detta växer otryggheten generellt och brottsligheten ökar i dess spår. Det gäller särskilt de utsatta områdena, där det finns många ungdomar som riskerar att dras in i omfattande kriminalitet i de organiserade gängen.

En överväldigande del av befolkningen som växt upp eller lever med utsatta villkor begår inte brott – endast drygt 1% av befolkningen i utsatta områden är med i kriminella nätverk och av dessa är nästan samtliga unga män.¹

Polisen är den främsta garanten för trygghet i Sverige och trygghetsskapande åtgärder kan ha en extra stor effekt i utsatta områden just för att grundtryggheten är så låg i dessa områden. Otryggheten i dessa områden baseras till stor del på den verksamhet kriminella nätverk driver och det våld som sker i anknytning till denna.

För oss i Liberalerna är det självklart att det behövs en helhetssyn. Det behövs tidigare sociala insatser och det behövs skarpare brottsbekämpning. Repressiva insatser som fler poliser, skärpta straff och nya verktyg för polis och åklagare behöver hänga ihop med en historisk satsning på förebyggande och sociala insatser.

Alla barn och unga i farozonen ska tidigt bli sedda, fångas upp och ges stöd. Samhället ska vara kompromisslöst mot intoleranta krafter som begränsar individers fri- och rättigheter. Oavsett om det handlar om hedersrelaterat förtryck, radikal islamism, eller diskriminering. Alla som idag drabbas av våld och otrygghet ska få det stöd och skydd de har rätt till. Rättsväsendet måste få förutsättningar att återskapa tryggheten och att lagföra de som utför våldet.

Utvecklingen vänds inte av en enskild aktör – varken polis, skola, socialtjänst, civilsamhället eller föräldrar – utan det krävs en gemensam kraftsamling. Hela samhället måste agera för att återta kontrollen över områden som gängen kontrollerar och lagföra dem som begår brott. Det är enbart genom handlingskraft vi skapar trygghet och ett Sverige som blir möjligheternas land för alla.

Liberalerna ska gå i främsta ledet för att vi inte ska ha utsatta områden, precis som vi gjort tidigare när det gäller andra frågor, som att införa yttrandefrihet, lika rösträtt, pappamånader, LSS och äktenskap för samkönade personer.

Inte genom att svartmåla som högerkrafter i svensk politik gör, inte genom att ducka för problemen som vänsterkrafter i politiken ägnar sig åt. Vårt fokus är konkreta lösningar, försvaret av den liberala sekulära demokratin och en politik som skapar framtidstro. Det är så vi skapar förutsättningar för att Sverige ska vara möjligheternas land för alla. Där friheten är som minst ska våra ansträngningar vara som allra störst. 2030 ska vi inte ha några utsatta områden längre.

Därför presenterar vi förslag på sex områden som är avgörande för att öka tryggheten där den är mest hotad. Minskar vi otryggheten i de utsatta områdena blir Sverige som helhet ett tryggare land. Förslagen utgår från

problem som aktualiserats av situationen i utsatta områden, eller är mest akuta där, men flera av förslagen är relevanta för stora delar av Sverige, inte bara i utsatta områden.

Arbetet med förslagen bygger på relevanta rapporter, men även möten med en rad experter inom forskningsvärlden och rättsväsendet, inspel från länsförbund och kommunföreningar samt samtal med referensgruppen för Förortslöftet. Arbetet har letts av riksdagsledamot Robert Hannah och utredare Yoav Bartal har bistått arbetet med rapporten. Till stor hjälp för arbetet har en referensgrupp bestående av liberala politiker från olika delar av landet involverats. Referensgruppen har bestått av Helena Holmberg, Monica Lundin, Jan Jönsson, Frida Jansson, Torkild Strandberg, Catharina Bildt och Roko Kursar.

Förslag från rapporten:

FÖREBYGG KRIMINALITET

1. Förnya brottsförebyggande arbetet. Samtliga myndigheter som arbetar med barn och unga ska få i uppdrag att inkludera brottsförebyggande arbete. Det pågående arbetet med ny socialtjänstlag måste innehålla socialtjänstens brottsförebyggande uppdrag.
2. Socialtjänsten bör få tydligt uppdrag stötta skolgången och förebygga skolfrånvaro. Samverkan mellan skola och socialtjänst måste förbättras och sekretessen däremellan underlättas för samordnat arbete kring barnet och familjen.
3. Kommuners ekonomi ska inte hindra tvångsomhändertaganden. Staten bör ta över finansieringen av LVU. Barn och unga ska få bättre stöd att klara sin skolgång efter beslut om omhändertagande.
4. Inför nya mål för tvångsvården av barn och unga. Det saknas tydliga mål och krav på uppföljningar för att säkra att vården är evidensbaserad och rätt utformat utifrån barnets behov. Liberalerna föreslår ett antal kvalitetsförbättringar.
5. HVB-hem med kraftiga missförhållanden ska stängas. Liberalerna vill se tydligare krav på mål och uppföljning för vilken vård som ges tvångsomhändertagna barn och missförhållanden vid boenden ska leda till skarpare konsekvenser
6. LVU för att skydda barn utsatta för kriminella miljöer. Omhändertagande enligt LVU måste komma i fråga i påtagligt högre omfattning för att skydda utsatta barn som lever i kriminella miljöer. Lagstiftningen ger utrymme för att den unge får bo i hemmet med vårdplan enligt LVU.
7. Skydda barn som riskerar utsättas för våld i hemmet. Barnets rätt till ett liv i trygghet ska stå före en dömd förälders rätt till sitt barn, i de fall det handlar om våldsbrott. Orosanmälning ska alltid göras när vårdshavare anhålls för våldsbrott. Umgängesrätten ska begränsas när våld mot barn utreds. Den förälder som döms för mord på barnets andra förälder ska alltid fråntas vårdnaden.
8. Hembesöksprogram i utsatta områden . Liberalerna bör verka för att Socialstyrelsen tar fram riktlinjer för kommuner att genomföra hembesöksprogram för nyblivna förstagångsföräldrar, där barn i områden som klassas som utsatta eller med en förhöjd riskfaktor.
9. Alla barn ska erbjudas hälsosamtal i skolan minst tre gånger under en elevs skoltid. Hälsosamtalet ska vara ett enskilt samtal som leds av skolsköterska (med utbildning i motiverande samtal) eller kurator. Frågor ska ställas om utsatthet som våld och trakasserier förutom livsstil och hälsa.
10. Utveckla våldspreventivt arbete för skolan. Det bör genomföras en nationell satsning för att skolpersonal ska kompetensutvecklas i att arbeta med pojkars och unga mäns kroppsintegritet, impuls kontroll samt värderingar gällande jämställdhet, hbtq-personer och religiösa minoriteter.
11. Bättre villkor för socialsekreterare. Inför karriärtjänster för socialsekreterare och avlastning med hjälp av socialsekreterarassistenter. En legitimation för socialsekreterare och socionomutbildningen görs om med mer praktik och handledarstöd.
12. Satsa på kunskapsbaserade metoder och forskning inom socialtjänst. En del av dagens arbete är i realiteten välvilligt stöd som aldrig utvärderats ordentligt. Därför behövs mer forskning för att sluta alla de kunskapsluckor som identifierats.
13. Statlig satsning på idrott för integration. Inrätta ett statligt stöd för att barn i socioekonomisk utsatthet i utsatta områden ska kunna delta i idrottsföreningar och andra fritidsaktiviteter.

UNGDOMSBROTTLIGHET

14. Föräldrar samt barn och unga ska kunna tvingas delta i sociala insatser för barnen. Socialtjänsten kunna besluta om fler insatser, sk mellantvång, än idag samt att ta hjälp av polis, genom så kallad handräckning, för att säkerställa att vårdnadshavare eller barn och unga deltar i insatserna.
15. Lätta upp sekretessen som hindrar polis och socialtjänstens samverkan. Inför ny huvudregel att polis och socialtjänst ska kunna dela uppgifter med varandra i ungdomsärenden om det bedöms viktigt för den unge.
16. Slopa ungdomsrabatten för myndiga som begår grova brott. Ålder ska inte beaktas vid straffmätningen om en myndig person har begått ett brott där minimistraffet är minst ett års fängelse. I ett nästa steg vill vi reformera reglerna ytterligare så att ungdomsrabatten även tas bort för den som återfaller i brott med lägre straffvärde.
17. Släpp inte ut unga gripna direkt. En ung person som begår ett förnedringsrån eller andra grova våldsbrott ska aldrig kunna släppas direkt för att kunna hota sina offer. Vi menar att en bred översyn måste ske av lagstiftningen så att häktning kan ske i fler fall än i dag i väntan på socialtjänst eller vårdnadshavare.
18. Kriminalvården ska ansvara för unga som begår allvarlig brottslighet. Det ska i ökad utsträckning vara Kriminalvården som ansvarar för rehabiliteringen av unga gängkriminella med särskilt svår problematik och av de unga som har begått grova brott.
19. Renodla ungdomsvården. Riktlinjerna måste tydliggöras så att barn och unga aldrig ska blandas på ett sätt som innebär risker för det enskilda barnet, samt av förutsättningarna till vård försämrats.
20. Arbeten med omhändertagna barn ska säkerhetsklassas. I takt med ökat behov av säkerhetsstärkande arbete vid inte minst SiS-institutioner, bör det där även krävas registerutdrag vid anställning, likt det som krävs på Kriminalvården.
21. Skärp straffen för de som rekryterar unga till brott. Att förhindra nyrekrytering till gängkriminalitet är avgörande för att minska brottsligheten. Straffen för de som rekryterar unga till kriminalitet, begår brott tillsammans med yngre eller förmår dem att begå brott bör skärpas
22. Brott av barn ska alltid utredas av polisen. I dag är huvudregeln att brott som begås av personer under 15 år inte ska utredas av polis, men att utredning ska ske i särskilda fall. Vi vill tvärtom att huvudregeln ska vara att brott som begås av minderåriga ska utredas.
23. Maxtak för slutna ungdomsvård bör höjas. För att vården när det gäller de som begår de allra grövsta våldsbrotten ska vara effektiv bör man kunna döma personerna till vård en längre tid än fyra år. Maxtaket för de grövsta våldsbrotten bör kraftigt höjas.

JAGA PENGARNA

24. Utbetalningar från socialtjänsten ska granskas för att motverka välfärdsfusk. Det räcker inte med att granska utbetalningar från statliga system, även felaktiga utbetalningar som går till kriminella personer via kommunala system måste granskas.
25. Gemensamt skattekonto. För att bättre motverka fusket inom välfärdssystemen bör alla utbetalningar från det offentliga till enskilda göras till ett och samma transaktionskonto, oavsett vilken instans som fattat beslutet.
26. Ta kriminellas tillgångar. Rättsväsendet måste få bättre möjligheter att beslagta tillgångar från gängkriminella, till exempel kontanter, guld eller värdefulla smycken som härrör från en kriminell livsstil. Möjligheten bör stärkas till ett så kallat utvidgat förverkande.

27. Myndigheter ska göra fler gemensamma tillslag mot gängen. Tydliggör instruktionerna till myndigheter att genomföra fler gemensamma tillslag för att bekämpa gängrelaterad brottslighet som narkotikahandel, vapen eller prostitution.

LEX NIMO – LAGPAKET FÖR ATT SKYDDA VITTNEN

28. Övergrepp i rättssak. Övergrepp i rättssak som riktar sig mot ett barn bör införlivas i grovt övergrepp i rättssak, med strängare straffskala. Elektronisk fotboja bör kunna användas i de fall där unga personer misstänks.
29. Fler kontaktförbud för den som är åtalad för brott. Fler kontaktförbud mot misstänkta i brottmål behöver utfärdas. Kontaktförbud ska där så krävs även kunna meddelas personer i den brottsmisstänktes närhet vars agerande gör det rimligt tro att det finns risk för hot eller våld. Det kan till exempel handla om gängmedlemmar.
30. Skydda vittnen vid rättegångar. Vittnen eller målsäganden ska känna sig trygga i samband med rättegångar. Det kan åstadkommas genom separata ingångar och väntrum för vittnen. Det behövs också bättre möjligheter till fler förhör via länk för den som känner sig hotad.
31. Begränsa kriminellas tillgång till vittnesuppgifter. Möjligheterna att begränsa tillgången till adress- och kontaktuppgifter till vittnen och brottsoffer bör ses över. Det gäller även sekretessen kring uppgifter om brottsbekämpande myndigheters arbetsmetoder.
32. Inför kronvittnen. En brottsmisstänkt person ska få kunna få straffindring om han eller hon lämnar uppgifter som underlättar utredningen av även andras brott.

INSATSER MOT GROV KRIMINALITET

33. Skärp straffen för livsstilskriminella. Det behövs skärpta straff för alla slags brott som är kopplade till kriminella uppgörelser och kriminella nätverk. Det är också viktigt att det finns en tydlig progressivitet i straffvärdesmätning vid återfall i brott.
34. Sverige ska nå europeiska snittet i polistäthet. Även efter den utbyggnad av polisen som nu pågår har Sverige en relativt liten polisstyrka i förhållande till sin befolkning. Bortom 2025 behöver polisen fortsätta byggas ut så att Sverige på sikt når det europeiska snittet.
35. Meddelanden mellan släktingar ska kunna användas som bevisning. Det måste vara tillåtet att använda meddelanden mellan familjemedlemmar i brottsutredningar, inte minst för att komma åt släktbaserad kriminalitet.
36. Tidiga förhör ska få användas i domstol. Det måste bli enklare att dra nytta av vittnesmål från brottsplats och förundersökningar, inte minst filmade. Genom att polispatruller i ökad utsträckning har tillgång till filmkameror kan man spela in fler förhör redan på brottsplatsen, som sedan ska kunna användas i rättegångar.
37. Tillåt bevisprovokation oftare. Bevisprovokation – gällande redan begångna brott - bör i högre grad vara tillåtet när det gäller att komma åt bevisning av grov brottslighet.
38. Enklare att införa kamerabevakning. I områden som är klassade som särskilt utsatta bör polis, kommun och region som huvudregel alltid ha möjlighet att stätta upp kamerabevakning.
39. Vistelseförbud för dömda våldsbejakande extremister och gängkriminella. Vistelseförbud ska komma i fråga för personer som begått grova brott med koppling till kriminell gängverksamhet och våldsbejakande extremism i området i fråga.
40. Kommunarrest för hedersbrott och våld mot kvinnor. Området för kontaktförbudet ska ökas och kunna gälla en hel kommun – en omvänd kommunarrest. Det innebär att den som utövar våld och förtryck kan nekas tillåtelse att vistas i kommunen.

41. Utvisning ska vara huvudregel när utländska medborgare begår grova brott. Vid grövre brott, eller när det handlar om återfallsförbrytare, bör prövning av utvisningsfrågan vara obligatorisk vid rättegång.
42. Avtal med biståndsländer om att ta emot utvisade. Sverige bör i sina kontakter med andra länder sätta ökat tryck på att varje stat tar ansvar för sina medborgare i de fall de har dömts till utvisning på grund av brott i detta land.
43. Skydda polis från aggressiva folksamlingar. Detta är särskilt viktigt för att de kriminellt belastade gängens maktposition i brottsutsatta stadsdelar ska kunna utmanas och brytas av polisen. Bestämmelsen om ohörsamhet mot ordningsmakten bör göras lättare att tillämpa på t.ex. gäng som vägrar följa polisens uppmaning att skingra sig.
44. Kriminalisera upprättandet av vägspärrar. Upprättande av vägspärrar i kriminella syften bör vara kriminellt och omfattningen måste kartläggas.
45. Skärpta straff för sexualbrott. Straffen för sexualbrott, såsom våldtäkt och fridskränkingsbrott skärpas och preskriptionstiderna för sexualbrott skärpas. När det gäller våldtäkt på barn anser vi att preskriptionstiden ska tas bort helt.
46. Ansvarsutkrävande av polisledningen. . Allmänhetens insyn ska underlättas genom lätt åtkomlig statistik om läget i den egna kommunen eller stadsdelen. Dialog med lokala polisledningen om brottsutvecklingen i kommunfullmäktige ska uppmuntras.
47. Inspektion för brottsbekämpning. Polisen och Kriminalvården är bland få centrala samhällsfunktioner som inte har en särskild tillsynsmyndighet, i likhet med andra centrala samhällsfunktioner som vård och skola. En tillsynsmyndighet för polis och kriminalvård skulle förbättra systemtillsynen och möjliggöra en oberoende granskning.

LÄR AV FRANKRIKES KAMP MOT EXTREMISM

48. Stoppa radikalnationalistiska våldet. Det krävs ökade statliga insatser för att stoppa det radikalnationalistiska våldet. Vi är beredda att se över lagstiftningen om det domslutet visar sig råda tveksamheter rörande möjligheterna att förhindra att våldsbejakande extremister beväpnar sig.
49. Stäng skolor som motverkar demokratin. Extremister ska inte få bedriva skolor med offentliga medel. Skolinspektionen bör få skarpare verktyg att återkalla tillstånd för skolor som med kopplingar till extremism.
50. Försvara lärares rätt att ta upp känsliga ämnen. Det krävs kraftfulla reaktioner från samhället, inklusive rättsvårdande myndigheter, när lärare som tar upp känsliga ämnen hotas. Skolinspektionen ska kartlägga lärarnas trygghet vad gäller undervisning om exempelvis antisemitism, homofobi eller rasism. I de fall det uppdagas att lärare känner sig otrygga eller rent av undviker vissa ämnen i undervisningen, ska skolan erbjudas särskilt och konkret stöd.
51. Skärp straffen för terrorbrott. Liberalerna menar att det behövs ytterligare straffskärpningar vad gäller terroristbrott. De förändringar som regeringen presenterade räcker inte.
52. Extremister som inte kan utvisas ges särskilda restriktioner. Personer som utgör säkerhetshot men som inte kan utvisas måste hindras från att bedriva rekrytering eller sprida våldsbejakande propaganda. De ska inte få vistas i miljöer där det föreligger risk för att de kan sprida våldsbejakande budskap, rekrytera in personer i våldsbejakande rörelser eller påverka människors frihet.
53. Ökade möjligheter att skydda barn till radikaliserade vårdnadshavare. Lagstiftningen bör ses över för att underlätta socialtjänstens möjligheter att besluta om tvångsåtgärder när barn och unga under lång tid befunnit sig i våldsbejakande, extremistiska miljöer.

HEDER

54. Förbjud uppfostringsresor. Liberalerna har fått igenom nya regler för utreseförbud kopplat till tvångsäktenskap och könsstympning, men det omfattar inte minderåriga som skickas utomlands för att bestraffas för deras livsstil. Det bör införas ett förbud mot att skicka minderåriga på uppfostringsresor eller andra form av resor utomlands där syftet är att bestraffa
55. Utred förbud mot kusingiften. Ett förbud mot kusingiften bör utredas, i kombination med att relevanta myndigheter får i uppdrag att genomföra en upplysningskampanj om riskerna med att ingå kusinäkenskap.
56. Kriminalisera oskuldskontroller och oskuldsoperationer. Verksamheter som uppmanar till oskuldskontroller eller oskuldsoperationer bör inte få erhålla offentliga bidrag och läkare som genomför dem bör förlora sin läkarlegitimation. Ett särskilt brott bör även införas för oskuldskontroll för såväl den som utför kontrollen och den som begär kontrollen om det är en annan person. Oskuldsoperationer av minderåriga ska leda till fängelse.
57. Rätt till målsägandebiträde för samtliga brott som flaggas som brott med hedersmotiv. Alla som utsätts för brott med hedersmotiv ska ha rätt till målsägandebiträde som besitter kunskap om området så fort en utredning har tillsatts.
58. Stängda dörrar i hedersrelaterade brott för att skydda offer och vittnen. Vid en domstolsförhandling som gäller hedersrelaterade brott ska huvudregeln vara att dessa behandlas bakom stängda dörrar.
59. Sanktioner när vårdnadshavare inte hjälper bortförda barn att komma hem. Socialtjänsten ska kunna begära att domstol ska döma ut viten till föräldrarna och skadestånd till barnet så länge föräldrarna inte medverkar till att barnet förs hem.
60. Tillfälliga vårdnadshavare ska ges till bortförda barn. I lagstiftningen bör det framkomma att vid särskilda skäl ska en särskild förordnad vårdnadshavare kunna utses utan vårdnadshavares samtycke.
61. Skydda ensamkommande flickor från övergrepp. Socialstyrelsen bör skärpa riktlinjerna så att ensamkommande barn aldrig placeras i familjehem när det föreligger risk för övergrepp.
62. Skolan ska motverka hederskultur. Inför en skrivning i läroplanen om att skolan ska motverka hedersrelaterade normer, och säkerställa att alla elever vet att ingen får utsättas för förtryck eller våld av hedersskäl och informera alla elever om deras rättigheter.
63. Nationellt kunskapslyft. Det behövs ett statligt finansierat kompetenslyft för som säkerställer att all personal som möter barn under 18 år – även de som arbetar med yngre barn – får utbildning i frågor som handlar om hedersrelaterat våld och förtryck.
64. Prioritera arbetet mot hedersvåld vid Utrikesdepartementet. UD bör arbeta proaktivt för att nyttja alla diplomatiska möjligheter att få hem barn som förts ut ur landet mot sin vilja.
65. Inrätta särskilda enheter inom polisen mot hedersbrott. I varje polisområde finns det en uttalad enhet som ska omhänderta ärenden som rör brott i nära relationer eller narkotikabrott. Det bör finnas motsvarande för arbete mot hedersbrott i utsatta områden.
66. Skolplikten måste upprätthållas när barn försvinner utomlands. Skolpersonal måste ges glasklara riktlinjer för att alltid hävda skolplikten och utfärda viten till vårdnadshavare som inte säkerställer barnens skolnärvaro.

Förebyggande insatser

Varje år går 2 000 barn ur grundskolan utan fullständiga betyg i utsatta områden och dessa är ofta i riskzonen för kriminalitet.

Socialtjänsten måste få helt nya verktyg att agera tidigt. Och för barn i riskzonen finns ingen viktigare skyddsfaktor än en fungerande skolgång där skolan erbjuder en trygg miljö och där varje barn får de kunskaper som behövs.

Samhällsinstitutioners resurser och förmåga att klara av sina uppdrag, har försvagats i utsatta områden under de senaste decennierna. Polisen har ofta inte resurser att arbeta förebyggande och tillitsskapande och socialtjänsterna hinner inte alltid med att kalla, handlägga och verkställa beslut för barn och ungdomar med normbrytande beteende och som därför kan vara i riskzonen för rekrytering till kriminella aktiviteter. Socialtjänsten måste stärkas i dessa områden i alla led i barn och ungdomars liv. Tidiga insatser lyfts fram som nyckeln och det krävs därför att ren personal- och kompetensbrist hos socialförvaltningen i områden inte leder till att barn inte får den hjälp de kan behöva i skolan eller hemmet, vilket kan leda till sämre livsvillkor och ökad risk för en negativ utveckling. Skolor i utsatta områden måste också fortsätta att prioriteras för att bryta den onda cirkel av skolmisslyckanden, rekryteringar och kriminella närvaro som lockar känsliga ungdomar.

Liberalerna har redan antagit en rad viktiga förslag inom ramen för tidigare delrapporter av Förortslyftet. Ett exempel som har särskild vikt för långsiktigt fungerande förebyggande arbete är att skapa ett svenskt regelverk för gemensamt och obligatoriskt ansvar mellan alla fastighetsägare – det som på engelska kallas Business Improvement Districts (BID) – som kan skapa långsiktigt förbättringsarbete i områden genom samverkan och stöd.

Ju tidigare insatser sätts in för barn och unga i riskzonen, desto bättre möjlighet att barn och unga får förutse och bryta ett destruktivt beteende. Socialtjänstens arbete är därför av största betydelse, liksom att förskola och skola tidigt fånga upp farosignaler. Detta gäller både öppna insatser och det uppsökande arbetet.

I Brottsförebyggande rådets rapport Insatser mot brott och otrygghet i socialt utsatta områden betonas särskilt vikten av tidiga brottsförebyggande insatser för att förhindra att barn i ett senare skede begår brott eller ansluter sig till kriminella nätverk. I rapporten framhålls att insatser som visat sig vara effektiva kan sättas in i ett mycket tidigt skede. Barn i riskzonen växer ofta upp i familjer där det redan tidigare finns tydliga riskfaktorer. Föräldrar som behöver hjälp att ta sitt föräldraansvar i vardagen ska få hjälp. Andra vuxna än föräldrar som är viktiga för barnet eller den unge, till exempel släktingar, lärare och idrottsledare, ska ges chans att bidra. Det finns barn i behov av att bli omhändertagna tidigare i de fall andra förebyggande insatser inte är tillräckliga.

Individanpassning är viktig för att insatserna ska stämma med barnet eller den unges behov, mottaglighet och motivation. Det handlar om att motivera barn och unga till förändringar inom olika livsområden som umgänge, skola och familj och stärka den unges möjlighet att utveckla sina individuella färdigheter och välja en annan livsstil.

1. FÖRNYA BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETET

Problembilden för barn och unga som behöver samhällets hjälp har förändrats. Barn med utländsk bakgrund är starkt överrepresenterade bland socialtjänstens insatser. Våldet och kriminaliteten i samhället har ändrat karaktär, nya sorters gäng rekryterar barn och unga. Samtidigt har metoder att arbeta mot barn och unga inte förändrats nämnvärt och det saknas tydlig evidensbaserad forskning på många av insatserna som ges till barn och unga.

Samtliga rättsvårdande, stödjande och omhändertagande myndigheter som arbetar med barn och unga ska få i uppdrag att inkludera brottsförebyggande arbete mot släktbaserad kriminalitet, hedersförtryck och utanförskap

hos unga och deras föräldrar i sitt förebyggande arbete. Experter inom dessa områden ska knytas till myndigheterna. Det pågående arbetet med ny socialtjänstlag måste innehålla ett tydligt brottsförebyggande uppdrag till socialtjänsten.

2. SOCIALTJÄNSTEN SKA STÖTTA SKOLGÅNGEN

Att klara skolgången är helt avgörande för barn och ungas möjligheter i framtiden. Många elever med hög och problematisk frånvaro kommer från familjer med social problematik. Om lärarna ska kunna fokusera på undervisningen, måste skolan få stöd från socialtjänsten. Därför bör socialtjänsten få tydligt uppdrag stötta skolgången och förebygga skolfrånvaro. Socialtjänsten bör även följa upp att insatser faktiskt leder till att skolgången fungerar och att betyg är tillfredställande. Samverkan mellan skola och socialtjänst måste förbättras och sekretessen däremellan underlättas så att skola och socialtjänst kan tillsammans arbeta tidigt och samordnat kring barnet och familjen.

3. EN KOMMUNS EKONOMI SKA INTE HINDRA TVÅNGSOMHÄNDERTAGANDE

Det är ett stort ingrepp att tvångsomhänderta ett barn. Lagstiftningen måste ges tydliga mål likväl som kravspecifikation för vad vården ska innehålla. Kommuner ska inte behöva tveka inför ett nödvändigt LVU-omhändertagande av ekonomiska skäl. Staten bör ta över finansieringen av LVU. Barn och unga ska få bättre stöd att klara sin skolgång efter beslut om omhändertagande.

4. TVÅNGSVÅRDEN AV BARN OCH UNGA MÅSTE FÅ TYDLIGARE MÅL

Barn som tvångsomhändertas genom myndighetsbeslut får vård, stöd och behandlingar som inte är kvalitets-säkrat. Det saknas tydliga mål och krav på uppföljningar för att säkra att vården är evidensbaserad och rätt utformat utifrån barnets behov. Liberalerna föreslår ett antal kvalitetsförbättringar. Det handlar om följande: (1) inför tydliga mål och krav för tvångsvården i LVU, samt omarbeta lagen för ökad tydlighet och begriplighet, (2) ett större urval på möjliga insatser både utifrån SoL och LVU, (3) utveckla stödet till samhällsvårdade barn i skolsituationen samt stärk tillsynen, (4) utveckla stödet till samhällsvårdade barn i skolsituationen samt stärk tillsynen samt (5) utveckla system för utvärdering av samhällsvården.

5. HVB-HEM MED KRAFTIGA MISSFÖRHÅLLANDEN SKA STÄNGAS NED

Liberalerna vill se tydligare krav på mål och uppföljning för vilken vård som ges tvångsomhändertagna barn och missförhållanden vid boenden ska leda till skarpare konsekvenser. En granskning från SVT visade att så många som en femtedel av alla runt 1 000 HVB-boenden har fått kritik vid granskningar. Det handlar om övergrepp, våld och otrygghet. Men endast tre boenden har stängts ner på grund av missförhållanden 2019. Ett tjugotal HVB-hem som kritiserats för upprepade missförhållanden i åratal ändå inte har stängts ner. Parallellt med att vi kräver statlig finansiering av tvångsomhändertaganden bör även kraven på HVB-boenden öka. Boenden med kraftiga missförhållanden ska kunna stängas permanent utan möjlighet till rättelse och boenden som uppvisar missförhållanden under mer än tre år i sträck ska förlora sitt tillstånd. Även missförhållanden vid boenden inom Statens institutionsstyrelse måste uppmärksammas och åtgärdas.

6. LVU FÖR ATT SKYDDA BARN UTSATTA FÖR KRIMINELLA MILJÖER

Omhändertagande enligt LVU måste komma i fråga i påtagligt högre omfattning för att skydda utsatta barn som lever i kriminella miljöer. Lagstiftningen ger utrymme för att den unge får bo i hemmet med vårdplan enligt LVU. Det bör enligt vår mening inte tillämpas annat än restriktivt vid utslussning från institution, och då som en tidsbegränsad åtgärd för att säkerställa att insatserna i hemmiljön är tillräckliga för att ge den unge det skydd han eller hon behöver.

7. SKYDDA BARN SOM RISKERAR UTSÄTTAS FÖR VÅLD I HEMMET

Myndigheter måste vidta större säkerhetsmarginaler för att skydda barn som riskerar utsättas för våld i hemmet. Dagens lagstiftning och riktlinjer ger inte tillräckligt tydligt vägledning för att skydda barn när vårdnadshavare utgör ett hot mot barnets trygghet. Detta bör skärpas. Barnets rätt till ett liv i trygghet ska stå före en dömd förälders rätt till sitt barn, i de fall det handlar om våldsbrott. När den som är vårdnadshavare anhålls eller häktas för grova våldsbrott bör det rutinmässigt göras orosanmälan även om det grova våldsbrott personen misstänks för inte har begåtts i den egna bostaden eller mot en familjemedlem. Den förälder som döms för mord på barnets andra förälder ska alltid fråntas vårdnaden.

8. HEMBESÖKSPROGRAM I UTSATTA OMRÅDEN

En rad kommuner har initierat hembesöksprogram som bygger på att personal från BVC och socialtjänsten gör hembesök hos nyblivna. Forskning både i Sverige och internationellt visar att denna typ av program har långsiktigt förebyggande effekt för flertal former av sociala problematik samt uppmärksammar riskfamiljer. Genom tidiga hembesök och uppföljande insatser får såväl barnen som vårdnadshavare bättre förutsättningar till delaktighet och jämställda livsvillkor. Liberalerna bör verka för att Socialstyrelsen tar fram riktlinjer för kommuner att genomföra hembesöksprogram för nyblivna förstagångsföräldrar i områden som klassas som utsatta eller med en förhöjd riskfaktor.

9. ALLA SKOLELEVER SKA HA TILLGÅNG TILL ELEVHÄLSA

Det är viktigt för att förebygga och upptäcka unga som utsätts för våld i hemmet, inte minst hedersrelaterat våld och förtryck, genom kontakt med elevhälsan. Alla skolor ska ha elevhälsoteam med alla funktioner och det ska vara tydligt för elever vart de ska vända sig för att få hjälp. Det är av särskild betydelse för elever som växer upp i utsatta områden. Samverkan mellan skolans elevhälsa och andra aktörer, så som socialtjänst och BUP ska stärkas. Alla barn ska erbjudas hälsosamtal i skolan minst tre gånger under en elevs skoltid. Hälsosamtalet ska vara ett enskilt samtal som leds av skolsköterska (med utbildning i motiverande samtal) eller kurator. Frågor ska ställas om utsatthet som våld och trakasserier förutom livsstil och hälsa.

10. UTVECKLA DET VÅLDSPREVENTIVA ARBETET I SKOLAN

Det bör genomföras en nationell satsning för att skolpersonal, exempelvis kuratorer, skolsköterskor och dylikt i förskolor, skolor, fritidsgårdar och socialtjänst ska kompetensutvecklas i att arbeta med pojkars och unga mäns kroppsintegritet, impuls kontroll samt värderingar gällande jämställdhet, hbtq-personer och religiösa minoriteter. En del i satsningen bör vara att utveckla och sprida evidensbaserade metoder för våldspreventivt arbete i skolan. Utvecklingen med destruktiva machoideal är inte unikt svenskt eller unikt för utsatta områden. Däremot förvärras problematiken där, inte minst genom förekomsten av patriarkala värderingar och destruktiva förebilder bland kriminella gäng som erbjuder möjligheter till snabba inkomster och status.

11. BÄTTRE VILLKOR FÖR SOCIALSEKRETERARE

Socialsekreterarnas arbetsvillkor måste prioriteras. Därför behövs nationella initiativ för att skapa bättre förutsättningar för löneutveckling, inte minst med karriärtjänster för socialsekreterare och avlastning med hjälp av socialsekreterarassistenter. En legitimation för socialsekreterare bör införas och socionomutbildningen göras om med mer praktik och handledarstöd.

12. SATSA PÅ KUNSKAPSBASERADE METODER OCH FORSKNING INOM SOCIALTJÄNST

Det pågår mycket arbete i socialtjänst för att förebygga och mota kriminalitet, men det finns alldeles för lite kunskap om vad av allt detta som faktiskt fungerar. En del av dagens arbete är i realiteten välvilligt stöd som

aldrig utvärderats ordentligt. Därför behövs mer forskning för att sluta alla de kunskapsluckor som Statens beredning för medicinsk och social utvärdering, SBU, ser när det gäller effektivt arbete mot ungdomskriminalitet. Det finns ett stort antal av identifierade kunskapsluckor, varav trettio enbart på sökordet "kriminalitet". Vi måste sluta göra saker som vi faktiskt inte vet om de hjälper och istället prioritera sådan forskning som syftar till att sluta sådana kunskapsluckor.

13. STATLIG SATSNING PÅ IDROTT FÖR UNGA FRÅN UTANFÖRSKAPSOMRÅDEN

Liberalerna bör verka för att inrätta ett statligt stöd för att barn i socioekonomisk utsatthet i utsatta områden ska kunna delta i idrottsföreningar och andra fritidsaktiviteter. Barn och unga bör vara delaktiga i utformningen. Stödet bör ges till idrottsföreningar för att erbjuda barn och unga som annars inte skulle kunna delta lägre deltagaravgifter. Idrottsföreningar i utsatta områden bör även kunna ansöka om medel för att kunna rekrytera ledare till föreningslivet och utbilda föräldrar om föreningslivet. Regeringen bör utforma stödet tillsammans med Riksidrottsförbundet och det bör ställas tydliga villkor på flickor och pojkars delaktighet i utformning och på blandat deltagande. Det är viktigt att säkerställa att det finns bättre möjligheter till fritidsaktiviteter även för de som inte har ett idrottsintresse. Vi ser ett behov av särskilda satsningar på läsning men också att kommunerna erbjuder en bredd av kultur- och fritidsaktiviteter, där kulturskolan spelar en viktig roll.

Ungdomsbrottslighet

Barns och ungas utsatthet för gängrelaterade brott har ökat dramatiskt. Medan antalet personrån mot personer över 18 år ligger relativt konstant har antalet rån mot barn och unga under 18 år under den senaste fyraårsperioden ökat med nästan 130 procent. Ofta handlar det om förövare som agerar i grupp och väljer ensamma offer på väg till eller ifrån skolan, omringar, hotar och kräver mobiltelefon, hörlurar, jackor, skor och kod till bankkort. Många av dessa rån har kombinerats med våld och grova hot för att få offren att hålla tyst, och chockerande fall av förnedringsrån förekommer.

Även siffrorna över gängbrottsligheten i stort talar sitt tydliga språk. Enligt statistik från Polismyndigheten har antalet skjutningar med dödlig utgång i kriminella miljöer fyrdubblats sedan millennieskiftet, från cirka tio fall per år i början av 2000-talet till omkring 40 fall per år de senaste tre åren. I snitt inträffar i Sverige en skjutning om dagen och fem sprängningar i veckan.

En halv miljon människor bor i områden som av polisen utpekade som utsatta eller särskilt utsatta. Där är områden där rättsordningar och kriminella miljöer är ett påtagligt problem och där äldre rekryterar yngre till att begå brott. I dessa områden har gängbrottsligheten blivit en lokal maktfaktor att förhålla sig till, och i de mest utsatta områdena har kriminaliteten upprättat en parallell rättsordning. Kriminella grupperingar – ibland släkt- eller klanbaserade, ibland vanliga nätverk av kriminella – utpekar vissa zoner som sitt eget privata territorium och trakasserar allmänhet genom vägspärrar och kontrollerande beteende. Detta drabbar alla invånare, men eftersom befolkningen i dessa områden är ung är det särskilt allvarligt för alla de barn och unga som växer upp med en kriminell närvaro i sin egen bostadsmiljö eller på sin egen skola.

Den här utvecklingen går att vända. Kampen mot den gängrelaterade brottsligheten hänger ihop med arbetet för att rädda barn och unga från att hamna i kriminalitet. I förgrunden för Liberalernas politik är alltid att förskolan och skolan spelar en central roll, vilket utvecklas i andra program. Ingen enskild åtgärd är viktigare för att långsiktigt få ned brottsligheten än att hindra att barn och unga rekryteras till en kriminell livsstil och fastnar där.

En rad olika metoder har använts i exempelvis Malmö för att få bort ungdomsgäng som skapar brottslighet och skapar rädsla i vissa väldigt lokala områden och några effektiva metoder visade sig vara att öka insyn och belysning samt att effektivt anmäla och döma flera av de drivande ungdomarna. Som tidigare nämnts är de flesta medlemmar i sådana nätverk bara aktiva under en kort period av sina liv, och det mest effektiva sättet att minska deras omfattning är således att minska eller stoppa nyrekryteringen av ungdomar in i kriminella verksamheter.

14. BÅDE FÖRÄLDRAR OCH BARN OCH UNGA SKA KUNNA ÅLÄGGAS DELTA I SOCIALA INSATSER

Fler barn och unga ska bli föremål för tidiga och obligatoriska insatser, med mellantvång där det är lämpligt, för att färre barn och unga längre fram i tiden ska behöva tvångsomhändertas. Idag används den möjligheten allt för sällan. För att säkerställa att möjligheten till mellantvång utnyttjas där så är lämpligt vill vi också förtydliga lagstiftningen och det ska även vara möjligt att besluta om obligatoriska insatser för föräldrar. Dessutom bör Socialtjänsten kunna besluta om fler insatser än idag samt att ta hjälp av polis, genom så kallad handräckning, för att säkerställa att vårdnadshavare eller barn och unga deltar i insatserna. En förutsättning är att barnet inte utsätts för våld, då blir mer långtgående åtgärder blir nödvändiga. Om detta inte är tillräckligt behöver socialtjänsten ha beredskap att oftare gå in med omhändertagande enligt LVU i de fall då detta är nödvändigt för att skydda ett barn.

15. LÄTTA UPP SEKRETESSREGLER SOM HINDRAR POLIS OCH SOCIALTJÄNSTENS SAMVERKAN

Sekretess hindrar socialtjänst och polis att få nödvändig information att agera tidigt och tydligt när barn och unga som har fallit eller riskerar att falla in i kriminellt beteende. Möjligheterna till informationsutbyte måste vidgas betydligt mellan polis, och socialtjänst. Inför ny huvudregel att polis och socialtjänst ska kunna dela uppgifter med varandra i ungdomsärenden om det bedöms viktigt för den unge. Även i uppföljningen av insatser ska det finnas möjlighet för socialtjänsten att utbyta information med polisen.

16. SLOPA UNGDOMSRABATTEN FÖR MYNDIGA SOM BEGÅR GROVA BROTT

Den som är myndig ska ta ansvar för sina gärningar. Därför är det fel att unga vuxna i åldern 18–20 år kan begå grova brott och ändå få lägre straff på grund av sin ålder. Vi vill inte att den unges ålder ska beaktas vid straffmätningen om en myndig person har begått ett brott där minimistraffet är minst ett års fängelse. I ett nästa steg vill vi reformera reglerna ytterligare så att ungdomsrabatten även tas bort för den som återfaller i brott med lägre straffvärde. Det ska inte heller krävas särskilda skäl för att döma lagöverträdare i den åldersgruppen till fängelse, och samma straff ska kunna dömas ut som för andra myndiga lagöverträdare. Den som är myndig ska alltså t.ex. kunna dömas till fängelse på livstid för mord.

17. SLÄPP INTE UT UNGA GRIPNA DIREKT

En ung person som begår ett förnedringsrån eller andra grova våldsbrott ska aldrig kunna släppas direkt för att kunna hota sina offer. Sedan 2017 är riktlinjerna för häktning av personer under 18 år alltför otydliga, inte minst när det gäller rån. Vi menar att en bred översyn måste ske av lagstiftningen så att häktning kan ske i fler fall än i dag i väntan på socialtjänst eller vårdnadshavare om omständigheterna gör detta nödvändigt. Vid allvarigare brott ska socialtjänsten ska ges bättre möjligheter att pröva frågan om omedelbart omhändertagande utan att den unge släpps.

18. KRIMINALVÅRDEN SKA ANSVARA FÖR UNGA SOM BEGÅR ALLVARLIG BROTTSLIGHET

Kriminalvården har erfarenhet och kompetens för att arbeta med grova våldsförövare i gängkriminalitet. Det ska i ökad utsträckning vara Kriminalvården, snarare än socialtjänsten, som ansvarar för rehabiliteringen av unga gängkriminella med särskilt svår problematik och av de unga som har begått grova brott. Dessa insatser ska ske på särskilda avdelningar och enheter, skilda från Kriminalvårdens verksamheter för vuxna.

19. RENODLA UNGDOMSVÅRDEN SÅ ATT INTE OLIKA GRUPPER BLANDAS

Barn och unga som placeras i boenden har vitt skilda problem, från de som begått brott till de som har ett eget agerande och utsatts för sexuellt utnyttjande. Riktlinjerna måste tydliggöras så att barn och unga aldrig ska blandas på ett sätt som innebär risker för det enskilda barnet, samt av förutsättningarna till vård försämras.

20. ARBETEN MED OMHÄNDERTAGNA BARN SKA SÄKERHETSKLASSAS

Säkerheten vid ungdomsvården har aktualiserats av ett antal rymningar av unga gängkriminella. Vidare har flera fall har uppmärksammats där personal på boenden eller anställda inom myndigheter som arbetar med barnen har haft radikala åsikter. Idag görs regelmässigt endast utdrag ur brottsregister vid anställningar. Däremot görs registerutdrag enligt säkerhetsskyddslagen, som genomförs av Säpo, vid anställningar på Kriminalvården. I takt med ökat behov av säkerhetsstärkande arbete vid inte minst SiS-institutioner, bör det där även krävas registerutdrag vid anställning, likt det som krävs på Kriminalvården.

21. SKÄRP STRAFFEN FÖR DE SOM REKRYTERAR UNGA TILL BROTT

Ett allvarligt problem är de kriminella som utnyttjar unga människor och drar in dem i brottslighet. Att förhindra nyrekrytering till gängkriminalitet är avgörande för att minska brottsligheten på lång sikt. Barn och unga människor som inte är straffmyndiga eller som är straffmyndiga men på grund av sin ålder inte kan dömas till lika hårda straff används av tunga kriminella för att utföra brott och påbörjar därmed sin egen brottsliga linje. Detta måste stoppas och därför bör straffen för dem som rekryterar unga till kriminalitet, begår brott tillsammans med yngre eller förmår dem att begå brott, skärpas.

22. MINDERÅRIGAS BROTT SKA UTREDAS

I dag är huvudregeln att brott som begås av personer under 15 år inte ska utredas av polis, men att utredning ska ske i särskilda fall. Vi vill tvärtom att huvudregeln ska vara att brott som begås av minderåriga ska utredas. Det förekommer att barn under femton år begår så kallade strategiska brott, såsom tillgrepp av fortskaffningsmedel, rån och stöld, men även våldsbrott, som indikerar en fortsatt lång brottskarriär. Vid dessa brottstyper bör brottsutredningar genomföras, inte minst för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser, samt för att komma åt de individer som ligger bakom rekrytering av de minderåriga

23. MAXTAK FÖR SLUTEN UNGDOMSVÅRD BÖR HÖJAS

Idag kan unga dömas till slutna ungdomsvård i max fyra år. Möjligheten att döma en person under 18 till fängelse används ytterst restriktivt. Det innebär att unga återfallsförbrytare som begått grova våldsbrott såsom mord kan släppas ut i 20-års åldern, en ålder när konsekvenstänk inte är fullt utvecklat. För att vården när det gäller de som begår de allra grövsta våldsbrotten ska vara effektiv bör man kunna döma personerna till vård en längre tid än fyra år. Maxtaket för de grövsta våldsbrotten bör kraftigt höjas. Det bör göras individuell bedömning av mognad och återfallsrisk och Kriminalvården bör utveckla behandlingsprogram anpassade för den målgruppen.

Jaga pengarna

Den organiserade brottslighetens yttersta drivkraft är rikedom och makt. Med alla medel som ryms inom rättsstatens ram måste det allmänna alltså göra sitt yttersta för att hindra att någon berikar sig på brott. Lagstiftningen om så kallat förverkande, som gör att samhället kan beslagta brottsvinster från kriminella, har reformerats i flera steg men behöver anpassas ytterligare.

Till exempel måste brottsvinster även från mindre allvarliga brott kunna förverkas, och det oavsett om brottet i fråga ligger inom brottsbalken eller i någon specialstraffrättslig bestämmelse. Det är oförsvarligt att den som t.ex. berikar sig på dumpning av miljöfarligt avfall eller svarttaxiverksamhet inte omfattas av samma regler om förverkande som den som rånar och stjälar.

24. UTBETALNINGAR FRÅN SOCIALTJÄNSTEN SKA GRANSKAS FÖR ATT MOTVERKA VÄLFÄRDSFUSK

En statlig utredning har nyligen föreslagit inrättandet av Myndigheten för utbetalningskontroll för att förebygga, förhindra och upptäcka felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen. Utbetalningar från Arbetsförmedlingen, CSN, Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten, Skatteverket och arbetslöshetskassorna ska omfattas av myndighetens arbete. Det räcker inte med att granska utbetalningar från statliga system, även felaktiga utbetalningar som går till kriminella personer via kommunala system måste granskas. Självgranskningar av socialtjänsten i Södertälje visar på ett stort behov av granskning av socialtjänstens beslutsunderlag. Vi menar att även utbetalningar som sker efter beslut av socialtjänsten bör ingå i myndighetens granskning, inte minst rörande försörjningsstöd.

25. GEMENSAMT TRANSAKTIONSKONTO

För att bättre motverka fusk inom välfärdssystemen bör alla utbetalningar från det offentliga till enskilda göras till ett och samma transaktionskonto, oavsett vilken instans som fattat beslutet. En statlig utredning har nyligen föreslagit detta för utbetalningar från statliga myndigheter, men det är viktigt att även utbetalningar från kommuner och regioner också ingår i systemet. Genom ett samlat transaktionskonto blir det mycket lättare att upptäcka och förhindra felaktiga utbetalningar.

26. TA KRIMINELLAS TILLGÅNGAR

Rättsväsendet måste få bättre möjligheter att beslagta tillgångar från gängkriminella, till exempel kontanter, guld eller värdefulla smycken som härrör från en kriminell livsstil. Möjligheten bör stärkas till ett så kallat utvidgat förverkande. Det innebär förverkande av vinster och andra utbyten från annan inte närmare preciserad brottslighet än den som personen döms för. Lagstiftningen bör reformeras så att utvidgat förverkande kan komma i fråga vid fler situationer än i dag.

27. MYNDIGHETER SKA GÖRA FLER GEMENSAMMA TILLSLAG MOT GÄNGEN

Gemensamma tillslag från flera myndigheter samtidigt möjliggör att tillfoga en kriminell verksamhet maximal ekonomisk skada utifrån den lagstiftning som är lämplig. Regleringsbrev bör skärpas för att myndigheter i högre grad ska initiera samlade insatser för att dra nytta av lagar och regler för miljö, tobak, alkohol, brandsäkerhet, bygglov, tull, livsmedel, skatter m.m. i arbetet mot narkotikahandel, vapen eller prostitution. Det behöver genomföras en översyn av sekretessregler som förhindrar eller försvårar samverkan.

Lex Nimo – skydda vittnen

Det kommer återkommande rapporter om att den största hindret för polisen att utreda den grova brottsligheten i utsatta områden, inte minst skjutningar, är att invånarna inte vågar samarbeta. Vi föreslår ett paket av åtgärder för att underlätta för fler att våga vittna. Det ska heta Lex Nimo, efter den unge som i media berättade om det våld han utsattes för när han vittnade i en rättegång.

28. ÖVERGREPP I RÄTTSSAK

Straffskalan för övergrepp i rättssak, mened och skyddande av brottsling behöver höjas kraftigt. Att ljuga inför rätta eller hota vittnen eller målsägande är ett angrepp inte bara på de enskilda människorna utan också mot rättsstaten. Barn och unga är särskilt utsatta som brottsoffer, och i de fall det blir en rättslig process kan utsattheten bli ännu större med tanke på att den misstänkte ofta är i liknande ålder och rör sig i samma miljö. Övergrepp i rättssak som riktar sig mot ett barn bör därför införlivas i grovt övergrepp i rättssak, med strängare straffskala. Elektronisk fotboja bör kunna användas i de fall där unga personer misstänks.

29. FLER KONTAKTFÖRBUD FÖR MISSTÄNKTA FÖR GROVA BROTT

Att målsägande eller vittnen hotas till tystnad är ett växande problem. Det förekommer också i alla åldrar, från grovt kriminella vuxna till unga lagöverträdare som skrämmer och hotar sina jämnåriga till att ta tillbaka sina berättelser och avstå från att vittna. För att stärka målsägandens och vittnens trygghet anser Liberalerna att fler kontaktförbud mot misstänkta i brottmål behöver utfärdas. Kontaktförbud ska där så krävs även kunna meddelas personer i den brottsmisstänktes närhet vars agerande gör det rimligt tro att det finns risk för hot eller våld. Det kan till exempel handla om gängmedlemmar.

30. SKYDDA VITTNEN VID RÄTTEGÅNGAR

Domstolarna behöver anpassa sina lokaler så att vittnen och målsägande aldrig ska behöva möta den åtalade eller dennes medföljande gäng utanför rättsalen. Det kan åstadkommas genom separata ingångar och väntrum för vittnen. Det behövs också bättre möjligheter till fler förhör via länk för den som känner sig hotad.

31. BEGRÄNSA KRIMINELLAS MÖJLIGHETER ATT KOMMA ÅT VITTNESUPPGIFTER

Offentlighetsprincipen är viktig för allmänhetens möjlighet att ha god insyn i myndigheters arbete och agerande. Det är dock alltför enkelt för gängkriminella att komma åt uppgifter om brottsoffer och vittnen. Därför bör möjligheterna att begränsa tillgången till adress- och kontaktuppgifter till vittnen och brottsoffer ses över. Allmänhetens möjlighet att ta del av vittnens identiteter ska hindras vid grov brottslighet om det finns risk för hot eller våld, i likhet med hur man hemlighåller brottsoffers namn för allmänheten. Den grova organiserade gängen måste också få svårare att komma undan med sina våldsbrott genom att ta del av hur polisen arbetar i förundersökningsprotokollen. Därför bör möjligheterna att än mer skärpa sekretessen kring uppgifter om brottsbekämpande myndigheters arbetsmetoder ses över.

32. INFÖR KRONVITTNEN

En lagändring från 2015 innebar att en person som medverkar i en utredning av egen brottslighet kan få straffindring. En brottsmisstänkt person ska få kunna få straffindring om han eller hon lämnar uppgifter som underlättar utredningen av även andras brott. Straffindringen ska gälla den som lämnar uppgifter om bevisning som gör att allvarliga brott kan klaras upp.

Insatser mot grovt kriminella

Kriminaliteten tar sig oftast uttryck i olika former av nätverk – det är sällan någon väljer en kriminell bana och agerar helt självständigt. Det finns flera olika former av nätverk. Den vanligaste är en platsbaserad organisering som bygger på att kontroll (av kriminell verksamhet) i ett visst område eller i vissa fall rentav en viss gata. Dessa platsbaserade nätverk är baserade på vänskaps- eller bekantskap och har ofta fokus på just dessa band, t.ex. en gemensam uppväxt i ett område. Symbolik, ett högt våldskapital och ”gatans regler” enar också dessa nätverk, men de är instabila till sin natur och personliga konflikter utvecklas lätt till våldsepisoder. Dessa står i kontrast till familjebaserad organisering där lojalitet till släkten är centralt och där denna lojalitet måste intygas vid t.ex. bröllop och andra kollektiva ceremonier.

Den största förändringen mellan 2010 och 2020 av den grova brottsligheten är att antalet territoriella nätverk i utsatta bostadsområden har ökat explosionsartat.² Den kriminella nätverksmiljön kan beräknas till 350 konstellationer, vilket är mer än en tredubbling jämfört med 2010. Konstellationernas storlek varierar mellan ett tiotal individer till uppemot hundra. Ett stort antal konflikter har blossat upp på grund av konflikter mellan dessa, inte minst på grund av narkotikahandeln. Sedan 2013 har drygt 250 personer skjutits till döds och över 600 skadats. Ur rent våldsperspektiv kan detta beskrivas som det största samhällshotet.

Utvecklingen vänds inte av en enskild aktör – varken polis, skola, socialtjänst, civilsamhället eller föräldrar – utan det krävs en gemensam kraftsamling. Hela samhället måste agera för att återta kontrollen över områden som gängen kontrollerar och lagföra dem som begår brott. Det är enbart genom handlingskraft vi skapar trygghet och ett Sverige som blir möjligheternas land för alla.

33. SKÄRP STRAFFEN FÖR LIVSSTILSKRIMINELLA

Det behövs skärpta straff för alla slags brott som är kopplade till kriminella uppgörelser och kriminella nätverk. Förutom brottens allvar i sig är denna typ av brottslighet en mycket viktig faktor bakom de problem med bristande trygghet som finns i de mest utsatta stadsdelarna. Exempelvis är det orimligt att straffsatserna för narkotikabrott fortfarande är strängare än innehav och smuggling av vapen och handgranater. Dessa brott som är av grov karaktär bör kunna leda till uppemot 10 års fängelse. Det är också viktigt att det finns en tydlig progressivitet i straffvärdesmätning vid återfall i brott.

34. SVERIGE SKA NÅ EUROPEISKA SNITTET I POLISTÄTHET

Även efter den utbyggnad av polisen som nu pågår har Sverige en relativt liten polisstyrka i förhållande till sin befolkning. Bortom 2025 behöver polisen fortsätta byggas ut så att Sverige på sikt når det europeiska snittet. Det motsvarar en polistäthet på cirka 300 poliser per 100 000 invånare, det vill säga cirka 33 000 poliser mot dagens drygt 20 000 poliser. Utbyggnaden ska ske successivt. I utsatta bostadsområden där brottsligheten är särskilt hög är en kontinuerlig polisen närvaro i vardagen av avgörande betydelse. Polisen bör säkerställa att områdespoliser kan arbeta kontinuerligt i alla utsatta områden.

35. MEDDELANDEN MELLAN SLÄKTINGAR SKA KUNNA ANVÄNDAS SOM BEVISNING

Det måste vara tillåtet att använda meddelanden mellan familjemedlemmar i brottsutredningar, inte minst för att komma åt släktbaserad kriminalitet. Idag utgör mobiltelefoner och datorer ofta de viktigaste pusselbitarna i brottsutredningar. Ett särskilt problem är förbudet mot beslag i det så kallade närståendefallet, som innebär att det är förbjudet att beslagta vissa meddelanden mellan närstående. Det behövs en modernare lagstiftning som avskaffar förbud mot beslag i närståendefall.

36. TIDIGA FÖRHÖR SKA FÅ ANVÄNDAS I DOMSTOL

Det måste bli enklare att dra nytta av vittnesmål från brottsplats och förundersökningar, inte minst filmade. De flesta andra länder tillåter i varierande grad att förhör från förundersökningen läggs fram under huvudförhandlingen. Det bör Sverige också göra. Kriminella gäng sätter i system att utnyttja föråldrade principer i svensk rätt på ett sätt som belönar gängens tystnadskultur. Detta medför bl.a. att parterna normalt inte får spela eller läsa upp förhör som har hållits under förundersökningen.

Denna ordning för med sig ett flertal problem, bland annat att det lönar sig att tuga. Genom att polispatruller i ökad utsträckning har tillgång till filmkameror kan man spela in fler förhör redan på brottsplatsen, som sedan ska kunna användas i rättegångar.

37. TILLÅT BEVISPROVOKATION OFTARE

Bevisprovokation – gällande redan begångna brott - bör i högre grad vara tillåtet när det gäller att komma åt bevisning av grov brottslighet. Idag förekommer det att polis och åklagare drar sig för provokativa metoder för att t.ex. få fram bevisning eftersom det inte finns någon tydlig lagreglering av i vilka fall provokation är tillåtet och vilka typer av provokation som är lagliga. Därför behöver vi en tydligare reglering i lag – inte minst för att stärka rättssäkerheten.

38. ENKLARE ATT INFÖRA KAMERABEVAKNING

Det generella tillståndskravet för kameror för området direkt utanför skolor och sjukvårdsinrättningar bör tas bort. I samband med att kommunernas brottsförebyggande ansvar lagstadgas bör det också övervägas att kommuner och regioner ges samma generella befogenhet som polis att sätta upp kameror på allmän plats utan tillstånd, om trygghetsproblem på platsen gör detta befogat. I områden som är klassade som särskilt utsatta bör polis, kommun och region som huvudregel alltid ha möjlighet att stätta upp kamerabevakning.

39. INFÖR VISTELSEFÖRBUD FÖR EXTREMISTER OCH GÄNGKRIMINELLA

För att minska de kriminella gängens möjlighet att använda sitt våldskapital som maktfaktor i ett bostadsområde bör det införas en ny form av påföljd, vistelseförbud, innebärande att den som döms förbjuds att vistas i ett visst geografiskt område under en viss period efter avtjänat fängelsestraff. Vistelseförbud ska komma i fråga för personer som begått grova brott med koppling till kriminell gängverksamhet, brott där heder är ett motiv, våld i nära relationer samt våldsbejakande extremism i området i fråga. På så vis blir det svårare för gängkriminella, våldsbejakande extremister eller individer som begränsar ungas frihet i förhållande till hedersrelaterat förtryck att snabbt återta sin roll som lokala maktfaktorer.

40. OMVÄND KOMMUNARREST FÖR HEDERSFÖRÖVARE OCH RELATIONSMISSHANDLARE

Åklagare kan besluta om kontaktförbud vilket innebär att det blir olagligt att kontakta offret. Därtill finns särskilt utökat kontaktförbud som även förbjuder förövaren från att vistas på några utvalda platser där offret ofta befinner sig, till exempel en arbetsplats. Vi vill att området för kontaktförbudet ska ökas och kunna gälla en hel kommun – ett kommunalt vistelseförbud, eller omvänd kommunarrest. Det innebär att den som utövar hedersrelaterat våld och förtryck kan nekas tillåtelse att vistas i kommunen. Det är inte den som utsatts som ska flytta på sig utan den som slår och förtrycker.

41. UTVISNING SKA VARA HUVUDREGEL NÄR UTLÄNDSKA MEDBORGARE BEGÅR GROVA BROTT

Liberalerna vill ha en stramare lagstiftning så att fler personer som lever kriminellt ska kunna utvisas, även om de bott länge i Sverige. Om en person som är medborgare i ett annat land år efter år lever kriminellt i Sverige ska inte bosättningstiden i sig räknas personen tillgodo vid prövningen av utvisning. Idag när en utländsk medborgare begår brott i Sverige, är det upp till åklagaren att ta upp frågan om utvisning. Det är en otillfredsställande ordning. Vid grövre brott, eller när det handlar om återfallsförbrytare, bör prövning av utvisningsfrågan vara obligatorisk vid rättegång. Huvudregeln bör vara att vid allvarliga brott bör utländska medborgare dömas till utvisning. Idag är det istället så att i de flesta fall av grov brottslighet, utvisas endast en minoritet av de utländska brottslingarna. Sveriges åtaganden enligt internationella konventioner ska följas. Fara för den enskilde för förföljelse, tortyr eller dödsstraff i hemlandet ska också fortsättningsvis anses vara verkställighetshinder.

42. FLER UTVISNINGAR AV KRIMINELLA

Antalet utvisningar som ställs in på grund av så kallade verkställighetshinder behöver minska. Verkställighetshinder uppstår när en dömd person inte kan utvisas på grund av omständigheter i hemlandet, t.ex. att den dömda riskerar förföljelse eller att landet vägrar ta emot honom eller henne. Sverige bör i sina kontakter med andra länder sätta ökat tryck på att varje stat tar ansvar för sina medborgare i de fall de har dömts till utvisning på grund av brott i detta land. Det kan bland annat ske genom så kallade diplomatiska garantier. Förväntningar om detta behöver också ingå i principerna för Sveriges utvecklingsbistånd, gällande mottagarländer Sverige eller EU har ett långsiktigt biståndssamarbete med. Självklart ska Sveriges åtaganden enligt internationella konventioner följas, vilket bland annat innebär att utvisning inte ska ske när en person riskerar förföljelse, tortyr eller dödsstraff.

43. SKYDDA POLIS FRÅN AGGRESSIVA FOLKSAMLINGAR

Ge polisen bättre möjlighet att agera när de utsätts för aggressiva folksamlingar som förhindrar deras arbete. Detta är särskilt viktigt för att de kriminellt belastade gängens maktposition i brottsutsatta stadsdelar ska kunna utmanas och brytas av polisen. Bestämmelsen om ohörsamhet mot ordningsmakten bör göras lättare att tillämpa på t.ex. gäng som vägrar följa polisens uppmaning att skingra sig. Lagrummet i fråga har varit oförändrat sedan mycket lång tid och tillkom i en annan tid med andra sociala utmaningar. En modernisering bör ske så för att möjliggöra effektivare lagföring även i situationer när t.ex. hot eller våld mot tjänsteman eller upplopp inte föreligger.

44. KRIMINALISERA UPPRÄTTANDET AV VÄGSPÄRRAR I BROTTSLIGA SYFTEN

Upprättande av vägspärrar i kriminella syften bör vara kriminellt och omfattningen måste kartläggas. Under 2020 har upprörande incidenter inträffat när kriminella gängmedlemmar har upprättat formliga vägspärrar där de kontrollerat identiteten på inpasserande och frågat efter deras ärende till stadsdelen. Svensk lagstiftning är illa rustad för att komma åt denna form av kriminell maktutövning. Samtidigt är den ett angrepp inte bara på enskildas integritet utan också några av våra mest centrala fri- och rättigheter, såsom rörelsefrihet.

45. SKÄRPSTA STRAFF FÖR SEXUALBROTT

Kvinnor i socialt utsatta områden är otryggare än män i samma områden. Majoriteten av kvinnorna i socialt utsatta områden uppger att de är otrygga, vilket är nära dubbelt så många jämfört med kvinnor i andra urbana områden.³

Brå menar att etablerade förklaringsmodeller för kvinnors högre otrygghet har bäring även på socialt utsatta områden. En viktig faktor är att kvinnor, i mycket större utsträckning än män, utsätts och oroar sig för sexualbrott. Eftersom denna typ av brott orsakar stort lidande blir effekten på generell trygghet också betydande.⁴

Därför bör straffen för sexualbrott, såsom våldtäkt och fridskränkingsbrott skärpas och preskriptionstiderna för sexualbrott skärpas. När det gäller våldtäkt på barn anser vi att preskriptionstiden ska tas bort helt.

46. ANSVARSUTKRÄVANDE AV POLISLEDNINGEN.

Svensk polis har fått historiskt stora resurstillskott under senare år. Utvecklingen i brottsuppleringen har inte följt efter. Politiken behöver fortsätta ge polisen de redskap som behövs för en fungerande brottsbekämpning, men det är också viktigt att stärka resultatuppföljningen och ansvarsutkrävandet. Allmänhetens insyn ska underlättas genom lätt åtkomlig statistik om läget i den egna kommunen eller stadsdelen. Såväl brottsutvecklingen som enskilda händelser kan med fördel diskuteras i kommunfullmäktige med polisledningen i öppna utfrågningar.

47. INSPEKTION FÖR BROTTSEKÄMPNING

En av de största utmaningarna är att klara upp fler av de grova våldsbrotten. Inte minst när det gäller skjutningar och sprängningar är det för få som klaras upp. Polisen och Kriminalvården är bland få centrala samhällsfunktioner som inte har en särskild tillsynsmyndighet, i likhet med andra centrala samhällsfunktioner som vård och skola. En tillsynsmyndighet för polis och kriminalvård skulle förbättra systemtillsynen och möjliggöra en oberoende granskning. En förbättrad extern tillsyn skulle, rätt utformad, bidra såväl till ökad effektivitet som stärkt rättssäkerhet.

Lär av Frankrikes kamp mot extremism

Den öppna demokratin måste värnas. Drygt 2000 personer bedöms enligt Säkerhetspolisen finnas inom den våldsbejakande islamistiska miljön. Ytterligare sammanlagt omkring 1000 personer bedöms finnas inom den högerextremistiska respektive vänsterextremistiska miljön. Den nazistiska rörelsen har vuxit i styrka och synlighet, och ett antal mord och grova våldsdåd kan knytas till denna miljö. Ökad uppmärksamhet bör också riktas mot problemet med så kallade ensamvargar, som visserligen kan drivas av politiska motiv men inte tillhör något fast nätverk.

Vi har mycket att lära av Frankrike och president Macrons arbete för att bekämpa extremism och radikalisering. I februari 2018 presenterade den franska regeringen en nationell handlingsplan för att förhindra radikalisering. Handlingsplanen omfattar 60 åtgärder under rubrikerna Förhindra radikalisering, Involvera samhället i upptäckt och förebyggande av radikalisering, Förstå och förutse radikaliseringsprocessen, Professionalisering av lokala aktörer och utvärdering av åtgärder, samt Återintegrering i samhället.

Samtidigt inleddes i februari 2018 en försöksverksamhet med riktade åtgärdsprogram för bekämpning av radikalisering i 15 områden runtom i landet där ett stort antal personer företagit s.k. terrorresor. I november 2019 utsträcktes åtgärdsprogrammen till att omfatta hela landet genom en skrivelse från inrikesministern till landets prefekter. I skrivelsen framhölls att det var fråga om att tillämpa ett helt nytt synsätt på den statliga verksamheten på regional nivå genom att integrera bekämpningen av islamism och parallellsamhällen i kärnuppdraget. Åtgärdsprogrammen omfattar bl.a. myndighetsgemensamma kontroller av olika verksamheter såsom religiösa samfund, idrottsinrättningar, friskolor, utskänkingsställen och bönelokaler och har lett till nedstängning av "separatistiska" inrättningar och återkrav av ekonomiska förmåner

Arbetet mot terrorism är tätt sammanflätat med arbetet för att förebygga och motverka radikalisering till våldsbejakande extremism. Den våldsbejakande extremismen hotar såväl demokratins institutioner som människors liv och frihet. Därför behövs långsiktiga och uthålliga insatser, vad gäller både att förhindra och bekämpa brottsliga handlingar och att förebygga våldsbejakande extremism.

Trots ambitiösa satsningar brister det fortfarande i samordningen mellan olika insatser för att förebygga radikalisering. Det är också alldeles för svårt att få hjälp. Vi anser att en ny funktion bör införas på regional nivå för att ta fram lägesbilder, göra riskbedömningar och samordna de insatser som kan behövas på grund av varningssignaler som har fångats upp av olika samhällsaktörer: socialtjänst och skola, men också polis och säkerhetspolis. Med tanke på att känsliga personuppgifter hanteras är det naturligt att även denna regionala funktion ligger inom polisen. Det behövs en fördjupad analys av frågan om hur den regionala samordningen kan stärkas.

Detta arbete ska främst ske tillsammans med skolan och socialtjänsten i syfte att förebygga att fler radikaliserar, men inte minst för att förhindra ny rekrytering. Skolan, socialtjänsten och även andra aktörer kan tillsammans med lokal polis tidigt identifiera personer och direkt erbjuda dem råd och stöd för att inte fastna i miljöer där de radikaliserar.

Vi anser att Sverige kan lära mycket av det förebyggande arbete som har byggts upp i Frankrike efter attackerna mot det franska samhället. Den franska stömlinjen mot radikalisering är väl utbyggd, och det finns ett brett och systematiskt arbete mellan olika samhällsaktörer för att fånga upp larmsignaler.

48. STOPPA RADIKALNATIONALISTISKA VÅLDET

Det krävs ökade statliga insatser för att stoppa det radikalnationalistiska våldet. Människor som bor i utsatta områden riskerar också att utsättas för hot och våld av radikalnationalistiska organisationer. Det finns stor risk att Sverige drabbas av fler attentat från radikalnationalistiskt inspirerade våldsmän, konstaterar Forsvarshögskolan. Sverige har redan drabbats av tre sådana attentat. Staten bör ta initiativ till ökade förebyggande och

polisiära insatser mot radikalnationalistiska organisationer och individer. Högsta förvaltningsdomstolen prövar för närvarande ett ärende där en medlem i en nazistisk organisation nekats vapentillstånd. Vi är beredda att se över lagstiftningen om det domslutet visar sig råda tveksamheter rörande möjligheterna att förhindra att våldsbejakande extremister beväpnar sig.

49. STÄNG SKOLOR SOM MOTVERKAR DEMOKRATIN

Extremister ska inte få bedriva skolor med offentliga medel. Skolinspektionen bör få skarpare verktyg att återkalla tillstånd för skolor som med kopplingar till extremism. Skollagen behöver kompletteras med utökade bestämmelser om återkallelsegrunder som Skolinspektionen kan använda mot skolor som har kopplingar till extremism. Sådana återkallelsegrunder handlar inte bara om kunskapsinnehållet i undervisningen eller ekonomiska aspekter, utan även om skolan motverkar demokratiska värderingar som jämställdhet. Möjligheten till rättelse bör begränsas till förmån för återkallelse. Skolinspektionen bör regelbundet ges underlag från Säkerhetspolisen när personal är misstänkt för att vara del av en terror- eller våldsbejakande organisation.

50. FÖRSVARA LÄRARES RÄTT ATT TA UPP KÄNSLIGA ÄMNEN

Lärare som genom hot eller påtryckningar hindras eller skräms från att diskutera känsliga ämnen med elever får aldrig tolereras. Om elever eller vuxna i elevernas omgivning hotar eller skrämmer lärare som tar upp känsliga ämnen måste skolledning och huvudmän agera kraftfullt, inte minst genom att koppla rättsvårdande myndigheter. Det har uppmärksammats fall där lärare som tar upp Förintelsen eller HBTQ-frågor hotas av elever. Ett allvarligt problem är att det i dag saknas kunskap om vissa ämnen inte tas upp i undervisningen av trygghets- eller säkerhetsskäl. Alla lärare ska kunna känna sig trygga att undervisa om alla delar av läroplanen. Liberalerna vill ge Skolinspektionen särskilda medel för att kartlägga lärarnas upplevda trygghet vad gäller undervisning om exempelvis antisemitism, homofobi eller rasism. I de fall det uppdragas att lärare känner sig otrygga eller rent av undviker vissa ämnen i undervisningen, ska skolan erbjudas särskilt och konkret stöd från skolmyndigheterna.

51. SKÄRP STRAFFEN FÖR TERRORBROTT

Liberalerna menar att det behövs ytterligare straffskärpningar vad gäller terroristbrott. De förändringar som regeringen presenterade räcker inte. Även Säkerhetspolisen har konstaterat att trots ändringarna riskerar Sveriges låga straffsatser leda till att landet ses som en fristad för våldsbejakande extremister. Därför bör man höja minimistraften för även terroristbrott av normalgraden. Vid sidan av dessa lagändringar behövs även ny lagstiftning för att göra det möjligt att tidigare gå in och förhindra en terrorresa. Svenska medborgare som begår terroristbrott utomlands bör kunna utlämnas, även till icke-EU länder. Om exempelvis en person aktivt insamlar information, hyllar terrororganisationer på sociala medier och planerar en resa i riktning mot ett konfliktområde med utrustning som är avsedd för en stridssituation borde rättsväsendet kunna ingripa.

52. EXTREMISTER SOM INTE KAN UTVISAS GES SÄRSKILDA RESTRIKTIONER

Personer som utgör ett säkerhetshot, men som inte kan utvisas, måste hindras från att bedriva rekrytering eller sprida propaganda för våldsbejakande syften. Vid ett antal tillfällen har det fattats beslut om utvisning men blivit kvar i Sverige på grund av verkställighetshinder. Åtgärder att begränsa deras möjligheter att utgöra hot mot demokratin eller enskilda människor måste förstärkas. Det kan handla om frihetsberövning, förbud mot att vistas i miljöer där det finns risk att de bedriver rekrytering eller sprider propaganda, mot att de arbetar med barn eller i känsliga miljöer. Det bär även införas restriktioner vad gäller sociala förmåner och rätten att ha offentliga uppdrag.

53. ÖKADE MÖJLIGHETER ATT SKYDDA BARN TILL RADIKALISERADE VÅRDNADSHAVARE

Lagstiftningen kring socialtjänstens möjligheter att sätta in tvångsåtgärder för att skydda barn och unga fokuserar på den rådande situationen. När det gäller barn till radikaliserade vårdnadshavare, till exempel återvändande från terrororganisationen IS, är detta problematiskt. Indoktrineringen har då skett under lång tid, då barn och unga befunnit sig nära fruktansvärda våldsbrott. Därför bör lagstiftningen ses över för att underlätta socialtjänstens möjligheter att besluta om tvångsåtgärder när barn och unga under lång tid befunnit sig i våldsbejakande, extremistiska miljöer. Insatser bör vidtas för att barnen som tvångsomhändertas efter dessa omständigheter kan leva tryggt utan risk för att deras föräldrars handlingar drabbar dem.

Heder

Att bryta det hedersrelaterade förtrycket är en av vår tids största frihetsfrågor. Det handlar om att alla, oavsett kön och oavsett familjebakgrund, ska kunna få del av rätten att bestämma över sin egen framtid. Det handlar om saker som tagits för självklara i vårt samhälle men som förblivit oåtkomliga för de flickor och pojkar, kvinnor och män som lever i en miljö där familjens och gruppens heder är överordnad individens frihet.

Det är viktigt att synliggöra det hedersrelaterade våldet och förtrycket i samhället och följa utvecklingen över tid. Enligt en kartläggning från dåvarande Ungdomsstyrelsen (2009) hade omkring 70 000 unga kvinnor och män mellan 16 och 25 år i Sverige begränsningar i förhållande till äktenskap eller av familjen bestämda villkor för val av partner. Den nationella samordnaren mot våld i nära relationer uppskattade 2014 att det kunde vara uppåt 100 000 personer som lever under hedersrelaterade begränsningar i valet av partner (SOU 2014:49). Forskare har bedömt att det kan vara så många som 240 000 unga som lever under hedersrelaterade normer.

Utredningen om stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap (SOU 2012:35) uppskattade att minst 250–300 personer under 2011 upplevde en akut eller ganska akut risk att bli gifta mot sin vilja. När det gäller könsstympning uppskattade Socialstyrelsen år 2015 att 38 000 flickor och kvinnor i Sverige var könsstympade. Cirka 7000 av dem var under 18 år.

Tjejs rätt i samhället (TRIS) gjorde våren 2018 en kartläggning bland unga i årskurs nio i Uppsala med särskilt fokus på hedersrelaterat våld och förtryck. Resultatet visade att 20 procent av flickorna och 10 procent av pojkarna hade hedersrelaterade krav på sig. Av den gruppen svarade 23 procent att de kommer att utsättas för tvångsförlovnings eller äktenskap vid en otillåten kärleksrelation. I gruppen uppgav vidare 41 procent av flickorna och 31 procent av pojkarna att de upplevde en oro över att inte få bestämma sin framtida partner. Nästan var tredje flicka som uppgav att hon inte får välja sin framtida partner uppgav vidare att hon utsatts för flera olika former av våld vid upprepade tillfällen de senaste tre åren.

På uppdrag av Länsstyrelsen i Östergötlands län har Stiftelsen Allmänna Barnhuset i juni 2018 tagit fram en rapport avseende hur unga med ett begränsat val gällande partner svarat kring bl.a. olika former av våldsutsatthet. Av eleverna som uppgav att de inte själva får välja vem de ska gifta sig med eller leva tillsammans med som vuxen, svarade 88 procent att de utsatts för någon form av misshandel någon gång under uppväxten.

Även storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö har, i samarbete med Örebro universitet, under 2017 och 2018 gjort en kartläggning i syfte att undersöka omfattningen och karaktären av det hedersrelaterade våldet och förtrycket i respektive stad. I Stockholmsstudien framkom att 10 procent lever med oskuldsnormer. I Malmö uppgick siffran till 20 procent och i Göteborg till 13 procent.

Antalet barn som förts ut ur landet har fördubblats i år under perioden juni-september, enligt statistiken från Länsstyrelsens Östergötland nationella stödtelefon. En nationell kartläggning kring bortförda barn som Länsstyrelsen Östergötland gjorde 2019 visar att 71 procent av de kommuner som svarade på enkäten uppgav att de saknade rutiner för att hantera ärenden kring bortförda barn.

Brås rapport Tystnadskulturer – En studie om tystnad mot rättsväsendet lyfter att tystnaden mot rättsväsendet är en tydlig ingrediens i hederskulturen, särskilt när det gäller brott som har begåtts inom kollektivet. Det tyder på att mörker talet är högt och att den hedersrelaterade brottsligheten i Sverige är mer omfattande än kartläggningar visar.

De senaste åren har kommuner och myndigheter uppmärksammat situationen för inte minst unga och flickor i utsatta områden. Polisen har presenterat flera årliga rapporter som visar hur fundamentalister begränsar flickor och kvinnors frihet i utsatta områden.

Enskilda kommuner som Borås har tagit fram rapporter som visar hur moralpoliserna agerar i stadsdelar och hur en betydande andel av flickorna utsatts för könsstympning. Det är bra att mer kunskap och fakta om situationen kommer fram, nu måste de politiska åtgärderna vara tillräckligt kraftfulla.

Vi liberaler värnar individen före kollektivet. Ingen människa ska av sin omgivning hindras att utöva de självklara rättigheter och möjligheter som gäller lika för alla i hela landet. Det gäller alla oavsett kön, ursprung eller bostadsort och det gäller alla oavsett om man är medborgare, nyanländ eller asylsökande. Kultur, tradition eller religion får aldrig användas som ursäkt för att upprätthålla förtryckande sedvänjor.

Det är av största vikt att ha en tydlig analys av hedersrelaterat våld och förtryck. Av ideologiska skäl eller av missriktad välvilja förekommer det fortfarande – särskilt på politikens vänsterkant – att mekanismerna bakom denna form av våld osynliggörs eller att det öppet förnekas att hedersrelaterat våld och förtryck ens existerar som en särskild företeelse.

54. FÖRBUD UPPFOSTRINGSRESOR

Uppfostringsresor är ett sätt att bestraffa minderåriga genom att skicka dem till släktingar i ett annat land. Det kan handla om minderåriga som har en annan sexuell läggning än vad släkten anser önskvärd, som upprätthåller familjens föreställningar om heder eller som lever ett liv oförenligt med familjens värderingar. Nyligen larmade UD om att antalet unga svenskar som skickas utomlands till "uppfostringsanstalter" stiger. De luras av familjen till att tro att de ska på semester, men lämnas i själva verket över till släktingar eller blir i värsta fall inlåsta på någon institution där de hålls fängslade och utsätts för psykiska och fysiska övergrepp. De som återvänder har ofta problem med psykisk ohälsa och missbruk, och de är ofta traumatiserade. Utrikesdepartementet hanterade 2019 25 ärenden som rörde så kallade uppfostringsresor med barn och unga vuxna. Det rörde sig då främst om resor till Kenya och Somalia. Liberalerna har fått igenom nya regler för utreseförbud kopplat till tvångsäktenskap och könsstympning, men det omfattar inte minderåriga som skickas utomlands för att bestraffas för deras livsstil. Det bör införas ett förbud mot att skicka minderåriga på uppfostringsresor eller andra former av resor utomlands där syftet är att bestraffa.

55. UTRED FÖRBUD MOT KUSINGIFTEN

Ett förbud mot kusingiften bör utredas, i kombination med att relevanta myndigheter får i uppdrag att genomföra en upplysningskampanj om riskerna med att ingå kusingiftenskap. Kusingifte är en del av hederskulturen, där giftermål inom släkten anses gynnsamt för familjens rykte och heder. Risken för sjukdomar på grund av inavel är överhängande i släkter med kusingiften i flera led. Men bruket att gifta sig inom sin släkt har även sociala konsekvenser som många gånger handlar om att behålla förtryckande hedersnormer.

56. KRIMINALISERA OSKULDSKONTROLLER OCH OSKULDSOPERATIONER

Media har gång på gång rapporterat att religiösa grupper och familjer med hedersnormer pressar unga till att genomföra oskuldskontroller vilket genomförs av vården, trots att det inte är förenligt med svensk lag. Verksamheter som uppmanar till oskuldskontroller och oskuldsoperationer ska inte erhålla offentliga bidrag. Legitimerad personal som vilseleder genom ovetenskaplig, felaktig information och genomför dessa ingrepp bör förlora sin legitimation. Ett särskilt brott bör även införas för oskuldskontroll för såväl den som utför kontrollen och den som begär kontrollen om det är en annan person än den som utsätts. Den som genomför eller medverkar till oskuldsoperation av minderårig ska dömas till fängelse.

57. RÄTT TILL MÅLSÄGANDEBITRÄDE FÖR SAMTLIGA HEDERSBROTT

Alla som utsätts för brott med hedersmotiv ska ha rätt till målsägandebiträde som besitter kunskap om området så fort en utredning har tillsatts. Tydliga riktlinjer för detta måste tas fram för att domstolen ska förordna målsägandebiträden med rätt kompetens.

58. STÄNGDA DÖRRAR I HEDERSRELATERADE BROTT FÖR ATT SKYDDA OFFER OCH VITTNEN.

Domstolsförhandlingar rörande minderåriga eller i sexualbrott eller migrationsmål sker oftast bakom stängda dörrar. Men i flera fall som rör hedersrelaterat våld och förtryck nekas förfrågan om detta. Vid en domstolsförhandling som gäller hedersrelaterade brott ska huvudregeln vara att dessa behandlas bakom stängda dörrar. Känsligheten i denna typ av fall och offer och vittnens behov av skydd och säkerhet överväger allmänhetens rätt till öppna rättegångar.

59. SANKTIONER MOT FÖRÄLDRAR SOM INTE HJÄLPER BORTFÖRDA BARN TILLBAKA TILL SVERIGE

Socialtjänsten ska kunna begära att domstol ska döma ut viten till föräldrarna och skadestånd till barnet så länge föräldrarna inte medverkar till att barnet förs hem. För att det ska bli effektivt måste rutiner för samverkan mellan socialtjänst, skola, polis och Försäkringskassan förbättras.

60. TILLFÄLLIGA VÅRDNADSHAVARE SKA GES TILL BORTFÖRDA BARN.

I lagstiftningen bör det framkomma att vid särskilda skäl ska en särskild förordnad vårdnadshavare kunna utses utan vårdnadshavares samtycke. Barn som är bortförda och som inte kan komma hem till Sverige eftersom föräldrarna inte deltar i utredningen ska få tillfälliga vårdnadshavare som har möjlighet att hjälpa att föra barnets talan.

61. SKYDDA ENSAMKOMMANDE FLICKOR FRÅN ÖVERGREPP

I Socialstyrelsens lägesrapport 2020 framkommer att andelen ensamkommande flickor har ökat från 8% till 28% och många placeras i familjehem, oftast hos släktingar. Det framkommer i rapporten att finns risker när ensamkommande flickor placeras i nätverkshem som bland annat hedersrelaterat våld och förtryck, människohandel samt utnyttjande och exploatering i hushållsslaveri (sexuellt eller annat). I ett ärende har JO riktat kritik mot en socialnämnd för att nämnden placerade en flicka, som var under 15 år, i ett familjehem trots att det hade kommit fram uppgifter om att flickan var gift med en vuxen son till familjehemsföräldrarna. Socialstyrelsen bör skärpa riktlinjerna så att ensamkommande barn aldrig placeras i familjehem när det föreligger risk för övergrepp.

62. SKOLAN SKA MOTVERKA HEDERSKULTUR

Skolans läroplan innehåller exempelvis skrivningar om att ingen ska utsättas för diskriminering och att främlingsfientlighet ska motverkas. Liberalerna vill även införa en skrivning i läroplanen om att skolan ska ”motverka hedersrelaterade normer, och säkerställa att alla elever vet att ingen får utsättas för förtryck eller våld av hedersskäl och informera alla elever om deras rättigheter.”

63. NATIONELLT KOMPETENSLYFT

Räcker inte med ny lag Det behövs ett statligt finansierat kompetenslyft för som säkerställer att all personal som möter barn under 18 år – även de som arbetar med yngre barn – får utbildning i frågor som handlar om hedersrelaterat våld och förtryck. Kompetenslyftet ska nå ut till personal vid bland annat barnvårdscentraler, förskolor, grundskolan och gymnasiet, fritidsverksamheter, socialtjänst samt Migrationsverket.

64. UTRIKESDEPARTEMENTET SKA GÖRA ALLT FÖR ATT FÅ HEM SVENSKA BARN

Utrikesdepartementet bör prioritera frågor som rör hedersrelaterat våld och förtryck. UD bör arbeta proaktivt för att nyttja alla diplomatiska möjligheter att få hem barn som förts ut ur landet mot sin vilja. Dessutom bör Socialtjänsten få i uppdrag att utveckla socialtjänsternas möjligheter att samverka effektivt med bl.a. utrikesförvaltningen och ta fram metodstöd för hanteringen av dessa ärenden.

65. INRÄTTA SÄRSKILDA ENHETER INOM POLISEN MOT HEDERSBROTT

I varje polisområde finns det en uttalad enhet som ska omhänderta ärenden som rör brott i nära relationer eller narkotikabrott. Det bör finnas motsvarande för arbete mot hedersbrott i utsatta områden. För att förbättra kunskapen om hedersrelaterat våld och förtryck inom åklagarkåren bör heder vara ett obligatoriskt moment på grundutbildningen för åklagare.

66. SKOLPLIKTEN MÅSTE UPPRÄTTHÅLLAS NÄR BARN FÖRSVINNAR UTOMLANDS

Såväl Riksrevisionen som Länsstyrelsen Östergötland har uppmärksammat att det saknas tydliga rutiner och tillsyn när det gäller barn som inte är i skolan för att de befinner sig utomlands. Det kan handla om barn som inte är motiverade att gå i skolan, som har förts utomlands för uppfostringsresor eller för att giftas bort. Skolpersonal måste ges glasklara riktlinjer för att alltid hävda skolplikten och utfärda viten till vårdnadshavare som inte säkerställer barnens skolnärvaro.



Skola

Innehåll

Förord.....	81
Förslag från rapporten	83
1. En förskola att lita på	87
2. Likvärdighet och skolval	95
3. Skolans ekonomi och statens ansvar.....	107
4. Stopp för trygghetssegregationen	113
5. Kunskap – biljetten in till samhället.....	123
Referenser	127

Förord

Liberalerna har antagit ett högt uppsatt mål om att det år 2030 inte ska finnas några utsatta områden kvar i Sverige. För att det ska vara möjligt krävs det en offensiv inom flera politikområden. Inom ramen för Förortslyftet ska reformpaketet med nya förslag presenteras inom fem områden: brottsbekämpning och extremism, tryggare bostadsområden, egen försörjning, jämställdhet och demokratiska värderingar samt skola och utbildning. Det du håller i din hand är resultatet av arbetet med politikutveckling inom det sistnämnda området.

Klassresan börjar i klassrummet. Det är en paroll vi liberaler gillar – men det är också något som förpliktar. Ett välfungerande och kompensatoriskt skolväsende är av särskild vikt för de socialt utsatta områdena i Sverige. Att skolor inte lyckas med sitt kunskapsuppdrag i de områden där behovet av välfungerande skolor är som allra störst är ett problem för hela landet. Att ge alla barn och unga tillgång till en trygg miljö som stimulerar deras intellekt, nyfikenhet och vetgirighet är vår skyldighet. Skolan ska ge alla elever tillgång till ny kunskap och nya perspektiv som vidgar deras perspektiv. På så sätt kan skolan bidra till att alla barn och unga ser vilka möjligheter de har. Kunskap är egenmakt, och egenmakt inger hopp – alla ska känna att de kan ta sig någonstans med hjälp av skolan.

Om man menar allvar med att en individ ska ha möjlighet att göra en social och ekonomisk klassresa med skolan som hjälp, måste också politiken säkerställa att skolväsendet håller en hög kvalitet och har en kompensatorisk effekt. Det finns tecken på att så inte är fallet idag. Att elever presterar olika bra i skolan beroende på deras bakgrund är inte unikt för Sverige. Många länder kämpar för att motverka klyftor inom utbildningssystemet. Att få lyckas beror sannolikt på att det inte finns något alexanderhugg för att motverka orättvisa skillnader mellan elever i skolresultat. Det krävs en palett av åtgärder, varav denna rapport syftar till att i en så hög utsträckning som möjligt komma åt många av dem.

Rapporten består därför av flera delar och berör allt ifrån skolans finansieringssystem till åtgärder för att höja studieron i klassrummen. Den berör även förskolan, som har en viktig roll att spela i arbetet mot utanförskap och för integration. Rapporten presenterar även förslag för att motverka pedagogisk segregation, vilket är tendensen att mer erfarna lärare söker sig till skolor med ett mer privilegierat elevunderlag.

Med insatser inom nämnda områden är det möjligt att vända utvecklingen vad gäller skolresultaten i utsatta områden och den ökande segregationen i skolsystemet. Det är helheten som kan göra skillnad. Skolan utgör dock en spegelbild av samhället – de problem som finns ute i samhället kommer alltid att avspeglats i skolan. Det är därför det krävs en offensiv inom flera områden, exempelvis bostadspolitik. Så länge vi lever segregerat, kommer skolan vara segregerad. Men även om en spegelbild inte går att ta bort, så går det alltid att vinkla spegeln.

I arbetet har Liberalernas medlemmar fått möjlighet att inkomma med förslag och synpunkter genom remissvar. De inkomna svaren har visat på ett stort stöd inom Liberalerna till att lägga policyförslag för att komma åt skolsegregationen. Arbetet har letts av riksdagsledamot Robert Hannah och utredare Isak Skogstad har bistått arbetet med rapporten. Riksdagsledamöterna Roger Haddad och Maria Nilsson har i sin tur bistått med sin expertis inom det utbildningspolitiska området. Till stor hjälp för arbetet har en referensgrupp bestående av liberala politiker från olika delar av landet involverats genom kontinuerliga sammanträden under vilka rapportens innehåll och sakpolitiska förslag har diskuterats. Referensgruppen har bestått av Helena Holmberg, Monica Lundin, Jan Jönsson, Frida Jansson, Torkild Strandberg, Catharina Bildt och Roko Kursar.

Förslag från rapporten

FÖRSKOLA

- 1. Stärk den uppsökande pedagogiska verksamheten.** Fler barn behöver fångas upp tidigt, redan innan de börjar förskolan, så att språkutvecklande insatser kan sättas in.
- 2. Säkerställ att barnen får tillräcklig tid i förskolan.** För att barnen ska få goda möjligheter att utvecklas i förskolan är det av stor vikt att de får tillräckligt med tid i förskolan.
- 3. Gör den allmänna förskolan obligatorisk för barn från fem års ålder.** De femåringar som idag inte går i förskola kommer ofta från socioekonomiskt svaga hem eller är utrikes födda, vilket är samma grupp som gynnas mest av att delta i förskolans pedagogiska verksamhet.
- 4. Stärk det svenska språkets ställning i förskolans läroplan.** Alla barn ska få utveckla sitt modersmål, men färdigheter i det svenska språket ska prioriteras högst.
- 5. Genomför en nationell kartläggning av förskolebarns ordförråd.** Att mäta är att veta, och genom en rikstäckande kartläggning kan sådan viktig kunskap frambringas. Kartläggningen bör särskilt fokusera på utsatta områden, då det är där kunskapsluckan i dag är som allra störst. Riktade insatser ska sedan sättas in där och på de förskolor i övrigt där kartläggningen visar att behoven är störst.
- 6. Ambitionen för lärande måste höjas i förskolan.** Inför konkreta mål för barns utveckling i det svenska språket i förskolans läroplan.
- 7. Språkförskola ska bli obligatoriskt för nyanlända barn mellan tre och fem år från familjer med ett annat modersmål än svenska.** Barnen ska erbjudas minst 15 timmars språkförskola per vecka.
- 8. Höj antagningskraven i svenskämnet till förskolläroutbildningen.** På sikt ska det krävas minst betyget C i svenska för blivande förskollärare. Ska barnen i förskolan lära sig svenska är förskollärarnas kunskaper avgörande.
- 9. Alla barn i förskolan ska kunna lära sig svenska.** Inför språkkrav i svenska för all pedagogisk personal i förskolan. Pedagogisk personal som inte uppnår kraven ska erbjudas utbildningsinsatser i form av ett språklyft.
- 10. Riktlinjer för hur kommuner kan främja mer blandade barngrupper i områden där en stor andel av invånarna är utrikes födda ska tas fram.** Syftet är att motverka att barn som delar ett gemensamt modersmål, som inte är svenska, koncentreras till en specifik förskola. Då blir inte det svenska språket huvudspråk, vilket hämmar integrationen.
- 11. Stärk rätten till förskola för barn vars vårdnadshavare ansöker om försörjningsstöd.** Deltagande i den allmänna förskolan ska uppmuntras och i normalfallet vara en förutsättning om en vårdnadshavare ansöker om försörjningsstöd.
- 12. Inför förste förskollärare med särskilt språkansvar i utsatta områden.** De ska ha i uppdrag att särskilt arbeta med att främja barnens utveckling av det svenska språket.
- 13. Orosanmälningar från förskolan ska kunna delas med grundskolan.** Det hindras idag av sekretessregler, vilket gör att grundskolor inte får kännedom om vilka barn som varit föremål för orosanmälan i förskolan.
- 14. Alla barn ska känna sig trygga och inkluderade i förskolan.** Förskolans arbete mot hedersrelaterat förtryck och för en inkluderande genuspedagogik ska stärkas.

15. **Även sociala insatser måste börja i tid.** Förutsättningarna för tidiga sociala insatser för barn i förskolan måste stärkas, exempelvis genom samverkan mellan förskola, socialtjänst och BVC.

LIKVÄRDIGHET OCH SKOLVAL

16. **Skolor och huvudmän gynnas av ett stabilt skolvalssystem.** Inför regler för hur ofta elever får göra skolbyten. Undantag ska gälla i särskilda fall, exempelvis för elever som blir utsatta för mobbning.
17. **Alla skolor, både kommunala och fristående, ska ta ett ökat samhällsansvar genom att aktivt arbeta för att främja blandade elevgrupper.**
18. **Gör valfriheten mer jämlik genom ett samordnat skolval.** Möjligheten för elever och vårdnadshavare att göra ett informerat skolval underlättas om tillgången till information, statistik och ansökan samlas på ett ställe.
19. **Ge fler elever möjlighet att söka till skolor på rättvisa villkor.** Inför en gemensam tid från när barn tidigast får placeras i kö till fristående skolor. Skolköer bör begränsas till ett år före skolstart.
20. **Alla skolor ska avsätta en kvot för nyanlända elever.** Fem procent av de tomma platserna ska på så sätt bli tillgängliga för dem. Det ger nyanlända elever en chans att komma in på eftersökta skolor av hög kvalitet.
21. **Ge kommuner bättre förutsättningar att arbeta mot skolsegregation.** Låt kommunala skolor skapa upptagningsområden.
22. **På de mest utsatta skolorna ska lärarna ges bäst förutsättningar.** Liberalerna vill genomföra en satsning mot pedagogisk segregation. Genom att satsa på exempelvis högre löner, större möjligheter för rektorer att minska den enskilda lärarens arbetsbörda, tillgång till speciallärare, individuellt fortbildningskonto för lärare och god tillgång till avlastande stödresurser ska det blir mer attraktivt för legitimerade och erfarna lärare att söka sig till utsatta skolor.
23. **Rektorer måste få utökat mandat att forma sina lag.** För att vända utvecklingen på utsatta skolor måste rektorer få ökade befogenheter att bestämma vilka lärare som ska arbeta där. Det bör åstadkommas genom förhandlingar.
24. **Karriärtjänster för lärare ska premiera viktig erfarenhet.** Vid tillsättning av karriärtjänster ska det anses meriterande att som lärare ha erfarenhet av undervisning på en socialt utsatt skola. Det bör utredas om det även ska beaktas vid tillsättning av rektorer.
25. **Koppla socialt utsatta skolor till lärarutbildningarna genom att etablera samarbeten.** Fler lärarstudenter ska under sin utbildning få erfarenhet av att jobba på socialt utsatta skolor.
26. **Samhället är större än staten.** Fler krafter behöver involveras för att stärka skolresultaten i utsatta områden. Stärk organisationer inom civilsamhället som stöttar utsatta skolor genom exempelvis läxläsning, lärarrekrytering och socialt stöd.

SKOLANS EKONOMI OCH STATENS ANSVAR

27. **Skolan måste bli mer likvärdig.** Ett viktigt steg mot en likvärdig och statlig skola är att utreda en stabil och kompensatorisk modell för nationell finansiering av skolan. En sådan modell ska beakta elevernas socioekonomiska situation och utreda hur ett system för skolans finansiering kan bidra till att främja kvalitet, långsiktighet och stabilitet för olika skolor i hela landet.
28. **Skolan ska vara som starkast där elevernas förutsättningar är som svagast.** Ett viktigt steg mot ett återförstatligande av skolan vore att låta staten starta och bedriva särskilda skolor i utsatta områden. Kommunala skolor i utsatta områden som under lång tid misslyckats med sitt uppdrag ska kunna övertas av staten och drivas vidare med ett särskilt kunskapsuppdrag.

- 29. Huvudmän ska fokusera på kunskapsuppdraget, inte administration.** Minska antalet riktade statsbidrag till skolor och slå ihop dem till ett större sektorsbidrag.

SÄTT STOPP FÖR TRYGGHETSSEGREGATIONEN

- 30. Regler utan konsekvenser är inte regler.** Alla skolor ska införa konsekvenstrappor. På samma sätt som alla skolor idag har ordningsregler, ska det finnas dokument som tydligt fastställer vilka konsekvenser regelövertramp för med sig.
- 31. Slopa kravet på elevers medbestämmande om ordningsregler.** Elever ska involveras i arbetet med skolans ordningsregler, men vilka regler som ska gälla ska alltid beslutas av skolans ledning.
- 32. Lärare ska känna sig trygga i sin yrkesutövning.** Förtydliga lärares ansvar och befogenheter i skollagen. Det ska vara tydligt vad en lärare får göra för att upprätthålla trygghet och studiero.
- 33. Minska lärarnas administration.** Slopa kravet på att även mindre disciplinära åtgärder, som exempelvis när en elev som stör undervisningen skickas ut från klassrummet, alltid måste dokumenteras av läraren.
- 34. Samarbete mellan skolor och vårdnadshavare är viktigt.** Alla skolor ska införa förväntansdokument som vårdnadshavarna ska signera. I dokumentet ska det exempelvis tydligt framgå vilka regler som gäller på skolan.
- 35. En tillsägning är inte en kränkning.** Skollagen måste tydliggöras, så att det inte är en enskild elevs subjektiva åsikt som avgör vad som är en kränkning. Missbruk riskerar att urholka allvaret i en kränkning.
- 36. Reformera anmälningssystemet.** Om man vill anmäla en lärare, ska det först hanteras av huvudmannen lokalt innan Skolinspektionen centralt involveras. Eventuella konflikter eller meningsskiljaktigheter kan ofta lösas bäst på skolan först.
- 37. Handling är viktigare än ord.** Kravet på att alla skolor alltid ska uppdatera sina likabehandlingsplaner årligen bör slopas – det viktiga är att alla skolor aktivt arbetar med att de efterlevs.
- 38. Arbetet för trygghet och studiero ska vila på vetenskaplig grund.** Ge Skolverket i uppgift att kontinuerligt sammanställa internationell evidens gällande konkreta metoder för att skapa trygghet och studiero samt motverka mobbning i skolor.
- 39. Elever som förstör skolans egendom ska hållas ansvariga för det.** Inför ersättningskrav för elever som begår skadegörelse i skolan.
- 40. Stärk skolans yttre skydd baserat på ett trygghetsperspektiv.** Skolan är inte en allmän plats, och för att skapa trygghet är det viktigt att enbart behörig personal samt skolans elever kan ta sig in i skolans lokaler och utrymmen.
- 41. Ingen elev ska känna sig otrygg i skolans lokaler.** Alla skolors inre miljöer måste planeras och utformas utifrån ett feministiskt och inkluderande perspektiv i syfte att skapa ökad trygghet.
- 42. Lärare varken kan eller ska göra allt.** Staten ska stötta skolor i utsatta områden så att de i högre utsträckning kan anställa social stödpersonal.
- 43. Skolan kan göra mycket, men inte allt.** Många elever som inte lyckas i skolan har en bakomliggande social problematik. Socialtjänsten ska aktivt stötta utsatta elevers skolgång. Socialtjänstlagen bör utökas med ett uppdrag till socialnämnderna att aktivt stötta utsatta barns skolgång, förebygga skolfrånvaro och motverka att elever avbryter sin skolgång.

KUNSKAP – BILJETTEN IN TILL SAMHÄLLET

44. **Introduktionsprogrammen i gymnasieskolan har misslyckats.** Möjligheterna att införa en helt ny skolform bör utredas och övervägas. Obehöriga elever måste få fler chanser att välja olika vägar genom skolsystemet, exempelvis genom helt praktiska spår.
45. **Förläng skolplikten för elever som inte uppnår gymnasiebehörighet.** Plikten ska upphöra vid 18 års ålder, eller innan om eleven genomgår en praktisk utbildning efter grundskolan eller uppnår gymnasiebehörighet. För nyanlända elever ska skolplikten förlängas upp till 20 års ålder.
46. **Fler krafter behövs för att vända kunskapsresultaten i utsatta områden.** Stötta civilsamhället för fler läsfrämjande insatser i utsatta områden.
47. **Många barn och unga saknar akademiker i sin närhet.** För att fler elever ska känna att akademien är en möjlig väg för dem, ska universitetet få i uppdrag att mer aktivt arbeta uppsökande för att motverka social snedrekrytering.

1. En förskola att lita på

Sverige har sannolikt en av världens bästa förskolor. En väl fungerande förskola ger fler barn en god chans att lyckas i livet och för de som kommer till Sverige ger förskolan möjlighet att även de yngsta barnen får lära sig det svenska språket. En förskola med god kvalitet är av vikt för att främja barnens välmående och psykiska hälsa, men det utgör även ett stöd för föräldrarna i deras fostrande roll. Icke desto mindre är även en välfungerande förskoleverksamhet en förutsättning för att föräldrar, inte minst kvinnor, ska kunna delta aktivt i arbetsmarknaden. Således är förskolan en förutsättning för jämställdhet.

Läroplanen föreskriver även att förskolan ska erbjuda en miljö i vilken barn kan utföra varierande aktiviteter i olika sammanhang. Förskolan ska främja att barnen breddar sina lekmönster och via av aktiviteter och det fastslås att alla som arbetar i förskolan ska bidra till att barnen, oavsett könstillhörighet, ges möjlighet att vidga sina upplevelser. För att det ska vara möjligt måste självfallet alla barn ha likvärdiga förutsättningar att kunna delta i förskolans aktiviteter och lek.

Skolinspektionen fick år 2015 i uppdrag att granska förskolans kvalitet och måluppfyllelse under tre år. När uppdraget redovisades i en slutrapport år 2018 framkom det att kvaliteten varierar i alltför hög grad. Kvalitetsskillnader finns mellan alla typer av förskolor – men även inom förskolor. Det finns också stora skillnader i hur förskolepersonalen i de granskade förskolorna tar sig an det pedagogiska uppdraget och arbetar med olika områden i läroplanen. Enligt Skolinspektionen innebär detta att förskola i Sverige inte är likvärdig för alla barn och att förutsättningarna för förskolans kompensatoriska uppdrag påverkas negativt.¹

DELTAGANDET I FÖRSKOLAN ÄR HÖGT– MEN INTE FÖR ALLA

Även om det inte är obligatoriskt med förskola är de flesta barn inskrivna i förskolan. Enligt statistik från SCB var 94 procent av alla barn i åldern 3-5 år inskrivna i förskolan hösten 2018. Av de barn som inte var inskrivna i förskolan var utrikes födda barn, barn från familjer med låga inkomster och barn till lågutbildade överrepresenterade. Av de 23 000 barn i åldern 3-5 år som inte gick i förskolan var 20 procent utrikes födda (jämfört med 7 procent av samtliga barn i samma ålder) och 18 procent bodde i en familj med låg inkomststandard (jämfört med 8 procent av samtliga barn i samma ålder).²

Det är med andra ord en överväldigande majoritet av barnen i låga åldrar som dagligen går i förskolan, men av dem som inte gör det – vilket trots allt ändå är totalt 23 000 barn – är socioekonomiskt svaga grupper dominerande. Det finns också indikationer som tyder på att deltagandet i förskoleverksamheten är som lägst i utsatta områden, som exempelvis i Järvaområdet i Stockholm. Där finns de utsatta stadsdelarna.

Rinkeby/Kista och Spånga/Tensta, där nästan 600 barn i förskoleåldern inte var inskrivna under 2018. Det motsvarar cirka 11 procent av barngruppen i området. Det har rapporterats om att det finns nätverk av föräldrar i dessa områden som aktivt väljer att stanna hemma med sina barn till dess att skolplikten tar vid.³

BETYDELSEN AV FÖRSKOLA

Flera studier har visat att deltagande i förskola kan ha gynnsamma effekter för barns utveckling, på att dessa positiva effekter är som störst för barn från socioekonomiskt svaga förhållanden.⁴ En norsk studie följde utvecklingen hos barn som erbjöd avgiftsfri förskola i ett eller två år innan de började skola. Resultaten indikerade att barn som fick avgiftsfri förskola presterade bättre i läsning och skrivning samt matematik under de tidiga skolåren. En uppföljning i slutet av den obligatoriska skolan visade dessutom att de språkliga förbättringarna höll i sig under hela skolgången, även om detta resultat endast verkade gälla för flickor.⁵

Studier har visat att barns sociala utveckling, motorik och språkfärdigheter utvecklas av att gå i förskola. Tidig förskola gynnar barn vars mammor var lågutbildade och barn vars föräldrar var utrikes födda. Barn till högutbildade påverkades däremot inte i samma utsträckning av tidig förskola. Vidare var utfallet bättre för barn som deltagit i verksamhet med små barngrupper (högst tio barn) och där personalen var äldre, hade relevant utbildning och i högre grad var heltidsanställda. Forskarnas slutsats är att tidig förskola kan jämna ut en del av de skillnader som finns mellan barn till låg- respektive högutbildade föräldrar samt mellan barn till utrikes respektive inrikes födda föräldrar.⁶

I en studie från IFAU studeras de långsiktiga effekterna av att gå i förskolan för barns framtida välmående och prestationer. Inom ramen för undersökningen har 26 studier från ett flertal länder i olika delar av världen använts för att mäta vilka effekter deltagande i förskola har för barnen från och med tredje klass tills de når vuxen ålder. Studier som jämför effekterna av deltagande i förskola med andra typer av barnomsorg ger blandade resultat när det gäller hälsa, välmående och beteende. När det gäller skolprestationer, utbildningslängd, högsta utbildningsnivå, anställning och lön visar dock studierna att effekterna av att ha gått i förskolan överlag är positiva. Det framgår även att deltagande i förskola har mer positiva effekter för barn med knappa socioekonomiska resurser än för andra barn.⁷

I en rapport av Folkhälsomyndigheten och Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin studeras hur barns hälsa och utveckling i de nordiska länderna påverkas av förskolan totalt sett samt av olika faktorer i förskolan. När det gäller förskolans samlade effekter på barns hälsa och utveckling konstaterar rapporten att forskning visar att barn som har gått i förskola är bättre på språk och matematik, att de har bättre psykisk hälsa och får färre infektioner och att de i vuxen ålder har högre utbildningsnivå och inkomst än barn som inte har gått i förskola. När det gäller frågan om hur barns hälsa och utveckling påverkas av olika faktorer i förskolans utformning fastslår rapporten att forskningen visar att en högre andel utbildade förskollärare bland personalen kan förbättra barnens utveckling. Barn verkar gynnas också av att personalen får kompetensutveckling i sitt yrke. Vidare har rutiner för övergång från förskola till skola positiva effekter på barns psykiska hälsa och kognitiva utveckling.⁸

3 Ekot (2019). Tusentals barn i Sverige går inte i förskolan. [Radioprogram]. Producent: Cecilia Zabin Tengmark, Sveriges Radio, P1 22 oktober.

4 Andersson, Ariane och Sandberg, Elin, Förskolan – En god investering i jämlika livsvillkor. Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. För en översikt av Stockholms stads rapporter om social hållbarhet under åren 2015-2027, se <https://start.stockholm/om-stockholms-stad/utredningar-statistik-och-fakta/utredningar-och-rapporter/social-hallbarhet/>.

5 Drange, Nina (2018) Promoting integration through child care: Lessons from Norway, SNS Analys, nr 50.

6 Christina Felfe Rafael Lalive (2014), Does early child care help or hurt children's development?, Working Paper Series 2014:22, IFAU.

7 Dietrichson, Jens & Kristiansen, Ida Lykke & C. V. Nielsen, Bjørn (2018), Universal preschool programs and long-term child outcomes: A systematic review, Working Paper Series 2018:19, IFAU - Institute for Evaluation of Labour Market and Education Policy.

8 Folkhälsomyndigheten och Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin (2017), Förskolans påverkan på barns hälsa - en genomgång av den vetenskapliga litteraturen.

Det finns många studier som tyder på stora samhällsekonomiska vinster av tidiga utbildningsinsatser, speciellt för barn som kommer från familjer med låg utbildning, låg socioekonomisk status eller som invandrat från länder med lågt humankapital. Förskolan är viktig, men insatser måste i särskilda fall sättas in redan före förskolan. Randomiserade studier har exempelvis funnit positiva effekter för socioekonomiskt svaga barn från 0 till 5 år av hembesök, coachning och pedagogiska leksaker. Sådana tidiga insatser hade en gynnsam effekt för barnens kognitiva och socioemotionella utveckling.⁹

LIKVÄRDIGHET I FÖRSKOLAN

Förskolan är en del av det svenska skolväsendet, och således omfattas även förskolan som skolform av skollagens bestämmelser om likvärdighet. Till skillnad från grundskolan saknas det dock systematiska jämförelser av kvaliteten inom förskolan internationellt, vilket gör det svårt att jämföra den svenska förskolans likvärdighet relativt andra länder. En rapport från Sveriges Kommuner och Landsting, SKL (numera Sveriges Kommuner och Regioner) undersökte i vilken utsträckning kommuner använder sig av socioekonomisk resursfördelning inom skolan och förskolan.

Bakgrunden till rapporten är att skolan och förskolan ska vara likvärdig och uppväxa skillnader i barns och elevers bakgrund och förutsättningar, vilket bland annat kan ske genom att kommunerna differentierar sin fördelning av resurser. Studien baseras på en enkät till landets kommuner och visar att det är en förhållandevis liten andel av den totala budgeten för skola och förskola som omfördelas utifrån socioekonomiska faktorer. Endast 45 procent av de svarande kommunerna uppger att de har en modell för socioekonomisk resursfördelning för förskolan. Omfördelning av resurser i förskolan är vanligast i större kommuner.¹⁰

I en annan rapport har Skolinspektionen granskat hur 30 kommuner med stora socioekonomiska skillnader arbetar för att motverka segregationens negativa effekter på resultaten i skolan, förskolan och fritidshem. I granskningen ser Skolinspektionen att en övervägande majoritet av de granskade kommunerna behöver utveckla sitt arbete inom detta område. I 25 av de 30 granskade kommunerna riktar Skolinspektionen kritik mot kommunernas arbete med uppföljning och utvärdering av det resursfördelningssystem man tillämpar. Granskningen bekräftar tidigare studier av Skolverket som visar att den omfördelning av resurser som kommunerna gör utifrån behov är förhållandevis försiktig och att fritidshem och förskolor mera sällan omfattas av någon omfördelning.¹¹

PEDAGOGISK SEGREGATION I FÖRSKOLAN

När det gäller situationen i Stockholm noterar rapporten att deltagandet i förskolan är högt men att områden med sämre socioekonomiska förutsättningar har en lägre inskrivningsgrad. Trots att staden omfördelar resurser för att kompensera för skilda socioekonomiska förutsättningar finns det små eller inga samband mellan sämre socioekonomiska förutsättningar och små barngrupper respektive högre personaltäthet. När det gäller utbildade förskollärare är andelen lägre i områden med sämre socioekonomiska förutsättningar. Nöjdheten med förskolan är också lägre i dessa områden.¹²

I en artikel där Malmö ingår som empiriskt fall framhålls att förskolan har potential att vara en arena för social jämlikhet, men att det finns vissa villkor för att detta ska kunna ske. En slutsats från forskningen är enligt artikelförfattaren att förskolan har störst betydelse för barn från resursfattiga områden och för utsatta barn,

9 Doyle, O. (2017). The first 2,000 days and child skills: Evidence from a randomized experiment of home visiting (No. 17/15). Working Paper Series.

10 Sveriges kommuner och landsting (2018), Socioekonomisk resursfördelning i skola och förskola, Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.

11 Skolinspektionen (2014), Kommunernas resursfördelning och arbete mot segregationens negativa effekter i skolväsendet, Kvalitetsgranskning Rapport 2014:01

12 Andersson, Ariane och Sandberg, Elin, Förskolan – En god investering i jämlika livsvillkor. Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. För en översikt av Stockholms stads rapporter om social hållbarhet under åren 2015-2027.

under förutsättning att förskolan har tillräckligt hög kvalitet. Forskningen pekar på att personalens kompetens, pedagogiska medvetenhet och utbildning är viktiga faktorer för att barnen ska ha en gynnsam utveckling och god psykisk hälsa. I artikeln framhålls att den bäst utbildade personalen därmed borde finnas i resursfattiga områden. Studien av Malmö visar dock att den högst utbildade personalen i stället fanns i förskolor som låg i mer resursstarka stadsdelar.¹³

SAMMANFATTNING

- Deltagandet i den svenska förskolan är högt. Hela 94 procent av alla barn i åldern 3-5 år är inskrivna i förskolan. De cirka 23 000 barn som inte går i förskolan tenderar dock i sin tur att bestå av socioekonomiskt svaga grupper, som exempelvis utrikes födda.
- Internationella studier visar att förskolan har positiva effekter för barns studieresultat som välmående. Studier indikerar att särskilt gynnsamt är förskola för socioekonomiskt svaga och utrikes födda barn.
- Förskolan brister i likvärdighet. Endast 45 procent av kommunerna fördelar resurser till förskolor utifrån socioekonomiska faktorer.
- Likt grundskolan råder det även pedagogisk segregation i förskolan, vilket betyder att förskolor i mer resursstarka områden tenderar att ha fler legitimerade förskollärare

Policyförslag för en väl fungerande förskola i utsatta områden

Om klassresan börjar i skolan, så börjar integrationen i förskolan. En väl fungerande förskola gör det möjligt att tidigt introducera barn för en social kontext i vilken kommunikation, språk och samarbete är en grundstomme. Särskilt viktig för barns utveckling är förskolan för marginaliserade grupper, som exempelvis utrikes födda och barn från socioekonomiskt svaga hemma, indikerar forskningen.

Slutsatsen av de studier som undersökt effekten av förskola bör således vara att förbättringar i förskolans verksamhet kan utgöra en viktig del i arbetet med att stärka integrationen på lång sikt. Samtidigt måste åtgärder vidtas för att öka andelen barn som är inskrivna i förskolan, särskilt då de grupper som idag inte går i förskola tenderar att tillhöra grupper som redan står utanför samhället. Det är även av vikt att vidta åtgärder som ökar vårdnadshavares, och då särskilt utrikes födda kvinnors, deltagande på arbetsmarknaden, då det sannolikt leder till högre deltagande i förskoleverksamhet för dessa mammors barn.

I syfte att stärka den svenska förskolan och möjliggör för fler barn att ta del av förskolans pedagogiska verksamhet föreslås följande:

- 1. Fånga upp barnen tidigt – stärk den uppsökande pedagogiska verksamheten.** Tidiga insatser för barn får ofta störst effekt. Det gäller även om man vill förhindra utanförskap på lång sikt. Tidig språkexponering är avgörande för alla barn – men särskilt för nyanlända och utrikes födda. Om barn med ett annat modersmål än svenska tidigt exponeras för en svensktalande språkmiljö, exempelvis i form av böcker, sociala kontakter och gemenskaper, förbättras förutsättningarna för dem att senare klara av skolan. Liberalerna ser ett behov av att stärka och utvidga den tidigt uppsökande pedagogiska verksamheten, som föregår förskolan. Det kan exempelvis ske genom att barnhälsovård och bibliotek får ett gemensamt uppdrag att på olika sätt stimulera barns språkutveckling, exempelvis i nära samarbete med öppna förskolan. Det kan handla om att BVC får i uppdrag att identifiera föräldrar som hade gynnats av språkstödande insatser, och att dessa föräldrar senare får besök av kommunens bibliotekarier med språkfrämjande barnlitteratur som kan stimulera barnens utveckling av det svenska språket samt information om den öppna förskolans verksamhet. För detta ändamål kan särskilda barnbibliotekarier med fördel nyttjas. Den uppsökande verksamheten bör även arbeta för att fler skriver in sina barn i förskolan.
- 2. Säkerställ att barnen får tillräcklig tid i förskolan.** För att barnen ska få goda möjligheter att utvecklas i förskolan är det av stor vikt att de får tillräckligt med tid i förskoleverksamheten. Tillräcklig tid i förskolan gör det även möjligt för föräldrar att aktivt söka jobb eller delta i vuxenutbildning. Båda dessa aspekter är särskilt viktiga vad gäller barn och förskolor i utsatta områden. Liberalernas långsiktiga mål är att barn till föräldralediga och arbetslösa ska ha rätt till 30 timmars vistelse i veckan. Förskolan bör således successivt bygga ut i den takt som är möjlig givet kvalitet och kommunernas ekonomiska förutsättningar.
- 3. Gör förskolan obligatorisk från fem års ålder.** Deltagandet i den svenska förskolan är högt, hela 94 procent av alla barn i åldern 3 till 5 år är inskrivna i förskolan. Det gynnar både barnen och samhället i stort. Grunden för barns lärande och sociala utveckling läggs ofta i förskolan. Trots att förskolans positiva effekter för barns utveckling är det fortfarande vissa barn som inte deltar i förskolans verksamhet, och bland dessa barn är familjer från socioekonomiskt svaga grupper överrepresenterade. Liberalerna vill att barn från fem års ålder ska omfattas av en förskoleplikt, så att förskolan kan ge fler barn möjlighet att utvecklas som individer i förskolans verksamhet.
- 4. Stärk det svenska språket i förskolans läroplan.** Idag har förskolan i uppdrag enligt läroplanen att varje barn ska få förutsättningar att utveckla både barnets modersmål och det svenska språket. Det är bra, då flera studier har funnit att ett starkt modersmål är viktigt för barns utveckling av sitt andraspråk.

Samtidigt ser Liberalerna ett behov av att stärka det svenska språkets ställning på förskolor där en majoritet av barnen har ett annat modersmål än svenska. Det ska vara tydligt att alla förskolor ska sätta barnets utveckling av det svenska språket i första rum. Alla barn gynnas av det, men framförallt barn som inte får med sig det svenska språket hemifrån. Ingen förskollärare ska på grund av skrivningar i förskolans läroplan behöva känna sig osäker på vilket språk de aktivt ska uppmuntra barnet att använda. Således bör förskolans läroplan ändras, så att det tydligt framgår att svenska är huvudspråket i förskolan och att barnets utveckling av det svenska språket ska prioriteras framför andra språk.¹⁴ Det ska även fortsättningsvis finnas möjligheter att bedriva förskoleverksamhet med särskild språkprofil.

- 5. Nationell kartläggning av ordförrådet hos barn i förskolan.** Idag saknas mycket kunskap om det svenska språkets ställning i förskolan. Som exempel kan nämnas att varken Skolinspektionen eller Skolverket genomför mätningar av ordförråden hos barnen i förskolan. För att kunna identifiera förskolor med barn i behov av språkfrämjande insatser och för att kunna utvärdera metoder och satsningar på språkinläring i förskoleverksamheten är det av stor vikt att det finns tillgänglig kunskap på området. Skolverket bör få i uppdrag att genomföra en nationell kartläggning av ordförråden hos barnen i förskolan. Den bör särskilt fokusera på utsatta områden, då det är av vikt att frambringa kunskap om skillnader i ordförråden mellan barn från olika bakgrunder. Barn med utländsk bakgrund är en heterogen grupp och det finns således anledning att tro att både ordförråden och svenskkunskaperna skiljer sig stort beroende på föräldrarnas bakgrund. Genom en nationell kartläggning kan även forskning, studier och utvecklande av språkfrämjande metoder främjas. Kartläggningen syftar till att möjliggöra riktade insatser på de förskolor där behoven är som störst.
- 6. Sätt upp konkreta mål för barns utveckling i det svenska språket.** Trots att förskolan har ett tydligt uppdrag att stimulera barnets språkutveckling i svenska och trots att läroplanen ställer höga krav på att barnet ska kunna kommunicera saknas det tydliga riktlinjer för vad som anses vara en acceptabel nivå vad gäller färdigheter i det svenska språket för barn i förskolan. I läroplanen framgår endast att barnen ska ”ges förutsättningar att utveckla” det svenska språket och sitt modersmål. Konkreta mål motsvarande skolans kunskapsmål för barnens språkutveckling saknas. Ambitionerna för lärande i förskolan måste höjas – och viktigast är att sätta det svenska språket först. Det bör således införas konkreta mål för barns färdigheter i det svenska språket. Det kan övervägas om det ska införas motsvarande mål för andra färdigheter. Målet ska bland annat fastställas vad som anses vara en acceptabel respektive god nivå vad gäller förskolebarnens ordförråd. Resultaten från den nationella kartläggningen av barnens ordförråd i kombination med relevant forskning ska sammanställas av Skolverket och ett förslag på konkreta mål för barns färdigheter i det svenska språket ska tas fram. Förskolan ska ha i uppdrag att särskilt prioritera språkfrämjande insatser för de barn som inte besitter en acceptabel nivå i det svenska språket.
- 7. Obligatorisk språkförskola för nyanlända.** Förskolans potential för att lägga en god grund för barnens kognitiva, sociala och emotionella utveckling är stor. En förskola med ett fokus på lärande och det svenska språket har särskilt stor betydelse för barn till nyanlända eller för barn i familjer där svenska inte är familjespråket. Liberalerna föreslår att språkförskola görs obligatoriskt för dessa barn. Dessa familjer och deras barn ska erbjudas minst 15 timmar språkförskola per vecka när barnen är mellan tre och fem år. Om det inte är möjligt att göra språkförskolan obligatorisk för dessa barn, kommer Liberalerna gå fram med ett krav på att kommuner ska bli skyldiga att erbjuda språkförskola och aktivt arbeta uppsökande för att få fler barn till nyanlända till förskolan. Integrationspotentialen i detta innebär även att de nyanlända föräldrarna får en ökad jobbchans om obligatorisk språkförskola införs. Om barnet går i förskola under dagarna blir det lättare för föräldrarna, särskilt kvinnorna, att ta ett kliv in på arbetsmarknaden. För vissa innebär det ett stort kliv ut från en isolerad tillvaro i hemmet. För att språkförskolan ska fungera bör det finnas krav på pedagoger med särskild kompetens, alltså utbildade förskollärare.

14 I förvaltningsområden för nationella minoriteter har barn som har rätt till förskoleplats också rätt till en plats på en förskola där hela eller en väsentlig del av utbildningen bedrivs på finska, meänkieli eller samiska. Liberalerna föreslår inga ändringar för förskolans uppdrag vad gäller nationella minoriteter.

8. Ökade krav på svenskkunskaper för antagning till förskolläraryrket. Idag ställs alldeles för låga krav på studenters svenskkunskaper när de antas till en förskolläraryrket. Det krävs endast grundläggande behörighet, vilket gör att det är fullt möjligt att antas till förskolläraryrket trots att studenten enbart uppnår det lägsta godkända betyget i svenska, det vill säga E. Att vara förskollärare är ett yrke som ställer höga krav på språklig förmåga, av både kommunikativa och språkfrämjande skäl. Liberalerna anser således att det är fullt berättigat med ett mål om att det ska krävas högre betyg, på sikt minst ett C, i svenskämnet för att kunna antas till förskolläraryrket. Vidare vill Liberalerna att förskolläraryrket ska ge alla studenter kunskap om språkutvecklande pedagogik. Liberalerna föreslår även att Skolverket får i uppdrag att genomföra en genomlysning av internationell forskning och utvärderingar för att ta reda på om det finns fortbildningsprogram med en vetenskapligt bevisad effekt för barnens utveckling av språket.

9. Även barnskötare och annan pedagogisk personal i förskolan måste behärska språket väl.

En stor del av barnen i utsatta områden lär sig svenska endast i förskolan. De måste mötas av personal som kan tala fullgod svenska. Det är vanligt att en stor del av personalen som arbetar på förskolor inte är utbildade förskollärare, utan har en utbildning som exempelvis barnskötare. Många kommer till förskolan efter att till exempel ha genomgått Yrkes-SFI för barn och fritidsarbeten eller liknande utbildningar. Det är bra vägar in i det svenska samhället. För just förskolor i utsatta områden är det däremot avgörande att alla i den pedagogiska personalen talar fullgod svenska. Liberalerna föreslår även att all pedagogisk personal i utsatta områden, exempelvis barnskötare, måste uppfylla språkkrav i svenska. Barnskötare och annan pedagogisk personal som är i behov av utbildningsinsatser för att klara språkkravet bör erbjudas det. Fler huvudmän bör etablera utbildningstrappor för personalen inom förskolan.

10. Förskolans barngrupper bör vara blandade – en koncentration av vissa grupper kan hämma integrationen. I flera av Sveriges utsatta områden består gruppen utrikes födda av många olika nationaliteter och etniciteter. På så sätt pratas många olika språk i samma område, medan det svenska språket möjliggör kommunikation mellan olika grupper. Samtidigt finns det områden där andra språk har blivit huvudspråk på förskolan. Liberalerna ser att det kan finnas ett behov av att i områden där det är möjligt arbeta för mer blandade barngrupper i förskolan. Eftersom barn oftast går på den närmast belägna förskolan är det i vissa fall varken möjligt eller önskvärt att ändra barngruppernas sammansättning. Samtidigt kan det finnas områden där det faktiskt är möjligt att åstadkomma mer blandade elevgrupper, särskilt när man planerar var nya förskolor ska etableras. Liberalerna föreslår att riktlinjer för hur kommuner kan skapa mer blandade barngrupper i områden där en stor andel av befolkningen är utrikes födda ska tas fram.

11. Stärk rätten till förskola för barn vars vårdnadshavare ansöker om försörjningsstöd. Inom ramen för januariavtalet har regeringen och samarbetspartierna föreslagit att det ska införas en språkplikt som krav för rätt till försörjningsstöd. Innebörden av förslaget är att det i socialtjänstlagen ska anges som krav för försörjningsstöd att den sökande vid behov ska delta i grundutbildning i svenska. Liberalerna ser därtill ett behov av åtgärder som främjar deltagande i den allmänna förskolan för barn vars vårdnadshavare får försörjningsstöd. I normalfallet ska det vara en förutsättning för en vårdnadshavare som ansöker om att erhålla försörjningsstöd att om vederbörande har barn i förskoleåldern, så ska barnet delta i den allmänna förskolan.

12. Inför förste förskollärare med särskilt språkansvar i utsatta områden. Idag har kommuner som exempelvis Malmö, Linköping, Solna och Göteborg förste förskollärare – och fler kommuner är på gång. Liberalerna föreslår att kommuner där det finns ett behov av språkfrämjande insatser inrättar särskilda tjänster för förskollärare med god kompetens i det svenska språket. Dessa förste förskollärare ska ha som särskilt uppdrag att arbeta med att främja barnens användning av och utveckling i det svenska språket. I större kommuner finns goda förutsättningar för dessa förskollärare att främja samverkan och utvecklingsinsatser, exempelvis i samarbete med kommunens bibliotek eller läsfrämjande insatser inom civilsamhället.

- 13. Orosanmälningar från förskolan ska delas med grundskolan.** Både förskolan och skolan är viktig för barn i utsatta situationer. Om ett barn far illa eller befaras vara utsatt behövs ibland en anmälan till socialtjänsten, en så kallad orosanmälan. Eftersom samverkan mellan flera aktörer är viktigt för att stötta barn som far illa eller riskerar att göra det, är det viktigt att information om orosanmälan delges till en eventuell mottagande grundskola. Detta förhindras idag på grund av sekretessregler, vilket får följden att grundskolor som tar emot barn från förskolan inte har någon kännedom om vilka barn som har varit föremål för orosanmälan. Det förhindrar uppföljning och försvårar grundskolans möjlighet att särskilt värna de mest utsatta barnen. Informationsutbyte om orosanmälningar ska även vara möjligt vid byte av förskola eller huvudman.
- 14. Förskolans arbete mot hedersrelaterat förtryck och för inkluderande genuspedagogik ska stärkas.** Redan i tidig ålder skolas barn in i traditionella könsroller. Så borde det inte vara. Målet är att barn ska utvecklas utan att bli begränsade av traditionella förväntningar och roller som är baserade på barnens kön. Alla pedagogiska aktiviteter i förskolan ska vara öppna för alla och insatser för att stärka kompetensen hos förskolans personal ska genomföras. Skolverket bör få i uppdrag att utveckla utbildning och stödmaterial med fokus på genuspedagogik och hedersrelaterat förtryck. Tidiga insatser i förskolan är viktigt i syfte att både förebygga stereotypa könsroller och för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck.
- 15. Skapa bättre förutsättningar för tidiga sociala insatser för barnen i förskolan.** Barn som riskerar att fara illa, antingen genom att inte få sina psykosociala behov tillfredsställda eller genom att i värsta fall utsättas för våld i hemmet, kan ofta identifieras i tidig ålder. Förskollärare har god erfarenhet av föräldrakontakt och särskilt god erfarenhet av att upptäcka barn som signalerar att något inte står rätt till. Detta kräver att det finns rutiner och samverkan mellan exempelvis förskola, socialtjänst och barnavårdscentraler. Alla kommuner ska upprätta samverkan mellan förskola, socialtjänst och BVC i syfte att etablera kanaler för samarbete, exempelvis familjecentraler. I det fall ett barn far illa, ska förskolans personal ha tydliga rutiner för hur det ska hanteras, exempelvis genom specifika kontaktpersoner hos kommunens socialtjänst. Ytterligare en fördel med att etablera en samverkan mellan förskola och BVC är att de senare också kan upplysa om förskolans verksamhet för nyblivna föräldrar, och förmedla dem vidare till en förskola de samarbetar med. På så sätt kan fler föräldrar få kännedom om deras möjligheter att låta barnet bli inskrivet i förskolan.

2. Likvärdighet och skolval

Den svenska skolan ska, utöver att vara likvärdig, även vara kompensatorisk. Det betyder att skolan ska ge alla elever möjlighet att nå så långt som möjligt och kompensera för elevers olika förutsättningar.¹⁵ På samma sätt som vi liberaler värnar om en kompensatorisk skola som sätter kunskap i första rum värnar vi även familjers egenmakt och möjlighet att påverka sin framtid. På så sätt måste även skolvalet bli mer jämlikt – alla familjer ska få förutsättningar att göra ett informerat och övervägt skolval.

Det är svårt att avgöra om skolan har blivit mer eller mindre kompensatorisk över tid. Vad som däremot kan fastställas att betydelsen av familjebakgrund (måttet fångar t.ex. föräldrars utbildningsnivå och migrationsbakgrund, men även mer svåråtgångade faktorer som attityder till utbildning, föräldraskap och uppfostran) för elevers skolresultat är fortsatt stor, omkring 50 procent. Över tid har den varit relativt konstant vad gäller svenskfödda elever, men verkar ha ökat om man inkluderar utrikes födda elever. Det kan i sin tur bero på att andelen elever som invandrat efter skolstartsåldern har ökat.¹⁶

Skolsegregation är ett mångfacetterat begrepp som beroende på kontext kan bestå av olika komponenter. Vad gäller det som brukar benämnas som elevsortering är det fastställt att skolor har blivit mer socialt segregerade sedan början av 1990-talet. Elever kommer idag i kontakt med en socialt mer begränsad kamratgrupp än tidigare.¹⁷ Därtill har svenska forskare funnit att på skolor med ett utsatt elevunderlag tenderar även lärarkompetensen vara lägre. Det brukar kallas för pedagogisk segregation. Genom att analysera data hämtad från SCB:s Lärar- och Elevregister under perioden 1996–2011 fann forskarna Åse Hansson och Jan-Eric Gustafsson att skolor med en hög andel elever berättigade till modersmålsundervisning har högst andel obehöriga eller icke matchande lärare. Skillnaderna mellan skolorna har dessutom ökat sedan början av 1990-talet.¹⁸ Hansson har i efterhand även påpekat att i skolor som har elever från hem med lägre utbildningsnivå förekommer en annan undervisning, i vilken eleverna lämnas ensamma i större utsträckning, vilket har negativa effekter för elevernas inläring.¹⁹

Det finns samtidigt indikationer på att elever med svaga studieförutsättningar går i sämre skolor, och att denna sortering har ökat över tid. Utrikesfödda elever som invandrat i mellan- och högstadiet går i skolor med sämre kvalitet, särskilt i storstadsområden.²⁰ Under senare år har även ett stort antal nyanlända i skolåldern kommit till Sverige. Skolverkets statistik visar att 95 procent av de nyinvandrade eleverna och eleverna med okänd bakgrund går på kommunala skolor.²¹ Alla 290 kommuner i hela landet har nyanlända elever i sina skolor. Men fördelningen av nyanlända elever mellan kommuner är skev. I 10 procent av kommunerna finns närmare hälften (42 procent) av de nyanlända eleverna.²² Hösten 2017 utgjorde nyinvandrade elever och elever med okänd bakgrund 8,5 procent av andelen elever på kommunala skolor. För friskolor var andelen 3,3 procent.²³

Skolvalssystemet

Strax efter att den borgerliga regeringen tillträdde år 1991 genomfördes flera omfattande reformer på skolområdet, varav det fria skolvalet och friskolereformen var två centrala delar. Genom systemet för valfrihet för elever och föräldrar skulle elevens behov ställas i centrum.²⁴ Tiden som föregick införandet av valfrihetsreformerna på skolområdet präglades av stark kritik mot centralstyrningen av skolan tillika frånvaron av inflytande för familjer lokalt. Förhoppningen var att införandet av friskolor och fritt skolval skulle gynna hela skolverksamheten.²⁵ Det finns ett visst stöd i forskningen för att den konkurrens som kombinationen av valfrihet, skolpengssystem och fler aktörer att välja på har givit upphov till har haft en positiv effekt för elevernas kunskapsresultat.²⁶

Tvärtemot vad som ofta framkommer i debatten så är systemet med skolval inte unikt för Sverige. I en internationell kontext har möjligheten att välja skola utökats i två tredjedelar av alla OECD-länder.²⁷ Vad som däremot gör det svenska skolsystemet är unikt är en kombination av ett system med skolpeng, fritt skolval och fri etableringsrätt för fristående skolaktörer. Möjligheten för individer att själva välja skola är en frihetsreform värd att försvara. Samtidigt är det en reform som måste vårdas för att möjliggöra likvärdighet och kvalitet. Det krävs åtgärder för att säkerställa att samhället inte sviker de skolor i utsatta områden, där en hög andel boende har lägre bakgrund eller utländsk bakgrund, som tenderar att väljas bort.²⁸

I den internationella litteraturen finns flera studier om vilka mekanismer som ligger bakom familjers val av skola. En amerikansk studie fann att samtliga undersökta elevgrupper tenderar att söka sig till skolor med högpresterande elever, men att elever som själva är högpresterande är särskilt benägna att välja skolor med högpresterande elever. Däremot så verkar inte familjer beakta skolornas förädlingsvärde, det vill säga själva skolkvaliteten.²⁹ Liknande resultat framkom i en nederländsk studie, som även den fann att skolornas kvalitet inte påverkade valen.³⁰ En brittisk studie fann att ju svagare socioekonomisk ställning en familj har, desto mindre viktig anses skolornas resultat vara för valet av skola. Samma studie visar även att familjer från bättre socioekonomiska förhållanden är särskilt benägna att välja bort skolor med en stor andel fattiga elever och elever med särskilda behov.³¹ Intressant nog finns även en amerikansk studie som finner att elever från minoritetsgrupper har en tydlig preferens för skolor där respektive minoritetsgrupp är välrepresenterad.³²

Det ökade antalet rapporter och studier som har visat att segregationen i det svenska skolsystemet har ökat har uppmärksamrats så väl nationellt som internationellt. Flera granskningar från den ekonomiska samarbetsorganisationen OECD har påtalat att det nuvarande skolsystemet underblåser segregationen i samhället i stället för att motverka det och har skrivit i sina rekommendationer att det svenska systemet för skolval är i behov av förändring för att motverka segregation.³³

24 SOU 2014:15. Staten får inte abdikera – om kommunaliseringen av den svenska skolan. s. 219

25 Proposition 1991/92:95. Om valfrihet och fristående skolor. s. 8-9

26 Böhlmark, A., & Lindahl, M. (2015). Independent schools and long-run educational outcomes: Evidence from Sweden's large-scale voucher re-form. *Economica*, 82(327), 508-551

27 Musset, P. (2012). School Choice and Equity: Current Policies in OECD Countries and a Literature Review. OECD Education Working Papers. ERIC Clearinghouse.

28 Ambrose, A. (2016). Att navigera på en skolmarknad: en studie av valfrihetens geografi i tre skolor (Doctoral dissertation, Barn och ungdomsvetenskapliga institut-ionen, Stockholm University).

29 Abdulkadiroglu, A., Pathak, P. A., Schellenberg, J., & Walters, C. R. (2017). Do parents value school effectiveness? (No. w23912). National Bureau of Economic Research.

30 Ruijs, N., & Oosterbeek, H. (2019). School choice in Amsterdam: Which schools are chosen when school choice is free?. *Education Finance and Policy*, 14(1), 1-30.

31 Burgess, S., Greaves, E., Vignoles, A., & Wilson, D. (2015). What parents want: School preferences and school choice. *The Economic Journal*, 125(587), 1262-1289.

32 Hastings, J., Kane, T. J., & Staiger, D. O. (2009). Heterogeneous preferences and the efficacy of public school choice. NBER Working Paper, 2145, 1-46.

33 OECD (2019). OECD Economic Surveys: Sweden. Paris: OECD. s. 64-89

Aktivt skolval, vilket innebär att det ska bli obligatoriskt att göra ett skolval, framfördes i Skolkommissionens slutbetänkande i syfte att minska skolsegregationen.³⁴ Ett viktigt inslag i en sådan modell är att vårdnadshavare i samband med skolvalet ska få utförlig information om de olika alternativen. Även andra aktörer, som exempelvis Lärarförbundet och Sveriges största friskolekoncern Academedia har föreslagit att göra skolvalet obligatoriskt.³⁵ Genom ett samordnat skolval kan både skolvalsprocessen underlättas för vårdnadshavare, samtidigt som systemet blir mer effektivt. Det gör det även möjligt för att tillhandahålla information på flera språk, vilket skulle skapa bättre förutsättningar för familjer med bristfälliga kunskaper i det svenska språket att göra ett aktivt och välinformerat val.

Pedagogisk segregation

Lärare är de enskilt viktigaste resurserna i ett skolsystem. Eleverna behöver välutbildade, engagerade och ämneskunniga lärare som har goda förutsättningar att förmedla kunskap och leda eleverna åt rätt håll. Den destruktiva pedagogiska strömning som har motarbetat lärarens roll som kunskapsförmedlande auktoritet i kombination med undermåliga arbetsvillkor, eftersatta löner och en förlorad respekt har tyvärr givit upphov till en alarmerande stor lärarbrist i Sverige.

De allra flesta är väl medvetna om att det råder brist på behöriga lärare. Vad få tycks känna till är att bristen på lärare är snedfördelad på en närmast systematisk nivå. Skolor med ett svagare elevunderlag har svårare att få tag på lärare än privilegierade skolor i storstäderna. Skolor i glesbygd har lägst andel behöriga lärare i landet.

Forskare har under ett flertal år varnat för att den pedagogiska segregationen ökar.³⁶ Det betyder med andra ord att den svenska skolan inte bara är segregerad vad gäller eleverna, utan även lärarna. Kompetensen fördelas inte efter elevernas behov, vilket riskerar att spä på skillnaderna mellan privilegierade elever och icke-privilegierade elever ytterligare. Inom vården råder en behovsstyrd princip: Ju större vårdbehov en patient har, desto mer kvalificerad hjälp får vederbörande. Det är inte de minst erfarna läkarna som tar sig an de mest komplexa och de sjukaste patienterna. Det förefaller rimligt att samma princip borde råda inom den svenska skolan. Det borde vara de högst utbildade, mest erfarna och bäst lämpade lärarna som arbetar med det mest utsatta elevunderlaget. Inte minst om vi menar allvar med att skolan ska vara kompensatorisk.

Politikens uppgift måste således fokusera på att skapa bättre förutsättningar för lärarna – och då särskilt i utsatta skolor. Saknas det resurser, monetära eller personella, ökar risken för att lärarna upplever att de misslyckas med sitt uppdrag att utbilda och fostra framtida samhällsmedborgare. Då ökar i sin tur sannolikheten att de väljer bort den skolan – eller i värsta fall väljer att helt lämna yrket. Eftersom andelen elever i behov av särskilt stöd är högre bland elever med svaga förutsättningar är det en särskilt viktig grupp att prioritera³⁷, både för att hjälpa eleverna att nå målen – men även för att skapa bättre förutsättningar för att lärarna på skolor i utsatta områden ska lyckas med sitt uppdrag. Det är också därför situationen med de utbredda nedskärningarna inom skolväsendet är särskilt oroväckande. Specialpedagogiska skolmyndigheten har varnat för att kommunernas ansträngda ekonomi drabbar de allra mest utsatta eleverna hårt.³⁸

34 SOU 2017:35. Samling för skolan – Nationell strategi för kunskap och likvärdighet. s. 292–297

35 Jaara Åstrand, Johanna och Strömberg, Marcus. Lärarförbundet och Academedia: Inför obligatoriskt skolval. Dagens Industri. 2017-02-27 Därtill så är de utbildade lärare fördelade skevt utifrån kompetens – ju mer erfarenhet och utbildning en lärare har, desto större är sannolikheten att vederbörande jobbar på en privilegierad skola, och vice versa.

36 Hansson, Å., & Gustafsson, J. E. (2016). Pedagogisk segregation: Lärarkompetens i den svenska grundskolan ur ett likvärdighetsperspektiv. Pedagogisk forskning i Sverige, 21(1-2), 56-78.

37 I årskurs 3 har mellan 20 och 30 procent av eleverna med de allra svagaste förutsättningarna särskilt stöd, medan andelen är så hög som 50 procent i årskurs 9. Bland elever med de allra starkaste förutsättningarna är det endast några få procent som erhåller särskilt stöd.

38 Wallin, Fredrik. SPSM om nedskärningarna: Drabbar utsatta elever hårt. Skolvärlden. 2019-11-27

Lön är inte oviktigt, men faktum är att rörligheten bland de bäst betalda lärarna endast är några få procentenheter lägre jämfört med de sämst betalda.³⁹ Därtill har svensk forskning funnit att det finns ett negativt samband mellan rörlighet och elevernas förutsättningar. Ju mer privilegierat elevunderlag, desto lägre är sannolikheten att läraren byter jobb. I bilaga 7 till Långtidsutredningen 2019 konstateras följande:

Vi kan sammanfattningsvis konstatera att lärarrörligheten har ökat sedan 2005. Lärarrörligheten uppvisar ett negativt samband med skolornas elevförutsättningar vilket innebär att elever på svaga skolor påverkas mest av läraromsättning. Liksom i fallet med lärarkompetens är detta en resursfördelning som förstärker snarare än kompenserar för elevers olika förutsättningar⁴⁰

Vidare genomförde även forskaren Emil Bertilsson en närmare studie av hur lärare fördelas mellan olika typer av skolor i Uppsala kommun. Han fann att bland de skolor där de utbildningsmässiga och sociala tillgångarna bland eleverna var stora tenderar lärarkårens samlade tillgångar i form av utbildningskapital vara stora. Lika söker således lika – skolor med ett privilegierat elevunderlag sett till kulturellt och socialt kapital har med högre sannolikhet högt utbildade lärare.⁴¹

På motsvarande sätt har svenska forskare funnit att på skolor med ett utsatt elevunderlag tenderar även lärarkompetensen vara lägre. Genom att analysera data hämtad från SCB:s Lärar- och Elevregister under perioden 1996-2011 fann forskarna Åse Hansson och Jan-Eric Gustafsson att skolor med en hög andel elever berättigade till modersmålsundervisning har högst andel obehöriga eller icke matchande lärare. Skillnaderna mellan skolorna har dessutom ökat sedan början av 1990-talet.⁴² Hansson har i efterhand även påpekat att i skolor som har elever från hem med lägre utbildningsnivå förekommer en annan undervisning, i vilken eleverna lämnas ensamma i större utsträckning, vilket har negativa effekter för elevernas inlärning.⁴³

Betydelsen av skickliga lärare

Att läraren har en stor betydelse för elevernas inläring är det få som betvivlar. Vad som däremot ofta glöms bort är vikten av lärarnas skicklighet. Inom den vetenskapliga litteraturen finns det starka belägg för att kvalitetsskillnader mellan lärare kan ha påtagliga effekter för elevernas resultat. En internationell undersökning fann att variationen vad kognitiva färdigheter inom lärarkåren beträffar har en påtaglig betydelse för elevernas skolframgång. En ökning med en standardavvikelse i lärarnas kognitiva färdigheter (vilket i denna studie utgjordes av läs- och matematikfärdigheter) associerades med en ökning mellan 10 och 15 procent av en standardavvikelse i elevernas kunskapsresultat. Forskarna kunde konstatera följande:

Detta betyder att så mycket som en fjärdedel av gapet mellan elevernas genomsnittliga kunskapsresultat mellan länderna i vår studie hade försvunnit om varje land höjde lärarnas kognitiva färdigheter till samma nivå som lärarkåren har i det högst rankade landet, Finland.⁴⁴

Att elevens kunskapsresultat har en stor betydelse för deras framtida inkomster är en annan beprövad tes inom nationalekonomisk skolforskning. Och inom detta fält har professor Eric Hanushek, verksam vid Stanfords universitet och en av världens ledande nationalekonomer med inriktning mot skolfrågor, i flera studier försökt kvantifiera betydelsen av skickliga lärare. Hanushek har funnit att en lärare som är något bättre än snittet (60e percentilen) genererar en framtida inkomstökning för hennes elever med cirka 50 000 kronor i genomsnitt.^{45, 46} Det motsatta gäller även; en dålig lärare ger upphov till en framtida inkomstminskning för eleverna.

Hanushek et al. menar att kvaliteten på lärarkåren är ”en centralt viktig faktor som påverkar elevernas kunskapsresultat” och att det är oroväckande att den har sjunkit (i en amerikansk kontext), vilket har manifesterat sig genom försämrade resultat på kunskapstest för lärare under de senaste årtiondena. De varnar därtill för att det sannolikt kan få en disproportionerlig effekt på så sätt att icke-privilegierade elever drabbas värst, då regleringar och kollektivavtal har bidragit till att mer erfarna lärare har fått en starkare ställning på arbetsmarknaden. Det har fått konsekvensen att de söker sig till mer privilegierade skolor. Data har nämligen visat att icke-privilegierade elever undervisas i en högre utsträckning av mindre effektiva lärare med liten erfarenhet.⁴⁷

Även i en svensk kontext finns flera tecken som tyder på att lärarkompetensen har försämrats över tid. I Emil Bertilssons avhandling *Skollärare – Rekrytering till utbildning och yrke 1977-2009* konstateras att ingen annan grupp av högskolestudenter har sett en lika brant nedgång vad gäller studiemeriter som just lärarstudenterna, vare sig om man använder skolbetyg, poäng på högskoleprovet, söktryck eller socialt ursprung som mått på vad studenterna har med sig i bagaget. Bertilsson konstaterar i avhandlingen att ”studenter med goda studiemeriter i större utsträckning har kommit att välja bort lärarutbildningarna”.⁴⁸

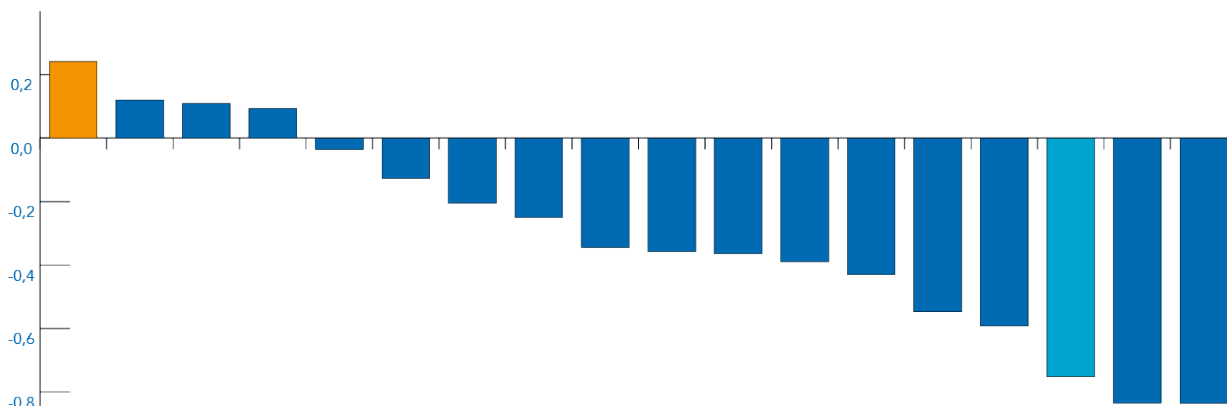
Det finns samtidigt ljuspunkter och det är på sin plats att särskilt lyfta civilsamhällets roll i att stärka likvärdigheten i skolan och motverka de negativa effekterna av den pedagogiska segregationen. Exempelvis har stiftelsen Teach for Sweden arbetat i flera år för att underlätta för akademiker att byta spår till läraryrket mitt i karriären. Varje år har de cirka 600 sökande, varav många är disputerade inom naturvetenskapliga ämnen. Genom Teach for Sweden får de genomgå en intensivutbildning till lärare samtidigt som de blir placerade på en socialt utsatt skola.

Internationella perspektiv på fördelning av lärarkompetens

En tröst, förvisso en klen sådan, är att det svenska skolsystemet är långt ifrån unikt om att ha problem med kompetensförsörjningen till dessa skolor. I en kartläggning från OECD framkommer det att Sverige visserligen tillhör bottenligan vad gäller kompetensförsörjning till skolor med ett utsatt elevunderlag, men att det snarare är regel än undantag att länder har problem med att säkra kompetensförsörjningen av lärare till dessa skolor. Se tabell 1.3.

Som kan noteras i tabell 1.3 ovan sticker Sydkorea ut vad gäller kompetensförsörjningen på skolor med ett elevunderlag med låg socioekonomisk status. Det betyder att socioekonomiskt svaga elever har en större chans än elever med hög socioekonomisk status att undervisas av en mer kompetent lärare (i det här fallet avser lärarkompetens faktorer som exempelvis behörighet, nivå på högskoleexamina och undervisningserfarenhet). Att så är fallet kan i huvudsak förklaras av två faktorer: lärarrotation och incitament. Det senare är särskilt intressant

Tabell 1.3 Underskott på undervisningspersonal, skillnad mellan skolor och ett elevunderlag med hög respektive låg ekonomisk status



Baserad på rektorernas medföljande svar till PISA-mätningen. Negativa siffror indikerar högre lärarbrist på skolor med ett socioekonomiskt svagt elevunderlag. Källa: OECD, PISA 2015, Databas, Figur II.6.2. och II.6.15

att beakta för svensk del.

I det sydkoreanska skolsystemet har man tagit fram tydliga incitament för att få lärare att söka sig till de mest utsatta skolorna vad elevunderlag beträffar – men även till skolor i glesbygd. Lärare som söker sig dit erbjuds en förhöjd lön, mindre klasser, lägre undervisningstid (för lärarna, inte för eleverna) samt en möjlighet att välja vilken skola de ska undervisa på när de går vidare. Det är på sin plats att poängtera att skolan i Sydkorea är starkt statligt styrd och lärartjänsterna likaså. Därtill så får dessa lärarna ökad möjlighet att i framtiden befordras till eftertraktade och högt respekterade administrativa roller inom det sydkoreanska skolsystemet.

Ska du göra en karriär inom det sydkoreanska skolsystemet ska du med andra ord ha jobbat på en utsatt skola eller en glesbygdsskola. Dessa incitament har forskare framhållit som centrala när de har studerat vilka faktorer som bidrar till att välmeriterade lärare söker sig till de tuffaste skolorna.⁴⁹

SAMMANFATTNING

- Den nuvarande utformningen av det svenska skolvalssystemet behöver förbättras för att minska segregationen i skolsystemet. Tre fjärdedelar av skolegregationen beror dock på boendesegregation.
- Aktivt skolval efterfrågas av flera aktörer och kan underlätta deltagandet i skolvalet, vilket i sin tur kan göra det mer jämlikt.
- Tillgång till information har en viss positiv effekt, men det är huvudsakligen redan privilegierade som aktivt väljer högpresterande skolor. På så sätt kan fler åtgärder behöva vidtas för att minska segregationen.
- Resursfördelningen i den svenska skolan är kompensatorisk i termer av lärarkvantitet, d.v.s. lärartäthet, och denna kompensation har ökat över tid. Däremot fördelas lärarkompetens snett, vilket förstärker skillnader mellan skolor med olika elevsammansättningar. Denna negativa utveckling har ökat under senare år.
- På skolor med ett utsatt elevunderlag är också behovet av särskilt stöd högre. Det betyder att resurser i form av speciallärare och möjlighet till specialundervisning måste prioriteras högt.
- Under de senare åren har andelen behöriga lärare på skolor med en hög andel utrikes födda elever minskat samtidigt som andelen har ökat på skolor med en hög andel elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning. Således har skillnaderna ökat.
- Sverige sticker ut negativt vad gäller kompetensförsörjningen till skolor med ett socioekonomiskt utsatt elevunderlag, men tendensen finns i de flesta OECD-länder.

Policyförslag för en väl fungerande skola i utsatta områden

Liberalerna värnar idén om egenmakt och individens valfrihet. Alla elever ska ha rätt att välja skola – men så fungerar det inte idag. Dagens system med en mångfald av aktörer och möjlighet att göra skolval ska således värnas, men samtidigt förbättras. Det nuvarande systemet ger inte alla elever en likvärdig chans att påverka vilken skola de går på. Det är således orättvist utifrån ett liberalt perspektiv om att alla individer ska ha egenmakt över sitt liv och sin vardag.

Det står klart att skolsegregationen i stor utsträckning beror på att vi bor segregerat. På lång sikt betyder det med andra ord att en offensiv bostadspolitik utgör en viktig komponent i arbetet med att åtgärda skolsegregationen. Vad gäller skolpolitiken är det tydligt att hur ett system för exempelvis skolval utformas också har en påverkan på hur olika elevgrupper fördelar sig mellan olika skolenheter. Frågan om skolsegregation handlar inte bara om det sociala, det vill säga att det finns ett värde av att elever från olika bakgrunder träffas i en gemensam skola, utan även om kunskapsmässiga – särskilt vad gäller det svenska språket.

Det är avgörande att behärska det svenska språket för att vara en del av samhället. Samtidigt har fördelningen av nyanlända barn och unga i skolåldern varit så pass ojämn att det finns många exempel på skolor där en stor majoritet av eleverna inte har svenska som modersmål. Ett konkret exempel på detta är Rosengårdsskolan i Malmö, som under 14 år inte hade en enda elev med svenska som modersmål.⁵⁰ Med ett kontinuerligt inflöde av nyanlända elever till ett begränsat antal skolor, då ofta i utsatta områden, riskerar således redan befintliga elever i dessa skolor att indirekt få ta ett särskilt stort integrationsansvar.

Man ska ha höga förväntningar på elever. Men politiken är också skyldig att skapa de förutsättningar som krävs för att det över huvud taget ska vara möjligt för skolbarnen att leva upp till de förväntningar som det omgivande samhället ställer på dem. Är skolsystemet utformat på ett sätt som upprätthåller segregation bör det justeras i syfte att möjliggöra kunskap, integration och ge alla individer chans att göra en klassresa.

Fördelningen av lärarkompetens bör vara betydligt mer behovsstyrd än vad som är fallet idag. Det är varken hållbart eller rättvist att många skolor i utsatta områden uppvisar sådana brister i kvaliteten att de som bor i närområdet aktivt väljer bort dem och söker sig därifrån. Ambitionen måste vara att alla skolor ska ha en hög kvalitet. Elever med sämst förutsättningar måste i en högre utsträckning mötas av mer erfarna, högre utbildade och kompetenta lärare. Det är inte minst viktigt då flera rigorösa studier har funnit att betydelsen av skickliga lärare är påfallande stor. Därtill så har utvecklingen vad gäller andel behöriga lärare på skolor med en hög andel utrikes födda elever varit påtagligt negativ under senare år.

I syfte att motverka segregationen i det svenska skolsystemet föreslår Liberalerna följande:

- 16. Inför regler för hur ofta elever får göra skolbyten.** Dagens system, som gör att elever kan byta skola ett obegränsat antal gånger och närsomhelst skapar problem för skolor och lärare. Utöver att bidra till att skapa osäkerhet i skolornas ekonomiska planering så skapar det även merarbete för lärare och försämrar förutsättningarna för att göra rättvisa bedömningar av elevernas kunskaper. Om det inte råder särskilda omständigheter, exempelvis att en elev är särskilt utsatt på en skola eller att kvaliteten på undervisningen är undermålig, bör möjligheten att byta skola begränsas till en gång per läsår.
- 17. Både kommunala och fristående skolor ska ta ökat samhällsansvar – öppna dem för fler.** Idag finns det inga krav på att skolor aktivt ska arbeta för att bli mer tillgängliga för socioekonomiskt svaga barn och unga. Liberalerna föreslår att alla skolor, både kommunala som fristående, aktivt ska arbeta för att skapa mer blandade elevgrupper. I syfte att åstadkomma detta ska det ställas som krav att skolor ska kunna redovisa för hur de aktivt arbetar med detta, och det ska även vara ett krav för nya aktörer som ansöker om tillstånd för att få starta skolor. Skolinspektionen får i uppdrag att följa upp hur skolorna

arbetar för att uppfylla detta krav. De huvudmän som inte bedöms arbeta tillräckligt aktivt för att främja en mångfald i elevgruppen ska kunna föreläggas med vite av Skolinspektionen.

- 18. Inför ett samordnat skolval – gör valfriheten mer jämlik.** Liberalerna föreslår att ett samordnat skolval ska införas. Det ska bli enklare för elever och vårdnadshavare att göra ett informerat skolval genom att information, statistik, ansökan och antagning samlas. Syftet är att underlätta skolvalet för alla inblandade, det vill säga både elever, föräldrar och skolor. Målet är att det ska bli enklare att göra ett val av skola, vilket särskilt kan komma att gynna socioekonomiskt svaga grupper. Ett samordnat skolval ökar även möjligheterna att tillhandahålla information på andra språk, vilket ökar möjligheterna för utrikes födda att ta del av information om sina barns skolgång och möjligheter. Både kommunala och fristående skolor ska delta i det samordnade skolvalet. Alla vårdnadshavare ska göra ett aktivt val. De vårdnadshavare som inte gör ett val ska även fortsättningsvis vara garanterade en plats på en kommunal skola i närområdet i enlighet med den nu gällande närhetsprincipen.
- 19. Begränsa skolköerna.** Friskolor kan använda sig av prioriteringsordningar som är godkända av Skolinspektionen. Utöver syskonförtur och geografisk närhet finns kötid, vilket är det dominerande sättet bland svenska friskolor. Kötid är dock inte reglerat i lagen, utan har etablerats av Skolinspektionen som en godkänd urvalsprincip. Det som gäller är att öppenhetsprincipen ska följas, och Skolinspektionens bedömning är att exempelvis anmälningdatum (kötid), geografisk närhet och syskonförtur är godtagna urvalsgrunder. I en värld där vi blir allt mer rörliga skapar det orättvisa förutsättningar att komma in på friskolor. Det handlar inte bara om nyanlända, i vissa fall kan rent av tiden på året då ett barn föds bli ett hinder. Kötid kan ge upphov till ökad segregation. Barn till vårdnadshavare som saknar kunskap, förståelse och information om såväl skolvalssystemet som skolors kvalitet missgynnas. För att motverka detta bör en skrivning i skollagen föras in om att alla friskolor ska ha en gemensam tid från när man får ställa sig i kö, förslagsvis ett år innan skolstart. Det ska i så fall gälla för alla friskolor och göras på samma plats och föregås av en upplysningsplikt, där det går ut information till alla föräldrar som har barn i den åldern med information om det stundande valet i rimlig tid.
- 20. Alla skolor ska avsätta en kvot för nyanlända elever.** Idag tar skolor i utsatta områden ett oproportionerligt stort ansvar för att integrera nyanlända elever. Enligt Skolverkets sammanställning går omkring 95 procent av alla nyanlända elever på kommunala skolor. Att nyanlända elever ansamlas på särskilda skolor kan göra det svårare för både eleverna och skolorna. Efter flyktingkrisen infördes möjligheten för friskolor att använda sig av en särskild kvot för nyanlända. Kvoten innebar att en fristående skola fick avsätta max 5 procent av platserna för nyanlända elever. Få skolor har dock använt sig av den kvoten.⁵¹ Idag är antalet nyanlända barn i skolåldern betydligt lägre, men det finns fortfarande behov av att motverka att nyanlända elever ansamlas på några få skolor. Det finns även många eftersökta kommunala skolor som har mycket få nyanlända elever. Med anledning av det vill Liberalerna att alla skolor, så väl fristående som kommunala, ska ha en kvot avsatt för nyanlända elever. Kvoten ska uppgå till 5 procent av platserna.
- 21. Låt kommunala skolor skapa upptagningsområden.** Hur många elever som får plats vid varje kommunal skola avgörs av kommunen. Vid fördelningen av platserna ska kommunen i första hand utgå från vårdnadshavarnas önskemål. Den principen får dock inte gå ut över ett annat barns rätt till en placering vid en skola nära hemmet – den så kallade närhetsprincipen. Detta förfarande får ibland den praktiska följderna att en eftertraktad kommunal skola i ett välbärgat område får ett socioekonomiskt gynnat elevunderlag, och på motsvarande sätt får en kommunal skola i ett utsatt område ett missgynnat elevunderlag. Liberalerna vill göra det juridiskt möjligt för kommuner att kunna skapa upptagningsområden, vilket kan vara lämpligt för att ge elever från olika områden mer jämlika möjligheter att gå i samma skola. Närhetsprincipen ska då gälla inom upptagningsområdet. Införande av upptagningsområde bör följas upp av en utvärdering för att säkerställa att det inte i hög grad bidrar till att skapa flyttmönster, i vilket vissa familjer flyttar runt i syfte att få en plats på en specifik kommunal skola.

51 51 Brevinge, Nina. Få nyanlända elever får plats på friskolor. Dagens Nyheter. 2017-08-03

22. På de mest utsatta skolorna ska lärarnas ges bättre förutsättningar. Liberalerna vill genomföra en satsning mot pedagogisk segregation. Försöken med särskilda lönesatsningar för förstelärare på skolor i utsatta områden är ett steg åt rätt håll, men mycket mer måste till för att bromsa den negativa utvecklingen vad gäller såväl lärarförsörjningen som fördelningen av lärarkompetens. Sverige bör ta lärdom av Sydkorea och satsa på att stärka och förbättra lärarnas förutsättningar att göra ett bra jobb på utsatta skolor. Ett stöd till skolor med stor lärarbrist och socioekonomiskt svagt elevunderlag bör tas fram i syfte att motverka den pedagogiska segregationen. Liberalerna ser ett behov av en satsning på statliga anslag som går direkt till rektorer på utsatta skolor, som i sin tur ska göra det möjligt för dem att satsa på åtgärder som förbättrar lärarnas arbetsvillkor. Nedan listas exempel på tänkbara åtgärder:

- Minskad undervisningstid för lärare. Tidigare läraravtal innehöll en reglerad undervisningsskyldighet (USK), men den försvann ur det centrala avtalet 1999. USK:en reglerade hur många undervisningstimmar en lärare skulle undervisa.⁵² Effekten har blivit att under 2000-talet har lärarnas genomsnittliga undervisningstid ökat med motsvarande två veckor per läsår.⁵³ I syfte att frigöra tid till det för undervisningens kvalitet så viktiga för- och efterarbete, samt för att säkerställa en hållbar arbetsbelastning, vore en tänkbar åtgärd att minska undervisningstiden för lärare på skolor som erhåller bidraget. Det kan ske genom att undervisningstiden regleras lokalt och får en lägre nivå. En reglerad undervisningstid som hålls på en låg nivå är av stor vikt för att säkerställa en hållbar arbetsbörda för lärarna på dessa skolor, vilket i sin tur är av stor vikt för att kunna rekrytera och behålla legitimerade lärare.
- Garanterad tillgång till speciallärare. Flera genomgångar och statistik om situationen på socialt utsatta skolor vittnar om ett påfallande stor avsaknad av såväl speciallärare som förutsättningar att tillhandahålla specialpedagogiska insatser. Då detta är insatser som kostar får det ofta prioriteras bort. Eftersom problemen med elever som hamnar efter inte försvinner när tillgången till speciallärare och särskilda undervisningsgrupper försvinner, hamnar i stället dessa krävande arbetsuppgifter ofta i lärarnas knä. Lärare vittnar om att detta skapar stora bekymmer och bidrar till en stökig miljö.⁵⁴ Det statliga anslaget ska göra det möjligt för rektorer att avsätta resurser som säkrar tillgång till speciallärare. Det skulle även skapa bättre förutsättningar att etablera särskilda undervisningsgrupper för eleverna med särskilda behov.
- Ge lärarna individuella fortbildningskonton. En stor andel av lärarna upplever att de är missnöjda med sin kompetensutveckling, och då framförallt ämnesrelaterad sådan. Även om lärarna har rätt till 104 timmar per anställd och år till fortbildning enligt deras centrala avtal så finns sällan resurser annat än för fortbildningsinsatser på skolnivå.⁵⁵ Lärare i utsatta områden hade gynnats av att få ökat inflytande över sin egen fortbildning. En del av denna satsning skulle således kunna avsättas till att ge lärarna individuella fortbildningskonton som de själva, det vill säga inte arbetsgivaren, kan förfoga över. Det bör då vara en satsning utöver ordinarie medel för fortbildning, som då även fortsättningsvis ska kunna styras av ansvarig rektor i syfte att säkerställa relevant fortbildning inom prioriterade områden för exempelvis all skolpersonal eller vissa lärarlag.
- Avlasta lärarna genom stödresurser. Över 80 procent av lärarna utför idag uppgifter som med fördel hade kunnat skötas av andra personalkategorier. Det handlar om allt ifrån att registrera och rapportera elevfrånvaro, administrera föräldramöten och utvecklingssamtal, vara rastvakt, kopiera material och rapportera in elevresultat i skolportaler.⁵⁶ Älägger man lärare dessa arbetsuppgifter använder man lärarna ineffektivt och utökar deras redan idag höga arbetsbelastning. Vår satsning ska göra det möjligt att rensa

52 Söderqvist, Arne Gustav. Lärarnas villkor förr och nu. Dagens Nyheter. 2016-05-16

53 Bergling, Mikael. Lärarnas undervisningstid har ökat med två veckor per läsår. Skolvärlden. 2019-04-22

54 Lärarnas Riksförbund (2017). Mer resurser till utsatta skolor – en granskning av situationen på skolor med särskilda utmaningar. Stockholm: Lärarnas Riksförbund

55 Berling, Mikael. Stora skillnader hur kommuner satsar på lärares fortbildning. Skolvärlden. 2019-01-24

56 Lärarnas Riksförbund (2018). Avlasta lärarna och låt dem undervisa! Stockholm: Lärarnas Riksförbund, s. 5

lärarnas skrivbord, så att icke undervisningsrelaterade arbetsuppgifter inte längre åligger lärarna att utföra.

- 23. Rektorer måste uppvärderas och få utökat mandat att forma sina lag.** Skolinspektionens rapporter har visat att det råder särskilt hög rektorsomsättning på skolor med omfattande brister.⁵⁷ Skolor med hög rektorsomsättning har svårt att behålla kontinuitet i skolledningsfunktionen, som annars är garanten för den pedagogiska verksamheten och dess utveckling. Rektorn ska vara skolans pedagogiska ledare, men för att det ska fungera är det av särskild vikt att rektorn också har det mandat som ledarrollen kräver. För att lyckas som rektor på en socialt utsatt skola är det avgörande att all personal, då särskilt lärarna, delar rektorns pedagogiska vision och är villiga att arbeta i enlighet med den. Liberalerna anser att en rektor som tar sig an uppdraget att vända utvecklingen på en socialt utsatt skola med låga resultat måste ha mandat att utforma sitt eget lag. I syfte att göra det möjligt vill Liberalerna undersöka hur rektorer skulle kunna få större befogenheter att styra över vilka lärare som arbetar på sin skola. Det bör åstadkommas genom förhandlingar.
- 24. Karriärtjänster ska premiera viktig erfarenhet.** Att ha erfarenhet av att arbeta på en socialt utsatt skola gynnar alla lärare – men även deras elever. I länder som Sydkorea, där man framgångsrikt har motarbetat pedagogisk segregation, är det exempelvis ett krav på att man ska ha arbetat på en socioekonomiskt svag skola för att kunna kvalificera sig för karriärtjänster inom skolsystemet. Liberalerna anser att erfarenhet av att ha arbetat som lärare på socialt utsatta skolor måste uppvärderas. Det kan exempelvis ske genom att det vid tillsättningen av karriärtjänster, som förstelärare och lektorat, ska anses meriterande att som lärare ha erfarenhet av undervisning på en socialt utsatt skola. Det bör utredas om det även ska beaktas vid tillsättning av rektorer.
- 25. Koppla socialt utsatta skolor till lärarutbildningarna.** Idag har flera lärosäten med lärarutbildningar kopplingar till så kallade övningsskolor. Det är resultatet av en femårig verksamhet som regeringen beslutade om under 2014. UKÄ utvärdering av försöken med övningsskolor visade att det ökade erfarenhetsutbytet och det kollegiala lärandet på de deltagande skolorna.⁵⁸ Ett liknande upplägg kan med fördel initieras mellan lärarutbildningar och skolor i socialt utsatta områden. Genom att låta studenter göra praktik på skolor i dessa områden kan rekryteringsunderlaget för skolorna vidgas samtidigt som förutsättningarna för undervisningsrelaterade forskningsprojekt stärkas.
- 26. Stärk organisationer som stöttar utsatta skolor.** Det finns många organisationer och stiftelser som arbetar aktivt för att fler elever ska lyckas i skolan. Initiativ har tagits inom organisationer för att stötta elever i utsatta skolor med allt ifrån organiserad läxhjälp till program för att locka fler välutbildade lärare till socialt utsatta skolor. Liberalerna värnar det svenska civillsamhället och ser vilken betydelse deras insatser kan ha för att skapa ett starkare skolsystem. Således vill Liberalerna prioritera organisationer som aktivt stöttar utsatta skolor, genom att arbeta för att deras villkor förbättras.

3. Skolans ekonomi och statens ansvar

Enligt skollagen ska eleverna ges det stöd och den stimulans som behövs för att de ska utvecklas så långt som möjligt. Skolan ska även vara likvärdig och kompensatorisk. Hur omfattande insatser och hur dessa sedan fördelas mellan eleverna avgörs i sin tur av de resurser skolan får till sitt förfogande. Det sistnämnda avgörs idag helt av politikerna på kommunal nivå, vilket så klart betyder att det råder skillnader mellan olika skolors resurser. Eftersom samtliga skolor i utsatta områden omfattas av de regelverk och förfaranden som gäller för samtliga skolor i Sverige finns det ett behov av att studera hur finansieringen av den svenska skolan fungerar. Resurser är en viktig komponent i all skolverksamhet, och frågan om resurser handlar inte bara om hur mycket pengar som fördelas – minst lika viktigt är hur de fördelas och utefter vilka villkor.

Det är inte entydigt att skolor i utsatta områden räddas av resurstillskott eller förändrade finansieringsmodeller, men som en del av en helhet utgör en stabil ekonomisk situation en viktig komponent i arbetet med att tillförsäkra eleverna i dessa områden en likvärdig utbildning av hög kvalitet som kan kompensera för elevernas bakgrund och hemförhållanden.

Lärarnas Riksförbund har analyserat samtliga protokoll från Skolinspektionen för några av de mest utsatta grundskolorna med årskurs 7-9 som fick tillsyn under 2016 med medföljande kritik. Genom att gå igenom 128 skolbeslut, där datamaterialet omfattade över 2 000 sidor text och berörde över 10 000 elever, kunde de identifiera omfattande problem för utsatta skolor. Utöver att finna stora problem med trygghet och studiero fanns även påfallande ofta problem med resurser – såväl ekonomiska som personella:

Personalen räcker varken till för att garantera den pedagogiska verksamheten, alltså undervisningen, än mindre elevernas säkerhet. / Vid flera skolor i materialet framträder en bild av hur de stora undervisnings- och stödbehoven i klasserna leder till en situation där läraren inte räcker till. Det är inte ovanligt att elever får vänta en halvtimme på hjälp från läraren. Klasserna är stora, många elever är nyanlända och de enskilda behoven varierar, men är inte sällan omfattande. Det är tydligt att brister i stöd till enskilda elever försämrar studieron. Ett stort problem är svårigheterna att rekrytera lärare och speciallärare till utsatta skolor. Detta i sin tur förstärker problemen på skolan, vilket gör rekrytering än svårare.⁵⁹

Det finns med andra ord tydliga skäl att undersöka hur fördelningen av resurser kan förbättras i syfte att motverka problemen med undermålig undervisning och brist på personella resurser på skolor i utsatta områden. Knappast kan det finnas en tydligare indikation på att något inte står rätt till när över hälften av eleverna inte når gymnasiebehörighet i slutet av grundskolan på skolor i utsatta områden.⁶⁰ Därtill ska det faktum att bristen på personella resurser, exempelvis lärare, enligt data från OECD är som störst i skolor med ett socioekonomiskt missgynnad elevunderlag.⁶¹

Eftersom utgifterna för skolpersonal i regel utgör den största utgiftsposten är det viktigt att säkerställa att dessa skolor har goda ekonomiska förutsättningar för att bedriva sin viktiga verksamhet.

Fördelning av resurser efter behov

År 2018 uppgick den totala kostnaden för hela det svenska utbildningsväsendet, exklusive högre utbildning, till drygt 290 miljarder kronor. Av detta utgjorde grundskolan den största posten, drygt 120 miljarder kronor. Det motsvarar cirka 42 procent av de totala utgifterna för utbildningsväsendet. Det saknas systematiska sammanställningar av hur resurserna skiljer sig åt mellan skolor av olika kategorier, exempelvis för skolor i utsatta områden.

Den i särklass mest dominerande formen av finansieringsmodell för grundskolan är skolpengssystemet, detta trots att den inte regleras i skollagen. Det lagen dikterar är att ”kommuner ska fördela resurser till utbildning inom skolväsendet efter barnens och elevernas olika förutsättningar och behov” (2 kap. § b 8).⁶² Inom verksamheten är det rektorn eller förskolechefen som beslutar om resursfördelningen.

Det normala förfarandet är att med varje elev så följer ett grundbelopp och ett eventuellt tilläggsbelopp. Tilläggsbeloppet ska bekosta särskilt stöd och modersmålsundervisning. Det förstnämnda ska ”avse ersättning för extraordinära stödinsatser för elever i omfattande behov av särskilt stöd”.⁶³ Merparten av kostnaderna för en elevs särskilda stöd ska således täckas av grundbeloppet enligt förarbetena till de nu gällande bidragsreglerna (prop. 2008/09:171 s. 41 ff.). Enligt skolförordningen 14 kap. 8 § ska tilläggsbelopp för särskilt stöd avses för assistenthjälp, anpassning av lokaler eller andra extraordinära stödåtgärder som inte har anknytning till den vanliga undervisningen. Tilläggsbeloppet ska beslutas individuellt.⁶⁴

Enligt Skolkostnadsutredningen (2016:66) så råder en mycket stor variation i hur stora dessa tilläggsbelopp är och på vilka grunder de räknas fram.⁶⁵ Rådande juridisk praxis är att enskilda skolaktörer får samma ersättning enligt principen om lika villkor. Det gör att om ytterligare resurser tillförs hemkommunens verksamhet under budgetåret, ska motsvarande tillskott ges till de enskilda huvudmännen.⁶⁶ Det är vanligt att kommuner jämför resultat mellan skolor och dess samverkan med olika bakgrundsfaktorer, som exempelvis föräldrars utbildningsbakgrund, migrationsbakgrund eller förekomst av försörjningsstöd i elevens familj. Sveriges Kommuner och Regioner, SKR, har i en skrift framhållit att det behövs en socioekonomisk fördelning i skolpengen när ”det systematiskt samlas fler elever med större behov på vissa skolor”.⁶⁷ De framhåller även att kommunen kan behöva ta hänsyn till skolor har olika förutsättningar som inte hänger samman med socioekonomiska faktorer, exempelvis de högre lokalkostnaderna för skolor på landsbygden.⁶⁸

I en enkätundersökning från 2017 uppger 57 procent av landets kommuner att de viktat skolpengen utefter socioekonomiska faktorer. Det är vanligare i storstads- och förortskommuner jämfört med glesbygdskommuner, vilket i sin tur kan förklaras av att små kommuner har få skolor och därmed inte ett lika stort behov av omfördelning. De vanligaste faktorerna för den socioekonomiska viktningen är föräldrarnas utbildningsnivå och

62 SFS 2010:800. Skollag

63 SOU 2016:66. Skolkostnadsutredningen. s. 68

64 SFS 2010:800. Skollag

65 SOU 2016:66. Skolkostnadsutredningen. s. 66

66 SOU 2016:66. Skolkostnadsutredningen. s. 68

67 67 SKL (2014). Socioekonomisk resursfördelning till skolor. Sveriges Kommuner och Landsting, Stockholm. s. 9

68 Det är viktigt att inte förväxla socioekonomisk ersättning med den extra ersättning som kan utgå för elever med omfattande behov av särskilt stöd, det vill säga det som i skollagens bestämmelser om bidrag till fristående skolor kallas för tilläggsbelopp.

elevens migrationsbakgrund. Vidare uppger en majoritet av kommunerna att upp till 10 procent av skolbudgeten fördelas utifrån de socioekonomiska faktorerna.⁶⁹

Kommunerna tar i regel det största ansvaret för skolverksamheten för de socioekonomiskt missgynnade eleverna i allmänhet och i socialt utsatta områden i synnerhet. Staten driver idag redan skolverksamhet och det finns goda skäl att finna inspiration för ett upplägg med statliga skolor i utsatta områden i de redan befintliga verksamheterna.

SAMMANFATTNING

- Den svenska skolan är i ett internationellt perspektiv relativt genomsnittlig sett till kostnader.
- Skolor i utsatta områden och med ett socioekonomiskt missgynnade elevunderlag tenderar att i en omfattande utsträckning ha brist på såväl ekonomiska som personella resurser.
- Kommunerna bär ansvaret för samtliga elevers skolgång, vilket även medför ett betydande ekonomiskt ansvar. Detta avspeglas inte i de nuvarande finansieringsmodellerna.
- När konjunkturen mattas av är sannolikheten stor att skolor i utsatta områden drabbas hårdast. Riktade statsbidrag med krav på medfinansiering riskerar att öka skillnaderna i skolsystemet.
- Staten bedriver idag skolverksamhet i begränsad omfattning. Statliga specialskolor drivs genom SPSM och Sameskolan drivs genom Sameskolsstyrelsen.

Policyförslag för att stärka skolorna i utsatta områden

Skolan ska vara som starkast där elevernas förutsättningar är som svagast. Det är därför av stor vikt att Liberalerna går fram med nya och offensiva förslag som stärker de ekonomiska förutsättningarna för skolor i socialt utsatta områden. När skolsystemet på en närmast systematisk nivå missgynnar vissa elevgrupper och hämmar deras frihet genom att inte tillhandahålla en skolgång av hög kvalitet som kompenseras för elevernas förutsättningar måste politiken agera.

I syfte att stärka de ekonomiska förutsättningarna för socialt utsatta skolorna och möjliggöra för fler elever, oavsett bakgrund, att nå sin fulla potential föreslår Liberalerna följande:

27. Skolan behöver en ny finansieringsmodell som främjar kvalitet och likvärdighet. När Skolinspektionen granskade de kommunala huvudmännens resursfördelning och arbete mot segregationens negativa effekter inom grundskolan framkom det att det var få kommuner som tydligt styrde resurser till de skolor som hade störst behov utifrån elevernas måluppfyllelse och den socioekonomiska strukturen.⁷⁰ Det är inte hållbart. Liberalerna vill att skolan ska förstatligas och finansieras nationellt. Ett viktigt första steg mot en statlig skola vore att låta utreda hur en stabil och kompensatorisk modell för en nationell finansiering av skolan bör se ut.

Liberalerna menar att en sådan modell måste bestå av ett system som viktat resurser till skolor baserat på elevernas socioekonomiska situation. Målet med att ta fram en ny finansieringsmodell för skolan är även att få bukt med de nackdelar som dagens skolpengssystem har uppvisat. I normalfallet bedrivs undervisning i en klass. En skolklass varierar i storlek sett till antal elever, men den kräver i huvudsak samma resurser oavsett storlek. Detta då många kostnader är relativt fasta, som exempelvis lokaler, lärare och undervisningstid. Resurser som varierar beroende på antal elever är exempelvis läromedel och skolmat. I relation till de fasta kostnaderna är de senare relativt små. En brist i systemet med skolpeng är att ett enstaka bortfall av en enda elev kan få stora konsekvenser för en skolas ekonomiska kalkyl. Liberalerna menar därför att en ny finansieringsmodell för skolan måste fungera bättre och ge långsiktigt hållbara och stabila ekonomiska villkor för skolor, och då särskilt skolor i socialt utsatta områden.

28. Låt staten starta och bedriva särskilda skolor i utsatta områden. Ett viktigt steg mot ett återförstatligande av skolan vore att låta staten starta och bedriva särskilda skolor i utsatta områden. Att driva skola i ett utsatt område i dagens system vad gäller lagstiftningens krav på kvalitet och kompensatoriska insatser, i relation till det ekonomiska läget för landets kommuner är inte långsiktigt hållbart. Det finns ofta ett stort behov av omfattande resurser, då kunskapsresultaten och lärarbehörigheten är låg. Liberalerna föreslår således att förstatligandet av skolan inleds med att staten övertar huvudmannskapet över de kommunala skolorna i utsatta områden som under lång tid misslyckats med sitt uppdrag.

Utsatta skolor som förstatligas ska drivas vidare med ett så kallat särskilt kunskapsuppdrag. Genom särskilda skrivningar i skollagen ska det således bli möjligt för skolornas nya huvudman, d.v.s. staten, att skjuta till särskilda resurser som ska användas till åtgärder som exempelvis utökad undervisningstid i svenskämnet samt lärarledd läxhjälp efter skoltid.

Staten bedriver redan viss skolverksamhet, men enbart i form av Sameskolan och SPSM:s specialskolor. Det senare motiveras av att elever med särskilda funktionsnedsättningar kräver särskilda lösningar som både är kostsamma och förutsätter specialkompetens, långsiktiga förutsättningar och särskilda bestämmelser – vilket inte är möjligt för kommunerna att tillhandahålla. Av samma skäl motiveras vi statliga skolor i utsatta områden: Behoven är stora, förutsättningarna undermåliga. Med anledning av det bör staten identifiera vilka skolor som under lång tid underpresterat i syfte att överta dem. På så sätt kan skolornas ekonomi säkras och de utsatta områdena får en skolaktör med långsiktigt hållbara förutsättningar att bedriva skolverksamhet av hög kvalitet med ett särskilt kunskapsuppdrag.

29. Slå ihop riktade statsbidrag till skolor. Antalet statsbidrag på skolområdet uppgår till närmare 80 stycken och det råder i regel höga krav för att erhålla dem. Summan uppgår till över 15 miljarder kronor. Kritik har riktats mot det stora antalet statsbidrag inom skolområdet, bland annat för att de är för många och flyttar fokus från helheten till delar av verksamheten. I vissa fall ser Liberalerna ett fortsatt behov av riktade statsbidrag inom skolområdet, men den kritik som har lyfts mot att de många bidragen orsakar en oförutsägbar och ryckig styrning samt att administrationen kring dem är opropotionerligt krånglig och tidskrävande måste hörsammas. Dessutom tenderar huvudmän med stora resurser att erhålla en större andel, då de har de administrativa resurser som krävs för att hantera ansökningar. I enlighet med Riksrevisionens förslag bör en stor andel av alla statsbidrag på skolområdet samlas i en pott med inriktning mot skolutveckling, där varje huvudman tilldelas en bidragsram för att bedriva skolutveckling. Ramen kan utgå från elevantal och socioekonomiska förutsättningar. Huvudmannen söker medel inom bidragsramen för lokalt utformade insatser och varje ansökan ges en individuell bedömning. I syfte att stärka skolor med ett socioekonomiskt svagt elevunderlag och särskilt skolor i socialt utsatta områden kan bidragen med fördel få en stark socioekonomisk viktning. Fördelarna är många, lokala förutsättningar kan få styra samtidigt som den tid som huvudmännen idag avsätter för att hantera statsbidragen och allt för- samt efterarbete de medför kan ägnas åt skolutveckling. För att stödja huvudmännen i arbetet att identifiera behov i verksamheterna bör ett nationellt analysstöd finnas tillgängligt för samtliga huvudmän.⁷¹

4. Stopp för trygghetssegregationen

Skolan ska enligt skollagen utformas på ett sådant sätt att alla elever tillförsäkras en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero. Det är dock inte bara en fråga om juridik, det handlar minst lika mycket om ett moraliskt ansvar – särskilt då alla barn i skolåldern omfattas av skolplikt. Att indirekt tvinga ett barn att varje dag gå till en skola där vederbörande känner sig otrygg eller i värsta fall rent av rädd är djupt omoraliskt och ska inte få förekomma. Ändå finns det tecken som tyder på att så är fallet.

Samtidigt är det av vikt att påpeka att de allra flesta elever är både skötsamma och bidrar till en trygg och ordningsam arbetsmiljö i skolan. Det finns gott om både flickor och pojkar som varje dag går till sina lektioner, sköter sina studier och som aktivt bidrar till social trivsel i både klassrum och ute i skolans korridorer. Dessa elever uppmärksammas alltför sällan. För att främja arbetet med trygghet och trivsel i den svenska skolan är det viktigt att de elever som bidrar till ett gott arbetsklimat får den uppmärksamhet de förtjänar.

Otryggheten som störst i utsatta skolor

På flera av skolorna i de socialt utsatta områdena vittnar såväl elever som lärare om en skolmiljö i kaos. De vittnar om att det i skolan förekommer bråk, slagsmål, kränkningar, bristande studiero, vandalisering och otrygghet. På skolor där bråk tillhör vardagen beskriver till och med elever och lärare att det kan råda en ren upploppsstämning. Rektorer uppger känna maktlöshet åt att familjefejder, religiösa motsättningar och andra källor till oro i närsamhället kommer in i skolan.⁷² Av förklarliga skäl är även lärarna rädda när utåtagerande elever som inte följer reglerna har tagit över makten på skolan. Så här beskrivs situationen på en av dessa skolor:

I elevintervjuer berättar eleverna hur de undviker olika elever och situationer på grund av risken att drabbas av hämndaktioner av äldre syskon. Vissa elever är helt galna enligt de intervjuade eleverna, de förstör allt, speglar byts inte ut längre och uppehållsrummet är sönderslaget. Eleverna beskriver att det förekommer slagsmål på rasterna. Dessa stoppas inte alltid för det finns lärare som är rädda för vissa elever och därför undviker dem. Lärarna uppger själva att de tror att hälften av lärarna inte skulle gå mellan i ett bråk i rädsla för att själv bli slagen. Lärarna berättar att de är rädda att vissa elever ska slå ihjäl varandra. Det föreligger enligt dem risk för upplopp på högstadiet.

Under sitt besök på skolan observerar Skolinspektionen såväl ett fallerat rastvaktssystem där eleverna flyr skolgården efter konflikter. Det bryter också ut vilt slagsmål utanför konferensrummet där intervjuerna genomförs, ett slagsmål som rastvakten försöker avbryta utan att lyckas och utan assistans från annan vuxen. Eleverna på den beskrivna skolan berättar att studieron

är obefintlig. Elever kommer och går under lektionerna, även från andra klasser. Alla lärare vågar inte säga till. Under en lektionsobservation räknar inspektörerna hur många gånger elever springer in och ut ur klassrummet. På 65 minuter går 26 elever in och ut ur klassrummet.⁷³

Exemplet ovan är naturligtvis ett extremt sådant. Det råder inte kaos på de flesta skolor i Sverige, men som Lärarnas Riksförbunds genomgång av Skolinspektionens inspektioner av socialt utsatta skolor visar så är det dessvärre inte ovanligt att både trygghet och studieron är rejält eftersatt och i vissa fall rent av frånvarande på de utsatta skolorna. På så vis går det att tala om en utbredd och omfattande trygghetssegregation i det svenska skolsystemet.

Mycket arbete måste göras ute i skolorna av såväl skolledning som övrig skolpersonal, men eftersom det är politiken som skapar förutsättningar och bär ansvaret för det svenska skolväsendet måste frågan om trygghet och studiero prioriteras högt upp på den politiska dagordningen. Det finns inget egenvärde av trygghet och studiero. Syftet med att skapa en skolmiljö som präglas av ordning och reda är att ge alla elever en god möjlighet att trivas och fokusera på undervisningen. För lärarnas skull handlar det om att ge dem goda förutsättningar att bedriva undervisning och känna att de kan hålla ordning i klassrummet så att undervisningen inte störs eller hindras på andra sätt. Att få bukt med direkt farliga situationer eller upplöppliknande inslag är naturligtvis viktigast att prioritera. Men man får aldrig nöja sig med det. Skolans viktigaste uppdrag är förmedling av kunskap. Eftersom inlärning i sin tur sker i hjärnans arbetsminne, som är mycket känsligt för distraktioner, är det på sin plats att påtala att ett klassrum fyllt med distraktioner är en mardrömslik miljö för inlärning utifrån ett kognitivt perspektiv. Det är således av stor vikt att säkerställa att elever kommer i tid, följer regler och lärarnas instruktioner. Först då kan eleverna ägna all sin energi åt att fokusera på undervisningen och blomma ut som mer kunniga, bildade och kulturellt rikare samhällsmedborgare.

På samma sätt ska även lärarna känna sig trygga i skolan. Till skillnad från eleverna har de ofta goda möjligheter att rösta med fötterna; om skolan som arbetsplats upplevs som otrygg byter man helt enkelt skola om man har möjlighet till det. Men även mer vardagliga och subtila störningar, som exempelvis elever som kommer för sent eller som inte följer skolans ordningsregler och på så sätt skapar en mindre trivsam arbetsmiljö är ett problem som måste stävjas. En god arbetsmiljö för lärare är en viktig faktor för att stärka rekryteringen till yrket och för att säkerställa att de lärare som idag verkar inom skolsystemet väljer att stanna kvar där.

Trygghet och studiero i den svenska skolan

Efter att 2012 års PISA-mätning hade presenterats uppmärksammade många att svensk skola var bland de sämsta i hela OECD vad gäller stök i klassrummet. Exempelvis uppgav mer än varannan elev (54 %) att de hade kommit sent till skolan minst en gång under de senaste två veckorna, vilket var påtagligt fler än snittet. OECD har i granskningar av svensk skola så sent som 2015 påtalat att detta är ett stort problem, inte minst då svenska elever som uppger att de har skolkat en hel dag från skolan i genomsnitt får hela 55 poäng mindre på kunskaps-testet än elever som inte har gjort det.⁷⁴

Vad få dock tycks ha uppmärksammat är att en bättring har skett i de internationella mätningarna vad gäller studiero i svensk skola. I både 2015 och 2018 års PISA-mätning framkommer det att klassrumsklimatet, vilket bland annat mäts i hur många elever som uppger att det är stökigt på lektionerna eller att lärarna behöver vänta länge på att eleverna ska bli tysta, ligger Sverige på samma nivå som OECD-snittet. Därtill har svenska

73 Lärarnas Riksförbund (2017). Mer resurser till utsatta skolor – en granskning av situationen på skolor med särskilda utmaningar. Stockholm: Lärarnas Riksförbund, s. 14

74 OECD (2016). Country Note: Sweden. Paris: OECD, s. 5

elever en högre närvaro än snittet; över 90 procent av eleverna i Sverige uppger att de aldrig har skolkat från skolan en hel dag de senaste två veckorna.⁷⁵

Värt att notera är dock att det i Sverige, likt i många andra länder, finns tecken som tyder på att klassrumsklimatet är påtagligt bättre i skolor med en mer socioekonomiskt gynnad elevsammansättning. Det i kombination med att det finns en tydlig koppling mellan bättre klassrumsklimat och högre kunskapsresultat, även efter att det kontrollerats för elevens och skolans socioekonomiska bakgrund, visar hur särskilt viktigt det är att stärka studieron och tryggheten i de mest utsatta skolorna.⁷⁶

På nationell nivå har Skolinspektionen kartlagt hur tryggheten och studieron upplevs av eleverna ute på landets skolor. Genom årliga enkäter får cirka 330 000 elever och lärare årligen svara på frågor om deras upplevelse av bland annat trygghet. Resultaten visar att tryggheten har försämrats något över tid, även om förändringarna är relativt små. I enkäten som gjordes hösten 2018 uppger 14 procent av eleverna i årskurs nio att de inte känner sig trygga i skolan. Nästan var tredje elev uppger att de inte har studiero på lektionerna.⁷⁷ Skolinspektionens erfarenheter från 2018 års tillsyn och granskning visar att det finns stora variationer i den miljö eleverna möter på olika skolor. Medan arbetet för trygghet och studiero fungerar mycket väl på vissa skolor, såg Skolinspektionen allvarliga problem på andra håll – och då särskilt i utsatta områden.⁷⁸

En orolig, stökig och i vissa fall hotfull skolmiljö ger även upphov till flera negativa hälsoeffekter för eleverna. SCB har i en undersökning visat att elever som upplever att det inte är lugnt i klassrummet oftare anger att de har problem med huvudvärk, magont och sömnsvårigheter. Det är i sin tur faktorer som påverkar deras möjlighet att fokusera på lektionerna och tillgodogöra sig undervisningen. Kopplingen mellan studiero och skolprestationer har i internationell forskning visat sig ha ett starkt samband. Skolor och klassrum som präglas av ordningsproblem har kopplat till försämrade skolprestationer både på individ- och skolnivå.⁷⁹ En lugn och trygg skolmiljö där elever uppträder respektfullt mot såväl skolkamrater som lärare är en grundläggande förutsättning för en väl fungerande undervisning.

Rädslan inom lärarkåren

Som framkommer i de exempel från verkligheten som beskrivits tidigare förekommer det att situationen vad gäller trygghet och studiero är så bristfällig på flera utsatta skolor att även lärarna känner en rädsla för att gå emellan bråk och styra upp ordningssituationer. Det är självfallet ett stort bekymmer. Om inte lärarna är de som bestämmer på skolan är det någon annan. I det fallet det är elever som tar över makten riskerar situationen att utvecklas till flugornas herre – där de svaga, tystlåtna och utsatta eleverna blir de största förlorarna.

I en rapport från Lärarnas Riksförbund från 2014 uppger mer än hälften av lärarna i årskurserna 1 till 6 att en stor del av deras arbetstid går åt till att upprätthålla regler och studiero. Lärarna anser samtidigt att skollagens regler kring trygghet och studiero inte efterlevs. Dels handlar det om rena lagbrott, dels genom att lärarna inte

75 Skolverket (2019). PISA 2018: 15-åringars kunskaper i läsförståelse, matematik och naturvetenskap. Stockholm: Skolverket, s. 44

76 Skolverket (2019). PISA 2018: 15-åringars kunskaper i läsförståelse, matematik och naturvetenskap. Stockholm: Skolverket, s. 44

77 Skolinspektionen (2019). Vad vi sett inom trygghet och studiero under 2018. Tillgänglig via www.skolinspektionen.se/sv/Rad-och-vagledning/trygghet--studiero (Hämtad 2019-12-13)

78 Skolinspektionen (2019). Vad vi sett inom trygghet och studiero under 2018. Tillgänglig via www.skolinspektionen.se/sv/Rad-och-vagledning/trygghet--studiero (Hämtad 2019-12-13)

79 Arum, R., Ford, K., & Velez, M. (2012). School discipline, Student achievement and social inequality. Improving learning environments in schools: school discipline and Student achievement in comparative perspective. Stanford University Press, Stanford, 1-41.

upplever sig ha förutsättningarna som krävs för att använda lagen som den är avsedd. LR rekommenderar bland annat att det måste vara tydligare hur regler och regelbrott följs upp.⁸⁰

Det finns dessvärre systematiska undersökningar som har visat att det finns en utbredd rädsla inom lärarkåren. I de fall elever upplevs som direkt hotfulla och våldsamma är det fullt förståeligt att en lärare känner sig rädd för att ingripa mot eleven. Men det finns dessvärre undersökningar som visar att rädslan ofta uppstår långt mycket tidigare än att situationen upplevs som direkt farlig gentemot lärarna. En undersökning från Lärarnas Riksförbund i samarbete med tidningen Skolvärlden visade 2017 att var femte lärare har undvikit att ingripa i en ordningssituation, exempelvis bråk mellan elever, av rädsla för att själv bli anmäld av en elev eller förälder. Drygt 40 procent av lärarna uppgav att deras oro för att bli anmäld har ökat under de senaste åren.⁸¹

En rapport från Lärarförbundet visar på ännu mer illavarslande siffror: I undersökningen framkommer det att sju av tio lärare i grundskolan har undvikit att ingripa i stökiga situationer på grund av rädsla för att bli anmälda. Hela 62 procent av dem uppger att de är rädda för att bli anmälda. Ännu fler vet inte vad de får göra.

Skrämmande nog har så många som var fjärde lärare övervägt att lämna yrket på grund av bristande studiero på sina lektioner och var tredje lärare har känt olust att gå till jobbet på morgonen på grund av störande elever.⁸²

80 Lärarnas Riksförbund (2014). Studiero – vägen till kunskap. Stockholm: Lärarnas Riksförbund, s. 4

81 Bergling, Mikael. Var femte lärare tvekat att ingripa vid bråk. Skolvärlden. 2017-04-27

82 Lärarförbundet (2019). Trygghet att skapa studiero – en rapport om lärares ansvar och befogenheter. Stockholm: Lärarförbundet, s. 12-13

SAMMANFATTNING

- Klassrumsklimatet i den svenska skolan har i genomsnitt förbättrats något i de internationella mätningarna under 2010-talet. Idag är klassrumsklimatet i grundskolan på samma nivå som OECD-snittet.
- Skolinspektionens årliga skolenkät visar dock att en stor andel elever känner sig otrygga och var tredje elev uppger att studieron på lektionerna är undermålig.
- Vidare uppger även Skolinspektionen i sina analyser att det råder stora skillnader vad trygghet och studiero beträffar mellan olika skolor i Sverige. Även data från OECD har visat att klassrumsklimatet är sämre på skolor med ett socioekonomiskt missgynnade elevunderlag
- Studiero och trygghet är av största vikt om eleverna ska trivas i skolan och samtidigt kunna fokusera på inlärningen. Det finns tydliga positiva kopplingar mellan studiero och kunskapsresultat.
- Systematiska genomgångar av inspektionsprotokoll från Skolinspektionen visar på mycket allvarliga problem med trygghet och studiero på flera skolor i utsatta områden. På flera av dessa skolor upplever såväl elever som lärare en omfattande otrygghet.
- En stor andel av lärarna uppger sig vara rädda för att ingripa i ordningssituationer av rädsla för att bli anmälda. Denna andel har ökat under senare år.
- Tydliga ordningsregler och sträng efterlevnad av regler i kombination med konsekvenser för de elever som bryter mot dem har visat sig vara en viktig förklaringsfaktor bakom vändningen av resultaten i Storvretskolan, en skola som ligger i ett utsatt område.

Policyförslag för trygghet och studiero i alla skolor

Att stärka arbetet med trygghet och studiero är av stor vikt för att skapa bättre förutsättningar för att fler elever ska känna sig trygga och kunna fokusera på skolarbetet i alla skolor. De tecken som tyder på situationen vad gäller påfallande brister i trygghet och studiero på skolor i socialt utsatta områden indikerar dock att eventuella reformer utformas på så sätt att effekten blir som störst just där.

Det är alldeles för lätt – och för vanligt – att politiker pekar med fingrarna mot lärarkåren och säger att problemet är avsaknad av en förmåga till ledarskap hos dem. Det är en alltför förenklad slutsats. I stället för att leta efter fel hos enskilda lärare så måste man fokusera på systemet de verkar inom. En enskild lärares humankapital kan aldrig kompensera för ett systems bristfälliga strukturkapital. Det är således av största vikt att fokusera på reformer som stärker hela skolsystemet i arbetet med att skapa och upprätthålla trygghet och studiero.

30. Inför konsekvenstrappor på alla skolor. I och med införandet av 2010 års skollag blev det tydligt att rektorer och lärare får vidta de omedelbara och tillfälliga åtgärder som är befogade för att tillförsäkra eleverna trygghet och studiero eller för att komma till rätta med en elevs ordningsstörande uppträdande. Enligt förarbetena till skollagen är syftet med de nya bestämmelserna att ge ett större utrymme för rektorer och lärare att skapa en trygg skola. Med ”omedelbara och tillfälliga” åtgärder avses ingripanden under en kort och begränsad tid som syftar till att komma rätta med en akut situation.⁸³ Det får beslutas om utvisning, kvarsittning, tillfällig omplacering, tillfällig placering vid annan skolenhet, avstängning och omhändertagande av föremål. Åtgärderna ska vidtas om de står i rimlig proportion till sitt syfte och övriga omständigheter.⁸⁴ Det finns med andra ord tydliga skrivningar om vilka disciplinära åtgärder skolan får vidta gentemot elever.

Samtidigt visar genomgångar att få skolor använder sig av disciplinära åtgärder. Bland kommunala skolor i Stockholm är det exempelvis endast 5 av 80 skolor som har rutiner för kvarsittning, vilket motsvarar 6 procent.⁸⁵ Även i Skolverkets undersökningar framkommer det att rektorer sällan använder disciplinära åtgärder.⁸⁶ Elever uppger själva i Skolverkets enkäter att de anser att regelbrott ska få konsekvenser och att konsekvenserna ska vara samma oavsett vem eleven är eller vilken lärare det är som utfärdar dem.⁸⁷ Även lärare framhåller att det är viktigt med tydlighet vad gäller bestämda konsekvenser och krav på enhetlig hållning från lärarna gällande regelövertramp.⁸⁸ Således finns det goda skäl att föra in en ny skrivelse i skollagen som fastslår att på samma sätt som alla skolor ska ha ordningsregler ska de även ha en konsekvenstrappa i vilken det framgår vilka konsekvenser regelövertramp medför för eleverna. Det ska vara skolans rektor som beslutar vilka steg som ska ingå i konsekvenstrappan samt att den efterlevs. Elever ska få yttra sig, men beslutsrätten ska helt ligga hos skolledningen.

31. Slopa kravet på elevers medbestämmande om ordningsregler. I skollagens femte kapitel finns bestämmelser om ordningsregler och disciplinära åtgärder. Där framgår bland annat att varje skolenhet ska ha ordningsregler som utarbetas under medverkan av eleverna.⁸⁹ Det är bra att elever involveras i sin skolgång. Däremot är det inte bra att Skolinspektionen tolkar lagen som att elever ska få vara med och bestämma vilka ordningsregler som ska gälla på en skola.⁹⁰ Även Skolverket menar att ”elever och vuxna

83 Prop. 2009/10:165. Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet. Hämtad från <https://www.riksdagen.se>

84 Skollag. 2010:800

85 Thurfjell, Karin. Mer kvarsittning i friskolor: ”Ska inte syssla med straff”. Svenska Dagbladet. 2017-04-14

86 Skolverket (2018). Ordningsregler och disciplinära åtgärder: En kartläggning av skolors arbete. Stockholm: Skolverket, s. 8

87 Skolverket (2018). Ordningsregler och disciplinära åtgärder: En kartläggning av skolors arbete. Stockholm: Skolverket, s. 22

88 Lärarnas Riksförbund (2014). Studiero – vägen till kunskap. Stockholm: Lärarnas Riksförbund, s. 13

89 5 kap. 6–24 §§ skollagen (2010:800).

90 Bloodworth, Callum. Engelska skolan kritiserar för ordningsregler. Expressen. 2013-05-02

bestämmer reglerna tillsammans”.⁹¹ Lagen bör ändras så att det blir tydligt att elever ska involveras i arbetet med att utforma ordningsregler, men att det är skolledningen som har mandat att fatta beslut om dem. Det ska även fortsättningsvis vara möjligt för elever att inkomma med synpunkter, förslag eller idéer kring skolans ordningsregler.

32. Förtydliga lärares ansvar och befogenheter i skollagen. För att lärare ska känna sig trygga i arbetet att upprätthålla trygghet och studiero är det av stor vikt att de har ett starkt juridiskt stöd att agera mot ordningsstörande beteenden och aktiviteter. Exempelvis uppger drygt fyra av tio grundskollärare att de inte anser det vara tydligt i skollagen vilken befogenhet de har när de utvisar elever, delar ut kvarsittning eller omhändertar föremål.⁹² Exempelvis behöver lärares tillsynsplikt definieras, en lärare kan omöjligt utvisa en elev som stör undervisningen i klassrummet om läraren samtidigt förväntas utöva tillsyn över eleven i fråga.

Den nu gällande skollagen upplevs av vissa delar inom lärarkåren som otydlig, särskilt vad gäller lärares rätt att ingripa fysiskt för att säkra studiero och trygghet. Det leder till flera problem, bland annat att lärare tenderar att överdokumentera i syfte att hålla ”ryggen fri”, men även att de undviker att ta till disciplinära åtgärder på grund av att de inte förstår hur det juridiska läget ser ut. Det senare sätter inte minst lärarna i en juridisk rävsax, då enligt brottsbalken kan en förälder eller annan uppfostrare – under skoldagen är det lärarna som har tillsynsplikt – som underlåter att hindra den som står under hans eller hennes vårdnad eller lydnad från att begå brott dömas för underlåtenhet att förhindra brott.⁹³ Därtill definieras inte lärarens tillsynsplikt i lagen idag, trots att det är ett centralt och tungt ansvar i lärares yrkesutövning.

33. Slopa i delar kravet på skriftlig dokumentation. Enligt skollagen 5 kap. 24 § måste en rektor eller lärare dokumentera skriftligt om de har vidtagit en disciplinär åtgärd. Det innebär exempelvis att en lärare måste dokumentera om han eller hon skickar ut en elev som stör undervisningen från klassrummet.⁹⁴ Överlag är både lärare och rektorers administrativa börda i form av krav på dokumentation alltför omfattande. Dessutom tenderar krav på dokumentation gällande beslut leda till alltför omfattande dokumentationer, då lärare och rektorer vill hålla ”ryggen fri”. I en rapport från 2019 framkommer det att 43 % av lärarna uppger att de dokumenterar mer än vad de annars skulle ha gjort på grund av risken för att bli anmäld till Skolinspektionen.⁹⁵ Således bör kravet på att lärare och rektorer skriftligt ska dokumentera när de vidtar mindre disciplinära åtgärder, som exempelvis när en lärare beslagtar en mobiltelefon eller tillfälligt skickar ut en elev som stör från klassrummet, slopas. Mer omfattande åtgärder, som exempelvis avstängning eller omplacering av elev, ska även fortsättningsvis dokumenteras skriftligt.

34. Inför förväntansdokument mellan skolor och föräldrar. Det finns tecken som tyder på att många elever och en del föräldrar inte respekterar att skolan är en arbetsplats som kräver att man följer reglerna för att skolgången ska löpa på så bra som möjligt. Ordningsreglerna tas helt enkelt inte på allvar. En anledning kan vara att endast var fjärde skola låter vårdnadshavarna eller eleverna skriva på skolans ordningsregler.⁹⁶ Ett sätt att motverka det är att låta föräldrar och elever skriva på ett förväntansdokument, i vilket det framgår vilka regler som gäller och vad konsekvenserna är för regelövertramp. Det ska framgå att elever som förstör skolans egendom blir skyldiga att betala för de uppkomna skadorna. Liberalerna föreslår att alla skolor ska ta fram förväntansdokument som elever och vårdnadshavare ska skriva under.

- 35. Definiera vad som utgör en kränkning i skollagen.** När en elev blir kränkt i skolan är det en allvarlig händelse. Samtidigt finns tecken som tyder på att definitionen av vad som utgör en kränkning har kommit att bli allt för vid, vilket i sin tur har givit upphov till många okynnesanmälningar. Det är ett tydligt tecken på att åtgärder måste vidtas. En viktig åtgärd för att motverka det är att se över de nuvarande formuleringarna i skollagen. Idag räcker det med att en elev ”anser sig” kränkt för att en skola ska bli skyldig att utreda händelsen. Det medför en risk att elever eller vårdnadshavare anmäler skolor för lättvindigt. Eftersom utredningar upptar dyrbara resurser i form av tid av en redan ansträngd skola, måste skollagens formuleringar om vad som anses utgöra en kränkning elever ses över. Liberalerna vill ändra skollagen för att förhindra att enskilda elevers subjektiva uppfattningar om vad som utgör en kränkning inte blir för styrande.
- 36. Reformera anmälningssystemet.** Lärare kan göra fel och i vissa fall när det sker ska man som elev eller vårdnadshavare ha möjlighet att anmäla detta. Uppenbarligen har dock det nuvarande anmälningssystemet kommit att bli dysfunktionellt då det ofta används för att hota lärare och för elever och vårdnadshavare att få sin vilja igenom. Det kan kännas oerhört betungande för en lärare att bli anmäld till Skolinspektionen, vilket är den instans som elever och vårdnadshavare vänder sig till idag. Det händer att huvudmän tvingar en anmäld lärare till omplacering eller avslutar anställningen innan myndighetens utredning är avslutad. Detta i syfte att undvika negativ publicitet eller konflikter.⁹⁷ Anmälningssystemet måste således reformeras. I stället för att anmälningar mot lärare görs direkt till Skolinspektionen ska de i stället hanteras av huvudmannen först. På så sätt kan tvister och konflikter hanteras mer lösningsorienterat på lokal nivå innan en myndighet involveras. Först när huvudmannen har hanterat klagomålet och om anmälaren inte är nöjd ska ärendet kunna gå vidare till Skolinspektionen. Med denna ändring kortas kommunikationsvägarna, administrationen minskar och eventuella åtgärder kan sättas in snabbare.
- 37. Likabehandlingsplaner ska efterlevas, inte bockas av.** Alla skolor måste ha en likabehandlingsplan. Detta dokument syftar till att motverka diskriminering i skolan och grundas i Barnkonventionen samt Diskrimineringslagen. Alla barn ska behandlas lika och alla barn har rätt till en trygg skola och utbildning fri från våld och kränkningar. Huvudmannen har enligt skollagen i uppgift att upprätta en plan en gång varje år för hur skolan ska arbeta för likabehandling och emot kränkande behandling. Liberalerna menar att det är av stor vikt att alla skolor har en utarbetad plan för att arbeta för likabehandling och emot kränkande behandling. Vi ser dock inte att det finns ett egenvärde av att utkräva att varje skola måste uppdatera den årligen. Det medför en administrativ börda och om det inte sker kan Skolinspektionen komma att utfärda kritik. Om en skola har en välfungerande plan som aktivt efterlevs menar Liberalerna att de själva ska kunna avgöra om, när och hur den uppdateras. Det viktiga är att den används aktivt, inte att den revideras.
- 38. Evidens ska vägleda skolors arbete med trygghet och studiero.** Det finns en uppsjö aktörer, såväl kommersiella som ideella, som saluför olika program och metoder som syftar till att stärka tryggheten och studieron i skolan. Vissa av dessa metoder framhålls av Skolverket, andra köps in i form av utbildningskurser och certifieringar direkt av huvudmän. Det har dock framkommit att den vetenskapliga grunden bakom många av de mest väletablerade metoderna för att skapa trygghet och studiero i den svenska skolan är högst varierande. Skollagen dikterar att skolan ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Det kravet bör således även omfatta exempelvis program för arbete mot mobbning. För att förhindra att skolor satsar tid och resurser på metoder och program som i vetenskapliga studier i bästa fall har visat sig vara ineffektiva, i värsta fall kontraproduktiva, menar Liberalerna att Skolverket bör få i uppdrag att kontinuerligt sammanställa internationell evidens i en forskningsöversikt gällande konkreta metoder för trygghet och studiero samt metoder för att motverka mobbning. Forskningsöversikten ska tas fram utifrån Socialstyrelsens definition av evidensbaserad praktik i syfte att hålla en hög vetenskaplig kvalitet samtidigt som informationen är praktiskt tillämpbar i den dagliga skolverksamheten.

- 39. Inför ersättningskrav för elever som begår skadegörelse.** I Skolundersökningen om brott 2017 framgår det att nästan var femte elev har begått skadegörelse vid minst ett tillfälle under det senaste året. Om en elev orsakar materiell skada på en skola och skadan uppstått genom vårdslöshet eller genom avsiktlig skadegörelse kan skolor begära ersättning av eleven eller elevens vårdnadshavare. Många huvudmän och kommuner saknar dock rutiner för att begära ersättning av elever som har begått skadegörelse i skolan. Alla huvudmän borde upprätta rutiner för hantering av ersättningskrav. I dem bör det även framgå att en elev ska få möjlighet att genom arbete ersätta skadan för att undgå krav på ekonomisk ersättning. Det kan exempelvis innebära att en rektor kan sluta en överenskommelse med en elev och elevens vårdnadshavare om att eleven i fråga själv ska städa bort klotter. Arbetet ska få utföras efter skolans slut eller på lediga dagar och ske under ledning av skolpersonal.
- 40. Stärk skolans yttre skydd utifrån ett trygghetsperspektiv.** Under lång tid har det varit vanligt att svenska skolor har varit tillgängliga för alla, med olåsta dörrar och utan att besökare registreras eller kontrolleras på andra sätt. På så sätt har svenska skolor skiljt sig från andra skolor internationellt. Skolor är inte en allmän plats, men trots det har flera skolor problem med att ungdomar som inte är elever på skolor vistas där, vilket kan skapa otrygghet för såväl elever som personal. BRÅ:s rapporter om brottsut-satta ungdomar visar exempelvis att skolan eller skolgården är den i särklass vanligaste brottsplatsen för misshandel. Det är därför av stor vikt att skolor utformas utifrån ett trygghetsperspektiv. Exakt hur det utformas bör vara upp till den enskilda huvudmannen, men det kan exempelvis handla om låsbrickor för dörrar eller en tydlig entré där besökare registreras och icke välkomna gäster kan avvisas. I syfte att stärka skolans yttre skydd bör Skolverket i samråd med relevanta myndigheter och aktörer ta fram råd till huvudmän och skolor.
- 41. Stärk skolmiljön inifrån – även flickor ska känna sig trygga.** Många skolelever, särskilt flickor, upplever skolmiljön som otrygg. Endast 39 procent av flickorna uppger i undersökningar att de känner sig trygga i skolmiljön.⁹⁸ Mer än var fjärde tjej uppger att de rent av har hållit sig borta från skolan en hel dag av oro för att utsättas för misshandel. Det kan exempelvis handla om utrymmen som vuxna varken har översikt över eller passerar under dagarna, vilket i sin tur kan ge upphov till ökad otrygghet. Elever vistas i skolmiljöer nästan varje dag och ska vara en trygg plats oavsett kön. Således måste alla skolors inre miljöer planeras och utformas utifrån ett feministiskt och inkluderande perspektiv i syfte att skapa ökad trygghet.
- 42. Social stödpersonal ska finnas i utsatta skolor.** Många elever i utsatta områden, särskilt pojkar, lockas till kriminalitet redan i en ung ålder. Skolan måste finnas där som ett bättre alternativ. Tidiga insatser behövs för att hindra att de väljer en kriminell livsstil. Utöver dessa ungdomar finns de även en högre andel elever som lever trångbott, som är frånvarande från skolan i hög utsträckning, lever med en risk för att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck eller lever med annan social utsatthet. Det finns flera lyckade exempel när skolor i utsatta områden har anlitat socionomer och familjebehandlare att på skolan arbeta med elever som är i riskzonen. Frånvaron har radikalt minskat på dessa skolor. Detta medför en kostnad, men det i form av en initial investering för att motverka höga sociala och ekonomiska kostnader för samhället på längre sikt. Liberalerna föreslår därför att staten bör stötta skolor i utsatta områden och möjliggöra så att skolor i utsatta områden kan anställa den stödpersonal som behövs.
- 43. Socialtjänsten ska aktivt stötta utsatta elevers skolgång.** Skolan kan göra mycket, men inte allt. För elever som lever i en utsatt tillvaro, är hemmasittande eller har stora sociala problem krävs ofta särskilda insatser för att skolgången ska fungera. I det arbetet anser Liberalerna att skolan behöver avlastas genom att socialtjänsten i stället involveras i en högre utsträckning. Om socialtjänsten kan bidra till att exempelvis fler elever minskar sin problematiska frånvaro eller sköter skolarbetet i en högre utsträckning kommer det att på lång sikt minska behovet av sociala insatser senare i livet – detta då skolframgång är tätt samman-kopplat med etablering på arbetsmarknaden, psykisk hälsa och välmående. Liberalerna vill att fler skol-sociala team bildas, där exempelvis socionomer från socialtjänsten kan arbeta ute i skolor i samråd med elevhälsa och lärare. Särskilda team för hemmasittare kan sättas in för att bryta långvarig skolfrånvaro och

98 Skolinspektionen (2019) Skolenkäten 2018

arbeta med elevernas sociala färdigheter. Socialtjänstlagen bör utökas med ett uppdrag till socialnämnderna att aktivt stötta utsatta barns skolgång, förebygga skolfrånvaro och motverka att elever avbryter sin skolgång. Liberalerna föreslår således att samhällets socialtjänst får ett stärkt uppdrag att främja och stötta utsattas barns skolgång.

5. Kunskap – biljetten in till samhället

Sverige har tagit ett stort ansvar under många år för människor som har befunnit sig på flykt eller sökt en möjlighet till ett nytt liv i detta land. Men samtidigt har ansvaret ofta avstannat för tidigt, vilket vi idag kan se konsekvenserna av. Det är varken hållbart för individ eller samhälle att utanförskapet tillåts öka. Att var tredje elev i utsatta områden inte klarar grundskolan är ett underbetyg som måste adresseras.

Om vi menar allvar med att vara ett inkluderande samhälle krävs också politik som både ställer krav på den enskilde individen – men även som skapar möjligheter. Målbilden måste vara att de som kommit till Sverige ska mötas av ett välkomnande land, där mottagandet fungerar väl genom exempelvis ett välfungerande skolsystem där kunskap sätts i första rum. I denna rapport har ett antal åtgärder presenterats – men med tanke på situationens allvar är bedömningen att mer krävs. I detta slutkapitel presenteras ytterligare ett antal områden där vi ser ett behov av åtgärder inom.

Under arbetet med rapportserien ”Utanförskapets karta” mellan 2004 och 2006 identifierades skolresultat i form av behörighet till gymnasiet som en viktig indikator för att jämföra stadsdelarnas utveckling över tid. Redan då, för femton år sedan fanns oroande siffror över låg behörighet, särskilt för utrikes födda elever. Idag tar endast 17 av 25 elever i en genomsnittlig gymnasieklass studenten. Det är inte minst alarmerande med tanke på arbetsmarknadens stora krav på gymnasieexamen, men även med tanke på att många av dem som inte lyckas ta studenten tillhör grupper som redan är utsatta. Det handlar särskilt om elever från socioekonomiskt svaga hemförhållanden och utrikes födda elever.

I den internationella PISA-mätningen, som senast genomfördes 2018, framkommer det att gapet mellan utrikes och inrikes födda elevers prestation är större i Sverige än i många andra länder. Klyftan mellan andel lågpresterande bland invandrare och andel lågpresterande bland svenskfödda hamnar på 38 procentenheter, vilket är en av de största i både EU och OECD. Särskilt påtaglig är skillnader i läsförståelse mellan infödda och invandrade svenska elever. Det finns således ett stort behov av riktade insatser för att främja läsförståelsen hos socioekonomiskt missgynnade elevgrupper.

Under krisåret 2015 tog Sverige emot över 160 000 asylsökande, varav cirka hälften av dem var barn och ungdomar. Flera av dessa far i sin tur unga i högstadie- och gymnasieåldern. Många av dessa hamnade på olika introduktionsprogram, och då framförallt språkin introduktion. Liberalerna menar att de låga resultaten och den bristande kontrollen på gymnasieskolans introduktionsprogram inte är hållbart i längden, och särskilt inte med tanke på att det inom en överskådlig framtid fortsatt kommer att komma fler nyanlända ungdomar i skolåldern till Sverige.

Idag blir äldre nyinvandrade elever starkt verksamhetsmässigt segregerade på introduktionsprogrammets språkintröduktion, vilket får negativa konsekvenser för elevernas språkinläring och för integration i stort. Dessa elever förväntas hämta ikapp språk och motsvarande nio års grundskolekunskaper på ett fåtal år, vilket i mångt och mycket är och lär förbli en omöjlig ekvation. De låga resultaten i form av behörighet till gymnasieskolan gäller dock inte bara för språkintröduktion. För de tre andra intröduktionsprogrammen är andelen elever som uppnår gymnasieexamen efter 3, 4 eller 5 år extremt låg. Högst andel behöriga elever finns inom det programriktade individuella valet, men ändå är det endast drygt en tredjedel av eleverna som börjar programmet som lyckats uppnå gymnasieexamen fem år senare.⁹⁹

Liberalerna bedömer att det kan finnas ett behov av en ny skolform i Sverige som kan fånga upp alla de obehöriga, nyanlända och skoltrötta elever som i dag slås ut i den svenska gymnasieskolan. Försöket med intröduktionsprogrammet i gymnasieskolan måste betraktas som ett misslyckande. Det krävs ett omfattande nytag inom detta område för att motverka utanförskap, utslagning och segregation. Om inte omfattande åtgärder vidtas kommer drygt 30 000 elever, fler för varje kommande år, att slås ut i gymnasieskolan och riskera hamna utanför samhället. Det ackumulerade utanförskapet kommer till 2030 uppgå till en halv miljon unga människor som misslyckas i dagens gymnasieskola.

Policyförslag: Ny skolform för obehöriga elever bör övervägas

- 44. Utred behovet av en helt ny skolform för obehöriga elever.** Introduktionsprogrammen på gymnasieskolan måste betraktas som ett misslyckande. Endast var tredje elev som börjar på ett introduktionsprogram lyckas ta examen fem år senare. Liberalerna menar att det finns ett behov av ett större omtag i skolsystemet om vi menar allvar med att även skolsvaga elever ska få en ärlig chans att lyckas i livet. Det finns anledning att ifrågasätta varför det ska vara gymnasieskolans uppgift att utbilda elever som inte kommer in på en gymnasieutbildning. Med anledning av det vill Liberalerna ta initiativ till att utreda huruvida en helt ny skolform för obehöriga elever vore behövligt. En eventuell sådan skolform bör präglas av flexibilitet, höga krav och bättre möjligheter för utrikes födda elever att lära sig svenska i kombination med inslag av praktiska och arbetsförlagda delar. En sådan skolform bör ha lärlingsliknande spår som alternativ, vilket även är viktigt för att tillgodose behoven av utbildning för skolsvaga elever som klarar av teoretiska studier. Kan liknande förändringar genomföras inom dagens introduktionsprogram bör det alternativet belysas.
- 45. Förlängd skolplikt för elever som saknar behörighet.** Liberalerna föreslår att skolplikten för elever som saknar gymnasiebehörighet förlängs. En eventuell ny skolform bör vara obligatorisk till dess att eleven uppnår gymnasiebehörighet eller avklarar det praktiska spåret alternativt uppnår 18 års ålder. För nyanlända elever ska skolplikten förlängs upp till 20 års ålder.¹⁰⁰ Detta då den totala skolgången ofta blir alldeles för kort för att nyanlända elever ska lyckas uppnå alla mål. Därtill bör definitionen av nyanländ utvidgas. Idag räknas exempelvis en elev som flytt från ett annat land till Sverige som nyanländ efter fyra år i svensk skola. Skolan har en avgörande roll i utsatta områden – men där skoldagen tar slut tar ofta civilsamhället vid. Det finns många olika föreningar och aktörer som bedriver läsfrämjande insatser i socialt utsatta områden.
- 46. Stöd till civilsamhället för läsfrämjande insatser i utsatta områden.** I en kunskapsöversikt från Kulturrådet, som handlade om hur man kan främja läsandet och öppna upp vägar till litteraturen för dem som inte läser, framkommer det att det är viktigt att börja tidigt med läsning, att särskilt arbeta med de grupper som har stora behov, att öka tillgången till litteratur oavsett medium, att främja social läsning och att satsa på sommarläsningsprogram. För att lyckas med sådana insatser behöver civilsamhället stärkas genom ökade anslag och direktiv om att särskilt fokusera på läsfrämjande insatser för socioekonomiskt missgynnade barn och ungdomar i socialt utsatta områden.
- 47. Universiteten ska arbeta uppsökande för att motverka social snedrekrytering.** Social snedrekrytering till den högre utbildningen är ett omfattande problem för Sveriges högskolor och universitet. För många, särskilt i de allra mest utsatta områdena i Sverige, upplevs akademien som främmande värld. I syfte att motverka den sociala snedrekryteringen samt för att få fler ungdomar i utsatta områden att få upp ögonen för möjligheten att välja en akademisk bana, vill Liberalerna att universitet och högskolor ska arbeta uppsökande. I England har program med studenter från olika minoritetsgrupper på universiteten i Oxford och Cambridge länge haft möjligheten att uppsöka socioekonomiskt svaga elever på socialt utsatta skolor för att inspirera dem och visa dem att alla elever, oavsett bakgrund, har möjlighet att läsa på universitet. Liberalerna vill således att även svenska lärosäten att svenska ska få ett uppsökande uppdrag i socialt utsatta områden i syfte att motverka social snedrekrytering.

Referenser

KAPITEL 1

Utredningar, propositioner, rapporter och undersökningar

- SCB (2019), 23 000 barn går inte i förskola, Senast uppdaterad 2010-10-01.
- Skolinspektionen (2014), Kommunernas resursfördelning och arbete mot segregationens negativa effekter i skolväsendet, Kvalitetsgranskning Rapport 2014:01
- Skolinspektionen (2018), Förskolans kvalitet och måluppfyllelse – ett treårigt regeringsuppdrag att granska förskolan, slutrapport, Regeringsrapport 2018.
- Sveriges kommuner och landsting (2018), Socioekonomisk resursfördelning i skola och förskola, Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.
- The Global Village. (2018). Fakta för förändring – en rapport om Sveriges 61 utsatta områden. Stockholm: The Global Village.

Studier

- Andersson, Ariane och Sandberg, Elin, Förskolan – En god investering i jämlika livsvillkor. Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. För en översikt av Stockholms stads rapporter om social hållbarhet under åren 2015-2027
- Björk-Willén, P., Gruber, S., & Puskás, T. (2013). Nationell förskola med mångkulturellt uppdrag. Liber.
- Christina Felfe Rafael Lalive (2014), Does early child care help or hurt children's development?, Working Paper Series 2014:22, IFAU.
- Dietrichson, Jens & Kristiansen, Ida Lykke & C. V. Nielsen, Bjørn (2018), Universal preschool programs and long-term child outcomes: A systematic review, Working Paper Series 2018:19, IFAU - Institute for Evaluation of Labour Market and Education Policy.
- Doyle, O. (2017). The first 2,000 days and child skills: Evidence from a randomized experiment of home visiting (No. 17/15). Working Paper Series.
- Drange, Nina (2018) Promoting integration through child care: Lessons from Norway, SNS Analys, nr 50.
- Folkhälsomyndigheten och Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin (2017), Förskolans påverkan på barns hälsa - en genomgång av den vetenskapliga litteraturen.
- Person, Sven (2014), "Förskolan och social jämlikhet", i Sernhede, Ove & Tallberg Broman, Ingegerd (red.) (2014). Segregation, utbildning och ovanliga lärprocesser, Stockholm: Liber, sid. 94-111.
- Zachrisson, H.D., Dearing, E., Zambrana, I.M., Nærde, A. (2014), Språkkompetanse hos 4-åringar som har gått i barnehage. Foreløpige resultater fra forskningsprosjektet Barns sociale utvikling. Rapport til Utdanningsdirektoratet. Oslo: At-ferdssenteret.

Nyheter

- Ekot (2019). Tusentals barn i Sverige går inte i förskolan. [Radioprogram]. Producent: Cecilia Zabin Tengmark, Sveriges Radio, P1 22 oktober.
- Svensson, Pia. Ny kartläggning: Tre av fyra barn kan för få svenska ord. Göteborgs-Posten. 2018-03-20

KAPITEL 2

Utredningar, propositioner, rapporter och undersökningar

- Lärarnas Riksförbund (2017). Mer resurser till utsatta skolor – en granskning av situationen på skolor med särskilda utmaningar. Stockholm: Lärarnas Riksförbund
- OECD (2019). OECD Economic Surveys: Sweden. Paris: OECD
- Propopition 1991/92:95. Om valfrihet och fristående skolor.
- Skolinspektionen (2010). Rätten till kunskap: En granskning av hur skolan kan lyfta alla elever. Stockholm: Skolinspekt-ionen.
- Skolverket (2018). PM: Nyinvandrade elever i grundskolan hösten 2017. Stockholm: Statens skolverk
- SOU 2019:40. Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan: Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2019.
- SOU 2014:15. Staten får inte abdikera – om kommunaliseringen av den svenska skolan.
- SOU 2017:35. Samling för skolan – Nationell strategi för kunskap och likvärdighet.
- Kessel, Dany. Skrivelse om fristående skolhuvudmäns rätt att digitalt bekräfta en elevs vårdnadshavare via SPAR. 2019-06-27

Doktorsavhandlingar

- Ambrose, A. (2016). Att navigera på en skolmarknad: en studie av valfrihetens geografi i tre skolor (Doctoral dissertation, Barn och ungdomsvetenskapliga institutionen, Stockholm University).
- Kessel, D. (2018). School Choice, School Performance and School Segregation: Institutions and Design (Doctoral disserta-tion, Department of Economics, Stockholm University).

Studier

- Abdulkadiroglu, A., Pathak, P. A., Schellenberg, J., & Walters, C. R. (2017). Do parents value school effectiveness? (No. w23912). National Bureau of Economic Research.
- Batsaikhan, M., Gørtz, M., Kennes, J., Lyng, R. S., Monte, D., & Tumennasan, N. (2019). Daycare Choice and Ethnic Diversity: Evidence from a Randomized Survey. Department of Economics and Business Economics, Aarhus University.
- Burgess, S., Greaves, E., Vignoles, A., & Wilson, D. (2015). What parents want: School preferences and school choice. *The Economic Journal*, 125(587), 1262-1289.
- Böhlmark, A., & Lindahl, M. (2015). Independent schools and long-run educational outcomes: Evidence from Sweden's large-scale voucher reform. *Economica*, 82(327), 508-551
- Fack, G., Grenet, J., & He, Y. (2019). Beyond Truth-Telling: Preference Estimation with Centralized School Choice and College Admissions. *American Economic Review*, 109(4), 1486-1529.
- Hastings, J., Kane, T. J., & Staiger, D. O. (2009). Heterogeneous preferences and the efficacy of public school cho-ice. NBER Working Paper, 2145, 1-46.
- Kessel, Dany och Olme, Elisabet (2016), Föräldrars motiv vid val av skola, och vad det innebär för obligatoriskt skolval, Rapport 1: Obligatoriskt skolval, Lärarnas riksförbund.
- Kessel, D., & Olme, E. (2018). School Choice Priority Structures and School Segregation. Unpublished working paper.
- Musset, P. (2012). School Choice and Equity: Current Policies in OECD Countries and a Literature Review. OECD Education Working Papers. ERIC Clearinghouse.
- Ruijs, N., & Oosterbeek, H. (2019). School choice in Amsterdam: Which schools are chosen when school choice is free?. *Education Finance and Policy*, 14(1), 1-30.
- Wilson, D., & Bridge, G. (2019). School choice and equality of opportunity: an international systematic review.

Tidningsartiklar

- Bouvin, Emma och Delin, Mikael. Barn till förmögna fick gå före skolkö via kvot för nyanlända. Dagens Nyheter. 2018-06-29
- Brevinge, Nina. Få nyanlända elever får plats på friskolor. Dagens Nyheter. 2017-08-03
- Jaara Åstrand, Johanna och Strömberg, Marcus. Lärarförbundet och Academedia: Inför obligatoriskt skolval. Dagens Industri. 2017-02-27
- Oldenburg, Leif. Friskolor kräver nio miljoner av Solna. Stockholm Direkt. 2016-10-27
- Skillemar, Fredrik och Berger, Ella. Ingen elev med svenska som förstaspråk – på 14 år. SVT Nyheter. 2016-06-01
- TT. Över hälften klarar inte skolan i utsatta områden. Svenska Dagbladet. 2018-06-03

KAPITEL 3

Utredningar, propositioner, rapporter och undersökningar

- Lärarnas Riksförbund (2017). Mer resurser till utsatta skolor – en granskning av situationen på skolor med särskilda utmaningar. Stockholm: Lärarnas Riksförbund
- Lärarnas Riksförbund (2018). Avlasta lärarna och låt dem undervisa! Stockholm: Lärarnas Riksförbund
- Riksrevisionen (2017). Riktade statsbidrag till skolan – nationella prioriteringar men lokala behov (RiR 2017:30). Stockholm: Riksrevisionen
- Sveriges kommuner och landsting (2014). Socioekonomisk resursfördelning till skolor. Sveriges Kommuner och Lands-ting, Stockholm.
- Sveriges Kommuner och Landsting (2019). Ekonomirapporten, maj 2019. Stockholm: SKL
- Skolinspektionen (2014). Kommunernas resursfördelning och arbete mot segregationens negativa effekter i skolväsendet, Kvalitets-granskning. Rapport 2014:1. Stockholm: Skolinspektionen
- Skolverket (2019). Data från Jämförelsedatabasen. Totalkostnader för grundskolan läsåret 2018. Tillgängligt via skolverket.se/skolutveckling/statistik. Data hämtad 2019-12-05
- Skolverket (2017). Lärarprognos 2017. Stockholm: Statens skolverk.
- Skolinspektionen (2018). Årsrapport 2018. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skogstad, I. (2019). Hur får man de bästa lärarna till de tuffaste skolorna? Stockholm: Svenskt Näringsliv.
- SOU 2016:66. Skolkostnadsutredningen
- SOU 2019:40. Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan.
- OECD (2019). Education at a Glance 2019. Paris: OECD
- UKÄ (2017). Uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskolläraryrket. Stockholm: Universitetskanslerämbetet

Studier

- Angelov, N., & Edmark, K. (2016). När skolan själv får välja – en ESO-rapport om friskolornas etableringsmönster.
- Andersson, C. (2007). Lärartäthet, lärarkvalitet och arbetsmarknaden för lärare. Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering (IFAU).
- Bertilsson, E. (2014). Skollärare: rekrytering till utbildning och yrke 1977-2009 (Doctoral dissertation, Acta Universitatis Upsaliensis),
- Falch, T., & Rønning, M. (2012). Homework assignment and student achievement in OECD countries (No. 711). Discussion Papers.
- Fredriksson, P., Oosterbeek, H., & Öckert, B. (2012). Långsiktiga effekter av mindre klasser. Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU).

- Gustafsson, J. E. (2013). Causal inference in educational effectiveness research: A comparison of three methods to investigate effects of homework on student achievement. *School Effectiveness and School Improvement*, 24(3), 275-295.
- Hansson, Å., & Gustafsson, J. E. (2016). Pedagogisk segregation: Lärarkompetens i den svenska grundskolan ur ett likvärdighetsperspektiv. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 21(1-2), 56-78.
- Hanushek, Eric A., Piopiunik, Marc och Wiederhold, Simon. (2019) Do Smarter Teachers Make Smarter Students? *Education next*, 19(2)
- Hanushek, E. A. (2011). Valuing teachers: how much is a good teachers worth?. *Education next*, 11(3), 40-46.
- Hanushek, E. et al. (2019) The Achievement Gap Fails to Close. *Education Next*.
- Kang, N. H., & Hong, M. (2008). Achieving excellence in teacher workforce and equity in learning opportunities in South Korea. *Educational Researcher*, 37(4), 200-207.
- Vlachos, J. (2012). Är vinst och konkurrens en bra modell för skolan. *Ekonomisk debatt*, 40(4), 16-30.

Nyheter

- Arevik, Niklas. "Det har skett en pedagogisk segregation". *Lärarnas Tidning*. 2017-11-14
- Bergling, Mikael. Lärarnas undervisningstid har ökat med två veckor per läsår. *Skolvärlden*. 2019-04-22
- Berling, Mikael. Stora skillnader hur kommuner satsar på lärares fortbildning. *Skolvärlden*. 2019-01-24
- Ferm, Moa och Pisoni, Johan. Dubblerat lönetillägg till lärare i utsatta områden. *SVT Nyheter*. 2019-08-19
- Granestand, Cecilia och Halth, Gustav. Utsatta skolor får nobben. *Dagens Samhälle*. 2018-11-01
- Oldenburg, Leif. Friskolor kräver nio miljoner av Solna. *Stockholm Direkt*. 2016-10-27
- Ekot (2019). Ökade kostnader för skolan – men resultaten hänger inte med. [Radioprogram]. Producent: Karl Eckhart, Sveriges Radio, P1 9 oktober.
- Hedman, Emil. Likvärdighetsbidrag krymper med en miljard. *Skolvärlden*. 2019-11-13
- Lindstam, Martin. Polisen presenterar ny lista på särskilt utsatta områden. *SVT Nyheter*. 2019-06-03
- Rahlén, Hanna och Gustavsson, Niklas. Tuft för Ljungbyhedsskolan efter Klippans friskolas konkurs. *Helsingborgs Dagblad*. 2019-11-21
- Skolvärlden. Skolavhopp kostar 260 miljarder per årskull. *Skolvärlden*. 2014-06-11
- Skolvärlden. Olika pengapåsar bidrar till utanförskap. *Skolvärlden*. 2013-10-24
- Söderqvist, Arne Gustav. Lärarnas villkor förr och nu. *Dagens Nyheter*. 2016-05-16
- Wallin, Fredrik. SPSM om nedskärningarna: Drabbar utsatta elever hårt. *Skolvärlden*. 2019-11-27
- TT. Regeringen slopar kritiserat bidragskrav. *Svenska Dagbladet*. 2019-12-07
- Östman, Karin. JB går i konkurs – vd:n drack ett vin för 779 kronor. *Aftonbladet*. 2013-06-12

Övrigt

- Sameskolsstyrelsen (u.å.). Myndigheten. Tillgänglig via sameskolsstyrelsen.se/myndigheten/
- Skolverket (2019). Stöd för nyanlända elever. Från www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/stod-for-nyanlanda-elever (Hämtat 2019-12-12)
- Specialpedagogiska Skolmyndigheten (2015). Våra skolor. Tillgänglig via spsm.se/skolalternativ/vara-skolor/

KAPITEL 4

Utredningar, propositioner, rapporter och undersökningar

- Lärarförbundet (2019). Dokumentationsbördan – ett arbetsmiljöproblem för lärare. Stockholm: Lärarförbundet
- Lärarförbundet (2019). Trygghet att skapa studiero – en rapport om lärares ansvar och befogenheter. Stockholm: Lärarförbundet
- Lärarnas Riksförbund (2014). Studiero – vägen till kunskap. Stockholm: Lärarnas Riksförbund,
- Lärarnas Riksförbund (2017). Mer resurser till utsatta skolor – en granskning av situationen på skolor med särskilda utmaningar. Stockholm: Lärarnas Riksförbund
- OECD (2016). Country Note: Sweden. Paris: OECD
- Prop. 2009/10:165. Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet. Hämtad från www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/den-nya-skollagen-for-kunskap-valfrihet-och_GX03165
- Skolverket (2018). Ordningsregler och disciplinära åtgärder: En kartläggning av skolors arbete. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2019). PISA 2018: 15-åringars kunskaper i läsförståelse, matematik och naturvetenskap. Stockholm: Skolverket
- Skolinspektionen (2019). Skolenkäten 2018.

Studier

- Arum, R., Ford, K., & Velez, M. (2012). School discipline, Student achievement and social inequality. Improving learning environments in schools: school discipline and Student achievement in comparative perspective. Stanford University Press, Stanford, 1-41.
- Kellam, S. G., Mackenzie, A. C., Brown, C. H., Poduska, J. M., Wang, W., Petras, H., & Wilcox, H. C. (2011). The good behavior game and the future of prevention and treatment. *Addiction science & clinical practice*, 6(1), 73.
- Lannie, A. L., & McCurdy, B. L. (2007). Preventing disruptive behavior in the urban classroom: Effects of the good behavior game on student and teacher behavior. *Education and Treatment of Children*, 30(1), 85-98.

Nyheter

- Bergling, Mikael. Var femte lärare tvekat att ingripa vid bråk. *Skolvärlden*. 2017-04-27
- Bloodworth, Callum. Engelska skolan kritiseras för ordningsregler. *Expressen*. 2013-05-02
- Halldén, Lisa. Så har Storstorsvretskolan tacklat krisen. *Botkyrka Direkt*. 2019-05-29
- Moreno, Federico. Det första sveket – skolan där arga elever tog makten. *Expressen*. 2019-06-01
- Olsson, Christer. Antimobbningsverktyget Friends saknar trovärdighet. *Dagens Nyheter*. 2018-04-23
- Thorén, Mats. Engelska skolan får kritik för brist på elevinflytande. *Lärarnas Tidning*. 2014-10-17
- Thurfjell, Karin. Mer kvarsittning i friskolor: ”Ska inte syssla med straff”. *Svenska Dagbladet*. 2017-04-14

Övrigt

- Botkyrka kommun (2019). Storstorsvretskolan. Tillgänglig via www.botkyrka.se/barn-utbildning/skolbarn/grundskolor-i-kommunal-regi/storstorsvretskolan.html (Hämtad 2019-12-13)
- Brottsbalk (1962:700)
- Högsta Domstolens dom B 1354-07
- Skolinspektionen (2019). Vad vi sett inom trygghet och studiero under 2018. Tillgänglig via www.skolinspektionen.se/sv/Rad-och-vagledning/trygghet-studiero (Hämtad 2019-12-13)
- Skollag (2010:800)

- Skolverket (2019). Trygghet, studiero och disciplinära åtgärder. Tillgänglig via www.skolverket.se/regler-och-ansvar (Hämtad 2019-12-15)

KAPITEL 5

Utredningar, propositioner, rapporter och undersökningar

- Andersson, J. (2015), Med läsning som mål: om metoder och forskning på det läsfrämjande området, Stockholm: Statens kulturråd.
- Lärarnas Riksförbund (2019), En ny skolform för obehöriga till gymnasieskolan
- Socialstyrelsen (2007), Frihet och ansvar – En undersökning om gymnasieungdomars upplevda frihet att själva bestämma över sina liv.



FÖRORTSLYFTET

En plan för att Sverige inte ska ha
några utsatta områden år 2030.

Bostadspolitik

Rapport antagen av Liberalernas partiråd 2020

Innehåll

Förslag från rapporten	139
Sverige ska vara möjligheternas land – oavsett ort eller område	145
1. Trygga bostadsområden	151
2. Minska den extrema trångboddheten och utanförskapet i utsatta områden.....	160
3. En social boendeform som bekämpar segregation och utsatthet.....	167
4. En nationell hemlöshetsstrategi.....	175
5. Fler ska kunna äga sitt boende	179

En plan för att Sverige inte ska ha några utsatta områden 2030

Varje människa, oavsett bakgrund, ska vara fri att själv få forma sitt eget liv. En förutsättning för att alla ska ha reella möjligheter att bestämma över sina liv är att samhället de växer upp i är säkert och har fungerande samhällsfunktioner. Polis, skola, rättsväsende, sjukvård och socialtjänst måste kunna utföra sitt arbete med att garantera att alla får en god skolgång och att människors rättigheter försvaras. Därför har Liberalerna satt upp ett ambitiöst mål om att inget område ska vara utsatt till 2030. För att nå upp till det målet presenterar vi omfattande reformförslag för att förbättra integrationen, förbättra säkerheten och se till att rätten till ett fritt liv upprätthålls i hela Sverige.

Fler än 550 000 människor bor i våra utsatta områden¹. Majoriteten är hederliga, betalar skatt och följer svensk lag. Några få har tillåtits kidnappa dessa områden med sina kriminella gärningar. Samhället måste ta tillbaka kontrollen. Därför behövs omfattande reformer. Liberalerna är det parti som står för reformerna som tar tillbaka de utsatta områdena från de kriminella.

Som en del av Förortslyftet lägger vi fram omfattande förslag mot brott, extremism och skolegregation. Programmen presenterar reformer för ökad egen försörjning, stärkt jämställdhet, demokratiska värderingar, tryggare bostadsområden och en minskad boendesegregation. Omfattande förslag för att vi ska kunna ta tillbaka alla utsatta områden till 2030. Det här programmet berör bostadspolitik.

Liberalerna har alltid arbetat för det som vi kallar *det glömda Sverige*. Liberalismen utgår från varje människas rätt att leva ett fritt liv där den tillåts följa sina drömmar och får göra sina egna val. Det är i våra utsatta områden som människors levnadsöden är som mest ofria i Sverige. Därför behöver vi ett förortslyft som lyfter dessa områden.

Det är ramen för Förortslyftet. Ett omfattande liberalt reformpaket som ska lyfta alla människor som bor i utsatta områden. Den här delen behandlar bostadspolitik. Vi presenterar ett liberalt förslag för en hållbar social bostadspolitik och tryggare bostadsområden. Vi vill se en ny egnahemsrörelse för de utsatta områdena. Fler ska ha möjlighet att bo i bostadsrätt eller radhus och kunna äga sitt boende där det idag finns få möjlighet att göra det. Trångboddheten ska bekämpas samtidigt som flyktmottagandet ska förbättras.

Långsiktigt hållbara lösningar för att bygga bort trångboddhet och bostadsbrist kräver friare bostadsmarknader som låter bostadsutbudet komma närmare efterfrågan. Men rådande bostadsmarknad har höga trösklar, och en ineffektiv matchning i hyressystemet, som systematiskt missgynnar unga, nyanlända, de som flyttar inom Sverige och talanger från andra länder.

Våra förslag bygger på lärdomar från de bästa systemen från andra länder, men utgår från svenska förutsättningar. Det finns redan social bostadspolitik i Sverige. Exempelvis inom systemen med sociala kontrakt. Problemet är att det inte finns något ramverk som ger förutsättningar för en stark social bostadspolitik som ser till att ingen ska behöva hamna i hemlöshet. Därför föreslår vi en liberal modell med behovsbostäder som ska komplettera vår allmänna bostadspolitik, samt ett förslag om en ny nationell hemlöshetspolitik.

Utgångspunkten är att en social bostadssektor inte ska störa marknaden för bostadsrätter och äganderätter eller ha negativa effekter för hyresmarknaden eller andrahandsuthyrningen. Vi vill skapa ett kompletterande system som sänker trösklarna och skapar nya vägar till bostad för dem som står längst från bostadsmarknaden. Vårt förslag innebär en social bostadspolitik som motverkar både den sociala och den ekonomiska segregationen, samtidigt som vi försvarar bostadsrätten och hyresrätten som boendeformer.

Förortslyftet är ett program som tar en bred ansats och som utvecklar hur vi kan arbeta med allt från hur lokala sammanslutningar får stöd och samarbetar, till hur regeringen och staten behöver agera för att utsatta områden ska lyftas. Eftersom att situationerna ser väldigt olika ut på olika platser måste varje enskilt utsatt område ha en särskild strategi där lokala makthavare, fastighetsägare, boende och verksamma möts för att tillsammans lyfta deras bostadsområde.

I arbetet med att ta fram det här dokumentet har Liberalernas medlemmar bidragit med förslag genom olika remissrundor. Arbetet har letts av riksdagsledamoten och Liberalernas bostadspolitiska talesperson Robert Hannah och utredare André Nilsson har bistått i arbetet med att skriva programmet. Till stor hjälp för arbetet har en referensgrupp bestående av liberala politiker från olika delar av landet involverats genom kontinuerliga sammanträden under vilka programmets innehåll och sakpolitiska förslag har diskuterats. Referensgruppen har bestått av Catharina Bildt, Helena Holmberg, Frida Jansson, Jan Jönsson, Roko Kursar, Monica Lundin och Torkild Strandberg.

Med det här programmet lägger vi fram förslag för tryggare bostadsområden, ett robust och flexibelt ramverk för en social bostadspolitik och sänkta trösklar till det ägda boendet.

Sverige ska vara möjligheternas land, för alla. Det ska inte spela någon roll var du bor eller var du kommer ifrån – bara vart du är på väg. Därför behöver vi ett förortslyft.

Stockholm, augusti 2020

Förslag från rapporten

TRYGGA BOSTADSOMRÅDEN

- 1. Inför ett gemensamt system för att mäta och följa upp situationen i utsatta områden.** För att ta underbyggda beslut krävs korrekt och tillräcklig information. Därför behövs det dels en gemensam nationell förteckning och definition över utsatta områden, dels ett krav om att relevant data om utsatta områden ska samlas in minst en gång om året.
- 2. Upprätta en integrationspakt i varje utsatt område.** Ska det ske förbättringar i utsatta områden behöver det bli tydligare vem som har vilket ansvar. För varje utsatt område ska det finnas en integrationspakt mellan stat, region, kommun och lokala fastighetsägare där ansvar och åtgärder konkretiseras.
- 3. En kommunal handlingsplan för att vända utvecklingen i varje utsatt område.** Utsatta områden ser olika ut. Kommunerna måste ta ett tydligare ansvar för att vända utvecklingen i deras utsatta områden. För att förbättra situationen i de olika områdena behövs det en särskild kommunal handlingsplan för att lyfta varje utsatt område.
- 4. Fler långsiktiga investeringar i utsatta områden.** För att skapa en hållbar förbättring i de utsatta områdena behöver korta tidsbegränsade projekt bli färre och långsiktiga investeringar bli fler. Därför föreslår vi en nationell investeringsfond där kommuner och fastighetsägare kan söka lån för investeringar som fungerat på andra platser och som har starkt stöd i forskning.
- 5. BID-samarbeten i varje utsatt område.** Fastighetsägare är viktiga aktörer som behöver ta ett större gemensamt ansvar för att lyfta utsatta områden. Vi föreslår ett svenskt regelverk för gemensamt och obligatoriskt ansvar mellan alla fastighetsägare – det som på engelska kallas Business Improvement Districts (BID) – som kan skapa långsiktigt förbättringsarbete i områden genom samverkan och stöd samtidigt som det förebyggs att enskilda aktörer åker snålskjuts.
- 6. Bekämpa svarta hyreskontrakt.** Vi måste bekämpa brotten i utsatta områden. Kriminell aktivitet, inte minst med svarta hyreskontrakt, hotar och skadar både offren och samhället de sker i. Antalet hyresnämnder och finansieringen av dessa behöver stärkas. Informationsdelning mellan fastighetsägare, polis och skatteverket måste effektiviseras.
- 7. Stopp för stöd till olaglig hyresverksamhet.** En liberal rättsstat bygger på att de lagar som är stiftade också följs. Det har förekommit fall där socialtjänster bidragit till den svarta hyresmarknaden genom att betala ut försörjningsstöd till bidragstagare med svartkontrakt. Vi kräver istället att socialtjänsten alltid ska rapportera in svarta hyreskontrakt och kräva tillbaka medel som utbetalas till olaglig verksamhet.
- 8. Krav att centrala byggnader inte får förfalla.** Byggnader som tillåts förfalla skapar otrygghet och motverkar möjligheten att lyfta ett område. I fastigheter där kriminell verksamhet ertappats under upprepade gånger ska kommunen kunna ställa krav på att fastighetsägaren sätter in brottsbekämpande åtgärder som exempelvis inbrottskydd.
- 9. Stärk miljö- och hälsotillsynen.** Ingen ska tvingas leva i undermåliga eller hälsovådliga förhållanden. Idag är ofta levnadsstandarden betydligt lägre i utsatta områden. För att garantera att alla lever i drägliga förhållanden måste miljölagstiftningen stärkas och kommuner bör kontinuerligt särskilt kartlägga misstänkt missköta fastigheter.
- 10. Riv, tvångsförvalta och expropriera vanvårdade fastigheter i utsatta områden.** Vanvårdade byggnader kan bidra till att sprida nedskräpning, dålig skötsel och vandalisering i sitt närområde. Därför

behöver det bli enklare och billigare att riva, tvångsförvalta och expropriera vanvårdade fastigheter i utsatta områden.

- 11. Renhållning och underhåll måste prioriteras och kunna utföras genom samarbete.** Några få som kontinuerligt skräpar ned kan innebära förödande konsekvenser för skadedjursbekämpningen och för renhållningen i ett område. Vi föreslår därför att det ska bli enklare att samordna renhållning, klottersanering och underhåll. De kommunala bostadsbolagen måste också ta ett större ansvar för att renhållningen fungerar.
- 12. Hyresvärdar ska tillåtas säga upp hyresgäster som har vistelseförbud i området.** Besittningsskyddet är viktigt för människors trygghet i sitt boende och ska försvaras. Den som är förbjuden att vistas i ett område på grund av kriminalitet måste dock anses ha förbrukat den tryggheten att bo kvar i samma område där den har sin kriminella bas.
- 13. De specifika uppsägningsgrunderna måste vidgas.** Ingen ska tvingas ha kvar en hyresgäst som använder bostaden till grov kriminalitet eller som begår grova våldsbrott inom fastigheten. Med dagens lagstiftning är det lätt att säga upp någon som använder bostaden till prostitution eller spel om pengar, men väldigt svårt att säga upp kontraktet till någon som använder den till annan form av grov brottslighet, såsom narkotikaverksamhet eller olaglig vapenförsäljning. Lagstiftning måste, såsom i dag, både skydda barn och andra icke-kriminella hushållsmedlemmar, från att hamna i hemlöshet men också från att tvingas utsättas för grov brottslighet i sitt hem eller sitt hemområde.
- 14. Skärp fastighetsägares ansvar över utrymmen som används till organiserad brottslighet.** En fastighet går inte att flytta på. När brott begås med en fastighet som bas påverkar det säkerheten i hela närområdet. Underlåtenhet att anmäla organiserad brottslighet som pågår i ens fastighet, eller underlåtenhet att medverka i polisutredningar, ska därför kunna föranleda viten eller böter.
- 15. Engagera de som bor i utsatta områden i sin närmiljö.** Människor som är engagerade och bidrar till miljön i sitt bostadsområde är nödvändiga för att få fungerande stadsdelar. Kommunerna måste bli bättre på att initiera och möjliggöra lokalt engagemang och ledarskap i utsatta områden, exempelvis vid planprocesser, upprustningar och investeringar.
- 16. En inkluderande feministisk stadsplanering i utsatta områden.** Alla människors behov ska väga lika tungt – oavsett genus, etnicitet eller härkomst. Stadsplaneringen måste skapa fungerande, effektiva och trygga stadsmiljöer för alla människor. De fysiska miljöerna ska planeras på ett sätt som förebygger brott och förtryck. Stadsutvecklingen ska kontinuerligt och systematiskt underlätta integration och ökad kontakt mellan olika stadsdelar och människor.
- 17. Ge kommunerna större befogenheter att stoppa de som systematiskt missköter fastigheter, på ett sätt som riskerar andras liv och hälsa, från att köpa fler fastigheter.** Fastigheter som förfaller eller enligt rådande regler kan riskera både säkerheten i ett område och hälsan för en hyresgäst. Fastighetsägare till grovt misskötta fastigheter bör kunna hindras från att köpa fler fastigheter innan de lever upp till grundläggande krav för befintliga fastigheter.
- 18. En övergångsfas där stöd bibehålls när ett utsatt område lyfts.** Att lyfta utsatta områden handlar också om att motverka att områden får ett växande utanförskap. Stöd som går till utsatta områden måste vara långsiktiga och avvecklas långsamt under en längre tid när ett område inte längre är utsatt. Områden i riskzonen för att bli utsatta måste också ha möjlighet att få samma stöd som utsatta områden.
- 19. Inrätta en bostadssocial utredning som ser till hela Sverige.** Välfungerande kommuner får inte drabbas på grund av insatser som lyfter utsatta områden. En bostadssocial utredning behöver tillsättas för att ta fram förslag på hur social dumpning kan hindras och hur vi kan se till att hela Sverige blir starkare när utsatta områden lyfts.

MINSKA DEN EXTREMA TRÅNGBODDHETEN OCH UTANFÖRSKAPET I DE UTSATTA OMRÅDENA

- 20. Nationellt mål om minskad extrem trångboddhet och en ny trångboddhetsnorm.** Ingen ska behöva leva så trångt att den inte kan göra läxor hemma. För att på allvar bekämpa social utsatthet måste det finnas ett fungerande sätt att mäta på och en tydlig målsättning om att minska utanförskapet. Därför ska Boverket få i uppdrag att uppdatera den snart 50 år gamla trångboddhetsnormen och ett nytt nationellt mål om minskad extrem trångboddhet ska införas.
- 21. En ny folkräkning.** För att kunna fatta korrekt underbyggda beslut måste det finnas tillförlitlig information. Det finns idag inte tillförlitlig information om hur många som vistas i Sverige och var människor bor. Därför behövs det en nationell folkräkning.
- 22. Myndigheter ska bli skyldiga att anmäla folkbokföringsfusk.** Vi måste minska bidragsfusket om utsatta områden ska kunna lyftas genom hög sysselsättning och bättre levnadsstandard. Därför behöver folkbokföringslagen stärkas och folkbokförda i lägenheter med misstänkt många folkbokförda granskas för bidragsfusk.
- 23. Vid förmedling av biståndsbedömd bostad för äldre måste större hänsyn tas till individens livssituation och levnadsförhållanden.** Alla måste ha möjlighet att bo i ett hem som de kan må bra av. Trångboddhet kan leda till risk för båda hälsa och liv för äldre. Samma hänsyn behöver tas till trångboddhet som exempelvis tas till ensamhet vid erbjudande om plats på boende till årsrika. Bedömningarna ska alltid grundas i individens behov och situation.
- 24. Barnfamiljer ska inte behöva bo extremt trångt.** För att kunna forma sitt eget liv måste varje barn också ha ett hem där det är möjligt att sova ordentligt och göra sina läxor. Kommunala bostadsbolag behöver arbeta med att erbjuda trångbodda barnfamiljer byten till större bostäder när det är möjligt. En ny modell för den statliga hyresgarantin ska utvecklas så att fler barnfamiljer kan kvalificera sig till ett kontrakt för en större bostad.
- 25. Lär av Landskrona, låt bidragsberoende flytta från utsatta områden.** Alla ska ha möjligheter att lyfta sig själva från bidragsberoende. Idag koncentreras människor med försörjningsstöd till några få bostadsområden, vilket gör det svårare för dessa personer att få ett arbete. De kommunala bostadsbolagen ska aktivt arbeta med att erbjuda bidragstagare i utsatta områden möjlighet att byta till en bostad i ett annat område.
- 26. Bättre tillsyn av försörjningsstöd, så att fler kan gå från bidrag till självförsörjning.** Liberalerna värnar om ett skyddsnät som garanterar att ingen behöver svälta eller bli hemlös. Försörjningsstöd ska alltid utformas och kravställas på ett sätt som gör att så många som möjligt, så snabbt som möjligt, kan bli självförsörjande. Hembesök, krav att lära sig svenska och krav om att aktivt söka jobb ska bli norm.
- 27. Bygg ihop separerade stadsområden.** När bostadsområden byggs isolerade från andra stadsdelar ökar risken att området blir utsatt och att de som bor i området får en svag koppling till världen utanför sin egen stadsdel. Den nationella fonden för investeringar i utsatta områden, och kommunernas översiktsplanering, ska användas som verktyg för att integrera utsatta områden med grannområden.
- 28. Prioritera trafikinvesteringar som förbättrar kommunikationen till och ifrån utsatta områden.** Utsatta områden har ofta få in- och utfarter, och det är ofta svårt att ta sig till arbetet i andra områden med exempelvis cykel och spårbunden trafik. Kommunikationerna behöver bli bättre om de som bor i utsatta områden ska bli bättre integrerade. Kollektivtrafik och trafikinvesteringar som binder samman områden behöver prioriteras högre.

BEHOVSBOSTÄDER – EN SOCIAL BOENDEFORM SOM BEKÄMPAR SEGREGATION OCH UTSATTHET

- 29. Inför behovsbostäder som fördelas efter behov.** Fler måste ha möjligheten att få tag på en bostad. Idag krävs det socialt och ekonomiskt kapital för att få en hyresrätt eller en bostadsrätt. En ny boendeform, som fördelas genom en social kvot i förmedlingen av kommunala hyresrätter, skulle sänka trösklarna och ge fler chansen till en bostad. Det nya systemet ska fungera sida vid sida med dagens sociala kontrakt men kommer träffa bredare grupper och innebär en mer långsiktig lösning än de sociala kontrakt som ofta är av mer kortsiktig karaktär.
- 30. Inblandade bostäder av hög kvalitet, inga slumbostäder eller slumkvarter.** I länder där det finns särskilda social housing-hus skapas ofta situationer liknande dem som finns i utsatta områden i Sverige. För att förhindra den utvecklingen ska alla behovsbostäder finnas i vanliga fastigheter, blandade i samma trappuppgångar som andra bostäder.
- 31. Låt varje kommun bestämma vad som är en tillräcklig andel behovsbostäder efter lokala behov och förutsättningar.** De relativt billiga bostäder som finns idag är ofta kommunala hyresrätter som kräver många år i bostadskö. Allmännyttan behöver användas bättre så att relativt billiga bostäder ska komma de med svårast förutsättningar i samhället till del.
- 32. Inga behovsbostäder i utsatta områden.** Behovsbostäder ska inte bidra till att den ofrivilliga segregationen i Sverige ökar. Genom att placera alla behovsbostäder utanför utsatta områden skapar vi förutsättningar att på riktigt motverka boendesegregationen och få en bättre fungerande mångfald i alla stadsdelar.
- 33. Behovsbostäder ska förmedlas till utsatta grupper efter behov.** Behovsbostäder ska sänka trösklarna till bostadsmarknaden för dem som idag har svagast ställning. Dessa innefattar de som har: risk för akut hemlöshet, är våldsutsatta, har svag ekonomi, har medicinska behov eller bor extremt trångt.
- 34. Behovsbostäder ska ha ett kontrakt på en förutbestämd tid på som huvudregel fem år.** Inlåningseffekter som skulle uppstå om behovsbostäder var låsta till en viss livssituation och inkomst skulle riskera att leda till att människor blir kvar i utsatta förhållanden. Därför ska hyresgästen enbart ha rätt att bo kvar under en begränsad och förutbestämd tid på som huvudregel fem år.
- 35. Begränsad rätt över bostaden för behovsbostäder.** Behovsbostäder kommer inte att innefattas av alla rättigheter som finns för hyresrätten. Exempelvis kommer bytesrätt, rätt att överlåta kontraktet eller rättighet att hyra ut den i andra hand inte att innefattas.
- 36. Möjlighet att kravställa behovsbostäder i nyproduktion i och incitament för behovsbostäder i det befintliga privata hyresbeståndet.** Behovsbostäder ska också vara möjliga i privatägda hyreshus. Vid markförsäljningar ska kommuner kunna förhandla om att behovsbostäder ska skapas i fastighetsägarens befintliga bestånd eller i nyproduktionen.
- 37. Statliga lån till nyproduktion av behovsbostäder både till de kommunala bostadsbolagen och till de privata.** Genom att vi inför en social bostadssektor i Sverige så möjliggör vi också för byggaktörer att söka sociala lån från Europeiska investeringsbanken.
- 38. En fungerande statlig hyresgaranti för att minska risken vid behovsbostäder.** Den statliga hyresgarantin ska utvecklas så att den, mot en premie, kan garantera hyran för bolag som hyr ut behovsbostäder. Om den fortsatt inte kan betala hyran, även med eventuella bidrag, ska kontraktet avbrytas och förmedlas till en annan behövande.
- 39. Nationellt samarbete för bostäder till våldsutsatta.** Ingen ska behöva utsättas för våld. Vi föreslår en ny lagstiftning för att säkra att varje kommun gör vad som krävs för att det ska finnas ändamålsenliga bostäder, om det behövs: också i andra kommuner, för dem som är utsatta för våld i hemmet.

- 40. Alternativ till rak kö för hyresrätter och utökade sociala förturer.** Bostadsköer gynnar hushåll med högt socialt kapital och missgynnar invandrare, unga och människor som flyttar inom Sverige. Lagen behöver ändras för att tillåta andra förmedlingssystem när kommunala hyresrätter förmedlas.

EN NATIONELL HEMLÖSHETSSTRATEGI

- 41. En nationell hemlöshetsstrategi.** Hemlöshet innebär extrem ofrihet och utsatthet. Hemlösheten måste bekämpas med en tydlig strategi. Tak över huvudet ska vara en rättighet, det ska tas fram en statlig hemlöshetsstrategi och kartläggningen av hemlösheten måste bli kontinuerlig och ha samma principer i hela Sverige.
- 42. Bostad först och tak över huvudet-garanti.** Bostaden är grundläggande i att skapa chanser att ta sig ur missbruk och hitta ett arbete. Tak över huvudet-garanti ska säkerställa att ingen måste sova på gatan och modellen "Bostad först" ska hjälpa fler att lyfta sig själva från hemlöshet.
- 43. En nationell stiftelse som finansierar civilsamhällets bostäder för hemlösa.** Med inspiration från det land i EU som lyckats bäst med att vända hemlösheten, Finland, föreslår vi instiftandet av en stiftelse som finansierar bostäder och härbärgen till hemlösa. Stiftelsens syfte kommer vara att säkerställa att ett bestånd av bostäder och härbärgen för hemlösa byggs upp långsiktigt.
- 44. Låt Allmänna arvsfonden finansiera arbetet mot hemlöshet.** Vi vill bredda Allmänna arvsfondens uppdrag till att även kunna ge anslag till stiftelser och organisationer som erbjuder bostäder till hemlösa och till människor som riskerar att hamna i hemlöshet.
- 45. Sociala kontrakt ska kunna omvandlas till behovsbostäder eller hyresrättskontrakt.** Vägen från hemlöshet till att hitta ett hem handlar om att ta makten över sitt eget liv och påbörja resan mot självständighet och självförsörjande. Att kunna bo kvar där man tidigare haft ett socialt kontrakt underlättar en mer sömlös övergång från hemlöshet till ett normalt liv.
- 46. Ett gemensamt sätt att mäta hemlösheten.** För att kunna bekämpa problem och följa upp insatser behövs det rätt faktaunderlag och effektiv datainsamling. Idag finns det inte ett enhetligt sätt att mäta och jämföra hemlöshet i hela Sverige. Vi föreslår att Socialstyrelsen får i uppdrag att ta fram riktlinjer för hur hemlösheten ska mätas i hela Sverige.
- 47. Alla kommuner ska arbeta vräkningsförebyggande.** En vräkning leder ofta till att personen eller familjen hamnar i ännu värre sociala situationer, som också är dyrare och svårare att lyfta dem ur. Därför behövs vräkningsförebyggande arbete i varje kommun med ett uttalat mål om att aldrig vräka barnfamiljer.

FLER SKA HA FRIHETEN ATT ÄGA SIN BOSTAD

- 48. Hälften av bostäderna i de områden som idag är utsatta ska bestå av ägda boendeformer 2030.** Människor ska ha rätten att själva bestämma om de föredrar att bo i en hyresrätt eller en ägd boendeform. I de utsatta områdena dominerar hyresrätten, som också är den dyrare boendeformen. Fler bostadsrätter och äganderätter behöver byggas, och skapas genom ombildning av hyresrätter, i utsatta områden för att öka valfriheten och stärka den ekonomiska situationen för dem som bor i utsatta områden.
- 49. Rätt att bo kvar vid ombildning och möjlighet att byta.** För att fler ska ges möjlighet att bo kvar med samma hyresvärd ska den enskilda hyresgästen som inte önskar delta i en ombildning såsom idag garanteras rätten att den nya bostadsrättsföreningen som hyresvärd, samtidigt som kommunala bostadsbolag på initiativ av hyresgästen oftare ska erbjuda denne möjligheten att byta till en annan likvärdig eller bättre lägenhet inom det egna beståndet.
- 50. En egnaheemsrörelse i våra utsatta områden.** första hälften av 1900-talet kämpade många liberaler för att fler i arbetarklassen skulle få möjlighet att bygga sina egna hem. Mycket har ändrats sedan dess, men inte människors längtan efter en egen bostad. Det behövs mer färdigplanerad tomtmark

för radhus och villor i, och nära, de utsatta områdena för att fler ska ha möjligheten att förverkliga drömmen om ett eget byggt hem.

- 51. Kommunala bostadsbolag ska bygga ägda boendeformer i utsatta områden.** För att skapa fler ägda bostäder i utsatta områden på ett välplanerat sätt så kommer tomtmark som idag ägs av kommunala bostadsbolag att behöva användas. Där det är lämpligt för bör även de kommunala bolagen vara byggaktörer för påbyggnader och förtätningar som bidrar till fler ägda bostäder, bättre servicelokaler och tryggare miljöer i utsatta områden.
- 52. Stärk lagen för att hindra att bostadsrättsföreningar kapas.** Kapade bostadsrättsföreningar kan innebära att människor hamnar i personlig konkurs eller förlorar sina hem. Bostadsrättslagen behöver stärkas för att säkra bostadsrättsinnehavarnas juridiska trygghet gentemot föreningen.
- 53. Avskaffa det skärpta amorteringskravet.** Det skärpta amorteringskravet höjer trösklarna in på bostadsmarknaden och gör att banker låter färre låna till att köpa bostad. Därför behöver det skärpta amorteringskravet avskaffas så att fler ska tillåtas bo i den boendeform som långsiktigt är billigast.
- 54. Använd hyrköp för fler ombildningar i utsatta områden.** Många av våra grannländer har system där den som hyr en hyrköpsbostad har möjlighet att spara ihop till att köpa ut lägenheten under tiden som den hyr. Ett svenskt system för hyrköp skulle öka flexibiliteten på bostadsmarknaden och öka möjligheten för ombildningar i områden där få har tillräckligt med kapital för att köpa en bostadsrätt.
- 55. Tillåt ombildningar till äganderätter.** Äganderätten är den boendeform som innebär störst självbestämmande och frihet för den boende. Förbudet mot att ombilda hyresrätter till äganderätter skapar onödiga hinder och ska tas bort.
- 56. Statliga startlån för bostadsköpare.** Vissa personer med god betalningsförmåga och tillräckligt med kapital till en insats beviljas ändå inte lån från banken för att köpa en första bostad. Ett begränsat statligt startlån skulle kunna komplettera ett banklån vid en första bostad, så att fler ges möjlighet att köpa en bostad. Ett sådant startlån behöver vara förknippat med tillräcklig kreditprövning, med förebild bland annat från det norska systemet, för att garantera att systemet är långsiktigt hållbart, inte riskerar att sätta enskilda människor i en skuldfälla eller skada det finansiella systemet.
- 57. Ett skattebefriat bosparande för förstagångsköpare.** Det ska löna sig att spara och ta ansvar. Genom att hjälpa människor att hjälpa sig själva kan ett skattebefriat bosparande leda till samhällsvinster, utan att staten behöver gå in med ekonomiskt stöd eller bidrag.
- 58. Tillåt fastighetsdelning vid ombildning.** Idag är det många fastighetsindelningar som hindrar ombildningar, genom att en fastighet innefattar många olika hus. Genom att tillåta fastighetsdelning vid ombildning öppnas det upp för fler att besluta om sin framtid i sitt bostadshus, oberoende av andra. Det skulle öka valfriheten.

Sverige ska vara möjligheternas land – oavsett ort eller område

Liberalismens, och Liberalernas, uppdrag är att bekämpa ofriheter och orättvisor. Vår vision är att varje människa ska ha möjlighet att forma sitt eget liv efter sina egna drömmar och sin egen förmåga. I de bostadsområden där skolan inte levererar, där människor tvingas anpassa sina levnadsmönster på grund av förtryck och där kriminella hindrar samhället från att utföra sina basala uppgifter är bristen på frihet som störst. Därför prioriterar Liberalerna kampen om livssituationerna i våra utsatta områden högt.

Folkpartiet tog 2004 fram rapporten *Utanförskapets karta* där en kartläggning gjordes såväl av omfattningen som av utvecklingen av utanförskapet i utsatta områden. Då konstaterades det att ”Den bild som framkommer av denna utanförskapets karta är alarmerande och borde mana till omedelbar handling”. Den illavarslande utveckling vi då larmade om har idag utvecklats till en djupgående kris.

Över en halv miljon människor ska inte behöva leva i områden där rättsstaten tryckts tillbaka, skolresultaten sviker, jämställdheten är satt på undantag och framtidsmöjligheterna försvinner. Tvärtom bor nu nära var artonde invånare² i ett område präglad av utanförskap till den grad att polisen klassar det som ett utsatt eller särskilt utsatt område. Sverige har hela 61 sådana områden³ som enligt polisen präglas av offentliga våldshandlingar och ett utåtagerande missnöje mot samhället. Det handlar om gängkriminalitet, parallella samhällsstrukturer samt religiösa fundamentalister som begränsar fri- och rättigheter, inte minst för kvinnor⁴. De som bor där känner en långt gången otrygghet och rädsla. I många områden är det svårt för polisen att fullfölja sitt uppdrag.

Många som bor i utsatta områden trivs och är stolta över sina områden. Här finns barn, ungdomar och vuxna med stora ambitioner för sin framtid och engagemang för sina medmänniskor. Den stora majoriteten upplever att ett fåtal individer förstör och allt för länge fått dominera det offentliga rummet. I trygghetsmätningar och medborgardialoger framkommer att högst på invånarnas kravlistor står ökad synlig närvaro av polis och bättre skötsel av närmiljön.

Stat och kommun ska skydda barn och vuxna mot de som sprider otrygghet och rädsla. Det handlar om kulturelativister, moralpoliser, kriminella nätverk och klanledare som i utanförskapsområdena motverkar demokratiska principer. Dessutom finns oseriösa fastighetsägare och bidragsentreprenörer som inte tar ansvar. Vi kan inte acceptera att det finns områden där människor inte har samma möjligheter som i övriga Sverige. Det handlar om att ge förutsättningar för människor att vara säkra i hemmet och i närområdet.

Utsatta områden har under årens lopp blivit föremål för otaliga kortsiktiga projekt och tillfälliga satsningar. När pengarna tar slut avvecklas projekten och satsningarna rinner ut i sanden. Det finns av förståeliga skäl en utbredd projekttrötthet bland de boende i de här områdena och kommunernas möjlighet att planera långsiktigt undergrävs kontinuerligt när de inte kan planera med en längre horisont⁵. För att långsiktigt lyfta utsatta områden och vända den negativa utvecklingen krävs både långsiktighet och uthållighet.

Det handlar om kraftfulla insatser, åtgärder och lagförslag på en lång rad områden. Att med beslutsamhet ta sig an de utmaningar som utsatta områden står inför, oavsett om det är låga skolresultat, hög kriminalitet eller fastighetsägare som slutat stå på de boendes sida. Den kortsiktiga bidrags- och projektkulturen från stat och kommuns sida har nått vägs ände.

Det går att ta tillbaka kontrollen över dessa områden. Liberalerna är glasklara, om vi ska ha en chans att vända utvecklingen handlar det om ett annat synsätt. Invånare i en kommun kan inte behandlas efter en dubbel måttstock beroende på var man bor. Men då måste alla andra, som inte bor eller arbetar i dessa områden, sluta se det som att det är "deras" bilar som brinner, "deras" ungar som beskjuts och "deras" barn som misslyckas i skolan. Det är våra barn, våra stadsdelar och våra medmänniskor som drabbas i vårt gemensamma samhälle.

Det finns framgångsrika exempel där man börjat vända utvecklingen. Det handlar då bland annat om brottsförebyggande åtgärder som involverar polis, socialtjänst, invånare och lokala aktörer, inte minst fastighetsägare och företagare.

Liberalerna har alltid bekämpat social utsatthet. På 30-talet myntade partiledare prof. Bertil Ohlin begreppet *Det glömda Sverige* om grupper som hade mycket besvärliga levnadsförhållanden och som inte själva lyckats ta plats i den politiska debatten. Det kunde gälla grupper som exempelvis lantarbetare, hembiträden och hemmadöttrar. Bengt Westerberg fortsatte den kampen genom att sätta ljuset på levnadsförhållandena bland psykiskt sjuka, funktionsnedsatta, dementa och missbrukare på 80- och 90-talet. Med det här förortslyftet vill vi sätta ljuset på alla de människor som bor i våra utsatta områden där samhället är svagt och behoven stora, 2020-talets glömda Sverige.

Vi behöver bekämpa utanförskap och se till att samhället finns där för dem som behöver det som mest. Sverige har en integrationskund som behöver betalas tillbaka och områden som behöver vinnas tillbaka. Genom att sätta ljuset på alla människor och levnadsöden som påverkas när samhällen tillåtits förfalla kan vi skapa kraft för handling. Genom vilja och handlingskraft kan vi vända utvecklingen i våra utsatta områden.

Boendesegregationen minskar människors möjligheter

Varje människa har en inneboende rätt att inte hindras från att bosätta sig där den trivs och känner sig hemma. När många kommer till Sverige från olika länder och kulturer är det naturligt att dessa tenderar att bosätta sig nära andra människor från samma bakgrund. Det är i grunden inget negativt, så länge som individens fria val inte inskränks av få reella valmöjligheter och boendesegregationens bojer hindrar människor från att följa sina drömmar.

Att Sveriges bostadssegregation blivit så extrem är ett resultat av en misslyckad integrationspolitik. Små resurser och kunskaper om det svenska samhället bidrar till att nyanlända hamnar i socioekonomiskt utsatta områden. Myten att koncentrationen av utrikes födda i utsatta områden i huvudsak är en effekt av frivilliga val att bo nära andra utrikes födda motbevisas av att utrikes födda ofta väljer att flytta bort från områden där utrikes födda är kraftigt överrepresenterade när de får chansen.⁶ Med hänseende till att utrikes födda inte är en homogen grupp, utan snarare tvärtom – att det finns spänningar mellan olika grupper av utrikes födda – blir tesen om en fungerande självvald segregation i Sverige svår att försvara. Därmed är segregationen ett tecken på att det finns många som bor i Sverige som har begränsade livschanser. Liberalerna vill ge dessa människor större frihet att göra egna val över sina egna liv.

När det växer fram parallella samhällen i utsatta bostadsområden, där svenska lagar och demokratiska normer inte gäller, är det politikens uppgift att hitta lösningar som skapar en bättre sammanhållning och som förbättrar människors möjlighet att göra klassresor och bli en del av det land som de bor i. I Liberalernas Sverige ska ens framtid aldrig få bestämmas av kulturell tillhörighet eller födelseort.

Det finns utsatthet i hela Sverige. De utsatta områdena är extremfallen där utsattheten finns koncentrerad till ett visst område och tillåtits ta över. 27 kommuner har minst ett utsatt område. Situationen är som värst i våra storstadsområden där 46 av de 61 utsatta områdena finns⁷ men det finns områden som är utsatta på olika sätt i varje tätort. Utsattheten ska bekämpas oavsett var den finns.

I de utsatta områdena blir boendesegregationens negativa effekter som tydligast. De 5,4 procent av befolkningen⁸ som bor i utsatta områden sticker ut på ett alarmerande sätt i många av de mått som används för att mäta levnadsförhållanden. En jämförelse av köpkraften i Stockholms län visar exempelvis att 68 procent av hushållen i de utsatta områdena hade en inkomst som enligt SCB innebar *under låg* eller *medellåg* köpkraft, jämfört med 36,9 procent för övriga länet⁹. Källa: SCB (2019)

Befolkningssammansättningen skiljer sig också markant mellan de utsatta områdena och övriga delar av landet. Utrikesfödda är i majoritet i de utsatta områdena. Andelen av befolkningen som är utrikesfödda är 36,9 procentenheter högre i de utsatta områdena jämfört med övriga Sverige. Andelen som är svenska medborgare är 76 procent i utsatta områden och 74,6 procent i särskilt utsatta områden.¹⁰

Det finns också en större andel unga människor i de utsatta områdena. 67 procent är under 45 år bland befolkningen i de utsatta områdena, för hela Sveriges befolkning är 55 procent under 45 år.¹¹ Det innebär både en resurs som, om den förvaltas väl, kan vara en tillgång för de utsatta områdena. Samtidigt riskerar utanförskap i form av undermåliga skolresultat och hög arbetslöshet att få effekter under en längre tid i utsatta områden. Vi behöver agera handfast och omedelbart för att mildra de långsiktiga effekterna av utanförskapet som är svåra att få bort när de har slagit rot i människors liv.

Det innebär att skolan är särskilt viktig för dem som bor i de utsatta områdena. Tyvärr så innebär en tilltagande boendesegregationen också att skolsegregationen ökar. När vissa områden har ett oproportionerligt högt antal utlandsfödda får det också negativa effekter för skolorna i dessa områden¹². Därför presenterar Libera-

lerna, parallellt med det här programmet, också ett skolprogram för att lyfta skolresultaten i de utsatta områdena. Men för att vända skolsegregationen måste vi också bekämpa boendesegregationen.

Boendesegregationen har inte kommit som någon överraskning. Medan segregationen tilltagit har också många goda policyförslag från olika instanser fått växa fram. 2015 levererade Boverket sin slutrapport om boendesituationen för nyanlända. I rapporten presenterades bland annat förslag om att utbudet av bostäder måste öka, att lagen om eget boende (EBO) måste reformeras och att regelverket för bostadsköerna måste ändras för att bättre kunna uppfylla sina mål¹³. Förslag som vi lyfter i det här programmet.

Segregationen har tillåtits befästa och fördjupats. Effekterna har bland annat varit en ökad polarisering och ökad lokal homogenitet. De som bor i de utsatta områdena har höga ohälsotal och låga inkomster samtidigt som andelen utrikesfödda kontinuerligt ökat¹⁴. För att bryta segregationen måste områdena få en bättre samhällsplanering för att få en bättre blandning av boendeformer, mer samhällsservice och bättre kopplingar till omkringliggande områden¹⁵.

Ökade inkomstskillnader under de senaste decennierna har också medfört större skillnader i inkomst mellan olika bostadsområden¹⁶. Den ekonomiska segregationen är starkt sammankopplad med boendesegregationen. Samtidigt har sambandet mellan etnisk segregation och ekonomisk segregation också ökat¹⁷. Utrikesfödda och svenskfödda koncentreras till olika boendekområden samtidigt som inkomstskillnaderna och skillnader i skolresultat blir allt större mellan dessa.

Trots att Sverige under lång tid bedrev en aktiv och dyr bostadspolitik så finns det inte mycket i form av bestående sociala insatser för hemlösa att visa upp. Medan andra länder byggt upp sociala bostäder för hemlösa, och människor som riskerar att hamna i hemlöshet, har Socialdemokratiska regeringar bedrivit en byggsubventionspolitik som skadat konkurrensen på bostadsmarknaden. Byggaktörer har gynnats av subventioner medan socialt utsatta grupper varit illa matchade till de bostäder som producerats. Vi behöver mer precisa och bestående insatser för de grupper som står längst från bostadsmarknaden.

Finland har gått en annan väg och inrättat *Ystiftelsen* för att motverka hemlöshet. Stiftelsen köper och bygger bostäder åt hemlösa, delvis finansierade av vinsterna från deras motsvarighet till Svenska Spel. De har utgått från *housing first* (Bostad först) – genom att först hjälpa människor med bostad har de skapat bättre förutsättningar för att lösa andra sociala problem. Samtidigt lyckas stiftelsen drivas på affärsmässiga grunder.¹⁸ Vi föreslår att även Sverige upprättar en nationell hemlöshetspolitik.

Frågan om en social bostadssektor har blivit allt mer aktuellt i Sverige. Boverket hör till dem som har påtalat behovet av en svensk lösning med sociala bostäder¹⁹. Den liberala och gröna tankesmedjan Fores har presenterat en form av grundplåt för hur Sverige skulle kunna skapa en social bostadssektor för att underlätta för den växande grupp av människor som av olika anledningar har väldigt svårt att få tag på ett boende²⁰. Stockholms stadsmision, som arbetar för att alla ska ha tak över huvudet, har flera gånger påpekat att ett svenskt system för sociala bostäder behövs. Systemet med sociala kontrakt, som många kommuner använder idag, har många svagheter. Bland annat så finns det inget inbyggt system för att öka tillgången till bostäder, de ger ingen stabil

13 Boendesituationen för nyanlända – Slutrapport (2015), Boverket

14 Relationen till rättsväsendet i utsatta områden (2018), BRÅ, Rapport 2018:6

15 Boendesegregation – orsaker och mekanismer (2010), Boverket

16 Vad spelar det för roll var du bor? Hela staden, bryt segregationen (2017), Susanne Urban, Fores

17 Etnisk segregation och inkomstsegregation i Sveriges tio största arbetsmarknadsregioner 1990–2010. (2015), Hedman och Andersson

18 Rapport om Finska Y-stiftelsen. Bostäder. Hemlösa. (2020), Riksdagens utredningstjänst, Dnr 2020:364

19 Boverkets chef: Sverige bör införa "social housing" (2018), Svenska Dagbladet Näringsliv

20 En social bostadssektor i Sverige (2020), Fores

grund för att motverka hemlöshet i det individuella fallet, de är ofta väldigt dyra för kommunerna och de konkurrerar med annat socialt arbete²¹.

De system som finns i Sverige idag för att motverka boendesegregation, hemlöshet, utanförskap och för att främja fungerande bostadsmarknader är otillräckliga.

Trots att boendesegregationen är drivande för att öka annan typ av segregation, som exempelvis skolsegregation och ekonomiska skillnader, så har det gjorts alldeles för lite för att motverka den. Sverige har haft en ovanligt stark ekonomisk utveckling under de senaste decennierna, men samtidigt tillåtit segregationen att öka.²² Tyvärr går utvecklingen fortfarande i helt fel riktning. Antalet utsatta områden, och antalet som bor i utsatta områden, ökar och fler områden har fått en högre grad av utsatthet enligt polisens klassificering.²³

Det nödvändiga arbetet med att vända på utvecklingen i utsatta områden får inte leda till att andra delar av Sverige får bära ett orimligt stort ansvar. Bristen på en social bostadspolitik för utsatta grupper och den generella bostadsbristen gör att utsatta individer på egen hand, men också genom socialtjänstens agerande, i större grad än övriga befolkningen bosätter sig i ekonomiskt utsatta kommuner. Det handlar exempelvis om nyanlända och ungdomar som omhändertas enligt lagen om vård av unga. En trend har vuxit fram där privatpersoner köper upp fastigheter i dessa kommuner för att sedan hyra ut dessa till kommuner och enskilda individer som letar bostäder – samtidigt som de låter fastigheterna förfalla. Denna trend riskerar att leda till förslumning av fastigheter i svaga kommuner och ett oproportionerligt stort ekonomiskt ansvar för kommunerna. Denna trend måste brytas.

Det har gjorts alldeles för lite för att stävja segregationen. Även vi är självkritiska och inser att ingen har gjort tillräckligt för att skapa goda livschanser i varje bostadsområde. Därför höjer vi ambitionerna och presenterar ett brett program för att lyfta de utsatta områdena. Tillsammans kan vi vända den här utvecklingen och se till att samhällskontraktet upprätthålls i hela Sverige.

Boendesegregationen måste bekämpas och de utsatta områdena måste lyftas

Med det här programmet presenterar Liberalerna nu fem reformpaket riktade för att bryta segregation och öka människors frihet. Utifrån Liberala idéer, med lärdom från andra länder och en uttalad vilja att vända den här utvecklingen har vi tagit fram reformpaketet för: tryggare bostadsområden, behovsbostäder, en nationell hemlöshetsstrategi, att fler ska kunna äga sitt boende, bekämpad trångboddhet och minskat utanförskap i de utsatta områdena.

Situationen i de utsatta områdena kan bara lyftas genom de som bor och verkar i de utsatta områdena. Problematiken måste därför alltid analyseras ur ett lokalt perspektiv där aktörer får rätt verktyg och ansvar för att kunna ta ansvar över sina områden. Det är främst individen, civilsamhället, företagen, de kommunala verksamheterna och alla som bor i de utsatta områdena som måste vara den huvudsakliga drivkraften för att lyfta deras ort.

Det sista som integrationen behöver är mer identitetspolitik och symbolåtgärder. Det som behövs är liberal politik som ger en starkare integration av nya svenskar, mer effektivt arbete mot de som förstör och begår brott, en

21 Hemlös 2019 (2019), Stockholms stadsmission

22 delmos.se (2020), Delegationen mot Segregation

23 Fakta för förändring (2019), Stiftelsen The Global Village

mer genomtänkt stadsplanering för att göra utsatta områden mer attraktiva och ett socialt skyddsnät för dem som behöver samhällets stöd.

Målbilden för följande policyförslag är att inga områden ska vara utsatta till 2030 – samtidigt har vi sett uppdraget som en del av det liberala samhällsbygge som strävar efter att alla som bor i Sverige ska bli mer fria och ha mer makt och självbestämmande över sitt eget liv. Förslagen ska minska boendesegregationen och öka mångfalden, samtidigt som de inte ska störa ut fungerande delar av bostadsmarknaden eller skapa ineffektiv byråkrati eller särlösningar.

Vi vill med det här programmet se till att alla har förutsättningar att få tak över huvudet, förbättra matchningen på bostadsmarknaden och se till så att fler får en större självständighet och makt att ta tag i sin egen boendesituation.

Det är vår ansats till att besvara hur vi kan skapa förutsättningar för att människor ska ha så mycket makt över sitt eget levnadsöde som möjligt. Hur vi kan se till att varje människa har så goda förutsättningar att följa sina drömmar som möjligt, oavsett var hon bor eller var hon kommer ifrån. Att inget område ska vara utsatt till 2030.

1. Trygga bostadsområden

Utsattheten slår lättare rot när fastigheter förfaller, när trångboddheten är utbredd och när områden tillåts förstöras. Grunden för att alla människor ska ha förutsättningar att känna sig trygga är att områden är säkra och att de som bor och vistas i områdena följer de lagar som finns. I varje område måste en tillit mellan människor, som bygger på en gemensam respekt till samhällskontraktet och varandras rättigheter, tillåtas växa fram. Det är de människor som finns lokalt på varje ort som skapar trygga bostadsområden.

Bostadsbolagen är den starkaste sammanhållna och närvarande kraften i de utsatta områdena²⁴ och det är ofta bostadsbolagen som har bäst helhetsbild över de lokala problembilderna. Bostadsbolag och fastighetsägare har därför en nyckelroll för att tryggheten upprätthålls. Den som äger en fastighet har också skyldigheter. Samhället är beroende av att fastighetsägare sköter sina fastigheter väl och behandlar människor som bor, arbetar eller besöker på ett socialt och miljömässigt hållbart sätt.

De utsatta områdena är sämst i klassen när det kommer till hur miljön uppfattas och hur väl som den fysiska planeringen fungerar. Polisen uttrycker ofta att den fysiska planeringen är ett direkt hinder för att utföra deras uppdrag²⁵. 36 procent av de som bor i utsatta områden känner sig otrygga när de vistas ute sena kvällar och den vanligaste orsaken är gäng som bråkar och stör²⁶. Den otryggheten sätter spår i att människors handlingsfrihet minskar och att det blir svårare att fokusera på skolan när man känner sig osäker i sin hemmiljö. Förvaltningen och planeringen av de områden som idag är utsatta behöver förbättras och lära sig mer av väl fungerande stads-kärnor i Sverige och utomlands som tidigare varit socialt utsatta.

Otryggheten är direkt kopplad till människors säkerhet och deras förtroende för Polisen och rättsväsendet. I utsatta områden där otryggheten är som störst är också tilliten till Polisen som minst. Bara omkring en fjärdedel av de som bor i utsatta områden upplever Polisen som effektiv i att gripa personer som begår brott som exempelvis narkotikahandel²⁷. För att vända utvecklingen i de utsatta områdena måste vi göra folk tryggare, skapa ett mer effektivt rättsväsende och göra direkta investeringar i att motverka otrygghet som skapas av dåligt planerade utrymmen.

Studier från Göteborg visar att otryggheten i de utsatta områdena inte nödvändigtvis främst behöver handla om grov brottslighet. Att det snarare ofta handlar om unga män med antisociala beteenden som väsnas, åker moped där det inte är tillåtet och samlas i klungor utanför butiker²⁸. Lokala aktörer behöver bli fler, starkare och ta ett större ansvar. Civilsamhället behöver utvecklas, samhället måste ta tag i problemen och alla som bor i utsatta områden måste bli en del av lösningen genom att ta ett större ansvar i orten som de bor i.

Att få områden att fungera bättre och bli tryggare måste byggas på ett samarbete mellan det offentliga, fastighetsägare och personerna som bor där. En stärkt samverkan kan göra så att fler känner sig fria att röra sig i sina egna områden. En stärkt samverkan med Polisen försvårar för dem som hotar och hatar. För att nå dit föreslår Liberalerna ett paket av lagändringar och åtgärder som direkt bidrar till en tryggare boendemiljö, att fastighetsägare kan ta ett större ansvar och en fungerande social hållbarhet.

Ämnet är komplext och rättssäkerhetsfrågorna är centrala i sammanhanget. Icke desto mindre är det otillfredsställande att det i dag är alltför svårt att säga upp yrkeskriminella från en lokal eller en lägenhet där det bedrivs grov kriminalitet på ett sätt som allvarligt påverkar de kringboendes säkerhet.

Trygghet skapas genom säkerhet och tillit till sina medmänniskor. Idag är tilliten till andra människor ofta låg i utsatta områden. En anledning är att områdena är heterogena, består av människor från grupper som ibland har historiska eller kulturella konflikter som påverkar nutiden. En annan är att många har små sociala kontaktnät och upplever att löften från det offentliga inte infrias. För att tilliten ska öka måste samhället leva upp till ambitionerna och det måste byggas broar både mellan människor i de utsatta områdena, och mellan utsatta områden och andra orter.

En del av den organiserade gängbrottsligheten i Sverige utförs av grupper som hålls samman av gemensam uppväxt i samma bostadsområde, vilket fungerar förtroendeskapande i gruppen. Brotten som dessa gäng begår utförs nästan uteslutande i utsatta områden. Många gånger anses området vara särskilt utsatt av polisen just på grund av dessa lokala gängens maktutövande.

Utsatta områden är i behov av feministisk politik som ger alla som bor i utsatta områden de friheter de har rätt till. Miljonprogrammets misslyckade planering har varit särskilt påtagligt för kvinnors situation. Områdena som är planerade för ”boende, lokal konsumtion och reproduktion” har bidragit till en situation för kvinnor där många är hemmafruar, har en svag ställning, inte har bil eller körkort att röra sig utanför området med, och väldigt sällan träffar andra utanför orten.²⁹

På samma sätt som en viss grups intressen eller beteendevanor inte får förstöra för de andra som bor där måste också stadsplaneringen utvecklas för att se till intressena för alla de som bor och verkar i områdena. Stadsplaneringen ska vara effektiv och social. Områden som är dysfunktionella och som uppmuntrar till brott ska byggas bort och de som bor i området måste ha en reell makt att påverka hur deras närmiljö utvecklas, och bli delaktig i den utvecklingen. Det är av yttersta vikt att grupper som normalt inte brukar vara med i samsrådsprocesser bjuds in i dessa. Hur kvinnor bjudits in i Husby för att vara delaktiga i arbetet med att planera stadsdelen är ett gott exempel på detta³⁰.

Erfarenheter från Business Improvement Districts (BID) i Sverige visar att modellen framgångsrikt kan användas för att åstadkomma långsiktiga förbättringar i utsatta områden. Modellen bygger på gemensamt och tvingande ansvar mellan alla fastighetsägare. Gårdsten är det särskilt utsatta området som bäst har lyckats lyfta sig hittills. Där var kontroll över de offentliga ytorna och ett tydligt ledarskap från bostadsbolagen en av nycklarna.

Fler BID behövs i utanförskapsområden. Den praktiska användningen av BID-samarbeten skulle underlättas med ett juridiskt ramverk i lagstiftningen som tydligt reglerar formerna för och ansvarsfördelningen mellan de aktörer som ingår i samarbetet. Det skapar förutsättningar för ett samarbete där alla stora aktörer – som har makt att skapa förändringar – deltar.

Det är byggnaderna som står där och människorna som bor och vistas där som utgör stommen i ett bostadsområde. Därför är det också genom samverkan mellan fastighetsägare, skola, polis, socialtjänst, företagare och föreningar som man lyckas få trivsamma och väl fungerande områden.

Det är särskilt när fastighetsägare går samman som chanserna att lyfta ett område förbättras. Det visar bland annat det lyckade exemplet med fastighetsägarförening BID Sofielund som 2019 vann pris för att ha Europas bästa brottsförebyggande arbete i European Crime Prevention Awards³¹. Polisen delar den bilden – ”Förmågan till att organisera och systematisera samverkan mellan olika lokala aktörer för att lösa olika problem bedöms också ha ökat, vilket fört med sig att det startats flera lokala mikroprocesser i dessa områden, där olika aktörer,

29 Från utsatt till utmärkt område – Ytterligare zonplanering – rätt medicin för miljonprogrammets tillfrisknande? (2012), Jerker Söderlind, Andreas Bergh, Fores (red)

30 Husby först ut med feministisk stadsplanering (2017), SVT,

31 Sofielund bäst i Europa på brottsförebyggande arbete (2019), Sydsvenskan

både tillsammans och var för sig, genomfört olika typer av åtgärder för att förbättra förhållandena i boendemiljön”³².

I svensk lag finns inga bestämmelser om lämplighetsprövning vid köp av fastigheter. Bestämmelserna innehåller inte heller någon möjlighet för en myndighet att hindra ett fastighetsköp på grund av att köparen förekommer i belastningsregister eller liknande omständigheter. Det innebär att sådana hänsyn inte påverkar köpare och säljares rättsliga möjligheter att ingå avtal om fastighetsköp. Riksdagens utredningstjänst har inte heller kunnat hitta några exempel från andra europeiska länder.³³ Liberalerna är inte för lämplighetsprövningar vid fastighetsköp. Samtidigt finns det ett stort behov av åtgärder för kommuner som vill vända på utvecklingen i sina kommuner. Aktörer som kontinuerligt misslyckas med att följa de lagar och bestämmelser, och låter hus förfalla, borde kunna hindras från att köpa fler fastigheter innan de lever upp till grundläggande krav.

För att långsiktigt bekämpa sociala problem i utsatta områden måste områden ofta planeras om. När ett bostadsområde saknar arbetsplatser, torg, viktiga samhällsfunktioner och har svaga kontakter till omkringliggande områden är det omöjligt att skapa en levande och trygg stadsdel. Stadsplaneringspolitiken behöver ta sitt ansvar för att bygga täta, funktionsblandade områden med en god blandning av boendeformer och bra tillgång till olika samhällsfunktioner när de planerar i utsatta områden. Den täta kvarterstaden, där det är lätt att ta sig med cykel och till fots, och där bottenvåningarna har plats för verksamheter dag och kväll bör ses som en god mall för hur fungerande stadskärnor ser ut.

Utöver den fysiska planeringen behövs det också insatser för att stärka det sociala kapitalet hos de som bor i de utsatta områdena. Gemensamma band i ett bostadsområde, broar till andra kontakter och länkar till andra människor i olika delar av samhället är viktiga beståndsdelar av vad som ofta benämns som socialt kapital³⁴. Fördelarna med sådana starka band är många. Allt ifrån att kunna ta hjälp av andra för att få en bostad eller ett arbete, till att skapa en känsla av trygghet och gemenskap i ett samhälle. De utsatta områdena behöver bli samhällen med fler och starkare sociala sammanhang som möjliggör för bättre inkludering och fler möjligheter att växa och få kontroll över sitt eget liv.

De offentliga samhällsfunktionerna är en viktig nyckel för att vända otrygga områden. Internationella exempel visar att välplanerade offentliga byggnader, med bra infrastruktur och bra landskapsplanering runt om, och kulturella händelser i området kan vara tillräckligt för att påbörja en förbättring av säkerheten i socioekonomiskt svaga områden³⁵.

I detta kapitel presenterar vi förslag för att öka människors trygghet och säkerhet. Konkreta förslag som genom ökad delaktighet från alla som verkar i utsatta områden ska möjliggöra en utveckling där inga områden längre är utsatta 2030.

Liberala förslag för tryggare bostadsområden

- 1. Ett gemensamt system för att bättre mäta utsatta områden.** För att lösa problem måste det finnas korrekt, enhetlig och uppdaterad information. Det behövs en gemensam nationell lista och definition för de utsatta områdena – och det ska finnas ett utvecklat samarbete mellan staten och kommuner för att lyfta utsatta områden. Tidigare fanns Liberalernas "Utanförskapets karta" över utsatta områden. Det är dags att staten tas ansvar och visar behoven i våra utsatta områden genom att tydligt definiera dessa och mäta situationen i dessa områden så att beslutsfattare kan fatta välinformerade beslut.

Idag är den mest omtalade listan på utsatta områden den som Polismyndigheten presenterar varje år. Den stämmer inte överens med regeringens lista över socioekonomiskt utsatta kommuner, som är mindre känd. De kommuner som anses ha sådana områden får ett särskilt ekonomiskt stöd. Men det saknas tillräcklig uppföljning samtidigt som konkreta framsteg inte mäts i tillräcklig utsträckning. Stödet har därför mer formen av direkta kravlösa statsstöd.

Utvecklingen i utsatta områden måste följas upp årligen. Det nuvarande sättet att mäta om ett område är socioekonomiskt utsatt bör uppdateras till att även inkludera de faktorer som Polismyndigheten mäter: till exempel förekomsten av organiserad brottslighet, radikalisering, antalet anmälda brott och möjligheten att klara upp brott. Genom tydligare, mer genomtänkta och bättre samordnade sätt att mäta utsatthet kan det stöd som människor behöver riktas mer pricksäkert och samhällets aktörer ges den information som de behöver för att ge varje människa rätt stöd. Bättre information är grundläggande för att belysa situationerna för alla som bor i utsatta områden och för att långsiktigt förbättra deras möjlighet att bli mer självständiga och ha en större frihet i deras liv.

- 2. En integrationspakt i varje utsatt område.** Fler aktörer behöver ta ett större ansvar för att lyfta de som bor i utsatta områden. För att underlätta för Polisens och de lokala aktörernas arbete i utsatta områden måste det bli tydligare vilka aktörer som har vilka ansvarsområden³⁶. En integrationspakt ska förhandlas fram för varje utsatt område. En integrationspakt är ett avtal som ingås mellan staten, regionen, kommunen och den lokala fastighetsägarföreningen. En förhandlare utsedd av staten ska representera staten i dessa förhandlingar.

I integrationspakterna ska parterna komma överens om konkreta åtgärder och aktiviteter för att lyfta både den fysiska och sociala miljön i områdena, utifrån de specifika utmaningarna och möjligheterna i respektive område. Det kan handla om att avsluta olaglig lokaluthyrning, ta kontroll över gemensamma ytor, klottersanering, läxhjälp eller arbetslivserfarenheter för unga. Det offentliga ska bidra med investeringar i trygghet och ökad närvaro genom exempelvis polis, ordningsvakter eller statliga servicekontor. Statlig finansiering ska bistå arbetet genom en nationell fond för större långsiktiga investeringar som kan lyfta utsatta områden. Människor som bor i de utsatta områdena ska vara delaktiga i att ta fram pakterna.

Att hitta arbete och socialt sammanhang är grundläggande för att kunna bygga upp självständighet och frihet i det land man bor i. Genom att inrätta en integrationspakt i varje utsatt område får vi en konkret lokal plan för hur varje aktör ska bidra till att skapa bättre förutsättningar för dem som idag befinner sig i utanförskap att hitta till både arbete och ett socialt sammanhang.

- 3. Kommuner måste inrätta handlingsplaner om hur de ska vända utvecklingen i utsatta områden.** Problematiken i de utsatta områdena ser olika ut på olika platser. Därför behövs lokala handlingsplaner som utgår från nationell expertis och tar stöd från aktuell forskning – men som utformas efter lokala kunskaper om lokala behov och situationer.

Det finns lagkrav på att kommuner ska ha handlingsplaner i ett stort antal områden, men det finns inget krav på någon samlad handlingsplan för kommuner när det kommer till arbetet för att vända på

utvecklingen i utsatta områden. En sådan plan bör vara naturlig för en kommun som tar utsattheten på allvar. Dessa bör inkludera en systematisk identifiering av otrygga områden och insatser för att bygga bort otrygghet i utsatta områden.

Handlingsplanerna ska utgå från en nationell mall som ska säkerställa att data samlas in på samma sätt och att det går att jämföra olika kommuner med varandra. I samband med dessa planer ska alla utsatta områden kontinuerligt trygghetskartläggas, på ett gemensamt sätt för alla kommuner, i samarbete med polisen.

En handlingsplan är inte en garanti för att arbete blir gjort, men det tvingar varje kommun att aktivt arbeta med frågor som berör integration, utanförskap och utsatthet. Det ökar chanserna för att fler kommuner ska ge fler människor de förutsättningar som de behöver för att få rimliga livschanser.

4. En nationell investeringsfond för att lyfta utsatta områden med lån till långsiktiga investeringar.

Arbetet med att långsiktigt lyfta de utsatta områdena behöver prioriteras högre. Relativt billiga investeringar, exempelvis i den fysiska miljön, kan bidra till en stor förbättring av situationen i ett område. Därför vill vi inrätta en nationell fond för att stödja arbetet med att lyfta utsatta områden genom långsiktiga investeringar som exempelvis bättre stadsmiljö, fler sopkärl, fler öppna lokaler på bottenvåningarna, mer grönyta och bättre belysning.

Studier och pilotprojekt i Norrköping har visat att projekt med någon form av återbetalning ofta är mer genomtänka och därför också mer effektivt väljer ut särskilt angelägna insatser³⁷. Därför lämpar sig lån bra för att ge kommuner, och andra aktörer som exempelvis fastighetsägare, möjlighet att utföra de långsiktiga investeringar som behövs för att skapa positiv förändring i utsatta områden. Statens huvudsakliga ansvar är fortsatt att säkerställa att social infrastruktur som rättsväsende, försäkringskassa och polis fungerar tillfredsställande i hela Sverige. Men det finns ett behov av stöd till investeringar som kan göra stor skillnad med små medel. Stöd som betalas ut ska bestå av lån som ska betalas tillbaka till fonden under en längre tid.

Fonden ska finansiera lån till att sprida långsiktiga projekt och investeringar som visat sig framgångsrika på andra områden och som har starkt stöd i forskning. Det kan exempelvis handla om att flytta barriärer mellan stadsdelar, riva byggnader som hindrar förnyelse eller planera nya vägar och gångstråk för att öka tryggheten och rörligheten. För att kunna beviljas lån av fonden måste den aktuella kommunen ha upprättat en handlingsplan för att vända på utvecklingen i utsatta områden samt ha en integrationspakt med staten och med minst en lokal fastighetsägarförening. Genomförs inte åtgärderna som man har fått medel för ska summan återbetalas. Fler långsiktiga investeringar kommer att ge bättre förutsättningar att skapa en bestående förbättring i den fysiska miljö som finns i de utsatta områdena.

5. Ta fram en BID-lagstiftning. En av de mest framgångsrika metoderna för att bekämpa utanförskap och skapa tryggare bostadsområden är genom lokal samverkan mellan fastighetsägare. En samverkan där dessa tillsammans med bland andra kommunen tar ett större ansvar för miljön runtomkring fastigheterna. Så kallade Business Improvement Districts (BID) har varit lyckade i stora delar av västvärlden. Idag finns det BID-satsningar i delar av landet och antalet väntas öka de kommande åren men dessa är frivilliga och erhåller inget stöd från staten. Andra länder har infört lagstiftning som ger ett fungerande ramverk för BID som hindrar friårkarbeten, där vissa fastighetsägare vägrar att bidra till området samtidigt som de drar nytta av de förbättringar som andra aktörer bidrar med.

Vi föreslår en sådan lagstiftning även i Sverige, där ett BID kan vara bindande i vissa områden, så att ingen åka snålskjuts på andras insatser. Lagstiftning skulle innebära att såväl kommunen som fastighetsägarna inom ett område är delaktiga och bidrar till finansieringen och utförandet.

6. Förhindra olaglig hyresverksamhet. Bristen på bostäder har gjort att en olaglig hyresmarknad där man kan köpa sig möjligheten att skriva sig på en adress, eller hyra ut en bostad utan tillstånd från

37 Sociala Investeringsfonder i Sverige (2015), Lars Hultkrantz, SNS Förlag

fastighetsägaren, har vuxit fram; särskilt i utsatta områden. Sedan 2019 kan man bli vräkt utan varning vid andrahandsuthyrning utan lov eller om man tar ut alltför hög hyra. Liberalerna anser att lagstiftningen bör gå längre för att få bukt på den organiserade svarta hyresmarknaden och samtidigt bättre skydda utsatta personer.

Det förekommer att personer som stadigvarande bor i en ägd boendeform också innehar en hyreslägenhet som hyrs ut utan tillstånd. Personen är ofta folkbokförd i hyreslägenheten som denne hyr ut. Det åligger idag hyresvärderna att bevisa att hyresgästen har hyrt ut bostaden utan tillstånd och inte bor i lägenheten. Om någon äger en bostad, och samtidigt har en hyresrätt, bör det istället åligga hyresgästen att bevisa att den stadigvarande bor i lägenheten om hyresvärderna önskar säga upp kontraktet. Helgboenden, båt eller andra säsonsboenden ska i detta avseende inte räknas som en bostad.

Det tar lång tid innan ärenden om olovlig uthyrning kommer upp och många ärenden riskerar att preskriberas. Antalet hyresnämnder och finansieringen till dessa måste stärkas och utvärderas tillsammans med de instanser för ett oberoende skiljeförfarande som ska inrättas för att ge förutsättningar för bättre fungerande hyresförhandlingar. Möjligheterna att samverka och dela information mellan olika aktörer, som exempelvis Skatteverket, fastighetsbolag och Polisen måste också öka. Genom att effektivt och rättssäkert dela information om folkbokföring kan olovlig andrahandsuthyrning stävjas. Genom bättre stöd, samt en utvecklad och mer oberoende prövning av hyresfrågor, kan vi skapa en mer rättssäker situation och se till att alla får snabbare svar om vad som händer med deras fastigheter och bostäder.

- 7. Socialtjänsten ska inte stötta olaglig hyresverksamhet.** Det har förekommit fall där Socialtjänsten bidragit till framväxten av en svart hyresmarknad i utsatta områden genom att betala ut försörjningsstöd trots kännedom om olovlig uthyrning. Samhällsinstitutioner får under inga omständigheter ekonomiskt stötta olaglig hyresverksamhet.

Socialtjänsten måste, där misstankar finns, kontrollera att utbetalningar av ekonomiskt bistånd inte går till boenden som uppenbart är svarta kontrakt. Fastighetsvärderna eller förstahandshyresgästen ska bekräfta boendet och att den som ansöker om försörjningsstöd ska kunna uppvisa ett hyreskontrakt. Lagstiftningen måste förändras för att varje kommun ska ha möjlighet att kräva ut dessa uppgifter. Socialtjänsten ska alltid kräva tillbaka medel som har utbetalats till svarta kontrakt.

- 8. Krav på brottsförebyggande åtgärder och underhåll.** Idag ställs krav på underhåll i byggnader som exempelvis skydd mot buller och lämplig energihushållning. Vi ska, likt Stockholm stad efterfrågat, ställa krav på att byggnadens underhåll också ska anpassas för att motverka kriminalitet och brott. Det kan exempelvis handla om belysning, inbrottskydd och hinder mot olovlig biltrafik. Fastighetsägare till fastigheter där brott upprepade gånger begås, och där fastighetsägare upprepade gånger inte följt de krav som kommunen ställt, ska faktureras för det tillsynsarbete som kommunen lägger ned för att granska säkerheten
- 9. Stärk miljö- och hälsotillsynen för att stoppa slumvärdar.** Det finns problem med fastighetsägare som inte tar något samhällsansvar och som låter hyresgäster leva i undermåliga förhållanden som kan leda till allvarliga hälsokonsekvenser. Misskötsel måste stoppas tidigare och processerna mot fastighetsägare som missköter sig måste gå snabbare. Liberalerna vill se att miljölagstiftningen stärks och att kontrollerna vid misstanke om misskötta fastigheter utökas.

I utsatta områden bör kommuner årligen undersöka fastigheter som de misstänker är misskötta för att kartlägga om boendet kan vara skadligt för hälsan bland de som bor där. Möjligheten att ge böter och viten till fastighetsägare som missköter miljön på ett sätt som kan innebära allvarliga hälsofaror för hyresgästerna bör stärkas och möjligheten att få ekonomisk kompensation, och rätt till ersättningsbostad för drabbade hyresgäster, behöver utökas.

- 10. Större möjlighet att riva, tvångsförvalta och expropriera vanvårdade fastigheter.** Det finns en möjlighet att enligt bostadsförvaltningslagen tvångsförvalta, och enligt expropriationslagstiftningen

expropriera, grovt vanvårdade byggnader. I praktiken är dock kraven på eftersatt underhåll så hårda att det istället är för vanligt, både i utanförskapsområden och på landsbygden, att slumförvaldade fastigheter förstärker en redan utbredd social problematik. En utredning bör tillsättas för att se över hur hanteringen av misskötta fastigheter ska göras enklare och billigare för kommuner.

- 11. Renhållning och underhåll måste prioriteras och kunna göras samlat.** Det behövs förutsättningar för att kunna hantera renhållning, skötsel och klottersanering när det finns många fastighetsägare i samma område. Idag ställer såväl kommunallagen som upphandlingslagen till med hinder för kommunala bolag, kommunen, samfälligheter och privata fastighetsägare att gemensamt ta ansvar för ett områdes trivsel och hygien. Samtidigt är renhållningen, och arbetet med att upprätthålla en god miljö, avgörande för att vända utvecklingen i otrygga områden³⁸. Renhållningen måste förbättras både på individnivå och på samordnad nivå. Ofta är det några få personer som inte slänger sina sopor rätt, vilket får som konsekvens att det ofta är skräpigt i området så att råttor och andra skadedjur sprids³⁹. Dessa måste få stöd och tillsägelse för att ändra sina beteendevanor om områdena ska kunna hållas rena.

Vi föreslår att det ska bli möjligt att bättre samordna parkering, regler för parkering och bevakning av parkering mellan privat tomtmark, kommunal tomtmark och kommunal gatemark i ett givet geografiskt område. Genom att tillåta privata aktörer att ansluta till kommunalt upphandlade avtal om skötsel, renhållning, sanering, förvaltning och bortforsling av obehöriga bilar kan vi skapa förutsättningar för samarbete och effektivare fastighetsförvaltning.

- 12. Personer med vistelseförbud ska kunna sägas upp från hyreskontrakt.** Efter påtryckningar från bland annat Liberalerna kommer regeringen att föreslå vistelseförbud för den som har dömts till skyddstillsyn, eller som villkorligt frigetts från ett fängelsestraff, i områden där de har sin kriminella bas. Då det måste ha ansetts visat att personen utgör ett hot mot tryggheten i området borde hyresvärderna ha rätt att säga upp personen från hyreskontrakt i det området.

Vistelseförbud bör även föranleda rätt till uppsägning för hyresgäster som inrymmer eller tar emot en person i lägenheten som har vistelseförbud. Det ska dock föregås av en varning. Alla som behöver vräkas måste erbjudas stöd av socialtjänsten med att hitta ett nytt boende.

- 13. Tillåt uppsägningar av personer som begår grova våldsbrott i sitt hemområde.** Hyreslagstiftningen har inte förändrats på flera decennier. Liberalerna vill se en översyn av lagstiftningen för att öka möjligheten att förverka hyreskontrakt till en bostad eller lokal om den används för kriminell verksamhet. Problemformuleringar, uppsägningsgrunderna och avvägningar mellan intressen är låsta utifrån de perspektiv och problem som fanns då. Rekvisiten om att brott ska ha omfattat hela eller större delar av lägenheten, eller utförts i direkt anslutning till lägenheten, behöver tas bort för våldsbrott för att göra det möjligt för hyresvärdar att säga upp grovt kriminella personer som utgör ett hot för andra människor i närområdet. Det ska också gälla lokaler som hyrs av kriminella.

En person som är kriminell i ett specifikt område behöver nödvändigtvis inte ha samma antisociala beteenden i ett annat område. Socialtjänsten ska ha ett tydligt ansvar för att i största möjliga mån skapa bättre förutsättningar för den som sagts upp att hitta en ny bostad och hitta en utväg från beteenden som är skadliga för andra. Särskilda hänsyn bör tas då det berör en familj som riskerar att bli hemlös.

- 14. Skärp fastighetsägares ansvar över lägenheter och utrymmen som används till organiserad brottslig verksamhet.** Det förekommer att lägenheter, källare, gemensamhetslokaler och andra utrymmen används till organiserad brottslighet, till exempel prostitution, försäljning av stulna varor eller lagerhållning av narkotika.

38 Relationen till rättsväsendet i utsatta områden (2018), BRÅ, Rapport 2018:6

39 Förorten, Ett Samhällsvetenskapligt reportage (2020). Peter Esaiasson, Timbro Förlag

Det största problemet med kriminalitet i utsatta områden handlar ofta inte enbart om illegal spelverksamhet eller prostitution, utan om narkotikaförsäljning och innehav av vapen. Bostadslägenheter är grundläggande för kriminella nätverks möjlighet att organisera sin brottslighet.

En fastighet går inte att flytta på och när brott begås med en fastighet som bas så påverkar det säkerheten i hela lokalsamhället. Det begränsar enskildas rörelsefrihet och trygghet i sina hemmiljöer. Vi anser därför att fastighetsägarens ansvar att anmäla misstänkta brott bör utökas för brottslighet som begås i ens fastighet, i de fall som det är skäligt att begära det av fastighetsägaren. Det finns redan idag regler för detta vad gäller prostitution i 6 kap, 12 § Brottsbalken.

Idag är det bara brottsrubriceringen prostitution som utgör en specifik uppsägningsgrund, trots att många andra brott kan ha allvarliga effekter på grannar i närområdet. Vi vill se fler specifika uppsägningsgrunder. Fastighetsägaren måste bevisa kontinuerlig störande verksamhet, vilket kräver vittnen, samtidigt som människor i utsatta områden ofta inte vill eller vågar vittna⁴⁰, något som måste åtgärdas genom rättspolitiska insatser. Om en hyresgäst förvarar olovliga vapen eller en mängd narkotika som utgör grova vapen- eller narkotikabrott ska fastighetsägaren ha rätt att säga upp hyresgästen, och ha en plikt att anmäla olaga beteende till Polisen. Förrådsutrymmen borde i dessa fall anses vara en del av lägenheten.

För att öka säkerheten i de utsatta områdena behöver alla ta sitt ansvar att bidra till att de som begår brott också fälls. Underlåtelse att anmäla organiserad brottslighet som pågår i ens fastighet, eller underlåtenhet att medverka i polisutredningar för ärenden ska kunna föranleda viten eller böter. Skyldighet att vittna behöver införas samlat med rättspolitiska åtgärder för att skydda de som vittnar. Ingen ska behöva leva under hot på grund av att denne bidragit till en rättsprocess i Sverige.

15. Kommunerna måste bli bättre på att engagera de som bor i utsatta områden i sin närmiljö.

När människor lär känna sina grannar och engagerar sig i sin närmiljö så ökar både ansvaret över det gemensamma bostadsområdet och den upplevda tryggheten. Rotterdam i Nederländerna, som har en hög andel utrikesfödda, har genom att ge de boende chansen att förbättra sin närmiljö lyckats skapa en bättre sammanhållning genom deras så kallade Opzoomeren-policy⁴¹.

Det finns en outnyttjad potential till social förnyelse och deltagande i samhället i våra utsatta områden. Kommunerna måste bli bättre på att: engagera boende i planprocesser, planera en fysisk miljö som uppmuntrar till aktiviteter ute, när det är lämpligt kravställa om att människor från lokalbefolkningen anställs vid upphandlingar av lokala verksamheter, samt anordna lokala städdagar och andra aktiviteter som är riktade speciellt tillboende i utsatta områden. Mer konkret engagemang i närområdet skulle både kunna lyfta områdets trivsel och skapa en ökad delaktighet och ägandeskap bland de som bor där.

16. En levande och feministisk stadsplanering i utsatta områden. Det är oacceptabelt att det finns stadsdelar där kvinnor inte vågar gå ut vissa delar av dygnet och att den förankringsprocess som sker i samband med planarbetet ofta bara innefattar en högljudd minoritet. Stadsplaneringen ska genomsyras av ett feministiskt perspektiv som ska verka för att alla människors behov, oavsett könstillhörighet eller annan identitet, ska vägas lika tungt. Planeringsnormer ska ifrågasättas för att hitta mer effektiva och välplanerade sätt att planera städer, samtidigt som inspiration ska tas från områden som fungerar bäst idag.

Situationell prevention – fysisk planering som gör det svårare att begå brott – bör användas i utsatta områden för att skapa en levande offentlig miljö som är attraktiv för alla samhällsgrupper. Det kan exempelvis röra sig om att torg får bättre insyn, att fysiska aspekter som möjliggör för moralpoliser byggs bort, eller att väggar underhålls för att inte uppmuntra till vandalisering. När de fysiska rummen planeras ska därför ett av syftena alltid vara att skapa miljöer som främjar inkludering och motverkar härskande normer.

40 Relationen till rättsväsendet i utsatta områden (2018), BRÅ, Rapport 2018:6

41 Learning from International examples of affordable housing (2018), Shelter

Ofta är det en misslyckad stadsplanering som är en av grundorsakerna till att utsatta områden växer fram. Vi ska lära av gamla stadsplaneringsmisstag och se till att nya stadsdelar, och nybyggen i gamla stadsdelar, byggs stadsmässigt – likt de stadskärnor som är lyckade runt om i Sverige. Genom att bygga täta och blandade stadsdelar med olika boendeformer, levande bottenvåningar och plats för både kontor och samhällsfunktioner skapar vi förutsättningar för liv dygnet runt och möjlighet att både bo och arbeta i samma stadsdel. Där det är lämpligt bör även hus kunna rivas eller byggas om för att öka attraktiviteten i stadsdelen. Att bygga ihop utsatta områden med grannområden genom bättre förbindelser är prioriterat. Så skapar vi förutsättningar för en effektiv, långsiktig och feministisk stadsplanering som skapar fungerande områden där människor trivs och där byggaktörer vill bygga.

- 17. Ge kommunerna möjlighet att stoppa fastighetsköp om en fastighet kommer att användas till kriminalitet eller av våldsbejakande grupper.** Kommuner har idag för få möjligheter att hindra fastighetsägare som missköter sig. Fram till 2010 fanns det en generell förköpsrätt som gav kommuner rätt att vid försäljning av en fastighet inom kommunen träda in i köparens ställe. Liberalerna är inte för lämplighetsprövningar vid fastighetsköp. Samtidigt finns det ett stort behov av åtgärder för kommuner som vill vända på utvecklingen i sina utsatta områden. Kommuner agerar redan idag proaktivt mot kriminella grupperingar, exempelvis genom köp av fastigheter för att förhindra en viss kriminell gruppens köp av en fastighet⁴².

Kommuner borde få möjligheten att efter en skälighetsprövning hindra fastighetsägare, som har en historia av att inte leva upp till de krav om fastighetshållning som lagstiftningen ställer, från att införskaffa fler fastigheter. Detta ska givetvis kunna överklagas och kommuner som missbrukar lagstiftningen ska erläggas vite.

- 18. En övergångsfas där stöd bibehålls när ett utsatt område lyfts.** Att lyfta utsatta områden handlar också om att motverka att områden som inte längre är utsatta faller tillbaka, eller att andra områden i riskzonen faller blir utsatta. Stöd som går till utsatta områden måste vara långsiktiga och avvecklas långsamt under en längre tid när ett område inte längre är utsatt. Områden som ligger i riskzonen för att bli utsatta behöver också ha tillgång till de stöd som ges till utsatta områden för att vända utvecklingen innan situationen eskalerat. Genom att skapa mer långsiktighet och stabilitet i de stöd som går till utsatta områden kan också de människor som bor i utsatta områden få bättre möjligheter att långsiktigt få en bättre livssituation.

- 19. Fungerande kommuner ska inte drabbas när utsatta områden lyfts.** Det behövs en bostadssocial utredning som specifikt kommer med förslag på hur kommuner bättre delar på ansvaret för utsatta människor. Idag bär redan ekonomiskt ansträngda kommuner, ofta på landsbygdsorter med få arbetstillfällen, en alltför tung börda. Människor måste ges möjlighet att växa och flytta dit de kan göra som störst nytta.

2. Minska den extrema trångboddheten och utanförskapet i utsatta områden

Att människor har olika preferenser för hur stor bostad de vill bo i, och var de vill bo, är i grunden sunt. Det som inte är sunt är när vi har områden där andelen som bor extremt trångt långt överstiger andra delar av landet – samtidigt som människor med vissa bakgrunder ofrivilligt koncentreras till dessa områden. Vi ska bryta upp de utsatta områdena och se till att alla områden är bra områden. Under tiden måste vi också bekämpa de sociala klyftor som växer fram mellan utsatta områden och övriga landet. Det måste skapas förutsättningar för fler människor att, oavsett var de bor, få leva fria liv där de själva kan göra en klassresa och arbeta för det liv som de drömmer om.

När utrikes födda ofrivilligt koncentreras till några få områden förhindras de från att snabbt kunna komma in i samhället och andra sociala problem uppstår ofta. Bördan att integrera de som kommer till Sverige landar på några få kommuner som redan har en tung börda. Globala konflikter påverkar också säkerheten i områden med en hög koncentration av olika etniska minoriteter. Återvändande sympatisörer till exempelvis IS och al-Shabaab bidrar till spänningar mellan olika etniska grupper⁴³.

För många kan trångboddhet i förlängningen bli en fråga om liv och död. Några av de sociala problem som hänger samman med trångboddhet blev särskilt synliga under Coronapandemin. De utsatta områdena drabbades snabbast av dödsfall och riskgrupper som bodde i mer trångbodda stadsdelar smittades i högre grad än i andra områden^{44,45,46}. Extrem trångboddhet som orsakar ohälsa och i värsta fall dödsfall ska inte vara en fråga om vilken ort man kommer ifrån. Vi måste bygga bort den extrema trångboddheten, som är kraftigt överrepresenterad i våra utsatta områden. Alla måste ha rimliga möjligheter att hitta ett hem med levnadsförhållanden som inte hotar deras hälsa och liv.

Trångboddhet är ett fenomen som är koncentrerat till utsatta områden och utrikes födda. På Järvafältet är mer än var tredje trångbodd⁴⁷ och drygt 20 procent av utrikes födda utanför Europa är trångbodda (enligt trångboddhetsnorm 2⁴⁸), i landet som helhet. Det är 18 procentenheter högre andel än hos inrikes födda⁴⁹. Räknat med den hårdare trångboddhetsnormen – norm 3 – är 11,4 procent av inrikes födda trångbodda och 37,9 procent av utrikes födda trångbodda⁵⁰. Dessutom har andelen ökat kraftigt under 2000-talet, och det finns en risk

för ett större mörkertal då den svenska folkbokföringen inte alltid är tillförlitlig i utsatta områden. Den grupp vars trångboddhet ökat i snabbast takt är utrikes födda⁵¹.

Trångboddhet (norm 2 i procent av populationen) bland olika grupper. Källa: Riksdagens utredningstjänst.⁵²

Tragiskt nog är det både fler personer som bor i varje enskild bostad i de utsatta områdena – och lägenheter som de bor i är mindre till ytan. I Sveriges icke utsatta delar bor det i snitt 2,19 personer i varje hushåll. 50 procent av bostäderna är större än 80 kvadratmeter. I de utsatta områdena bor det 2,53 personer i varje hushåll; och bara 32 procent av bostäderna är större än 80 kvadratmeter.⁵³ Majoriteten av bostäderna i miljonprogrammets flerbostadshus är treor, och det finns väldigt få större bostäder. Det är inte ovanligt att svartkontrakt säljs till flera familjer i utsatta områden så att dessa tvingas dela på en trea⁵⁴. För att mota trångboddheten i de utsatta områdena måste vi ha en ansvarsfull förtätning som skapar bättre förutsättningar för funktionsblandade och levande stadskärnor. Kvarterstäder, med levande bottenvåningar och en mångfald av verksamheter och boendeformer bör ses som en mall för hur stadsplanering kan skapa förutsättningar för levande och fungerande urbana miljöer

Försörjningsstöd är fyra gånger vanligare i utsatta områden än i övriga Sverige. Det handlar om en ond cirkel där de som får jobb och lyckas bryta bidragsberoendet flyttar när de får ekonomiska förutsättningar – för att istället ersättas med nya människor som i hög grad är beroende av försörjningsstöd. En av de tre grundpelarna i arbetet med att lyfta Gårdsten från ett särskilt utsatt område till ett utsatt område var att se till så att färre med försörjningsstöd bosatte sig där⁵⁵.

Utanförskapet permanentas i hög grad, vilket kraftigt försvårar möjligheterna att med andra åtgärder åstadkomma ett lyft av området som kan öka levnadschanserna för dem som bor där.

De utsatta områdena behöver planeras om. En större andel ägt boende behöver byggas, samtidigt som utbudet av hyresrätter också måste öka i övriga landet. Vi behöver läka såren mellan de utsatta områdena och övriga Sverige genom att bygga över de fysiska barriärerna som separerar områdena. Vi måste lära av goda exempel på hur det går att bygga över dessa fysiska barriärer. Ett bra exempel är planerna för Spångadalen i Stockholm där det föreslås radhus på Rinkebysidan och hyresfastigheter på Spångasidan. Båda områdena får en bättre blandning av boendeformer, samtidigt som flytt mellan områdena underlättas. Genom smart planering kan vi minska boendesegregationen och koppla ihop de delar av Sverige som nu är separerade.

51 Trångboddhet – konsekvenser för hälsa och skolresultat”, Riksrevisionen, RIR 2019:9

52 Trångboddhet, rapport från Riksdagens utredningstjänst (RUT) DNR: 2020:1240, enligt data från SCB



Illustration över Rinkeby (till höger) och Spånga (till vänster)⁵⁶

När människor kommer till Sverige från kulturer där det finns en norm om att bo större familjer i samma bostad ökar trångboddheten om inte stadsplaneringen också anpassar sig. Genom att planera för fler större bostäder och kollektivbostäder skapar vi långsiktiga förutsättningar för att minska trångboddheten. Även om det här är ett problem som huvudsakligen löser sig på en fri bostadsmarknad har också kommunerna ett ansvar att genom planmonopolet, avtal vid markförsäljningar och genom deras kommunala bostadsbolag se till att det planeras för, och byggs, bostäder och kollektivbostäder med en god sammansättning av storlekar och upplåtelseformer. Det är lätt och tro att fler större bostäder per automatik minskar trångboddhet, men det är minst lika viktigt att bygga kostnadseffektivt och att det byggs bostäder som kan bli den första egna bostaden för de unga vuxna som vill flytta hemifrån. Antalet platser på äldreboenden, studentbostäder och små bostäder behöver bli fler för att långsiktigt minska den ofrivilliga trångboddheten.

Trängseln i städerna är inte ett unikt svenskt problem. Urbaniseringen är en kraft som märks av i hela världen, och som kommer att innebära att redan etablerade stadsområden behöver ha en hållbar och expansiv stadsutveckling för att kunna hantera befolkningsökningen på ett bra sätt. Under tidigare flyttströmmar i historien har byggandet varit friare. Stadsplaner med rutnät och fria tyglar inom vissa bestämda gränser gjorde att det snabbt kunde byggas fler bostäder och kontor när det behövdes. När stadsplanerna frångicks och funktionsindelade områden växte fram långt utanför stadskärnorna, istället för att bygga vidare på stadens strukturer, så skapades grunden för de områden som nu är utsatta.

En av effekterna av reglerade hyror är oundvikligen ett efterfrågeöverskott⁵⁷, en så kallad bostadsbrist. Den långsiktiga lösningen för mindre klyftor i levnadschanser och minskad trångboddhet ligger i friare bostadsmarknader och regelverk som tillåter fler bostäder att byggas till en lägre kostnad. Det är en utveckling som vi som parti driver på. Samtidigt finns det problem här och nu som behöver kraftfulla sociala reformer för att motverkas, om varje människa ska ha goda förutsättningar att bli självständiga och fria.

Kostnaden att bygga måste minska om vi ska kunna bygga fler hållbara bostäder utan att bygga vårdslöst. Vi ska inte ta genvägar genom att planera kortsiktigt och försöka bygga så billiga bostäder som möjligt. Långsiktigt hållbara bostäder ska hålla hög kvalitet, med material som slits under en lång tid och hus som i bästa fall planeras med ett evighetsperspektiv. Forskning visar att det går att få lägre hyror genom bättre hållbarhet och bostäder av högre kvalitet⁵⁸. Kostnaden, tidsåtgången och risken för planprocesser och regelarbete måste ned och byggbranschen måste få förutsättningar att effektiviseras och hitta nya lösningar för att bygga både hållbart och effektivt. Grunden i de kostnadseffektiviseringarna är att öka friheten för dem som bygger bostäder.

De som bor i generationsboenden gör det ofta för att de själva har valt att bo nära familjen. Det är inte ett problem, men det är ett problem om det finns många grupper som av sociala problem tvingas bo trångt på ett

56 Program för Spångadalen (2018), Samrådshandling

sätt som hotar hälsan bland de äldre, eller hotar skolgången bland de yngre. Sverige ska klara av en mångfald av familjekonstellationer och ha en flexibel byggprocess som tillåter olika typer av bostäder. Därför behöver det finnas en högre tolerans för olika lösningar och därför behöver vi fler friheter och färre tvingande regler för dem som bygger bostäder.

Bostadssociala reformer behöver varvas med reformer för att göra bostadsmarknaden friare och för att förbättra hur kommunerna arbetar med stadsplaneringsfrågor. Det befintliga beståndet går att använda betydligt effektivare än idag. Sverige har ingen bostadsbrist sett till antal kvadratmeter per invånare. Men många rum, lägenheter och hus står tomma under längre tid, och många väljer att bo större än de egentligen skulle önska på grund av inlåsnings effekter i skattesystemen och begränsningar i människors frihet att hyra ut. Fler åsrika och unga måste ges chansen att flytta från ett generationsboende om de önskar.

Extrem trångboddhet och annan social problematik ska inte vara beroende av vilken ort du bor på eller varifrån dina föräldrar kommer ifrån. Vi måste minska de sociala klyftorna mellan utsatta områden och övriga Sverige. För att göra det presenterar vi nu ett reformpaket för att minska trångboddheten i de utsatta områdena och minska utanförskapet.

Liberala förslag för minskad trångboddhet och minskat utanförskap i de utsatta områdena

- 20. Nationellt mål om minskad extrem trångboddhet i de utsatta områdena och en ny trångboddhetsnorm.** Trångboddheten måste minska om livssituationen i de utsatta områdena ska förbättras. Därför behöver vi uppdatera daterade trångboddhetsnormer och sätta nationella mål för att bekämpa den extrema trångboddheten.

De flesta utsatta områdena är inte planerade för det stora antal individer som bor där. En förtätning med nya bostäder och butikslokaler är grundläggande för att fler ska kunna hitta en lämplig bostad och kunna flytta från trångboddhet. En hållbar och genomtänkt stadsutveckling är också viktig för att det lokala näringslivet ska kunna erbjuda bättre samhällsservice i form av allt från livsmedelsbutiker och apotek till fungerande tjänsteföretag och arbetsplatser.

Att det finns vissa områden i Sverige där en stor andel av de som bor där lever i trånga förhållanden är en konsekvens av ett delat land där människor som bor i olika områden får olika stora chanser att leva sina liv efter sina viljor. Boverket bör, i enlighet med Riksrevisionens rekommendation⁵⁹, få i uppgift att ta fram en ny trångboddhetsnorm som kan identifiera de som lever trångbott på ett sätt som har en kraftigt negativ påverkan på de deras livsmöjligheter. Dessa normer bör, utöver antal rum, exempelvis ta hänsyn till storleken på bostaden och andra faktorer som har stark påverkan på hälsan och deras livsmöjligheter. Boverket bör även få i uppdrag att ta fram riktlinjer till kommuner med mål om minskad trångboddhet i de utsatta områdena.

Genom att kontinuerligt kartlägga den extrema trångboddheten och sätta press på de lokala makt-havarna ser vi till att samhällets aktörer tar sitt ansvar när det kommer till att minska trångboddheten, och de sociala klyftorna mellan utsatta och icke utsatta områden. Ett nationellt arbete mot extrem trångboddhet i utsatta områden kan förbättra de sociala förhållandena där de idag är som svagast.

- 21. En nationell folkräkning.** För att kunna fatta rätt beslut måste det finnas tillförlitlig information. Det finns idag inte tillförlitlig information om den svenska folkbokföringen. Därför behöver vi en nationell folkräkning.

En stor andel svenskar förmodas vara skrivna på andra platser än där de stadigvarande bor. Folkräkningar är inget kontroversiellt, Sverige har utfört sådana regelbundet tidigare och FN har rekommendationer om folkräkningar. Skatteverket bedömer att omkring 119 00 personer är folkbokförda på fel adress, något som bidrar till felaktiga bidragsutbetalningar. En företeelse som samlat 2019 kostade skattebetalarna 18 miljarder om året⁶⁰.

En regelrätt folkräkning bör genomföras i Sverige, med ett särskilt fokus på utsatta områden. Detta för att ta reda på hur många som faktiskt bor i de utsatta områdena, stoppa falska folkbokföringar och öka möjligheten till att motverka allvarlig trångboddhet och målvaktsadresser.

- 22. Stärk folkbokföringslagen.** Det är ett utbrett problem att människor anger falska folkbokföringsuppgifter för att utföra bidragsbrott, kunna hyra ut svart eller för att dölja sin identitet. Bristande kontroll har gjort att varken myndigheter eller fastighetsägare har haft vetskap om vilka som egentligen bott på en viss adress. I vissa fall har det förekommit att 30 till 40 personer varit skrivna i en och samma lägenhet. I de områden som polisen bedömer vara särskilt utsatta misstänks sex procent av invånarna vara felaktigt folkbokförda.

För att komma åt problemet ska, utöver en nationell folkräkning, underrättelseskyldigheten till Skatteverket om misstänkta fel i folkbokföringen utvidgas och omfatta samtliga myndigheter och gälla fler uppgifter. En spärr på tio personer bör införas över hur många som ska kunna skrivas på samma

lägenhet utan att anmäla det till skatteverket. Ett nationellt bostadsrättsregister behövs också för att kunna upptäcka personer som bor i ägda boendeformer, men som har en falsk folkbokföring för att kunna hyra ut en hyresrätt svart.

23. Samma hänsyn ska tas till trångboddhet som exempelvis tas till ensamhet vid erbjudande om plats på boende för årsrika. Årsrika ska inte tvingas bo kvar i situationer som hotar deras liv och hälsa. Coronakrisen har visat vilken utsatt situation som många årsrika personer som lever trångbott befinner sig i. För den som bor trångbott är risken att smittas av sjukdomar högre och möjligheten att vidta åtgärder för att skydda sig själv mindre. Socialtjänsten måste aktivt arbeta med att hitta alternativa boenden för årsrika som lever trångbott samtidigt som byggnadstakten för trygghetsboenden, seniorboenden och särskilda boenden för äldre behöver ökas. Sociala skäl, som till exempel extrem trångboddhet i enlighet med den nya norm som vi föreslår att Boverket tar fram, ska tas i beaktande vid bedömningar om vem som ska få en plats på äldreboende. Om valet vid förmedling av en bostadsbedömd boplatz står mellan två årsrika som annars bedöms ha samma behov och befinner sig i samma sociala situation ska en person som lever trångbott i sitt befintliga boende få förtur.

24. Barn ska inte behöva bo i extrem trångboddhet. Barn som bor trångbott får inte alltid de möjligheter i livet som de har rätt till. Trångboddhet kan enligt Boverket leda till bland annat stress och psykisk ohälsa. Boverket hävdar att undersökningar visar att barn som delar rum hemma klarar sig sämre i skolan. De får inte lugn och ro för att kunna göra sina läxor.⁶¹ Vid bedömningar om trångboddhet ska myndigheter särskilt beakta barns behov av lekutrymmen. Barn som lever trångbott ska erbjudas möjligheter att göra sina läxor på skolan eller på bibliotek. Möjligheten att få byta till en större bostad för familjer med barn som lever trångbott bör uppmuntras bland fastighetsvärdar. Kommunalt ägda bostadsbolag ska vara föredöme i frågan.

25. Lär av Landskrona – Färre personer på försörjningsstöd i utsatta områden, med mer blandade områden sprids möjligheter till fler. I Landskrona har Liberalerna arbetat målinriktat för att minska andelen med försörjningsstöd i det utsatta området Karlslund, samtidigt som staden också arbetar långsiktigt för att hitta en bättre balans av boendeformer. Fler områden borde lära av arbetet i Landskrona och verka för att både stärka de som bor i våra utsatta områden, och hitta vägar som ger fler en möjlighet att bo i andra områden om de önskar. När miljonprogrammet behöver evakueras inför upprustningar skapas goda möjligheter att låta hyresgäster flytta inom de kommunala bostadsbolagens bestånd.

Integrationspakterna bör innehålla åtaganden från kommunerna och fastighetsägarna att samverka för att bättre sprida försörjningsstödstagare över hela kommunen så att de inte dessa koncentreras till samma stadsdel. Kommuner bör, som exempelvis i Frankrike, ges möjligheten att erbjuda en likvärdig eller bättre bostad i ett icke utsatt område och kravställa försörjningsstödet mot att bidragstagaren flyttar till bostaden utanför det utsatta området. Så skapar vi både förutsättningar att ge nya möjligheter för dem som idag bor i våra utsatta områden, och rustar och skapar fler fräscha och upprustade lägenheter i de utsatta områdena.

26. Uppföljande besök hos alla som fått försörjningsstöd under längre tid. Sverige ska ha ett starkt socialt skydds nät för alla, men det måste också bli lättare att gå från bidrag till arbete. Det ska alltid löna sig mer att jobba än att gå på försörjningsstöd.

Försörjningsstöd är inte tänkta att vara en stadigvarande inkomstkälla. Det är en del av vårt sociala skydds nät som garanterar att alla som faller får en rimlig chans att komma på fötter igen. För att alla utsatta människor ska få samhällets stöd; för att vi ska bekämpa fusk, upptäcka sociala problem, och säkerställa rätt adress, måste tillsynen av försörjningsstödet stärkas. Hembesök ska vara norm vid nya försörjningsstöd och stödet ska villkoras med tydliga mekanismer som leder till självförsörjning.

27. Bygg ihop separerade områden med kringliggande bostadsområden. Den fysiska avskiljningen mellan olika områden är ofta en av de grundläggande orsakerna till segregation. Vägar och andra

61 Många barn trångbodda (2017), SVT Väst

hinder som omringar och skär av utsatta områden skapar osäkerhet för dem som bor där och försvårar för Polisens arbete. Broar som skulle skapa trafiksäkerhet när de byggdes ger idag få reträttvägar och är ofta tillhåll för ungdomar som kastar stenar på bilar⁶².

Genom att bygga fler bostäder, skolor, mötesplatser och förbindande infrastruktur så skapar vi långsiktiga förutsättningar för socialt hållbara bostadsområden. Breda sociodukter är exempel på potentiella lösningar för att bygga över vägar som ringar in och bryter av utsatta områden. Medel från den nationella fonden för utsatta områden bör prioriteras till denna typ av långsiktiga investeringar.

- 28. Prioritera trafikinvesteringar till utsatta områden.** Många av våra utsatta områden ligger långt från stadskärnorna och har svaga förbindelser till andra stadsdelar. Genom att prioritera infrastrukturinvesteringar, till exempel: nya spår, fler in- och utfarter till vägnätet och utvecklade cykelpendlingsleder till och från utsatta områden gör vi livet lättare för dem som bor där, samtidigt som områdena får en bättre sammankoppling med omkringliggande områden och bättre förutsättningar till att fungera bättre. Utvecklade förbindelser till utsatta områden ska prioriteras både i den nationella infrastrukturplanen, i kommunernas översiktsplaner och i regionernas trafikplanering. Genom kloka prioriteringar och nya investeringar kan vi bygga bort de misslyckade trafiksituationer som finns runt våra utsatta områden, samtidigt som områden integreras med sina grannområden.

3. En social boendeform som bekämpar segregation och utsatthet

Bostaden är grundläggande för att kunna leva ett fritt och självständigt liv. Den allmänna bostadspolitiken som Sverige har fört har varit bristande både när det kommer till att se till de mest utsatta och när det kommer till att skapa en fri och effektiv bostadsmarknad som kan tillgodose behovet av bostäder för gemene man. Resultatet är en kronisk brist på bostäder som hämmar tillväxt och hindrar människor från att följa sina drömmar och flytta närmare nya jobbet eller skaffa ett eget rum till barnet. För att lösa dessa problem måste vi både se till att bostadsmarknaden blir mer fri och att ett system som hjälper utsatta grupper hitta en bostad införs.

Den kraftigt begränsade bostadsmarknaden är ett av Sveriges största hinder för en starkare tillväxt i våra tillväxtregioner. I Europeiska kommissionens rapport över Sverige (2019) kritiserar den hårt reglerade bostadsmarknaden särskilt. Reglerade hyror skapar ett bestående underskott av bostäder och insider/outsider-effekter som missgynnar unga, invandrare och andra som står långt från arbetsmarknaden⁶³.

Där hårda marknadsregleringar finns följer långa köer. Den hårda hyresreglering som finns i Sverige innebär både att utbudet begränsas och att arbetsinkomsten för dem som bor i hyresrätter minskar efter att de fått en hyresrätt⁶⁴. De som drabbas hårdast är outsiders som inte har ett förstahandskontrakt och som har svårt att få tag på ett⁶⁵. Detta, och den ineffektiva matchning av bostäder som följer, orsakar enligt Boverket välfärdsluster på över tio miljarder kronor per år⁶⁶. Hyressättningen behöver bli friare. I nyproduktion ska fri hyressättning bli norm.

En utveckling mot friare hyressättning kommer att innebära att behovet för en social bostadspolitik ökar. Det behövs både sociala bostäder för dem som riskerar hemlöshet och det behövs höjda bostadsbidrag och boendetillägg för att garantera att alla har möjlighet att bo någonstans.

Den generella bostadspolitiken som bedrivits sedan den bostadssociala utredningen på 40-talet är i realiteten inte renodlat generell och kommunerna har fått ta notan för de särskilda insatser som har krävts för att rädda människor från att bo på gatan. Vi har de senaste åren sett hur sociala kontrakt växt fram som en outtalad svensk modell för sociala bostäder. 2019 fanns det över 26 000 sociala kontrakt⁶⁷. Det är mer än dubbelt så många som 2008⁶⁸. Behovet av en social bostadssektor ökar^{69,70} och kommunerna har tagit på sig ansvaret, trots att både stöd och stödjande lagstiftning för en social bostadssektor saknas från rikspolitiken. Både Boverket och Stockholms stadsmission rekommenderar att Sverige behöver ta fram nya boendelösningar för att lösa de soci-

ala problem som finns i bostadspolitiken⁷¹. Vi måste ge kommunerna de verktyg som behövs för att bekämpa hemlöshet och bostadssegregation.

Det är inte förvånande att behovet av en social bostadssektor ökar när andelen som kan skaffa en bostad har minskat successivt. En social bostadspolitik löser både ett kostnadsproblem och ett matchningsproblem. Det finns i grunden tre grupper av människor som själva kan skaffa en bostad med dagens system. (1) De som har möjlighet att köpa en ägd bostad – men onödigt hårda kreditrestriktioner och höga kalkylräntor från bankerna har gjort att den här gruppen har minskat drastiskt de senaste åren. (2) De som har, eller har möjlighet att få, en hyresrätt – men köerna fortsätter att öka så länge som en hämmande hyresreglering hindrar marknaden att nå balans. (3) De som har råd att hyra ett rum eller en bostad i andrahand – men kostnaderna att hyra i andra hand är mycket högre än för dem som har ett förstahandskontrakt eller som äger sitt boende. Sammanfattat finns det många som kan försörja sig, men som ändå inte lyckas få en bostad på den svenska bostadsmarknaden. Det är inte människorna det är fel på. Det är systemen.

Grunden i effektiv bostadspolitik måste vara att göra dessa tre grupper så stora som möjligt. För det har Liberalerna flera förslag. Vi vill minska kreditrestriktionerna, sänka skatten på arbete och göra det lättare att hyra ut i andra hand. Men det krävs också att det finns en politik för alla som faller utanför dessa grupper

Sverige hör till undantagen när det kommer till social bostadspolitik i Europa. De sociala kontrakten som kommunerna erbjuder de med social problematik kommer i närheten till en social housing-lösning, men är både dyr och omfattar väldigt få. Här har tilliten istället vilat på den allmänna bostadspolitiken, något som lämnat många människor utanför systemet. När Sverige inför en bredare social bostadspolitik ska vi lära från andra länder och se till att vi istället för förslummade social housing-fastigheter bygger upp ett socialt bostadsbestånd som bryter segregation och motverkar förslumning.

Det finns en mångfald av sociala bostadssystem i Europa. Varje system med sina egna fördelar och nackdelar. Inget är lämpat att överföra direkt till svensk bostadspolitik, men vi ska ta lärdom av hur andra länder har lagt upp sina system. Omfattningen av systemen är också väldigt olika. I Tyskland omfattas cirka fem procent av beståndet av sociala bostäder, medan Nederländerna har uppemot 32 procent i sin sociala bostadssektor⁷². Graden, och formen, av offentlig finansiering är också kraftigt varierande beroende på system. I vissa länder finns direkta byggsubventioner, i andra finns statliga garantier och obligationer. Vi vill i grunden se ett robust system för sociala bostäder som använder både befintligt bestånd och nyproduktion på ett sätt som inte kräver några byggsubventioner.

Vi föreslår en modell för sociala bostäder som fungerar för Sverige. Behovsbostäder som kompletterar hyresrätter, bostadsrätter och äganderätter och som förmedlas utefter den sociala situation som den sökande befinner sig i. Vårt förslag innebär att kommunerna ska förmedla en betydande andel av hyresrätterna i de kommunala förmedlingssystemen genom en behovsbedömning som utgår från ekonomisk situation, risk för hemlöshet, extrem trångboddhet, medicinska behov och utsatthet för våld. Ett liknande system finns i Danmark där kommunen kan förmedla upp till 25 procent av lediga bostäder till hushåll som inte kan få tag på en bostad på egen hand⁷³. Behovsbostäder ska fördelas av kommunerna efter en behovsprövning likt de kriterier som Finland använder som ser till den sökandes behov och ekonomiska situation. Systemet kommer att baseras på att skapa ett flöde från nyproducerade och befintliga bostäder till behovsbostäder – utan att grundas på statliga subventioner. Istället använder vi den resurs som det befintliga beståndet innebär och inrättar en hyresgaranti och indexerad hyra för att motverka kostnadsökningar för de kommunala bolagen.

Var sociala bostäder skapas är avgörande för områdets framtida utveckling⁷⁴. För att sociala bostäder inte ska orsaka segregation och andra sociala problem så måste bostäderna vara blandade med andra bostäder och i väl

71 Boendesituationen för nyanlända – Slutrapport (2015), Boverket

72 En social bostadssektor i Sverige (2020), Fores

73 Rapport om förmedling av hyresrätter från Riksdagens utredningstjänst (2020), Dnr 2020:365

74 Social housing: best international practices (2017), Doris Andoni, UNECE

fungerande bostadsområden⁷⁵. Behovsbostäder ska användas för att bryta segregation, inte cementera den. Därför har vi tagit fram en modell där behovsbostäder blandas in i redan fungerande stadsdelar. Kommuner ska ha möjlighet att ställa krav på att behovsbostäder finns insprängda med andra lägenheter vid nya bostadsprojekt. Vi vill inte se några social housing-hus byggda med dålig kvalitet. Istället ska de vara integrerade i det nya och gamla beståndet och hålla hög standard.

Grundläggande för uppdraget med Förortsliftet är att minska boendesegregationen. Ett väl utformat system med behovsbostäder kan bli ett kraftfullt vapen mot boendesegregationen. Inga behovsbostäder ska förmedlas i områden som är med på polisens förteckning över utsatta områden. Det innebär ett kontinuerligt flöde som motverkar socioekonomisk segregation och som bidrar till mångfald i alla stadsdelar. Dessa bostäder kommer också att ha vissa begränsningar jämfört med hyresrätten. Genom att vi skapar en ny boendeform med särskilda behovsbostäder, som kompletterar det allmänna beståndet, undantas dessa lägenheter som jämförelseobjekt vid hyressättning för hyresrätter. Hyran i behovsbostäder låses istället till ett lämpligt index som bibehåller en liknande hyresnivå över tid.

Det finns något djupt orättvist i den nuvarande hyresmarknaden. De som bor i äldre fastigheter på centrala adresser betalar ofta betydligt lägre hyror än de som bor i nyare bostäder i våra utanförskapsområden, trots att efterfrågan är större för centrala lägenheter. En social bostadspolitik måste till stor del bygga på befintligt bestånd om den ska ha potential att nå de kvantiteter som behövs. Därför bygger vårt förslag på ett flöde av bostäder från det befintliga beståndet, till behovsbostäder. För befintliga hyresrätter som omvandlas till behovsbostäder sätts hyran till att börja med till samma nivå som bostaden redan har. Vid nyproduktion sätts hyran i nivå med andra behovsbostäder, eller om dessa inte finns i samma nivå som liknande hyresrätter, i området. Hyresnivån knyts till ett lämpligt index som följer inflationen för att skapa en rättvis, stabil och förutsägbar hyresutveckling. Bostadsbidrag, hyresgaranti och andra sociala stöd finns som kompletterande verktyg för att se till att alla ska kunna ha råd att bo i en lämplig behovsbostad. Bärande för att fler ska få tag på en bostad är att vår föreslagna hyresgaranti ska ersätta de kommunala bolagens höga inkomstkrav när det kommer till behovsbostäder.

Behovsbostäder är en lösning för människor som har svårt att ta sig in på den ordinarie bostadsmarknaden. Systemet är beroende av att bostäderna återvänder till systemet. Det innebär att den som hyr ut tar på sig en risk som inte kan kompenseras genom högre hyra. Därför ska behovsbostäder enbart gå att skrivas på av en enskild person, eller par med barn. Det finns ingen rätt att överlåta lägenheten. Det ska heller inte finnas någon rätt att hyra ut lägenheten i andra hand eller att byta lägenheten. När den person som är knuten till kontraktet inte vill bo kvar, eller kontraktet löper ut, återgår lägenheten till det sociala bostadsbeståndet.

BEHOVBOSTÄDER UTAN BYGGSUBVENTIONER

De förslag om behovsbostäder som vi presenterar i det här programmet är inte beroende av statliga subventioner. I grunden är Liberalerna kritiska till att staten ger produktionsstöd som stör fria marknader och som använder skattepengar på ett ineffektivt och oansvarigt sätt. Att helt basera ett system med sociala bostäder på nyproduktion är både dyrt och innebär att behovsbostäder enbart kan skapas där nya bostäder byggs. Vi föreslår istället att flödet av behovsbostäder ska styras genom förmedling av det befintliga hyrda beståndet. Genom att skapa en social kvot i förmedlingen av de kommunalt förmedlade bostäderna, skapar vi ett starkt flöde av lägenheter med relativt låg hyra in i ett socialt bostadsbestånd.

Förslagen är i linje med den utveckling som finns i länder som har en historia av Social housing. Allt färre länder använder subventioner och allt fler går mot system med krediter eller andra typer av stöd än produktionssubventioner⁷⁶. I Norge finns exempelvis Statliga Husbanken som ger krediter och bidrag till kommuner som

75 The embeddedness of inclusionary housing in planning and housing systems: insights from an international comparison (2013), George de Kam, Barrie Needham & Edwin Buitelaar, Journal of Housing and the Built Environment

76 RICS (2014)

ordnar boende för personer som behöver socialt stöd⁷⁷. Ett liknande system med statliga krediter skulle kunna öka möjligheterna för fler kommuner att själva utöka sitt bestånd med behovsbostäder, samtidigt som statens finansiella åtaganden hålls låga.

En grund för att Sverige ska kunna införa någon form av sociala bostäder är att dessa faller inom den EU-rättsliga lagstiftning som styr social housing. Därför är det viktigt att vi bygger ett slutet system där behovsbostäder förblir behovsbostäder även när kontraktet övergår till nästa hyresgäst. Det innebär att hyresvärdarna kommer att ha ett bestånd med vanliga hyresrätter och ett parallellt bestånd i samma fastigheter med bostäder som är behovsbostäder. Bostäder som fått statligt eller kommunalt stöd ska fortsatt gå till de mest behövande, inte till det allmänna bostadsmarknaderna. Eftersom modellen för behovsbostäder följer EU-lagstiftningen öppnar det dessutom upp för sociala obligationer från Europeiska investeringsbanken⁷⁸.

Ett sådant system där bostäder som fått någon form av offentligt stöd fortsatt används till sociala ändamål leder också en mindre risk att skapa ressentiment i det befintliga beståndet⁷⁹.

EN MER ÄNDAMÅLSENIG BOSTADSFÖRMEDLING

En bidragande orsak till trångboddhet är att det är svårt för årsrika och unga vuxna att hitta en lämplig bostad att flytta till. En rak bostadskö är på många sätt rättvis, men gör det tyvärr också svårt för många att få en bostad när de behöver en. Att skapa en bättre matchning skulle innebära att vi bättre nyttjar det befintliga beståndet av bostäder så att fler kan hitta en lämplig bostad.

Två orsaker som är drivande för att många grupper diskvalificeras från allmännyttan är: inkomstkrav och förmedlingsprinciper. När det kommer till inkomstkraven skiljer sig dessa mellan olika kommunala bostadsbolag, men gemensamt är att många inkomstgrupper de facto diskvalificeras från allmännyttan. En sammanställning av inkomstkraven som gjordes 2014 visar exempelvis att nästan hälften av de kommunala bolagen inte godkände kapitalinkomster eller handikappersättning som inkomst. Många tillät inte ens pension eller studiemedel som inkomst.⁸⁰ Att offentligt finansierade bostäder stänger ute en stor andel av befolkningen är i grunden ett systemfel som behöver åtgärdas genom stöd till individer som hyr, hyresgarantier som minskar risken för hyresvärdarna, och krav från de kommunala bostadsbolagen.

Förmedlingen av de kommunala hyresrätterna är varken ändamålsenlig eller effektiv. Många ser bostadskön som en form av bostadsförsäkring, och långa köer i våra storstäder stänger ute människor som har lågt socialt kapital. Idag finns det exempelvis fler bostäder per person än vad det gjorde vid slutet av miljonprogrammet, trots att bostadsköerna är betydligt längre idag. Samtidigt är effektivitetsförlusterna som bostadskön bidrar till uppemot 10 miljarder per år, samtidigt som det är de mest välbärgade familjerna som gynnas av detta system⁸¹. Förmedlingen av bostäder måste ändras för att kunna uppfylla socialpolitiska mål och vara rättvis mellan människor med olika bakgrunder.

För att utforma ett rättvist system för förmedlingen av förstahandskontrakt så måste det ställas upp tydliga mål om vad ett sådant system ska åstadkomma. De cirka 300 stycken kommunala bostadsbolag som finns i kommunerna, och deras förmedlingstjänster, har goda förutsättningar att utformas på ett sätt som bättre motverkar segregation och ger en rättvisare fördelning av förstahandskontrakt.

Det finns många olika system för att förmedla hyresrätter i Sverige. Bland de kommunala bostadsbolagen är det 15 kommuner som använder en bred bostadsförmedling, 33 använder någon form av bostadsportal och i

77 Rapport om förmedling av hyresrätter från Riksdagens utredningstjänst (2020), Dnr 2020:365

78 En social bostadssektor i Sverige (2020), Fores

79 The embeddedness of inclusionary housing in planning and housing systems: insights from an international comparison (2013), George de Kam, Barrie Needham & Edwin Buitelaar, Journal of Housing and the Built Environment

80 Allmännyttan och jämlikheten: Svensk bostadspolitik vid vägskäl? (2020), Martin Grander, SNS Förlag

81 En hyresmarknad i kris, Fredrik Kopsch, SNS förlag, 2020

255 kommuner ansvarade det kommunala bostadsbolaget över en egen kö⁸². När resurser är knappa och måste fördelas på något sätt utanför den ordinarie marknaden är det grundläggande att den fördelningen är effektiv och uppfyller andra socialpolitiska mål som minskad segregation, minskad trångboddhet, minskad hemlöshet och ökad inkludering.

De raka bostadsköer som används för att förmedla hyresrätter i de ovannämnda förmedlingssystemen är direkt kontraproduktiva. ”När lägenheter förmedlas genom kötid, svarthandel och kontakter är det de rikaste hushållen som gynnas⁸³ och de som redan står utanför som missgynnas. De som ges möjlighet att skaffa en bostad är de som redan har högt socialt kapital, medan exempelvis unga, invandrare och svenskar som flyttar inom landet, får svårt att skaffa ett förstahandskontrakt utan att använda egna kontakter. I Boverkets rapport om boendesituationen för nyanlända så lyfts bland annat en ändrad bostadskö som ett av de viktigaste policyförslagen⁸⁴.

I nuläget finns det en möjlighet för kommuner att fördela en mindre andel av bostäderna till särskilda grupper genom en social förtur. 2019 saknades det dock helt sociala förturer i 75 kommuner. Dessa förtursbostäder går idag främst till nyanlända. Hemlöshet och trångboddhet är ovanliga orsaker till att få en lägenhet genom en social förtur⁸⁵. Rådande lagstiftning behöver förändras om det ska gå att använda sociala förturer till fler människor med olika särskilda behov.

Samtidigt är det viktigt att politiken är långsiktig och pålitlig. Att ta bort bostadsköerna skulle innebära stora konsekvenser för hundratusentals svenskar som har planerat sina liv med bostadskön i beaktande. Därför föreslår vi inte att rådande ordning med rak kö i många förmedlingar ska avskaffas, utan kompletteras nuvarande kö med en social kvot som påverkar flödet av förmedlade bostäder utan att människors insamlade ködagar går förlorade.

För att få till en bättre förmedling av bostäder måste vi ändra i Bostadsförsörjningslagen. Förslagen som vi lyfter fram i det här programmet innebär bland annat att kommunerna själva ska kunna bestämma vilken andel av alla förmedlade bostäder som blir behovsbostäder. Förändringen gör att kommunernas ges möjligheten att hjälpa de som har svårast att komma in på bostadsmarknaden att få en bostad.

Genom att underlätta för människor att själva kunna köpa en bostad, och genom att liberalisera hyresmarknaden, skapar vi goda förutsättningar för att öka bostadsbeståndet över tid. Vår modell för behovsbostäder ser därutöver till att ingen faller mellan stolarna. Sverige ska vara starkt nog att garantera att alla kan skaffa en bostad.

Liberala förslag för en modell med behovsbostäder som bryter boendesegregation

29. Behovsbostäder – en ny boendeform som fördelas efter behov. Dagens bostadsmarknad med höga priser i det ägda beståndet och förmedling primärt efter kötid i det hyrda beståndet cementerar segregation snarare än bryter den. Den generella bostadspolitiken har aldrig tidigare fungerat sämre när det kommer till att ge förutsättningar för människor med låg betalningsförmåga att hitta en bostad⁸⁶. Därför föreslår Liberalerna en ny boendeform – behovsbostäder – som ger kommunerna möjlighet att, genom en social kvot, förmedla en andel av deras bostäder till utsatta grupper. En bostadsform som ger de svagaste på bostadsmarknaden en bättre chans att få en bostad.

Som ett komplement till den allmänna bostadssektorn skapas en särskild bostadssektor med behovsbostäder. Bostäderna ska bestå av nybyggda behovsbostäder och hyresrätter i det befintliga beståndet som ombildas till en särskild bostad genom en social fördelningskvot i bostadsförmedlingen. När en bostad väl är ombildad till en behovsbostad ska den vara stadigvarande i det sociala bostadsbeståndet för att vi kontinuerligt ska ha en möjlighet att bygga upp en stark social bostadssektor.

30. Insprängda lägenheter av bra kvalitet, men inga slumbostäder eller slumkvarter. I Sverige har vi idag alla kännetecknen av dålig social housing som har funnits i många länder runt om i världen. Stigmatiserande områden och fastigheter enbart menade för mindre bemedlade är ett av de största misslyckandena i andra länders modeller för social housing⁸⁷, men samma problem finns i många av miljonprogramsområdena. Vi föreslår istället en modell där behovsbostäder kan finnas blandade med hyresrätter och bostadsrätter i vanliga fastigheter och att bostäderna ska vara spridda över hela kommuner, men inte alls byggas i utsatta områden.

Bostäderna ska hålla samma kvalitet och möta samma krav som för andra bostäder. Hyran för behovsbostäder ska vid kontraktets ingång vara densamma som lägenheten haft tidigare om den ombildats från en hyresrätt. Vid nyproduktion av behovsbostäder sätts den i samma nivå som liknande behovsbostäder i området. Om det inte finns behovsbostäder i området sätts hyran i nivå med liknande hyresrätter. Framtida hyreshöjningar ska vara knutna till ett lämpligt index som bibehåller en likvärdig hyresnivå över hela kontraktstiden. För dem som inte har möjlighet att betala hyran ska det finnas stöd i form av bostadsbidrag, boendetillägg och hyresgaranti.

31. Varje kommun bestämmer andelen förmedlade behovsbostäder efter kommunens situation och förutsättningar. Bostäderna med de lägsta hyrorna är ofta de som har förvaltas under en lång tid av allmännyttan. Allmännyttan behöver användas bättre för att utsatta grupper ska kunna komma åt attraktiva och billiga bostäder och för att bekämpa segregationen. Det finska systemet fungerar väl, men rekommendationer som har lyfts för att göra systemet bättre är bland annat att höja den sociala kvoten i bostadsförmedlingen till en tredjedel⁸⁸. Vi föreslår att varje kommun, som också bär på bostadsförsörjningsansvaret, ska sätta en kvot som innebär att en påtaglig andel av förmedlade hyresrätter omvandlas till behovsbostäder utefter lokala behov och förutsättningar.

Allbolagen behöver också ändras för att möjliggöra för kommunala bostadsbolag att hyra ut bostäder både som behovsbostäder och med sociala kontrakt. Målsättningen på lång sikt är att andelen behovsbostäder ska täcka behovet för dem som lever upp till de krav som ställs för att få en behovsbostad.

32. Inga behovsbostäder i utsatta områden. Behovsbostäder ska inte bidra till att den ofrivilliga segregationen i Sverige ökar. Boendesegregation är huvudorsaken till skolsegregation och är den ledande orsaken till att parallella samhällen växer fram i våra förorter. Genom att placera alla behovsbostäder

utanför dessa områden skapar vi förutsättningar att på riktigt motverka boendesegregationen och få en bättre fungerande mångfald i alla stadsdelar.

33. Behovsbostäder ska förmedlas till utsatta grupper efter behov. Det finns olika anledningar till att människor hamnar i utsatthet. Men gemensamt har de i att de har ett behov av en bostad och inte har möjlighet att få en bostad på den ordinarie bostadsmarknaden. Behovsbostäder ska förmedlas efter behov, till personer som innefattas av någon av följande fyra kategorier:

- risk för akut hemlöshet
- våldsutsatthet eller risk att utsättas för våld
- svag ekonomi
- extrem trångboddhet
- medicinska behov

För att systemet ska bli transparent och rättvis som möjligt ska nationella riktlinjer tas fram för vem som ska prioriteras till de tillgängliga lägenheterna. Besluten om tilldelning av behovsbostäder ska ske genom den kommunala förvaltningen eller den som en kommun pekar ut som behörig att ta beslutet. Besluten ska tas utifrån tydliga och rättvis premisser baserade på de kriterier som vi föreslår ovan. Möjligheten till bostadstillägg och bostadsbidrag ska finnas kvar även om man bor i en behovsbostad. Alla tilldelsbeslut ska vara fullt transparenta om vilka grunder som beslutet fattades från för att förhindra att systemet missbrukas.

Som grund för vilken bostad som en person kan tilldelas genom det här systemet ska hänsyn tas till storlek på familj och områden som ligger lämpligt i förhållande till den sökandes behov och livssituation. Det ska inte gå att söka en specifik lägenhet i systemet. Det är förmedlingen i respektive kommun som kommer att erbjuda en specifik lägenhet till den sökande med störst behov av lägenheten.

34. Ingen tvingas lämna sin behovsbostad för att de får bättre levnadsförhållanden. Inlåsnings effekter som skulle uppstå om behovsbostäder var låsta till en viss livssituation och inkomst skulle riskera att leda till att människor blir kvar i utsatta förhållanden. Skatter och lagar ska vara utformade för att underlätta för människors strävan efter ett gott liv. Aldrig för att motverka att människor skaffar ett arbete eller tar sig ur ett missbruk. Ett kontrakt för en behovsbostad går aldrig förlorat för att någon fått en bättre levnadssituation. Varje kontrakt har istället en bestämd tidshorisont där hyresgästen har rätt att bo kvar. Som huvudregel bör kontrakten gälla i minst fem år, med möjlighet för parterna att komma överens om längre perioder.

35. Ingen bytesrätt för behovsbostäder. Behovsbostäder är till för att de som står längst från bostadsmarknaden ska ha en rimlig chans att hitta en bostad, inte för att ekonomiskt gynna grupper som själva kan få ett boende. De kommer därmed att ha ett begränsat besittningsskydd. För att motverka problem med svarthandel hyrs dessa lägenheter ut utan bytesrätt och utan rätt till andrahandsuthyrning.

36. Möjlighet att kravställa behovsbostäder i nyproduktion i icke utsatta områden och ett system för att få till behovsbostäder i det befintliga privata hyresbeståndet. Vi vill skapa förutsättningar för att människor med olika bakgrund ska kunna bo i samma områden, och ett starkt inflöde av nya lägenheter till det sociala bostadsbeståndet. Kommuner ska i framtida markförsäljningar för nyproduktion kunna ställa krav om att en viss andel av bostäderna blir behovsbostäder i bostadsprojekt som omfattar fler än 100 bostäder.

Som alternativ till att skapa nya behovsbostäder i nyproduktionen ska kommunerna och byggaktörerna kunna komma överens om att ett visst antal befintliga hyreslägenheter omvandlas till behovsbostäder i samband med markköp. Genom den här möjligheten skapar vi förutsättningar för behovsbostäder i hela det befintliga beståndet och för nyproduktion både inom de kommunala bostadsbolagen och bland de privata aktörerna.

37. Statliga lån till nyproduktion av behovsbostäder både till de kommunala bostadsbolagen och till de privata. Offentligfinansiellt stöd till behovsbostäder ska ske genom lån som ska betalas

tillbaka, inte genom byggsuventioner. Parallellt med de sociala krediter som Europeiska investeringsbanken erbjuder ska också svenska staten se till att det finns möjlighet att låna för projekt med behovsbostäder.

- 38. Trygga bostadsbolag som hyr ut behovsbostäder genom en statlig hyresgaranti.** För att minska den risk som bostadsbolag tar på sig när de bygger och förmedlar behovsbostäder ska staten erbjuda en hyresgaranti för hyresgäster i behovsbostäder och de som tecknar sociala kontrakt. Systemet ska vara självfinansierat genom en riskpremie utformad efter systemets långsiktiga kostnader. Om hyresgästen inte kan betala får hyresvärden ersättning för förlorade hyresintäkter. Vid betalningssvårigheter ska kontraktet ses över tillsammans med socialtjänsten och sägas upp om hyresgästen inte uppfyller sin andel av avtalet. Socialtjänsten ska bistå med boendetillägg, bostadsbidrag och andra stöd som hyresgästen har rätt till och medverka vråkningsförebyggande i den här processen.

Behovsbostäder kommer inte att vara en boendeform uteslutande för människor i behov av ekonomiskt stöd, men många av de som erbjuds en behovsbostad kommer att ha problem med att nå upp till höga inkomstkrav. Genom att räkna in all inkomst i bedömningen av betalningsmöjligheten så granskas hyrestagarens faktiska betalningsförmåga, med alla de stöd som hyrestagaren har rätt till inräknade. Den statliga hyresgarantin ska garantera att hyresvärdar som har sociala kontrakt eller behovsbostäder inte går miste om intäkter i de fall som hyresgästen misslyckas med sina betalningar. Stödet ska vidgas för att även kunna ges till personer som idag uppbär försörjningsstöd.

- 39. Fördelning av bostäder för våldsutsatta genom ett nationellt samarbete, Våld i nära relationer är ett allvarligt samhällsproblem.** En stor del av våldet är riktat mot kvinnor och barn, det sker oftast i hemmet och våldet utövas oftast av män i en nära relation. Även män utsätts för våld och den här typen av våld förekommer i alla åldersgrupper. Våldsutsatta har svårt att hitta rätt bland olika enheter i kommun och svenska myndigheter. Situationen är svår för våldsutsatta och många får bo kvar på skyddade boenden längre tid än nödvändigt. Arbetet med att fördela bostäder till våldsutsatta måste fungera effektivt, samordnat, kompetent och förebyggande. I många fall behöver personen eller familjen i fråga söka sig till en annan ort för att få skydd.

Kompotten, som samordnas av Länsstyrelsen i Östergötland, är ett nätverk av ett antal kommuner som genom avtal förbundit sig att ta emot våldsutsatta kvinnor och barn som inte kan bo kvar i hemkommunen. Alla våldsutsatta i hela Sverige måste ha möjlighet att lämna sin kommun om deras säkerhet kräver det. Det måste bli obligatoriskt för alla kommuner att delta i nätverk där det, enligt Östergötlands modell, blir lättare för våldsutsatta att få en bostad i en kommun där denne kan vara säker och trygg.

Ingen ska behöva utsättas för våld. Vi föreslår att ny lagstiftning för att säkra att varje kommun gör vad som krävs för att det ska finnas ändamålsenliga bostäder, om det behövs: också i andra kommuner, för dem som är utsatta för våld i hemmet. Genom att lära av Östergötland kan vi utöka skyddet till dem som idag är som mest utsatta och stärka skyddet för varje människas kroppsliga rättigheter.

- 40. Alternativ till rak kö för hyresrätter.** Det finns många fördelar med en bostadskö. En rak kö är lätt att förstå, rättvis för dem i systemet och lätt att administrera. Samtidigt är det resursstarka hushåll som har flest ködagar. Utöver systemet vi föreslår med en social förmedling av behovsbostäder behöver vi också se över hur förmedlingen av hyresrätter kan bli mer ändamålsenligt. Genom att tillåta kommuner att ta fram alternativ till raka kösystem för förmedling av hyresrätter kan också matchningen på hyresmarknaden bli bättre och trångboddheten minska. Detta öppnar exempelvis upp för förstärkta förturssystem i kommunerna, som kan förmedla bostäder till olika åldersgrupper, personer som bor i utsatta områden eller inrätta särskilda köer för bostäder som redan är bostadsanpassade. Vi föreslår att lagstiftningen ändras så att fler socialt utsatta ska kunna tillgodose en bostad genom social förtur i de kommunala bostadsköerna. Dessa system måste vara transparenta och utgå från tydliga premisser för att motverka korruption och missbruk.

4. En nationell hemlöshetsstrategi

Hemlöshet är en av de mest extrema formerna av utsatthet. Ett starkt välfärdsland som Sverige är starkt nog att se till att ingen människa ska behöva sova på gatan. Hemlöshetspolitiken har varit underprioriterad alldeles för länge. Det är dags för en nationell hemlöshetsstrategi som samordnar arbetet med ett skyddsnet för samhällets svagaste.

Hemlösheten ökar och andelen hemlösa som inte passar in i det traditionella sättet att koppla hemlöshet till missbruk och sociala problem har blivit större. Bland de som hamnat i hemlöshet är det många som har en bakgrund i utsatta områden, och det är ofta där som personen åter hamnar, om den lyckas etablera sig i en bostad igen. Det är ett tecken på en djup social segregation som måste motverkas från flera håll. Att lyfta fler ur hemlöshet är en viktig del i att lyfta de människor som bor i de utsatta områdena.

Samtidigt som Liberalernas politik vidgar gruppen människor som själva ges möjlighet att hitta en bostad, och utöver det vill inrätta en social bostadspolitik för dem som riskerar att hamna i hemlöshet, så behövs det även en politik för människor med olika form av problematik som hamnat i hemlöshet eller som behöver stöd för att behålla en bostad.

Hemlöshet är ofta en manifestation av extrem fattigdom. 2017 (senast Socialstyrelsen mätte antalet hemlösa) hade Sverige 33 250 hemlösa, ett antal som blivit det högsta i Norden och som ökar⁸⁹. 2017 valde 20 procent av socialtjänsterna att inte svara på Socialstyrelsens enkäter om hemlösheten. Hemlösheten har också ändrat skepnad under 2000-talet. 2005 led uppskattningsvis 80 procent av hemlösa av social problematik, som missbruk och psykisk ohälsa. Idag är den andelen runt 60 procent.⁹⁰ Det har växt fram en ny typ av hemlöshet som vi är illa rustade att hantera.

Att Sverige är det landet i EU där utrikesfödda löper näst störst risk att hamna i fattigdom⁹¹ gör också att frågan om hemlöshet får en tät koppling till integrationspolitiken. Hemlösheten bland familjer har ökat i samband med flyktingvågen 2015, vilket innebär att hemlöshetsproblemen innebär en större risk för barn i Sverige än på mycket länge. Vi ska minska hemlösheten. En väl fungerande integrationspolitik där alla får en rimlig chans att hitta en egen bostad och egen försörjning är en grundläggande del i det arbetet.

Civilsamhället är livsviktigt för att motverka hemlöshet och hjälpa de som är i akut behov av stöd. Stockholms stadsmision och Svenska kyrkans arbete för att stödja de som har det allra svårast är nämnvärda och behöver ha de stöd som de kan få av samhället för att fortsätta bedriva sina insatser. Men det behövs också ett större statligt ansvar för att se till att fler kan lyftas ur hemlöshet. Och det finns goda internationella exempel på hur en nationell hemlöshetsstrategi har gett effekt.

Utvecklingen med ett ökat antal hemlösa är inte unikt för Sverige. Hemlösheten ökar i nästan hela EU och i stora delar av USA⁹². Finland hör till ett av de få länder som under de senaste åren har lyckats vända utvecklingen och kraftigt minskat hemlösheten. Genom *Y-Stiftelsen*, som delvis finansieras av vinster från deras svar på Svenska Spel, jobbar de med en strategi om *bostad först* för att hindra att utsatta människor hamnar i än mer utsatta situationer. Det är tydligt att deras strategi har varit mer framgångsrik än många andra länder. Finland är idag det enda landet inom EU där hemlösheten minskar⁹³, sedan 1987 har hemlösheten minskat från 18 000 till 5 482 personer⁹⁴.

Stiftelsen köper och bygger bostäder för hemlösa. Idag äger stiftelsen 17 000 bostäder i 54 finska kommuner. Utöver finansieringen från finska motsvarigheten till Svenska spel erbjuder även staten krediter med låg ränta och har fått projektstöd från sociala fonder.⁹⁵ Vi vill ta lärdom av finska exemplet, samtidigt som vi skapar stöd för fungerande sociala stiftelser, frivilligorganisationer och bolag som redan förmedlar sociala bostäder i Sverige. Genom att skapa ett format för att finansiera, och samla privat finansiering, till civilsamhällets sammanlutningar som vill ordna boenden för hemlösa kommer vi åt problemen där de finns.

Genom att först se till att en hemlös har tak över huvudet kan också andra insatser ge större effekt. Genom Bostad Först kan en trygg miljö och en egen adress skapa möjligheter för att förbättra hälsan, få ett bättre socialt nätverk och långsiktigt till att personen hamnar i arbete. Mål som också ökar chansen att i framtiden kunna behålla ett eget boende utan att få externt stöd⁹⁶. En studie från Chicago visade att Bostad Först ledde till att den totala kostnaden för att hjälpa en som blivit hemlös minskade med 6 300 amerikanska dollar⁹⁷.

Bostad först behöver genomsyra hur vi arbetar med hemlöshet, samtidigt som det måste finnas en plan för hur mer akuta lösningar kan ordnas för dem som är hemlösa. En tak-över-huvudet-garanti ska gälla i hela Sverige. Det är alltid bättre att någon får temporär hjälp med ett boende än att den tvingas sova på gatan.

Vid en första anblick kan ett system där fler får stöd att hitta ett mer långsiktigt boende ge sken av att innebära stora kostnadsökningar för det offentliga. Tvärtom är korta lösningar med särskilda hyrda boenden och hotellrum betydligt dyrare för kommunerna än vad de kommunala bolagens bostadsbestånd är. En hotellnatt eller akutboende kostar ofta mellan 1 000 och 4 000 per natt⁹⁸. Hemlösheten i Sverige är högst i Norden, och de sociala kontrakten är onödigt dyra lösningar för kommunerna; det behövs en bredare social boendelösning för människor som riskerar att hamna i hemlöshet^{99,100}.

Samtidigt som vi behöver höja ambitionerna för att hjälpa de som befinner sig i hemlöshet måste vi också höja ambitionerna för den förebyggande verksamheten. Att hindra människor från att hamna i hemlöshet är fortfarande det viktigaste sättet att långsiktigt minska hemlöshet. Viktiga delar i en sådan strategi innefattar en inkluderande och fungerande bostadssektor¹⁰¹.

Med de förslag om behovsbostäder som vi presenterar i det här programmet kan vi hjälpa många som riskera hemlöshet. Det kommer dock fortfarande att finnas ett behov av att ha en särskild modell för dem som är allra mest utsatta och ofta redan befinner sig i hemlöshet.

92 Homelessness is not inevitable and can be solved – these cities show us how (2019), Jon Henley, The Guardian

93 Rapport om Finska Y-stiftelsen. Bostäder. Hemlösa (2020), Riksdagens utredningstjänst Dnr: 2020:364

94 National strategies to fight homelessness and housing exclusion (2019), European Social Policy Network (ESPN)

95 Rapport om Finska Y-stiftelsen. Bostäder. Hemlösa (2020), Riksdagens utredningstjänst Dnr: 2020:364

96 Hemlös 2019 (2019), Stockholms stadsmision

97 Reducing and Preventing Homelessness: A Review of the Evidence and Charting a Research Agenda (2019), William N. Evans, David C. Phillips, Krista Ruffini

98 Allt fler hemlösa i bostadsbristens Sverige (2020), Ebba Arnborg, Forte Magasin

99 Var går anständighetens lägsta gräns? (2019), DN, Lars Swärd

100 Socialtjänsten har blivit en allt större hyresvärd (2019) DN, Fredrik Samuelson

101 Reducing and Preventing Homelessness: A Review of the Evidence and Charting a Research Agenda (2019), William N. Evans, David C. Phillips, Krista Ruffini

För att vända den här utvecklingen vill vi se ett ökat statligt ansvar över hemlöshetsbekämpningen. Det måste finnas en strategi som både hjälper socialt och strukturellt hemlösa. Vi föreslår en nationell strategi för bostad-först som ska utgå från att hemlösa får en bostad i samband med att de får hjälp. Vi föreslår också grunden för en finansiering av en nationell hemlöshetsstiftelse, med inspiration från den finska modellen, och förslag för en modell av finansiering för fler organisationer som fristående kan bemöta hemlösheten i olika delar av landet.

Liberala förslag för en nationell hemlöshetsstrategi

41. Ingen ska behöva vara hemlös – en nationell strategi mot hemlösheten. Den akuta hemlösheten innebär tragedier och maktlöshet för den drabbade individen. Det behövs ett bättre och mer kostnadseffektivt system som når ut till alla som riskerar att hamna i akut hemlöshet. I Finland har den nationella strategin mot hemlöshet varit central för deras framgångar med att minska hemlösheten¹⁰², detsamma kan ske i Sverige.

Tak över huvudet ska vara en rättighet. Sverige behöver en samlad och nationell politik för att hjälpa människor i hemlöshet. För det krävs det kunskap som idag saknas. Hemlöshet måste mätas på samma sätt i alla kommuner för att det ska finnas tillförlitlig information i arbetet med hemlöshetsstrategin. Socialstyrelsen bör få i uppdrag att årligen göra kartläggningar av hemlöshet och riskgrupper i Sverige.

42. Bostad-först och tak över huvudet-garanti. Att hitta ett fast arbete, eller ta sig ur sociala problem är extremt svårt utan att ha en fast bostad. Därför vill vi se ett nationellt bostad-först program där man arbetar efter modellen om att hemlösa först får hjälp med en tillfällig fast bostad, samtidigt som andra insatser sätts in för att personen i fråga ska komma på fötterna igen. Arbetet ska ske genom: en nationell hemlöshetsstrategi med tydliga riktlinjer och mål, en nationell stiftelse som finansierar boenden till hemlösa, men fortsatt huvudsakligen med varje kommun som ansvarig för att verkställa hemlöshetsarbetet i respektive kommun. Statligt stöd och vägledning, men med fortsatt lokalt ansvar.

Som ett komplement till bostad-först, som ska stödja de som befinner sig i en akut hemlöshetsituation, behöver vi också få till en nationell tak-över-huvudet-garanti som garanterar att ingen ska behöva sova på gatan.

43. En nationell stiftelse som finansierar civilsamhällets bostäder för hemlösa. Med inspiration från Finland ska vi bilda en nationell icke-vinstdrivande stiftelse som har som uppgift att finansiera bostäder och fastigheter som stadigvarande ska gå till hemlösa. Stiftelsen bör arbeta över hela landet och se till att socialtjänsterna kan erbjuda bostäderna till personer som är hemlösa eller riskerar att bli hemlösa. Tilldelningen ska ske efter behov samt social och ekonomisk situation. Lägenheterna hyrs ut genom sociala kontrakt med respektive kommun som förstahandshyresgäst och borgenär.

Byggnad av bostäder som ska användas för sociala kontrakt bör ha samma förmåner och grundläggande hyressystem som den modell med behovsbostäder som Liberalerna föreslår i denna rapport. Precis som i Finland bör intresserade kommuner och regioner, fastighetsägarorganisationer, byggorganisationer, byggfack samt organisationer som arbetar med utsatta grupper, befintliga stiftelser som arbetar med hemlöshet och andra intressenter som visar intresse bjudas in till att bli medgrundare och/eller finansärer av bolaget.

102 National strategies to fight homelessness and housing exclusion (2019), European Social Policy Network (ESPN)

44. Låt Allmänna arvsfonden finansiera arbetet mot hemlöshet. Vi vill bredda Allmänna arvsfondens uppdrag till att även kunna ge anslag till stiftelser och organisationer som erbjuder bostäder till hemlösa och människor som riskerar att hamna i hemlöshet. Stödet ska kunna användas till att finansiera bostäder särskilt till människor som riskerar hemlöshet. Även organisationer som ger stödinsatser till hemlösa bör ha möjlighet att söka stöd hos arvsfonden.

45. Sociala kontrakt ska kunna omvandlas till behovsbostäder eller vanliga hyreskontrakt. Målet med behovsbostäder för människor som behöver särskilt stöd är att dessa ska kunna komma på fötter och återigen bli självständiga. Att ha möjligheten att omvandla ett socialt kontrakt till ett ordinarie kontrakt gör övergången till självständighet och självförsörjande lättare och sparar pengar för de kommuner som inte längre behöver subventionera boende. Liknande system finns i exempelvis Finland där hemlösheten minskat som mest i EU.

Kommuner ska, genom de kommunala bostadsbolagen, då det är möjligt, omvandla sociala kontrakt till bestående hyreskontrakt eller behovsbostäder i de fall där personen i fråga anses kunna klara av att vara hyresgäst självständigt.

46. Ett gemensamt sätt att mäta hemlösheten. För att bekämpa problem behövs det rätt faktaunderlag för att korrekt underbyggda beslut ska kunna tas och att insatser ska kunna följas upp. Idag finns det inte ett enhetligt sätt att mäta och jämföra hemlöshet i hela Sverige. Malmös egna rapportering visar exempelvis att de har cirka 60 hemlösa per 10 000 invånare. Socialstyrelsen rapporterar att det rör sig om nästan 100 personer per 10 000 invånare¹⁰³. För att få till ett starkt nationellt samarbete mot hemlösheten så måste vi också se till att det finns ett gemensamt sätt att mäta hemlöshet i hela Sverige.

47. Varje kommun ska ha en handlingsplan för vräkningsförebyggande arbete. Hemlöshet börjar ofta med en vräkning. Genom att se till att en person som har problem att betala hyran, eller har andra hinder för att tillåtas bo kvar i en lägenhet, får det stöd som personen behöver tidigt går det att långsiktigt minska det stöd som människor behöver och genom att begränsa antalet som blir hemlösa. Varje kommun ska ha en handlingsplan för hur de arbetar för att minska antalet vräkningar och de kommunala bostadsbolagen ska ha som regel att aldrig vräka en barnfamilj som riskerar att hamna i hemlöshet.

5. Fler ska kunna äga sitt boende

Att äga sitt eget boende innebär en stor frihet och självständighet. Det ägda boendet skapar en trygghet och ger människor makt över sina egna liv. Liberalerna har inga åsikter om det är bättre att hyra eller äga sitt boende – men vi vill ta bort politiska hinder för både det ägda och hyrda boendet. Många utsatta områden är i särskilt stort behov av fler ägda bostäder som gör att människor som vill äga sitt boende i större grad stannar i stadsdelen även om de får en starkare ekonomi som tillåter bostadsköp. Hyresrätten är, över ett liv, den dyraste boendeformen. Det är inte rättvist att det huvudsakligen är människor med svag ekonomi som tvingas bo i den dyraste boendeformen. Vi presenterar i det här kapitlet ett samlat grepp för att fler av de som bor i de utsatta områdena ska ha möjlighet att äga sitt boende.

I utsatta områdena är det ofta hyresrätten som dominerar. Den som har möjlighet att köpa sitt boende måste ofta flytta till en annan stadsdel. I de utsatta områdena är det drygt 45 procentenheter fler som bor i hyresrätt än hur det ser ut i övriga Sverige. I särskilt utsatta områden bor hela 78,8 procent i hyresrätt och enbart 1 procent i äganderätt¹⁰⁴. Det är ett stadsplaneringsmisslyckande som leder till att människor som har råd att köpa en bostad ofta lämnar utsatta områden och att färre människor som har möjlighet att köpa en bostad väljer att flytta till utsatta områden. När någon äger en bostad, och är mån om att värdet på bostaden stiger över tid, skapas goda incitament att ta hand om sitt närområde och delta i civilsamhället. Det ägda boendet skapar förutsättningar både för ansvar och frihet.

Trots att det är en mindre andel som äger sitt boende i Sverige än i många av våra grannländer är det fortfarande många som vill äga sitt boende. Ungefär tre fjärdedelar av svenskarna föredrar att äga sitt boende¹⁰⁵. Det är inte märkligt. För den som äger är det en väg att bygga upp ekonomisk trygghet. På längre sikt är ett eget ägt boende generellt sett ett billigare alternativ än att hyra. Månadskostnaden för en bostadsrätts-fyra är nästan 2 800 kronor lägre i månaden än en hyresrätt¹⁰⁶. För samhället är det en möjlighet till att sluta klyftor. Att hindra människor som känner sig hemma i ett utsatt område från att äga sitt boende riskerar därför också att cementera utanförskap.

Att villor, äganderätter och bostadsrätter är självförsörjande marknader som driver på utbudet av bostäder får också positiva effekter för alla som vill ha en bostad. Genom att skapa goda förutsättningar för fler att ha möjligheten att äga sitt boende ökar det totala utbudet på bostäder samtidigt som antalet människor som konkurrerar om en hyresrätt eller behovsbostad minskar. I de utsatta områdena är effekten av ägda boenden ofta att det i allmänhet bor människor där med högre humankapital och som i högre grad har arbete och utbildning än i de delområden som uteslutande består av hyresrätter¹⁰⁷.

Bristen på bostäder är en av de mest begränsande faktorerna för Sveriges ekonomiska utveckling¹⁰⁸. Samtidigt som utvecklingen av vår välfärd blir långsammare till följd av begränsande lagstiftning som hindrar byggandet av fler bostadsrätter och äganderätter innebär också begränsningarna hinder i människors liv. Människor som får säga nej till drömutbildningen eller drömjobbet för att de inte lyckas hitta en bostad. Det vill vi ändra på. Vi vill lätta på kvävande kreditrestriktioner och skapa möjligheten för fler att äga sitt boende.

De som drabbas hårdast när trösklarna till bostadsmarknaden är för höga är de som redan står långt från bostadsmarknaden. Invandrare och människor som flyttar inom Sveriges gränser missgynnas av höga trösklar till hyresmarknaden samtidigt som förstagångsköpare får det allt svårare att köpa sin första bostad. Sedan 2012 har lönen som behövs för få ett lån till en första bostad ökat med nästan 6 000 kronor i månaden för unga, och mer än 10 000 kronor i månaden för årsrika i Stockholm. 2010 tog det 6 till 8 år att spara ihop till en kontantinsats om man sparade 1 500 kronor i månaden, 2018 tog det 10 till 13 år.¹⁰⁹ De som bor i våra utsatta områden har det speciellt svårt att flytta till sitt första egna boende. Som resultat av detta har utsatta områden i Stockholm en andel hushåll med hemmaboende barn över 20 år som är 18 procent högre än i övriga Stockholm¹¹⁰.

Många av våra grannländer har någon form av skattegynnade sparande och/eller statliga lånegarantier riktade till förstagångsköpare som sänker trösklarna för unga, separerade och nyanlända att komma in på bostadsmarknaden. Det Norska *Boligspar for ungdom* innefattar båda och har lett till att Norge har en hög grad av bostadsäggande och en exceptionellt hög sparkvot bland unga¹¹¹. Det norska systemet för startlån innehåller villkor om att den sökande ska kunna betala ränta och amorteringar samtidigt som denne inte har tillräckliga möjligheter att få ett tillräckligt högt lån från banken, och bostaden ska vara prisvärd och ska användas för att bo i. Skulle vi inrätta ett liknande system i Sverige skulle de offentligfinansiella effekterna bli cirka 100 miljoner kronor per år, men systemet skulle också kunna avsätta medel för nedskrivningar av förfallna skulder på samma sätt som CSN gör och bli betydligt billigare.¹¹²

I Tyskland och Storbritannien finns liknande system. Där får de som sparar i ett särskild bosparkonto en premie som betalas av staten. Storbritannien har valt att avskaffa den typen av subventioner till sparande. I Finland finns ett system som kombinerar både startlån och förmånligt bosparande.¹¹³

Vi föreslår en liknande lösning för Sverige, som utgår från avskaffad skatt på bosparande. Detta system kan hjälpa människor utan dyra subventioner. De människor som har ett ansvarsfullt bosparande slipper de skattehinder som finns idag och ekonomiskt svaga hushåll får det lättare att spara ihop till en kontantinsats till deras första ägda bostad.

Vi vill se en ny egnahemsrörelse. En rörelse för att människor i utsatta områden också ska få möjlighet att äga och bygga ett eget hem. Ett liknande system har använts i Almere i Nederländerna där det offentliga bidragit med mark till subventionerat pris, förmånliga lån och dragning av el, vatten och avfall. Systemet resulterade i nya bostäder som hamnade på en snittkostnad på 50 000 Euro för en bostad på 40 kvadratmeter, samtidigt som medborgarna i området har fått möjligheten att bygga sitt eget hem.¹¹⁴

Utanförskap och fattigdom ska inte gå i arv. Vi tror på ett inkluderande samhälle där födelseort eller etnisk härkomst inte ska påverka dina möjligheter att följa dina drömmar. Genom följande förslag så upprättar vi en plan för att öka den sociala rörligheten och att fler får möjlighet att äga sitt boende.

109 Unga vuxnas ställning på bostadsmarknaden (2019), Finansinspektionen

110 Hårda fakta (2018), Stockholms handelskammare

111 Rapport om förmedling av hyresrätter från Riksdagens utredningstjänst (2020), Dnr 2020:365

112 Rapport om Bosparande från riksdagens utredningstjänst (2020), Dnr 2020:3

113 Rapport om Subventionerat bosparande och startlån (2020), Riksdagens utredningstjänst Dnr: 2020:367

114 Learning from International examples of affordable housing (2018), Shelter

Bild: Learning from International examples of affordable housing (2018), Shelter

Liberala förslag för att fler ska kunna äga sitt boende

48. **Hälften av bostäderna i de områden som idag är utsatta ska bestå av ägda boendeformer**

2030. De som har minst i plånboken är ofta de som ofta har den dyrare boendeformen – hyresrätten. Utmärkande för utsatta och särskilt utsatta områden är bristen på privatägda bostäder. Det gör att de som vill äga sitt boende ofta lämnar området, samtidigt som boendekostnaden i allmänhet blir högre för dem som bor i utsatta områden. Genom ombildningar och nyproduktion kan andelen som äger sitt boende öka. Ett väl avvägt mål i flera områden skulle kunna vara att andelen hyresrätter inom en tioårsperiod ska minska till hälften av bostadsbeståndet.

Genom ökat ägande förstärker vi varje boendes ansvar och deltagande i sitt område – samtidigt som det skapas förutsättningar för människor i olika delar av livet, och i olika livssituationer, att bo i utsatta områden.

49. **Möjliggör för fler ombildningar och värna rätten om att bo kvar i hyresrätt vid ombildning.**

Erfarenheter visar att det av ekonomiska skäl är svårt att få ihop de två tredjedelar av de folkbokförda som krävs för att kunna godkänna en ombildning i ett utsatt område. Eftersom den svenska folkbokföringen inte är tillförlitlig längre bör det istället vara de två tredjedelar av de som står på hyreskontrakten som ska behövas för att ombilda.

För att fler ska ges möjlighet att bo kvar med samma hyresvärd ska den enskilda hyresgästen som inte önskar delta i en ombildning såsom idag garanteras rätten att bo kvar i samma lägenhet med den nya bostadsrättsföreningen som hyresvärd, samtidigt som kommunala bostadsbolag på initiativ av hyresgästen oftare ska erbjuda denne möjligheten att flytta till en annan likvärdig eller bättre lägenhet inom det egna beståndet. Genom frivilliga byten skulle också de hyresgäster som vill ombilda kunna koncentrera sig i en fastighet, vilket skulle underlätta ombildning. Kommunala bostadsbolag ska i dialog med hyresgästerna i huset som man hoppas kunna omvandla sträva efter att erbjuda bättre och mer attraktiva bostäder till hyresgästerna som vill bo kvar i hyresrätt.

50. **En egnahemsrörelse i våra utsatta områden.**

Under första halvan av 1900-talet kämpade många liberaler för att fler i arbetarklassen skulle få möjlighet att bygga sitt egna hem. Mycket har ändrats sedan dess, men inte människors längtan efter en egen bostad. Med stöd av det startlån som vi föreslår vill vi se att det skapas förutsättningar för en egnahemsrörelse i våra utsatta områden. Människor ska ges möjlighet att, till ett relativt lågt markpris, köpa färdigplanerad mark av kommunerna för att kunna bygga ett eget boende. Detaljplanerna ska innefatta avgränsningar i höjd och mot andra bostäder, men annars vara flexibla så att varje egnahemsbyggare ges möjlighet att sätta sin egen prägel på bostaden.

51. **Kommunala bostadsbolag ska vara byggaktörer för ägda boendeformer i utsatta områden.**

Genom sina bostadsbolag ska kommuner aktivt arbeta för att få fram ägda boendeformer i utsatta områden. Byggandet av bostadstyper som är kraftigt underrepresenterade bör premieras där så är möjligt. Det bör särskilt gälla egna hem och radhus. Även möjligheten att bygga till bostadsrätter eller radhus på taken av befintliga hyreshus bör utredas där det är lämpligt.

52. **Stärk lagen för att hindra att bostadsrättsföreningar kapas.**

Flera fall har uppmärksammats där bostadsrättsföreningar i utsatta områden har blivit kapade av kriminella på ett sådant sätt att medlemmarna som bor i huset inte har någon kontroll över hur fastigheten sköts eller vart föreningarnas pengar tar vägen. Det bör göras en översyn av bostadsrättslagen i sin helhet för att säkerställa ett ändamålsenligt ramverk för bostadsrättsföreningars skötsel och bostadsrättshavarnas juridiska trygghet gentemot föreningen.

- 53. Avskaffa det skärpta amorteringskravet.** Det skärpta amorteringskravet stänger ute många som bor i utsatta områden från bostadsmarknaden genom att onödigt höga amorteringsnivåer på nya bostadslån markant höjer den boendekostnad som banken måste räkna med när de avgör hur mycket någon får låna. Det hindrar dem från att långsiktigt sänka sina månadskostnader genom att köpa sin lägenhet. Med hänsyn till att inflationstakten kontinuerligt sänker belåningsgraden på de flesta ägda boenden, och övriga amorteringskrav och kreditrestriktioner redan hindrar farligt höga belåningsgrader, bör det skärpta amorteringskravet avskaffas.
- 54. Hyrköpsmodell för fler ombildningar i utsatta områden.** Många av våra grannländer har väl fungerande system där den som hyr en hyrköpsbostad har möjlighet att spara ihop till att köpa ut lägenheten, under tiden som den hyr bostaden. Ett svenskt system för hyrköp skulle öka flexibiliteten på bostadsmarknaden och öka möjligheten för ombildningar i områden där få har tillräckligt med kapital för att betala insatsen vid ombildning. Hyrköp i utsatta områden skulle ge fler människor möjligheten att äga sitt boende och långsiktigt stärka sin ekonomiska ställning.
- 55. Tillåt ombildningar till äganderätter.** Äganderätt är en boendeform som innebär en större frihet för den som bor där att vara självständig. Den begränsade möjligheten för ombildningar enbart till bostadsrätter skapar onödiga hinder för fler ägarlägenheter att bildas där de kan tillföra som mest till den befintliga blandningen av boendeformer. Därför borde det vara möjligt att ombilda från bostads- eller hyresrätt till äganderätt.
- 56. Statliga startlån för bostadsköpare som har svårigheter att komma in på bostadsmarknaden.** Många som har god betalningsförmåga, och som har tillräckligt med kapital till en insats, får ändå inte låna tillräckligt mycket från banken för att köpa en första bostad på grund av att bankerna använder höga kalkylräntor när de gör sin kreditprövning. För att utöka möjligheten för fler att köpa en första bostad vill vi införa en möjlighet för dem som lyckats spara ihop till en insats att få ett statligt tilläggs-lån. Startlånet ska gå att använda till att köpa en äganderätt, bostadsrätt eller i en hyrköpsaffär.
- Ett statligt garantilån har potential att både minska trösklarna till bostadsmarknaden och minska kreditrisken för bankerna. Systemet ska vara långsiktigt självfinansierat och utgå från erfarenheterna hur det norska systemet är hållbart både för det finansiella systemet och för enskilda människor. Genom att brygga över den sista marginalen för många att skaffa ett ägt boende skapar vi förutsättningar för att fler boenden ska produceras och att fler människor ska få en större frihet och självständighet i relationen till sitt hem.
- 57. Skattebefriat bosparande för förstagångsköpare.** Det ska löna sig att spara och ta ansvar. Många andra länder har lyckade system med förmånliga system för sparande. Detta saknas helt i Sverige. Genom att införa ett nytt skattebefriat sparande för förstagångsköpare underlättar vi för alla som kämpar för att spara ihop till sin första bostad. Skulle den som sparar vilja ta ut pengarna till något annat ändamål ska det tillkomma en schablonbeskattnings på beloppet som tas ut från bosparkontot. Genom att hjälpa människor att hjälpa sig själva kan ett skattebefriat bosparande leda till stora samhällsvinster, utan att staten behöver gå in med ekonomiskt stöd eller bidrag.
- 58. Tillåt fastighetsdelning vid ombildning.** En enskild huskropp som delar samma fastighet med andra hus ska kunna ombildas. Att ombilda i utsatta områden är det snabbaste sättet att ge de som bor där möjligheter att äga sitt boende och det skapar samtidigt en bättre blandning av boendeformer i områden där hyresrätten idag dominerar. Därför vill vi att det ska bli lättare att ombilda sin hyresrätt till ett ägt boende.
- Idag är det många fastighetsindelningar som hindrar ombildningar, genom att en fastighet innefattar många olika hus. Genom att tillåta fastighetsdelning vid ombildning öppnar vi upp för fler att ta få besluta om sin framtid i sitt bostadshus, oberoende av andra. Det ökar valfriheten.

Referenser

RAPPORTER OCH UTREDNINGAR

Allmännyttan och jämlikheten: Svensk bostadspolitik vid vägskäl? (2020), Martin Grander, SNS Förlag

Boendesegregation – orsaker och mekanismer (2010), Boverket

Boendesituationen för nyanlända – Slutrapport (2015), Boverket

Bostadsbristen och hyressättningsystemet – ett kunskapsunderlag (2013) Boverket

Bostadsmarknadens risker (2020), Peter Englund, Fores

Country Report Sweden 2019 (2019), Europeiska kommissionen

Covid-19 vanligare i utsatta områden – är sårbarhet för sjukdomar en klassfråga? (2020), KarlDelmos.se (2020), Delegationen mot Segregation

En hyresmarknad i kris, Fredrik Kopsch, SNS förlag, 2020

En social bostadssektor i Sverige (2020), Anna Granath Hansson, Fores

Etnisk segregation och inkomstsegregation i Sveriges tio största arbetsmarknadsregioner 1990–2010 (2015), Hedman och Andersson

Ett alternativ till dagens bostadsköer (2020), Fredrik Kopsch, Fores

Ett ordnat mottagande – gemensamt ansvar för snabb etablering eller återvändande (2018), SOU 2018:22

Fakta för förändring (2019), Stiftelsen The Global Village

Från utsatt till utmärkt område (2012), Jerker Söderlind och Andreas Bergh, Fores

Förorten, Ett Samhällsvetenskapligt reportage (2020). Peter Esaiasson, Timbro Förlag

Förslag till bred bostadspolitisk uppgörelse (2019), Hans Lind, Fores

Gauffin, Institutionen för folkhälsovetenskap vid Stockholms Universitet

Hemlös 2019 (2019), Stockholms stadsmission

Hemlöshet 2017, omfattning och karaktär (2017), Socialstyrelsen

Hårda fakta, så segregerat är Stockholm (2018), Stockholms handelskammare

Inkomsteffekter av bruksvärdessystemet (2017), Riksrevisionen, RIR:2017:24

Learning from International examples of affordable housing (2018), Shelter

National strategies to fight homelessness and housing exclusion (2019), European Social Policy Network (ESPN)

Nationella operativa avdelningen (2019), Polisen

Non-EU citizens: highest risk of poverty or social exclusion 2020, Eurostat

Rapport om Finska Y-stiftelsen. Bostäder. Hemlösa. (2020), Riksdagens utredningstjänst, Dnr 2020:364

Rapport om Subventionerat bosparande och startlån (2020), Riksdagens utredningstjänst Dnr: 2020:367

Rapport om trångboddhet. Riksdagens utredningstjänst Dnr 2020:1240m enligt uppgifter från SCB.

Reducing and Preventing Homelessness: A Review of the Evidence and Charting a Research Agenda (2019), William N. Evans, David C. Phillips, Krista Ruffini

Relationen till rättsväsendet i utsatta områden (2018), BRÅ, Rapport 2018:6

RICS 2014, The Royal Institution of Chartered Surveyors

Riksdagens utredningstjänst, Rapport: Lagar vid köp av fastighet, dnr 2020:2

Riktade statsbidrag för socioekonomiskt utsatta områden, (2020), Riksrevisionen, RiR 2020:14

Skolsegregation och skolval, Holmlund m.fl. 2014 samt Böhlmark m.fl. 2015

Slutrapporten från delegationen för korrekta utbetalningar från välfärdssystemet (2019) SOU 2019:59, Delegationen för korrekta utbetalningar från välfärdssystemet

Social housing: best international practices (2017), Doris Andoni, UNECE

Sociala investeringsfonder i Sverige (2015), Lars Hultkrantz, SNS Förlag

Statskontoret ska kartlägga social dumpning mellan kommuner (2020), Regeringen

The embeddedness of inclusionary housing in planning and housing systems: insights from an international comparison (2013), George de Kam, Barrie Needham & Edwin Buitelaar, Journal of Housing and the Built Environment

Trångboddhet – konsekvenser för hälsa och skolresultat” (2019), Riksrevisionen, RIR 2019:9

Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC) (2019), SCB

Unga vuxnas ställning på bostadsmarknaden (2019), Finansinspektionen

Utsatta områden – Social ordning, kriminell struktur och utmaningar för Polisen (2017), Polisen

Utvecklingen i socialt utsatta områden i urban miljö 2006–2017 (2018), BRÅ

Vad spelar det för roll var du bor? Hela staden, bryt segregationen (2017), Susanne Urban, Fores

Var femte person född utanför Europa är trångbodd (2018), SCB

What is social capital? – OECD Insights, Human Capital (2007), OECD

NYHETSINSLAG OCH ÖVRIGA KÄLLOR

8 Cities that show you what the future will look like (2015), Wired

Allt fler hemlösa i bostadsbristens Sverige (2020), Ebba Arnborg, Forte Magasin

[Antal personer med Covid-19 per kommun/stadsdel](#) (April 2020), Region Stockholm

Bandidos kvar i villan i Huddinge (2012), SVT

Befolkningsstatistik, SCB (December 2018)

Boverkets chef: Sverige bör införa "social housing" (2018), Svenska Dagbladet Näringsliv

Brittiska minoriteter hårt corona-drabbade (2020), SVT Nyheter

Corona härjar bland fattiga – rika klarar sig (2020), Frida Sundkvist, Expressen

Drygt var tredje trångbodd på Järvafältet (2019), DN

Homelessness is not inevitable and can be solved – these cities show us how (2019), Jon Henley, The Guardian

Husby först ut med feministisk stadsplanering (2017), SVT

Här är svenskarnas drömbostad, (2018), Hans Bolander, DI

Modell för ombildning av hyresrätter till bostadsrätter (2019), Göteborgs stad genom AB Framtiden

Ny forskning: Högre kvalitet kan ge lägre hyra (2020), Boinstitutet

Polisens nya lista över utsatta områden (2019), SVT

Sociala Hyreskontrakt används på fel sätt (2020), David Grossman, Fastighetstidningen

Socialtjänsten har blivit en allt större hyresvärd (2019) DN, Fredrik Samuelson

Sofielund bäst i Europa på brottsförebyggande arbete (2019), Sydsvenskan

Sverige kan lära om integration från sina grannar (2019), Patrick Joyce, Ekonomisk Debatt

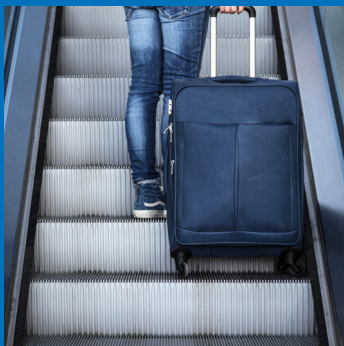
Trångboddhet hotar barns hälsa – Många barn trångbodda (2017), SVT Väst

Var går anständighetens lägsta gräns? (2019), DN, Lars Swärd

BILDER OCH GRAFIK

Program för Spångadalen samrådshandlingar, (2018) Stockholms stad

Learning from International examples of affordable housing (2018), Shelter



www.liberalerna.se · info@liberalerna.se

Liberalernas presstjänst: 070-854 90 20 · press@liberalerna.se



Liberalerna